ERDÉLYI TUDOMÁNYOS FÜZETEK
171

A MOLDVAI KATOLIKUSOK 1646—47. ÉVI ÖSSZEÍRÁSA

ÍRTA
MIKECS LÁSZLÓ

KOLOZSVÁR, 1944
AZ ERDELYI MÚZEUM-EGYESÜLET KIADÁSA

R 2

11.213/1971

ORSZ. SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR
1945 év 266 sz.

R 1965

Felelős kiadó: Dr. Szabó T. Attila

Minerva R.-T., Kolozsvár. 5724. — F. v.: Major József.

ELŐSZÓ.

E már két éve elkészült, de a háborús viszonyok miatt nyilvánosság elé csak most kerülő tanulmánnyal egy nagyobb munkatervnek, a csángóság multja feltárásának egyik részletét próbáltuk elvégezni. Munkánkhoz olyan részletes és megbízható forrásanyagot használhattunk: Bandinus Márk érsek 1646—47. évi moldvai egyházlátogatásáról szóló terjedelmes jelentését és a moldvai katolikusok, azaz csángók benne lévő helységenkénti összeírását,— amilyen forrás csak kevés néprészünk multjáról áll rendelkezésünkre. Hozzá fogható forrásművet a csángóságról hiába keresünk; a csángó személynévanyagról meg éppenséggel csak elszórt s töredékes közléseket találunk rajta kívül. A Bandinus-féle összeírás tárgyalása így, természetesen az elszórt s töredékes moldvai magyar névközlések figyelembevételével, végeredményben a moldvai csángó névanyag feldolgozását jelenti.

Ismeretes az a tapasztalat, hogy a perifériális helyzetű néprészek egy-egy népnek primitívebb s ezért ősibb szellemét, állapotát, tulajdonságait, szokásait őrzik. Kétségtelenül ez a helyzet a csángókkal is. Ezt már akkor megláthattuk, amikor ezelőtt három évvel róluk könyvünket megírtuk, s zárt népi sorsuk, mely az eddigi történetírás számára eseménytelen és megfoghatatlan volt, az összegezőnek egy határozott néptörténeti módszer s népi szemlélet körvonalait mutatta. Most még tovább erősödhettünk az említett tapasztalatban. A Bandinus-féle összeírás a magyar névadó-képzelet működésének olyan régi indítékait rejti magában, amilyen ősi névadó-indítékokat egyéb, fejlettebb néprészünk összeírásaiból aligha állapíthatnánk meg; megőrzésüket a csángók primitívebb szellemi világa s társadalmi helyzete tette lehetővé. Ezért, érthető módon, nemcsak a csángó mult ismeretét akartuk tanulmányunkkal gyarapítani, hanem általában a magyar névadás természetének kutatásához is hozzá akartunk vele járulni.

Erény-e vagy hiba, szellemi s tudományos életünk vajúdó, izgató kérdései, melyekbe ifjú esztendeink égető lelkességével vetettük bele magunkat, nem engedték, hogy egyetlen szak mellett állapodjunk meg. Járjon is ez akármilyen hátrányokkal, egy nagy előnyt feltétlenül jelent: nem egy bizonyos szak szempontjaival, egyáltalán semmiféle szemponttal sem közeledtünk tárgyunkhoz. Teljesen reábíztuk magunkat: szabja meg, hogy milyen szellemi eszközökkel kell felszerelkeznünk maradéktalan megértéséhez, a benne lévő összes jellemző, tudásunkat gyarapító vonások megméréséhez. Tárgyunk rávezetett, hogy filológusként, művelődéstörténészként, nyelvészként s településtörténészként kell hozzá nyúlnunk, ha minden rezdülését fel akarjuk fogni. Ez a fel-

ismerés határozta meg tanulmányunk menetét, beosztását, egyes fejezeteit. Úgy gondoljuk, hogy a mi eljárásunkhoz hasonlóan kell mindenegyes régmultunkból reánkmaradt összeírást feldolgoznunk, ha nem akarjuk, hogy azok értékes tanúságtevéséből valami is veszendőbe menjen.

Valószínűleg még a dolgok rendes ütemű folyása mellett is messze kerül már az ember írásától, mire nyomtatásban viszontlátja. Fokozottabb mértékben áll ez reánk, hiszen már kéziratunkat is többszöri megszakítás után tudtuk csak befejezni, kinyomása meg éppen vontatottan haladt. Mindez bizonyosan könyvünk egyöntetűségének rovására ment. A nyomda ugyan — amint erről a lapokat forgatva könnyen meg lehet győződni — igen derekas munkát végzett, de az a tény, hogy csak sorszedő géppel rendelkezik, s a korrigálás a kiadás költségeit növeli, a javításoknak, ha csak a következetesség s egyöntetűség kívánta volna meg azokat, sokszor határt szabott.

Mályusz Elemérnek s Pais Dezsőnek, akik tanulmányomat elolvasták s tanácsokkal láttak el, szíves köszönetét mondok. Nagy hálával tartozom Szabó T. Attilának s rajta keresztül az Erdélyi Múzeum-Egyesületnek, hogy munkám kiadását nehéz napjainkban is magára vállalta.

Kolozsvár, 1944. szeptember 15.

Mikecs László

TARTALOM-MUTATÓ

Előszó — III.
Tartalom-mutató — — — — — — — — — — — — — — — — — — — V.

I. *Forrás* — 1

1. Bandinus jelentésének: az összeírás forrásának változatai — — — 2
2. A változatok keletkezésének sorrendje — — — — — — — — — 4
3. A jelentésben lévő névsor összeállításának körülményei — — — 5
4. A névsor megállapítható összeírói — — — — — — — — — — — 11
5. Teljes-e a névsor? — — — — — — — — — — — — — — — 17
6. A névsor közlése — — — — — — — — — — — — — — — — 18
Hus 20, Vaslo 21, Barlad 21, Galaz 22, Bogdana 22, Stanfalva 22, Manfalva 23, Gorzdafalva 23, Völcsök 23, Uifalva 24, Tatros 24, Lukacsfalva 25, Szaloncz 25, Forrofalva 26, Paskan 27, Bogdanfalva 27, Hidegkut 27, Terebes 27, Bakovia 28, Roman 30, Thamasfalva 30, Dsidafalva 30, Domafalva 31, Szabofalva 31, Lokosfalva 32, Steczkofalva 32, Nemcz 33, Baja 33, Sucsavia 34, Herlo 34, Kuthnar 35, Strunga 36, Ias 36.

II. *A névadás módja. (Művelődéstörténeti tanulságok)* — — — — — 38

1. A névadás azon korbeli állapota az összeírásban — — — — — 38
2. A keresztnevek — — — — — — — — — — — — — — — — 41
A. A nyugati és keleti egyház keresztnevei között mutatkozó különbségek nyomai — — — — — — — — — — — — — — — 41
B. Az egyes keresztnevek választásának indítóokai — — — — — 46
3. A vezetéknevek — — — — — — — — — — — — — — — — 52
A. Keresztnevekből alakult vezetéknevek — — — — — — — — 52
a. Mit árulnak el ezek a keresztnévadás régebbi divatjáról? — 52
b. Hogyan keletkeztek keresztnevekből vezetéknevek? — — — 62
B. Egyéb vezetéknevek — — — — — — — — — — — — — — 66
a. Egyszerű szemléletből eredő, megszilárdult vezetéknevek — 67
b. Az azon korbeli fejlett szemlélet alkotta, meg nem szilárdult vezetéknevek s a bennük mutatkozó moldvai katolikus társadalom — — — — — — — — — — — — — — — — 71

III. *A nevek alkata. (Nyelvészeti tanulságok)* — — — — — — — — 83

1. Hangtani tanulságok — — — — — — — — — — — — — — 83
2. Alaktani tanulságok — — — — — — — — — — — — — — 89
3. A nevek mondatbeli funkciója — — — — — — — — — — — 93

IV. *A nevek megoszlása. (Településtörténeti tanulságok)* — — — — 95

1. Különbségek a moldvai-magyar s moldvai-székely nevek között — 95
   a. Moldvai-magyar minőségi, moldvai-székely mennyiségi névadás 95
   b. Egyéb (hangtani, alaktani, névbeli) különbségek — — — 103
   c. A Tatros-Tázló választóvonal a moldvai-magyarok s moldvai-székelyek között — — — — — — — — — — — — — 104
2. Különbségek a Szerettől nyugatra s keletre fekvő települések között 107
   a. Egyszerű nevek többsége a Szerettől nyugatra (nyugalmasabb, régibb), fejlett nevek többsége a Szerettől keletre (mozgalmasabb, újabb település) — — — — — — — — — — — — 113
   b. Moldvában mozgók a Szerettől nyugatra (főleg a szomszédos helyek közt) s a Szerettől keletre (a legtávolabbi helyek közt is) 115
   c. Messzebbi, főleg magyarországi jövevények. Újabb, XIV., XV. századi magyar nevek elterjedése Moldvában — — — — 118
3. Nem-magyar eredetű katolikusok — — — — — — — — — — — 122
   a. Cserkeszek — — — — — — — — — — — — — — — 122
   b. Cigányok — — — — — — — — — — — — — — — — 123
   c. Örmények — — — — — — — — — — — — — — — 123
   d. Görögök — — — — — — — — — — — — — — — 123
   e. Törökök — — — — — — — — — — — — — — — 124
   f. Szlávok — — — — — — — — — — — — — — — 125
   g. Rumének — — — — — — — — — — — — — — — 128
   h. Németek — — — — — — — — — — — — — — — 133
   i. A nem-magyar katolikusok aránya a magyar katolikusokhoz 135

Rövidítések jegyzéke — — — — — — — — — — — — — — — 139
Névmutató — — — — — — — — — — — — — — — — — 143

VÁZLATOK.

1. Bandinus látogató útja a moldvai katolikusok között — — — — — 7
2. A Szent Katalinra emlékeztető egyházi kegytárgyak és a Katalin név elterjedése — — — — — — — — — — — — — — — — — 47
3. A keresztnévből lett vezetéknevek százalékaránya az egyéb vezetéknevekhez — — — — — — — — — — — — — — — — 65
4. Különbségek a moldvai magyarság kétféle származású csoportja, a moldvai-magyarok (északon) és moldvai-székelyek (délen) közt — — 97
5. Régibb eredetű katolikusok a Szerettől nyugatra, újabbak a Szerettől keletre — — — — — — — — — — — — — — — — — 117
6. A nem-magyar eredetű katolikusok — — — — — — — — — — 127

I. FEJEZET.

A vizsgálandó összeírás Bandinus Márk katolikus érsek[1] 1646—47. évi moldvai egyházlátogatásáról szóló, X. Ince pápához és a Propaganda Fidehez[2] címzett latinnnyelvű jelentésében található.

[1] Bandinus, amint jelentésében (Enarratio 27. §) maga megmondja, a boszniai Scopia-ban (Skoplje, ismertebb nevén Üszküb) született, nevét az eredeti „Bandulaevich", olasz „Bandini", latin „Bandinus" formában egyaránt írta. 1628-ból és 1630-ból van róla az első adatunk, mint a ferencesek boszniai provinciájának misszionáriusáról, aki Belgrádban, a délmagyarországi Karassóban és Karánsebesen működött (Veress 336). (Régebben csak a Duna és Száva vonaláig terjedt a boszniai ferencesek munkaterülete, de a török hódítás után, amikor a török csak a hozzá jól alkalmazkodó boszniai ferenceseket tűrte meg uralma alatt, a török hódoltsági területek egyházi gondozás nélkül maradt magyar hívei Magyarországra is, egész Budáig behívták őket egyházi funkciók végzésére. Hóman-Szekfű III, 464.) Török hódoltsági területen, mohamedánok és szakadárok (= görög keletiek vagy ortodoxok) között a katolikusok gondozásában nagy gyakorlatra tett szert Bandinus, nyelvtudása és Itáliában szerzett műveltsége is egyaránt kimagaslott, ezért a pápa, Deodatus szófiai érsek ajánlatára, 1643. végén Marcianopolis (a mai bolgár Prjeszlav) érsekévé nevezte ki. Munkaterülete Moldva, Dobrudzsa és a Duna alsó folyásától délre, Nikápolytól keletre, a Fekete-tengerig eső, érseki székhelye körüli rész lett. Már a következő év, 1644. őszén, a moldvai katolikus nép kérésére, melyet a moldvai Kutnárba küldött vikáriusa, a bolgár Lyllus János tolmácsolt neki, Moldva meglátogatására indult. Október 21-én érkezett Jászvásárba, de mivel a pápa nem értesítette előre Vasile Lupu vajdát Bandinus útjáról, becsapva sok álpüspöktől, hamis kóbor-baráttól, amilyenek akkortájt a lezüllött moldvai katolikus egyházak között sok visszaéléssel le s fel garázdálkodtak, nem adott a vajda engedélyt Bandinusnak a működésre. Két évig kellett várnia az érseknek a bákói kolostorban, amíg megérkeztek a pápától és a bákói püspöktől, a Lengyelországban tartózkodó Zamojski Jánostól az igazoló levelek és az érseki méltóság gyakorlásához szükséges papi felszerelések. Egyházlátogató körútját 1646. november 2-án kezdte el Huszt városában s 1647. január 18-án fejezte be Jászvásárban. Egy évig ezután az útjáról szóló jelentés megfogalmazásán dolgozott, beleszőve a látogatás előtt s részint után látottakat, tapasztaltakat is. Munkáját 1648. március 2-án fejezte be Bákóban. Utána is Moldvában maradt még, a maga példájával, irányításával emelve a moldvai katolikus élet színvonalát. Sokat betegeskedve nem is vállalkozhatott többet a Moldvából való kimozdulásra, s itt is halt meg, Bákóban, 1650. január 27-én (Veress 337—52 és Bandinus jelentésének „Enarratio" című fejezete alapján).

[2] A teljes nevén Sacra Congregatio de Propaganda Fide 1622-ben alakult abból a célból, hogy a katolikus hitet a pogányok s szaka-

1. Bandinus jelentéséből több példány ismeretes. Maga Bandinus egyik levelében azt írta róla,[3] hogy latin és olasz változatban készült el. Mindmáig azonban az olasz változat nem került elő, senki sem adott róla hírt; a latinról ellenben négy példány jött napvilágra.

A magyar Gegő Elek említett meg először kettőt. Őt moldvai útján a tatrosi plébános P.(app) Sándor arra figyelmeztette, hogy a kolozsvári és a gyöngyösi ferences könyvtárban Bandinus érdekes, Moldvára vonatkozó kézirata található.[4] A gyöngyösi ferences könyvtár példányát hazatérte után rögtön el is kérte Magócsi István elöljárótól[5] s egyes részleteket lefordítva belőle, a moldvai magyarságról szóló könyvében töredékesen közzétette,[6] adatait pedig műve történeti részében felhasználta.[7] A Gegő használta példány, amint a végén lévő záradékból kitűnik, Blahó Vince ferences történész által a kolozsvári ferences könyvtárban lévőről 1780-ban készíttetett másolat (ezután rövidítve KM.). Jelenleg a budai ferencesek könyvtárában őrzik.

A KM. záradéka azt is megmondja, hogy a kolozsvári példány, melyről a KM. készült, „Visitatoris munus"-ként, vagyis a látogató Bandinus ajándékaként került Erdélybe s a szalvatoriánus ferences provincia könyvtárában van elhelyezve. 1846-ban még forrásnak hasz-

dárok között, így mindenütt a török hódoltsági területeken, védje, erősítse, terjessze. Így folytatójává vált egy régi hagyománynak, a római keresztyénség keleti határterületein való missziós munkálkodásnak. Ezt a hagyományt magyar domonkosok indították el a pogány kúnok közötti missziójuk ü. Szerepüket később a ferencesek vették át, a szakadárok Rómához térítésében látva legfőbb feladatukat. A Propaganda Fide is ferencesekkel működött. Már a megalakulása utáni évben, 1623-ban elküldött belőlük néhányat Moldvába (Auner 27), ahol a magyar birodalom elbukása után pártfogás és egyházi vezetés nélkül maradtak a katolikusok; a mohácsi vészt követő időben, a reformáció korában nemhogy a protestáns Erdéllyel szomszédos Moldvába nem jutott magyar katolikus pap, hanem még országunkban is kevés volt. A magyar politikai fennsőbbség és egyházi irányítás által elhagyott területen a lengyel befolyás nagyobb mértékben kezdett érvényesülni: a XVII. század elején egy lengyel szerzetes püspökként ült bele a csíksomlyai barátok bákói kolostorába s ettől kezdve 200 éven keresztül lengyelek voltak Moldva katolikusainak püspökei. De mivel hivatalukat nem látták el székhelyükön, Bákóban nem tartózkodtak, a Propaganda Fide vette kezébe a moldvai egyházi ügyeket (uo. 27). Ez a hirhedtté vált olasz papokon kívül sokszor vizitátorokat is küldött Moldvába, miként a legnevezetesebbet, Bandinust. A Propaganda Fide működése Moldvában a mult század végén szűnt meg, amikor az egyesült Románia katolikus királya, I. Károly alatt rumén katolikus érsekséget és püspökséget alapított és papneveldéket, melyekben azóta az ország katolikus híveiből rumén katolikus papokat nevelnek.

[3] Bákóból 1647. november 2-án, a Propaganda Fide titkárához, Ingoli Ferenchez, l. Veress 394.

[4] Gegő 18.

[5] Uo. 128.

[6] Uo. 98—108, 113—4, 125—66.

[7] Könyvének sok hibájáért részint a Gyöngyösről kért példány másolási hibái okolhatók. Pl. 132: „Völcsör", 138: „Lakosfalva", „Steczkőfalva", 144: „Deli Márton", stb. L. e fejezet végén közölt névsort.

nálta KEMÉNY JÓZSEF GR. a bákói püspökségről írt tanulmányához.[8] 1903-ban azonban már nem találta meg VERESS ENDRE a kolozsvári ferences könyvtárban.[9] Nekem sem sikerült megszereznem ezt a KM. alapjául szolgáló változatot.[10]

A latinnyelvű jelentés harmadik példányát egy rumén[10a] kutató, ESARCU C. találta meg szerencsés kézzel a múlt század végén egy olaszországi antikváriumban s vette meg a rumén akadémia számára.[11] Meglátva, hogy milyen nagy jelentőségű a jelentés Moldva múltjára nézve, URECHIĂ V. A. akadémiai tag 1895-ben teljes egészében kinyomatta s ezáltal könnyen hozzáférhetővé tette (e kiadást UR.-ral rövidítve idézem).[12] Néhány éve erről a kiadásról DOMOKOS PÁL PÉTER Gegő Elek emlékének szentelt magyar fordítást adott közre.[13] Hogy kié volt a rumén akadémia tulajdonába került példány, s hogy miképpen jutott egy olaszországi antikváriumba, erre nem lehet bizonyossággal felelni.[14]

Végül egy negyedik latinnyelvű példányról is történt említés. E példányt MARISCOTTI, XVII. század közepi lengyel nuncius számára készítették s a nuncius iratai között találták meg. A szentszék a század elején ARGETOIANU I. C. rumén könyvgyüjtőnek eladta.[15] Bizonyára még a békevilágban is csak ritka szerencsével sikerült volna e változathoz hozzájutnom.

[8] Ueber das Bisthum und das Franziskanerkloster zu Bakow in der Moldau. Anton Kurz Magazinjában, II. Band, 1. Heft, Kronstadt, 1846, 14—5.

[9] VERESS 334, a jegyzet 3. pontjában.

[10] Nem hallgathatom el, hogy egy álló évig több úton-módon igyekeztem utánanyomozni az említett kéziratnak a kolozsvári ferences könyvtárban, de eredménytelenül. Sok érték rejtőzhet ebben a gyűjteményben a tudomány nagy kárára hozzáférhetetlenül, mint még több szerzetes-könyvtárunkban is.

[10a] Magam inkább *romun*-t vagy *rumun*-t írnék, ha már *oláh*-t nem-tudományos okból a tudományban sem lehet, de az EM. és ETI. *rumén*-t kezdett használni, s ehhez alkalmazkodnom kell. A kérdés azonban a végleges döntés előtt még megvitatandó.

[11] UR. a bevezetésben, VII. lapon.

[12] Címül a „Codex Bandinus"-t adta neki (l. a rövidítések jegyzékében). VERESS 334 e kiadás „hibáiról és gyengeségeiről" beszél, szíves szóbeli közlése szerint azonban a benne lévő névsor olvasata, kiadása megbízható (a KM.-tal való összehasonlítás után a mi véleményünk is ez). Ő maga szintén lejegyezte magának a névsort a bukaresti akadémia kéziratáról s nagylelkűen bele is egyezett, hogy e lejegyzést megtekinthessük, de mivel nem betűhív másolat, csak kevéssé tudtuk használni.

[13] Adalékok Moldva történetéhez. Cluj-Kolozsvár, 1940, 12 + CXIV l. — Újra kiadva „A moldvai magyarság" című művében, Kolozsvár, 1941[3], 411—518.

[14] Amint az alábbiakból ki fog tűnni, ez lehetett az első másolat, mely Bandinus fogalmazványáról készült, s ezt szánhatta Bandinus a Propaganda Fide-nek. E feltevést csak megerősíti az a tény, hogy Esarcu C. e példányt a Propaganda Fide házájában, Olaszországban találta meg. Hogy miért s mi módon került a Propaganda levéltárából antikváriumba a jelentés, ez rejtélyes. Annak mindenesetre nem találtam nyomát, hogy a Propagandának címzett jelentés megvolna a Propaganda levéltárában.

[15] Revista catolică I (1912), 345—6.

Bár az említett négy változatból csak kettőt, a KM.-ot és az UR.-t szerezhettem meg és hasonlíthattam össze, mégsem véltem elhalasztandónak a munkát addig a véletlenig, amíg a másik kettő, vagy legalább az egyik a kettő közül megkeríthető lesz. A KM., ha nem tekintjük egy-két másolással járó hibáját, úgyis képviseli a kolozsvári példányt. S így, a két megtekintett változat: a KM. (vele a kolozsvári) és az UR., a lengyel nunciusi példány nélkül is megvilágosítja a jelentés és a benne lévő összeírás keletkezésének, megírásának, összeállításának körülményeit, amint az alábbiakból kiviláglik.

2. Az UR. kéziratában az a legfeltűnőbb, hogy szövegében néhány sorközötti betoldás van. A kiadó Urechiă dűlt betűkkel és jegyzetben jelöli meg e helyeket, sőt a kézirat egy javított lapját hasonmásban is bemutatja. Világosan látszik erről, amit egyébként Urechiă is említ, hogy a javítások, betoldások Bandinus kezétől származnak: ugyanazokkal a kuszált, nehezen olvasható betűkkel vannak írva, mint az UR. egy másik hasonmásán Bandinus sajátkezű aláírása és érseki címe. A KM.-ban a folyamatosan írott sorokban vannak ezek a betoldások, s nem a sorok közé ékelve, jeléül annak, hogy egy már kijavított, kitoldott példányról másolták.[16] A dolog így látszik rekonstruálhatónak: Bandinus befejezve Bákóban 1648. március 2-án körútjáról szóló jelentése megfogalmazását, Jászvásárba ment, hogy valakivel lemásoltassa a fogalmazványt. Valamelyik magyar papnak kellett vállalnia ezt a munkát.[17] A kész másolatot (ez az UR.) Bandinus átnézte, elolvasta, egy-két helyét néhány szóval megtoldotta (így keletkeztek az UR. sorfölötti betoldásai) s végül aláírta. Ezt a legelső másolatot szánhatta a Propagandának, részint, mert elsőre ez készült el s részint, mert egy 1648. március 23-i levelében, tehát nemsokára a jelentés megfogalmazása után, s a közeledő húsvét előtt, megígérte a Propaganda titkárának, hogy húsvét után megküldi neki a jelentést.[18] A következő másolatok aztán már az elsőnek a tanulságaival készülhettek.[19] Töb-

[16] A kolozsvári példányról mindíg azt tételezzük fel, amit a róla másolt KM.-ról tapasztalunk.

[17] Március 23-án még azt írta Bandinus a Propaganda titkárának, hogy nem talál senkit, aki szépen letisztázná fogalmazványát. Pedig maga nem vállalhatja ezt a munkát, mert a mult év augusztusától állandóan betegeskedik (Veress 396). — Veress megfigyelése szerint a másolást Beke Pál jezsuita végezte, akivel Bandinus együtt járta Moldvát (l. róla alább). Ha ez a megfigyelés írásösszehasonlításon alapszik, el kell fogadnunk. Ellene szól viszont egy a 22. jegyzetben kifejtendő tény s az, hogy Bandinus már 1647. novemberétől ellenséges hangú leveleket írt Bekéről, aki — mint még erről szó lesz — nem értett jelentésével mindenben egyet. Ha emiatt esetleg nem Beke másolta volna le a jelentést, gondolhatunk talán az akkori másik jászvásári magyar jezsuitára, Dési Mártonra (l. a névsorban *Ias* alatt).

[18] Veress 396.

[19] Azaz az erdélyi ferencesek s a lengyel nuncius számára készült ajándékpéldányok (az előbbiről másoltatta Blahó a KM.-ot). Esetleg még több másolat is készült, pl. a magyar jezsuita-rend számára (Beke és Dési jezsuita). Legalább is feltűnőnek látszik, hogy valamennyi XVIII. századi jezsuita írónknak, aki a csángókról írt (s akkor más alig is írt),

bek között folyamatosan másolhatták bele Bandinus utólagos betoldásait. De főleg, egységesebb elv szerint írhatták le a jelentésben közölt moldvai papok, diákok s családfők névsorát.

Hogy ezt világosan láthassuk, tisztáznunk kell a névsor összeírásának körülményeit.

3. Bandinus nem egyedül járta Moldvát. Titkárja, a bolgár PARCEVICH PÉTER ugyan körútja megkezdésekor Lengyelországban volt,[20] s hogy csatlakozott-e Bandinushoz még a látogatás befejezése előtt, nem említi a jelentés. Bandinushoz s kocsijához társult ellenben lovával, mindjárt látogatása kezdetekor, RAGUZAI ZLATONIUS JÁNOS, Moldvában időző — valószínűleg — kereskedő s Bandinus honfitársa, és együttjárta a tartományt az érsekkel a látogatás befejezéséig.[21] Nem mehetett Bandinus a szinte teljesen magyar katolikusok közt egy tapodtat sem magyar pap, a jezsuita BEKE PÁL nélkül, aki szintén végigjárta a látogató főpappal Moldvát.[22] Kisebb távolságra mások is csatlakozhattak

Bandinus a végső forrása. Pl. SCHÖNWIESNER leközölve Zöld Péter 1766. évi útijelentését, azért hitt Zöldnek, mert annak állításai megegyeztek egy birtokában volt 1693-ból való értekezésével, melyekből a jegyzetekben részleteket közölt. Ezek a részletek Bandinus jelentéséből készült kompendiumnak mutatják az 1693. évi értekezést, néhány megromlott név- és számadattal. Adataiból ítélve, forrásnak használta az 1693. évi kompendiumot TIMON is. Mintha az 1743-ban Moldvába hívott három jezsuita: Patai, Péterfi és Szegedi atyák is ismerték volna valami úton-módon Bandinust, amint ezt a „részint tapasztalt, részint szorgalmasan kikutatott" moldvai falvaik jegyzéke (leközölve SCHÖNWIESNER-ben és SZEGEDI-ben) mutatja. S végül, egy-két helyen JERNEY is hivatkozott rá (153, 176, 221). A Bandinus-féle jelentés nyomai közelebbi vizsgálatot is megérdemelnének.

[20] Sequuntur informationes 1. §.

[21] Uo. 2. §.

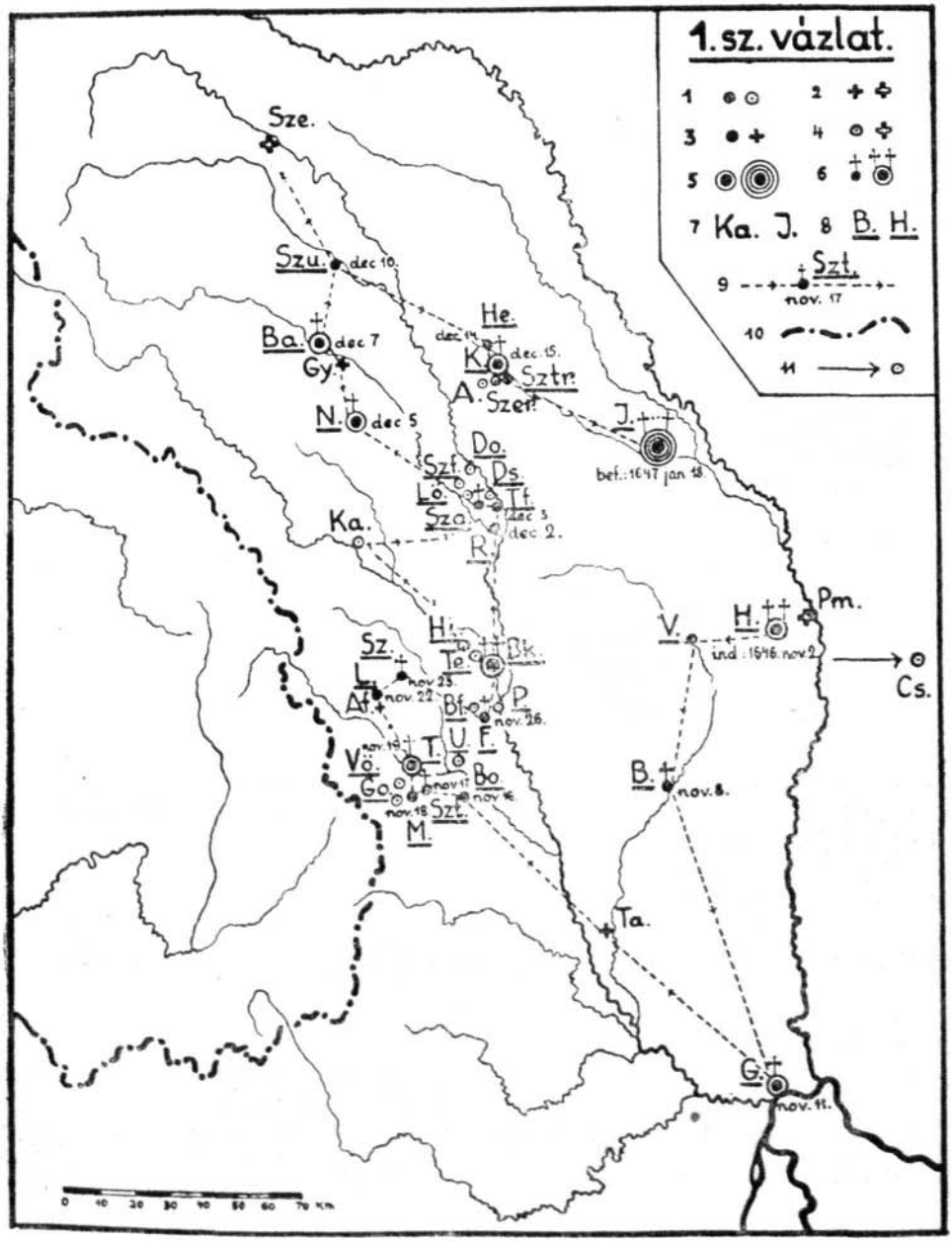
[22] Beke Pál jezsuita 1644. június 21-én érkezett először Moldvába. Az erdélyi jezsuita rendfőnök küldte, hogy nézzen körül, munkálkodhatnának-e ott a jezsuiták. Beke először Bákóba ment, onnan Kutnárba, Bandinus helyetteséhez, Lyllushoz, majd Jászvásárba, ahonnan az egész tartományt bejárta, még Tatárországba is behatolt, Csöbörcsökre s mindenütt lelkes szónoklatokat tartott a katolikus híveknek (Bk. 30. §). Útjáról rendkívül érdekes jelentésben számolt be (kiadva: DIPLITAL. II, 352—9), melynek legjelentősebb megállapítása az, hogy a katolikus hitet Moldvában közönségesen magyar hitnek tartják, s lehet a katolikus pap német, vagy lengyel, a magyar hit papja az. Természetes, hogy az ezt megállapító Bekére szívesen emlékeztek Moldvában, s a jászvásári magyarok már 1644. végén Bekéhez hasonló magyar papot kértek Bandinustól (J. 8. §). Mégis, egy év mulva, 1645. karácsonyán nem magyar, hanem olasz pap, Spera Ferenc érkezett Jászvásárba, mire a katolikusok méltatlankodva támadtak Bandinusra: magyar papot kértek, ő meg az eltávolítani kívánt olaszok számát növeli (J. 9. §). Bandinus, hogy a nép haragját lecsendesítse, írt az erdélyi jezsuita rendfőnöknek, hogy vagy Bekét, vagy valaki mást, de egy magyar papot gyorsan küldjön Jászvásárba (J. 13. §). E kérésre két hónap mulva meg is érkezett Felső-Magyarországról nem is egy, hanem két pap: Beke Pál, aki Jászvásárba igyekezett és Dési Márton, aki egyelőre Kutnárban maradt (J. 14. §). A jászvásári katolikusok nagy lelkesedéssel fogadták és hallgatták Bekét, a féltékeny misszió-főnök, Notho és Spera azonban el akarták

a körutazókhoz. A látogatás előkészítésekor, Bákótól Románig a bajai pap, Apolloni Simon dalmát minorita is útitársa volt Bandinusnak.[23] Huszttól kezdve Rabcon Mihály huszti székely pap is kísérte a látogatókat, mint a katolikusok nyelvének, viszonyainak ismerője, mégpedig jó messzire, mert Bandinus a missziói prefektust, Notho Gáspárt közben helyettesítésre állította be Husztra.[24]

őt távolítani: bottal és baltával támadtak a miséző Bekére (J. 15—6. §). Az ügy a moldvai vajda, Vasile Lupu elé került, aki úgy döntött, hogy a jászvásári egyház, templom, plébánia-lak a jászvásári magyar népé, s ez annak adja oda kulcsait, akit a legalkalmasabbnak tart rá. A nép választása természetesen Bekére esett, aki még a történtek s Notho állandó áskálódásai ellenére is megosztotta lakóhelyét és ételét a misszionáriusokkal (J. 17—22. §). Mikor Bandinus 1646. októberében megkérte, hogy kísérje el látogató körútjára, a tapasztalt Beke készségesen vállalkozott rá. Bandinus a magyar nyelv tolmácsának s úti kalauznak választotta őt, akivel még a tatárországi katolikusokat is meg akarta látogatni (Sequuntur informationes 4. §). Erre azonban nem került sor, azt a néhány mondatot, amely a jelentés legutolján Csöbörcsökről szól, Beke elbeszélése alapján szedhette elő emlékezetéből Bandinus. Bővebben is akart ő ugyan Csöbörcsökről tájékoztatni, mert az UR. kéziratában az „Additio V." után egy „De oppido Csöbörcsök" cím következik, utána azonban egy üres lap (a KM.-ból mindez hiányzik, ez is későbbi keletkezését s UR.-ról való másolását bizonyítja), jeléül annak, hogy akire ennek kitöltése várt volna, vagyis Beke, nem csinálta azt meg. Újabb érv ez amellett, hogy Bandinus fogalmazványát nem Beke másolta le (l. a 17. jegyzetet). — A jelentés többször megemlékezik Bekéről. Husztban több nagyhatású magyar beszédet mondott, melyen a nép nagyon megindult (H. 8. §). Lukácsfalván a népet hatásos beszéddel vigasztalta (L. 8. §). Tatrosban kezeskedett egy erdélyi magyarért, Polyán Jánosért, hogy meg fog felelni, pappá szentelheti Bandinus (T. 13. §). Bákóban csak az ő kérésére mutatta meg az egyház felszerelését a Bandinus-szal ellenséges viszonyban álló magyar (Beke jelentése szerint Gyügyei) Boldizsár pap (Bk. 40. §). A látogatás után a jezsuiták jászvásári meggyökereztetésén fáradozott Beke. Vasile Lupu vajda u. i. házat s iskolát adott nekik (J. 5. §). Sequuntur informationes 4. § még mint a jászvásári kollégium és iskolák, gimnázium leendő megalapítójáról szól a jelentés Bekéről, 1647. vízkereszt ünnepén már kis jezsuita növendékek üdvözölték a vajdát latin s rumén beszéddel (Festum epiphaniae 4. §). Ugyanez év november 2-án pedig azt írja Bandinus egy levelében (Veress 350 és 393), hogy a vajda, valahányszor meglátogatja az ő s felesége költségén emelt iskolát, mindig csodálkozik a kicsi, 10—12 éves gyerekeken, akik latin, görög, vagy rumén nyelven tisztelegnek neki. — Bandinus és Beke szoros együttmunkálkodása után feltűnő, hogy 1647. őszén ellenségeskedés tört ki köztük. Bandinus u. i. ellenséges hangú leveleket írt Bekéről (uo. 395-től végig), azt állítva, hogy látogatja s lázítja ellene Moldvát, a magyar népet, — papokat és diákokat az ő tudta nélkül elmozdít s másokat, jezsuitákat tesz be helyükre (1649. április 10-i levele, uo. 397). Mindez odáig ment, hogy 1650. elején Beke letette az érseket Bákóban a püspöki székről, azt állítva, hogy nincs már neki szellemi tekintélye a moldvai nép előtt, s a lengyel király más püspököt nevezett ki Bákóba (Hét pap deklarációja, 1650. február 16-án, uo. 351—2). A beteg Bandinus az eset hatása alatt meghalt (uo. 352). Bekéről sincs ezentúl adatunk. A Beke—Bandinus viszony alakulására l. egy sejtést alább, a 30. jegyzetben.

[23] Sequuntur informationes 1—3. §.

[24] H. 14. §. — Veress 348 Gross György kutnári papot is útitársának

Bandinus látogató útja a moldvai katolikusok között

1. Moldvai helység katolikus, 2. kipusztult katolikus lakossággal (együtt: 42). 3. Bandinus által meglátogatott, 4. meg nem látogatott helyek. 5. Helység katolikus pappal (ahány karika, annyi pap). 6. Helység katolikus diákkal (ahány kereszt, annyi diák). 7. A katolikus lakosságú helységek neve, rövidítve (teljes alakjukat l. a rövidítések jegyzékében). 8. Helyek, amelyek katolikusainak névsorát Bandinus jelentésébe felvette (33 helység). 9. Bandinus látogatásának útiránya, indulásának, útja befejezésének, s az egyes helységekbe való megérkezésének dátumával. 10. Magyarország keleti határa. 11. Helység a Dnyeszter mellett, a nyil magasságában

Bandinus többhelyt említi, hogy Moldva minden kis zugát fölkereste, ahol csak katolikusok laktak.[25] Dátumokkal kísért útijelentéséből azonban az derül ki, hogy nem minden helynek szentelt egyforma figyelmet, némely helyeken, maga is mondja, csak átfutott, sőt egyeseken meg sem fordult. Az elszórt, magukban álló helységekben, leginkább városokban, eleget időzött, a fészekszerűen összebújó csoportos falvakból, úgy látszik, csak a központot, a legfontosabb, vagy az útbaeső falut látogatta meg. Megerősíti ezt az egyes helységekről írt beszámolójának különböző terjedelme is: azokról a helyekről, melyeket nem látott, nem írt többet 3—4 sornál.

Az előbbieknek megfelelően megfigyelhetjük (l. az alábbiakhoz az 1. sz. vázlatot), hogy két napja, november 17-, 18-a jutott csak a Tatros környéki öt falura, Sztánfalvára, Mánfalvára, Gorzafalvára, Völcsökre és Újfalura. Az utóbbi háromról csak néhány sort írt, Mánfalváról, de különösen Sztánfalváról, mely egyházi szempontból a legfontosabb hely volt a Tatros környéki falvak közül (búcsújáróhely, csodatevő kápolnával), már többet. Nem jelent ez mást, mint hogy Tatros felé menet, egy kis ideig Mánfalván időzve, csak Sztánfalvát látogatta meg.[26] A Bákó környéki öt falunak november 26-tól kezdve három napot szánt.[27] A Forrófalvába való érkezéséről beszámolt, e falut tehát útba ejtette. A többi négyről, Bogdánfalváról, Paskánról, Hidegkútról, Terebesről vajmi keveset írt, s nem valószínű, hogy megfordult bennük. Legfeljebb a Bákóval tőszomszédos Terebes, a bákói püspökség faluja felé sétálgathatott néha, — nem az egyházlátogatás, hanem hosszú bákói tartózkodása alatt —, mert részletesebb külső képet festett a szépfekvésű faluról. A Szabófalva környéki katolikusoknál is kevés időt töltött. December 3-án érkezett Tamásfalvára;[28] megszemlélte a templomot s bérmált. Ugyanezt tette Szabófalván is; 5-én már az elég messzi Nemcbe érkezett.[29] Joggal feltehetjük, hogy a két nap alatt nem mehetett máshová azokon a helyeken kívül, amelyeken bérmált. Tökéállítja. Ez lehetséges, de mint útitársról nem emlékezik meg róla Bandinus, csupán jelentése megszerkesztésében élt segítségével (levele Kutnárból 1646. december 16-án, l. VERESS 390).

[25] Látogatása közben, egy levelében Kutnárból: „nem hagytam ki a legkisebb zugot sem" (VERESS 390); látogatása befejezését bejelentő levelében Jászvásárból: „Minden területet átjártam, egy sarkot sem hagytam ki, ahol katolikusok találhatók" (uo. 390); egy másik levelében: „a legkisebb helyecskét sem hagytam ki" (uo. 394).

[26] November 16-án, naplementekor ért Bogdánára s éjjel ment tovább Sztánfalvára (Bo. alatt); itt 17-én időzött, mert 18-án már Mánfalvára érkezett (M. 1. §); ezután emlékezett meg röviden Gorzafalváról, Völcsökről, Újfaluról; 19-én már Tatroson volt (T. 1. §).

[27] Bk. 1. §.

[28] Tf. 1. § alatt ugyan december 13. áll, de ez téves másolat lehet, úgyszintén a nemci és bajai látogatás december 15. és 17. napja is 5. és 7. helyett. December 2-án bérmált u. i. Románban (R. 3. §) s december 10-én érkezett Szucsavába. A két hely és dátum között csak december 3, 5, 7. lehet helyes (l. az 1. számú vázlatot).

[29] N. 1. §.

letesen megegyezik ezzel az a megfigyelés, hogy Románból jövet s Nemcbe menet a legdélibb Tamásfalva és Szabófalva esett leginkább útba, hogy Szabófalvában a környékbeli katolikus falvak legjelentősebbikét, egyházi központját láthatta meg Bandinus, és hogy az említett két helyen kívül a többi faluról, Dzsida-, Doma-, Lökös- és Szteckófalváról, az eddigi meg nem látogatott falvakhoz hasonlóan, csupán néhány sorban tájékoztatott. Végül, azt sejtjük, hogy Kutnár környékén is gyors ütemben vizitált. Napszerinti dátumokat ugyan nem közölt itteni látogatásáról, de annak alapján, hogy Szeráta, Amadzsej és Sztrunga helységekről újra röviden írt, csak ezt következtethetjük.

Ezeket tudva, könnyen megérthetjük, hogy hiába volt írástudó magyar pap, Beke Pál, a látogatók között, bár egyet-mást, lélekszámot, házszámot, templomi felszerelést s itt-ott a katolikusok nevét is lejegyezhették útközben az érintett helyeken, a jelentéshez mellékelt névsort — keveset időzvén néhol, vagy kihagyván némely helyet —, teljes egészében nem. Ehhez az egyházi tisztviselők, a papok s diákok (kántorok) segítségét kellett kérniök, akik egyházi beosztásuk, kerületük szerint azoknak a helységeknek a katolikusait is összeírták, akik nem látták Bandinust és társaságát.

Fontos erre figyelmeztetnünk, hogy tehát a névsort nemcsak a látogatók, hanem leginkább moldvai papok s diákok írták össze. Ebből következik u. i., hogy a névsor összeírásának a módja nem egységes. A különféle papok és diákok különböző módon írták össze híveiket, amint ez az alábbiakban — próbálva megállapítani éppen e különbözések alapján a névsort összeírókat — ki fog világlani. Úgy látszik, hogy a jelentés megszerkesztésekor, a több helyről származó névjegyzékek összeállításakor sem sok változtatás történt az összeíróktól beszedett listákon. Eléjük a helységnevek kerültek, általában ugyanolyan alakban, mint a jelentésben. A helynevek alatt, alig felejtve el egy-két esetben, a bennük szolgáló egyházi személyeket sorolta fel Bandinus — mert ezek nevét, sokszor apró megjegyzésekkel (pl. „de quo in suo loco diximus"), ő írta a névjegyzékek elé —, vagy ezek híján azokat a szomszédos papokat, diákokat, akik a helység híveit egyházi gondozásban részesítették (l. e fejezet végén az újranyomtatott névsorban). Az egyes helységek katolikusainak nevei e bevezető megjegyzések után kerültek, latin módra: elől a keresztnév latinul, utána a vezetéknév, melyeket feltehetőleg több ívről, több összeírásból kellett együvé másolni s bizonyára nagy részben meglatinosítani. Beke Pálban sejtjük e munka végzőjét, hiszen óriási többségben magyarok neveit kellett újraírni s az egész névsoron, az idegen neveken is, a maitól nem sokban különböző, szinte egységes magyar helyesírás húzódik végig.[30] A

[30] Feltevésünk jogosságát maga Bandinus igazolja. Látogatása közben írja (Kutnárból, 1646. december 16-án, Veress 390), hogy a jelentést nagy szorgalommal és gonddal Beke Pállal és a szász Gross Györgygyel együtt szerkeszti. — A jelentés elolvasásakor, az első benyomásra, sokszor és szívhezszólóan lévén szó a moldvai magyarokról, nagyfokúnak gondoljuk Beke eme közreműködését. A jelentés gondos átvizsgálásakor azonban a következők derülnek ki: Bandinust, tájékozódása elsősorban a rumének felé

nevek szükségszerinti átlatinosításán és helyesírásának egységesítésén kívül azonban másra nem terjedhetett ki Beke munkája. Különösen akkor gondolunk erre, ha a KM. névsorát vizsgáljuk: a férfiak lehetőleg két néven szerepelnek ebben, kereszt- és vezetéknevükön, az özvegyek pedig kizárólag a keresztnevükön „vidua" jelzővel. Alig adódik kivétel e szigorú összeírási elv alól a KM.-ban. Az UR.-ban ellenben a legnagyobb változatosság uralkodik a katolikusok nevének megjelölésében: az özvegyek egyszer csak keresztnevükön, aztán a maguk s uruk keresztnevén, máskor a maguk keresztnevén s uruk vezetéknevén, sokszor pedig az uruk nevén szerepelnek. Nem lehet ennek más az oka, mint az, hogy az UR. névsorának összeállítója meghagyta a különböző pap-, vagy diák-összeírók sokfajta névmegjelölési módját. Észrevevén azonban az így egybeírt névsor átolvasásakor az ílymódon már jobban

vonzotta. Majd hat éves moldvai tartózkodása alatt, mind szorosabb kapcsolatba került a jászvásári vajdai udvarral. Jelentése végén annak szervezetéről, szokásairól — akárcsak a moldvai ruménekről való megfigyeléseiről — bő leírást ad. Különösen a moldvai krónikák érdekelhették s bizonyos, hogy az első ruménnyelvű krónikással, az 1647-ben meghalt Grigore Ureche vornic-kal, s krónikája folytatóival, Eustratie logofăt-tel, a vajdai udvar tisztviselőivel, s a rejtélyes Simion Dascălul-lal (l. róluk Cartojan N., Istoria literaturii române vechi. Bucureşti, 1940—42, 148—53), kortársaival, ismeretségben állott, tőlük Moldvára nézve ismereteket szerzett, krónikájukat olvasta, sőt jelentésében fel is használta. Annak mintájára u. i. leírja Moldva földrajzi fekvését, folyóit, városait stb., s a moldvaiak eredetét („Unde Moldavia denominatur" című fejezetében), átvéve Ureche krónikájából a Drágos-mondát, a római eredetet Ureche elképzelésében (*Flaccus* római vezér országa > *Flaccia* > *V(a)lachia* > *V(a)lachi*), de összekeverve azt Simion Dascălul betoldásával (hogy t. i. itáliai tolvajokból erednek a moldovánok s ennek emléke a körbeborotvált fejük, vö. Bandinus előbb említett fejezetét s Ureche krónikáját a Giurescu-féle kiadásban 5—9). A moldvaiak római származásának nyomait maga is többhelyt kutatta. Szabófalva egy állítólagos vízvezetékes palotája romjait pl. a rómaiaknak tulajdonította (Sza. 2. §). A moldován nyelvet ismerte (ezért ajánlotta Deodatus szófiai érsek őt a keleti részek, Moldva püspökéül); jelentése szövegében, ellentétben az egyes helyekről szóló fejezetek címeivel, a meglátogatott helyeknek leginkább rumén nevét használta, belőlük alkotta a latin melléknévi formákat is. Magyarul nem tudott, bár délmagyarországi misszióban is működött, ezért vette maga mellé Bekét, tolmácsul. Történeti ismerete sem volt a magyarokról; amit a multjukból közöl, az leginkább helyi hagyomány, monda, melyet Beke, vagy ennek révén a magyar hívek közölhettek vele. Rokonszenve nem nagyon ébredhetett fel a moldvai magyar néppel szemben. Idegenül fogadta az őt, mert keservesen tapasztalta már vagy jó száz éve, a magyar befolyás Moldvából való visszahúzódása óta, hogy az idegen egyházi vezetők nemcsak nyelvét nem tudják, hanem erkölcstelenségükkel, kalandorságukkal az egyház hitelét is lesüllyesztik. Ezért a bár kiváló, de nem magyar Bandinusnak sem előlegezte bizalmát. Panaszkodik is az érsek (Sza. 4. §), hogy a szabófalvi magyar András diákot, aki megnemengedett papi funkciókat végez s rá se hederít intésére, többre becsüli a nép nálánál. Feltűnő, hogy Bandinus a többi magyar vezetőkkel sem volt jó viszonyban: a bákói pap, Gyügyei Boldizsár s hívei, a bákói magyarok sem ismerték el felettesüknek, ami, mivel Bandinus is leginkább

feltűnő eltéréseket a hívek megjelölésében, — a következő másolatokban (a KM. alapjáéban is), tanulságképpen, egységesebben írták le a névsort. Ezzel az újabb megállapítással bizonyítottnak véljük fentebbi megfigyelésünket, hogy t. i. a KM. alapjául szolgáló kézirat későbbi az UR.-nál s annak tanulságai alapján készült.

4. Az alábbiakban a lelhető kritériumok alapján megpróbáljuk elkülöníteni a névsor egyes összeíróit, hogy ezzel tovább világítsuk forrásunkat s a nevek helyes megfejtése és értékelése útjából tetemes akadályokat hárítsunk el.

A nevek — természetesen csak vezetéknevek — helyesírásából, bár elég tarka a kép, nem sok kritériumot nyerünk. Már említettük, hogy a nevek nagyrésze a maitól nem sokban különböző, szinte egységes magyar helyesírással van írva. Az UR. kéziratában a különböző össze-

Bákóban tartózkodott, sok kellemetlen esetet idézhetett elő. Nem is ír még a legmegátalkodottabb tolvaj s parázna kóbor-barátról sem olyan elszánt haraggal Bandinus, mint a „részeges, a szamáréhoz fogható csúnya hangú, nyerészkedő, álnok," stb. Boldizsárról (Bk. 14—26. §) s a „csökönyös, konok, engedetlen" bákói magyar népről (Bk. 37. §), — ami annál feltűnőbb, mert Beke 1644. évi jelentésében szinte magasztaló szavakat ír Boldizsárról, aki szerinte apostoli életet élt Bákóban s alázattal, lemondással és tűréssel a hívei üdvösségén munkálkodott (DIPLITAL. II, 354). A tatrosi és a huszti magyar papról sem volt Bandinusnak jó véleménye (T. 13. § és H. 6—7. §). Beke irányában is valami lassú ellenszenve érhetett meg a jelentés megszerkesztése után köztük kitört ellenségeskedéssé. Bizonyára jól sejtjük a tünetek alapján, ha mindennek okát az érzékeny, ideges, beteges Bandinus féltékenységében s a magyar nép, a moldvai katolikusok felé való közeledésének kudarcában látjuk; mert elzárkózott az előle, helyette a magyarul tudókat, nyelvükön szólókat ismerte el s követelte felettesének: Bekét, András diákot, Boldizsárt. — A fentiek után nem lehet nagyméretűnek gondolnunk a magyar papokról gyökeresen másképp gondolkozó Beke közreműködését és befolyását a jelentés megszerkesztésében (bizonyos egyezések azért még így is vannak az ő s Bandinus jelentése között). Ha mégis sok magyar nevet, adatot hozott az felszínre, ennek oka a tényekben rejlik: a moldvai katolikusság majdnem egyenlő a moldvai magyarsággal. — Beke közreműködése, illetőleg befolyása különösen a másik munkatárs, Gross György é mellett törpül el. Gross, Bandinus dicséreteiből ítélve, mindvégig jóbarátja maradt az érseknek. A szászokról fajtája s a helybeli alaposságával tájékoztatta Bandinust: benne van róluk minden lényeges a jelentésben: templomaik s azok felszerelésének bő leírása, híveik vagyoni helyzete, összetartása, Kutnár nevének németül elgondolt etimológiája. A bő részletek módfelett kiemelik a szászokat s megszűkítik a magyarokról való képet. Igaz, a városlakó, gazdagabb szászok több szóra kívánkozó élete is oka lehet ennek, de feltétlenül Gross elfogultsága is, melynek Bandinus barátsága szabad folyást engedett: sokszor még magyarok is szász köntösben jelentkeznek Gross tájékoztatására a jelentésben, pl. a nemciek és bajaiak (N. 2. §, Ba. 1. §), akiket teljesen szászoknak mond Bandinus. Pedig a névsorból is látszik, meg történeti tény is, hogy magyarok is voltak köztük. Ezzel a szászosítással Gross egyébként csak elődeihez (és utódaihoz) volt hű, akik a moldvai vizitátorokat mindig olyan sok szászról informálták, hogy még egy német származású történész is kénytelen nem egy „szász" alól kikaparni a magyart (AUNER többhelyt, pl. 25, 29).

írók bizonyára igen változó helyesírású név-listáit egy képzett magyar (Beke?) másolta együvé s írta át. Feltehető azonban, hogy azoknak a neveknek az eredeti helyesírását, melyeken figyelme átsiklott, vagy melyeket nem értett, meghagyta. A KM. eredeti kéziratának másolója a másolása alapjául szolgáló kézirat mellett, úgy sejtjük, az eredeti névsor-listákba is bele-belenézett. Már ismert szigorúbb névsor-másolási elve miatt — bár egyesek feleslegesnek talált neveit, mint az özvegyek keresztnevén kívüli egyéb nevét, elhagyta —, sok nevet, a férfiak nevét meg kipótolta, ha csak egy néven találta őket a lemásolandó kéziratban. Hogy ezt megcsinálhassa, bizonyára újból és újból a papok s diákok beadta névsorlistákhoz kellett fordulnia. Talán ezzel magyarázható, hogy helyesírása elég gyakran különbözik az UR.-étól, és egyenetlenségében feltehetőleg többet őrzött meg a különböző összeírók eredeti helyesírásából. A két változatból a fenti körülmények folytán változatosan tárul elénk a nevek helyesírása, sajnos elég összevissza módra ahhoz, hogy ne tudjuk egy-két esetnél többször érvül felhasználni egyes összeírók elkülönítésére.[31]

[31] Mindezek ellenére jónak látjuk a mutatkozó helyesírás jellemző jegyeit összeállítani. Latin szövegben lévén a névsor, nincs jelölve a nevekben a magánhangzók rövidsége, hosszúsága, de a mássalhangzóké rendszerint igen, pl. UR.: A*szszu* Ds.; UR.: A*rr*os Do.; *Ill*yes Szf., Bk., H.; de Pa*l* U. és Pa*ll* L., Ds., Bk.; UR.: Ga*l*, és Ga*ll* Do.; Demeter*fi*. és KM.: Demeter*ffi* Szt. — A nagy kezdőbetűt néha kicsivel megismétli: KM.: *Rr*osina Ds.; KM.: *Aa*garas kétszer Ds., egyszer Sza. — Maitól eltérő hangjelölések: A *c* hang jele: általánosan *cz* (ez sokszor a *cs*-é is, ezért sokszor nem lehet eldönteni, hogy *c* vagy *cs* olvasandó-e a névben) olykor *z* (Al*z*ner K.; Arma(o)nku*z* K.; KM.: 2 Gező Ba.; KM.: 2 Ge*z*o (e. h. Gező) K.), egyszer *s* (Al*s*ner K.). — A *cs* hangé általában *cs*, egyszer, ha nem hibás, *c* (KM.: *C*osso Szf.), egyszer *ch* (KM.: Kova*ch* M.), sokszor *cz* (KM.: A*cz* Ds.; KM.: Be*cz*e J.; KM.: Fon*cz*a Ba.; KM.: Kan*cz*al Bk.; KM.: Kleri*cz* Ba.; KM.: Peteree*zk*e H.; Rob(o)*czk*a H.), egyszer *czi* (2 Kal*czi*a Bk.), kétszer *s* (KM.: Demetereske H.; KM.: Kalepa*s* e. h. Kalapas Te.). — Az *f* hangé általában *f*, olykor *ph* (2 Ios*ph* Ba.; Cleo*ph*as B.; So*ph*ia H.), latinosan és németesen. — A *gy* hangé általában *gy*, de *gi*, *gj* (*Giörgyi*cz(e) B.; *Gj*urka F.; KM.: Ma*gi*ar N.) és *g* is (Egerbe*gi* H.; He*gi* Sza.). — Az *i* hang általában *i*, egyszer *y* (KM.: Barana*y* J.). — A *j* hangok jelölése ingadozik *j* (Csompo*j* Bk.), *ly* (UR.: Csompo*ly* Bk.), *li* (KM.: Csompo*li* Bk.; Ba*li*o F.; Po*li*an T.), és *i* (Demien Sz.) között. — A *k* hangé általában *k*, de sokhelyt latin *c* is (KM.: Fico Bk.; UR.: Gjurco B.; KM.: Her*cul* Sz.; Iacab T.; KM.: *C*apitan Szf.; *C*leophas B.; KM.: Tarco Szf.; UR.: Nicora K.; KM.: Nenica R.). — Az *ny* hangé *ny*-en kívül *n* (KM.: Bara*n*ay J.; sok névben nem dönthető el, hogy palatizálódott-e már az n, vagy nem, pl. Beli*n*i U.; Czigan K.; J.; K(C)apitan Szf.; Rozvan H., stb.) és *ni* is (Rozba*ni* H.). — Az *sz* hangé az *sz*-en kívül *s* (Cserke*s* H.; 3 Husti J., Szf.; KM.: La*s*lo H.; Pa*s*kar Bk.; UR.: Sza*s* H.; 4 Va*s*lai H., B., G.), *ss* (Bo*ss*iok Bk.; UR.: Cserke*ss* H.; C(S)o*ss*a(o) Szf.; KM.: De*ss*ka Szf.; 3 Gro*ss*ul Ba., J.; UR.: Hala*ss* Bk.; Ho*ss*u Ds., Bo.; Ia*ss*vasari H. UR. La*ss*lo H.; 7 Me*ss*aros J., B., H.; UR.: Sza*ss*ocska H.) és *z* (3 Demze Tf., F, 2 Dezka St., La*z*lo F.; KM.: Me*z*aros B.). — A *t* hang néha *th* alakban fordul elő (Ma*th*e Bo.; To*th* J.; *Th*amas sokhelyt). — A *ty* hang egyszer *tti* (Ma*tti*as L.). — Az *ü* hang a KM.-ban egyszer *ý* (3 Szýcs J., K.). — A *v* hang olykor *w* (*W*ata K.; 5 *W*olffgangus K., Ba.). — A *z* hang általában *z*, néha *s*: Sol-

Azt is előljáróban kell megemlítenünk, hogy nincs mód az egyes helységekben a nevek sorbaállítása irányelvének a megfejtésére s így ebből sem gyarapíthatjuk adatainkat az összeírókról. Természetes, hogy az összeírók nem tudták még a neveket olyan önálló létezőknek felfogni, hogy valahol is abc-rendbe szedték volna őket. Egy-két helyen a névsor elejére van téve a diák, vagy kántor neve, többhelyt azonban a hívek közé, néhol ki is maradt a névsorból. Jászvásárban a vajdai udvarban szolgáló tisztviselők s a tekintélyesebbek állnak a névsor elején (erről még lesz szó). Ennyi, amennyit megfigyelhettünk. Csupán feltevésünk, hogy az összeírás általában valami primitívebb tájékozódásra, helyi memóriára, a házak sorrendjében készülhetett.[32]

Az összeírókat — a helyesírásból s a nevek sorrendjéből nem vehető kritériumok helyett — aszerint különítjük el, hogy mint jelölték az özvegyeket (ebből népi hovátartozandóságuk is meglátszik), szerepeltetnek-e némelyeket csak egy néven, bevették-e a diákok és kántorok (sokszor a maguk) nevét a kimutatásba s ha igen, milyen helyre, s megismerszik-e még ezenfelül valami különös mód összeíró eljárásukban?

Mindezek alapján a következők írták össze a moldvai katolikusok 1646—47. évi névsorát (l. párhuzamosan az 1. sz. vázlatot):

1. Huszti összeíró. Az özvegyeket keresztnevükön írta össze, pl. *Helena Vidua*, kettőnek *-né* formában az ura nevét is megjelölte (pl. *Anna Borbelne Vidua*), tehát magyarnak kellett lennie. Az egyház diákjai a hívek között, a 35. és 84. helyen állnak. Három hívőt csak egyik nevén jelölt,a KM. mutatja, hogy vezetéknevén. Nem lehetett más, mint a huszti pap, a székely Rabcon Mihály.

2. Vászlai összeíró. Vászlóban sem pap, sem diák nem működött. 6 katolikusából egy özvegy volt *(Matene Vidua)*, három hiányosan, keresztnéven van felvéve, még a KM.-ban is, pedig ez ebben sehol másutt nem történik meg. Ebből az következik, hogy a halódó gyülekezet egyik hívője sorolhatta el a vászlaikat a látogatók egyik magyar tagjának. A neveket kiegészíteni a későbbi másolatokban sem lehetett, mert a látogatás kis, szűkös papirjegyzete maradt meg róluk.

3. Barládi összeíró. Az özvegyeket egyöntetűen „Anna Borbelne" típusban tünteti fel. Barládban székely diák volt, a névsorfőben

tus H.; KM.: Csismadia J.; KM.: Fasakas H., Do.). — A *zs* hang egyszer *s* (3 *Iosa* Bk., Te.; 2 *Kos(o)kar* Ba.: *Mosfi* J.; *Sophia* H.; *Soka* Te.; 2 *Sorat* Bk.), másszor *z* (Kozokar K., Bf.). — Szerepel még az „*x*" a *ks*-kapcsolat kifejezésére ebben: Paxi Ds.

[32] Némileg támogatni látszik e föltevést az, hogy olyan helyeken, amelyek névsorában egy-egy szomszédos, vagy vele összenőtt, vagy elpusztult s közéje települt hely lakóinak a nevét is benne sejtjük (erről is lesz még szó), e lakóknak a neve a névsor utoljára foglal helyet (pl. Husztban a *Csöbörcsöki* s *Huszti* nevek, Forrófalván a *Pataki*-ak stb.). — A nevek sorrendjének a figyelése a magyar-szász vegyes lakosságú helyek névsorában hasznos: feltételezve, hogy a magyarok s szászok lehetőleg külön-külön s nem egymással összekeveredve laktak, az ilyen helyeken gyakori latinosított nevek tulajdonosait (pl. *Lanio* az összeírásban, a valóságban *Fleischer*, vagy *Mészáros*) olyan nemzetiségűeknek vesszük, amilyen név — magyar, vagy szász — közvetlenül előttük és utánuk előfordul.

Bandinus *Balthazar*-nak nevezi, a névsorban azonban az utolsóelőtti, 29. helyen egy *Martinus Diak* szerepel. Ő írta-e össze a barládiakat, vagy a látogatók közül valamelyik magyar? — nem lehet tudni.

4. Galaci összeíró. Galacban a pap is, diák is lengyel volt. Özvegy kettő, mindkettő neve „Helena Vidua" típusú. A diák neve a híveké között áll. Az összeíróról semmi jellemzőt nem tapasztalunk. Mivel újból semmi eltérés nincs az UR. és KM. között a galaci névsorban, valószínű, hogy a látogatók, Beke, vagy az idáig biztosan eljövő Rabcon írták azt össze, mint a vászlait, s nem a lengyel diák, vagy a lengyel pap, aki akkor éppen nem is tartózkodott Galacban.

5. Tatros és a környező Sztánfalva, Mánfalva, Gorzafalva, Völcsök, Újfalu (és esetleg Bogdána) összeírója. Azonkívül, hogy a jelentés (Szt. 7. §) és a névsorfők megjegyzései is elárulják, hogy Tatros és vidéke egy egyházközségben élt, Georgius és Martinus, két testvérdiák vezetésével (papot csak Bandinustól kapott, a magyar Polyán Jánost), a nevezett falvak katolikusainak egyöntetű jegyzéke is közös összeíróra vall: az özvegyek mind keresztnéven szerepelnek, részint „Helena Vidua", részint „Anna Borbelne Vidua" típusban, tehát az összeíró (két?) diák, aki lakóhelye szerint maga is belevette magát a névsorba Tatroson, 10. név: *Georgius Pap* (és Sztánfalván, 6. név: *Martinus Diak),* magyar volt.

6. Bákó és környéke, Lukácsfalva, Szalonc, Forrófalva, Paskán, Bogdánfalva, Hidegkút, Terebes összeírói. Egybe kellett őket vennünk, mert bár egy-egy helység összeírásában jellegzetes elvek uralkodnak, részint átterjednek azok más helységekbe is, s így az összeírók területe nem látszik tisztán. Ilyen összeíróelvek érvényesülnek:

a) A hívő latin keresztneve apja latin keresztnevének genitivusával, pl. *Sylvester Georgi.* Kizárólag Lukácsfalván fordul ez így elő,[33] ahol sem pap, sem diák nem volt, de ahová „néha Bákóból segítség érkezik".

b) Az özvegyek neve magyar módra, pl. Forrófalván: *Dobos Györgyne Vidua.* Igy van még Bogdánfalván: *Lőre Matene Vidua* és Szaloncon: *Sira Ianosne Vidua.*[34] A három helységben ezek szerint mintha egy összeíró működött volna.

[33] Van itt egymás mellett két ilyen név: *Blasius Balinti* és *Paulus Balinti.* Első látásra azt gondolhatnók, hogy a *Balinti* vezetéknév, hiszen vannak *-i* végű, keresztnévből alakult vezetéknevek s éppen a moldvai névsorunkban is (5 *Ferenczi* H.). Az ugyanazon helységben előforduló „Sylvester Georgi"-típus azonban a Bálint keresztnév latin genitivusának mutatja a *Balinti*-t. Hogy a két *Balinti* név egymás mellett áll, ez azt jelentheti, hogy Blasius és Paulus Balinti-nek egy volt az apja, a magyar névhez tett latin genitivusi *-i* pedig azt, hogy magyar volt az összeíró.

[34] Ha a *Sira* = *Sára,* amint ez valószínűnek látszik (l. alább), azt gondolhatnók, hogy a *Sira* az özvegy keresztneve s a *Ianosne*-ben az ura vezetékneve van (ez esetben tehát „Anna Borbelne" típus). Ellene szól ennek azonban a „Dobos Györgyne" analógia s az a tény, hogy Bákó és környékén egy helységben sincs „Anna Borbelne" típusú név. Íme a nevek összeírók szerinti elkülönítésének a haszna, a nevek megfejtése szempontjából!

c) Nevetlen nevű fordul elő, egy Forrófalván, egy Bogdánfalván (ez is egybekapcsolja e két helyet az előbbi pontban említett mellett) s egy Bákóban, mégpedig UR.: *Nevetlen Orban.* KM.: *Ioannes Orban,* tehát keresztnév jelölésére. Ebből az látszik, hogy az egyik s magyar összeíró esetleg az elfelejtett, eszébe nem jutó nevek helyére írta oda a „Nevetlen"-t (l. máskép is a II. fej. 1. pontban).

d) A diákok Bákóban nincsenek benne a névsorban, Lukácsfalván és Bogdánfalván közbül állnak, Forrófalván azonban a névsor elején (1. *Martinus Kantor,* 2. *Ioannes Diak*). Ez a tény újra több összeíró mellett vall.

e) Az özvegyek neve Bákóban igen vegyes módon van feltüntetve. Van „Helena Vidua" „Matene Vidua" típusú s ezenkívül *Gregoriana Vidua, Stephaniana Vargane Vidua, Emericus Szőcsne Vidua* és *Racz Agatha Vidua* s hozzájuk hasonló típusú nevek. Ez a sokféleség megint több összeíró mellett szól, esetleg az egész moldvai névsor egybeszerkesztőjének következetlensége és ötletszerű átlatinosítása mellett, melylyel többhelyt is számolnunk kell. „Emericus Szőcsne" típusú név egyébként előfordul Terebesen is, úgyhogy ez Bákó és Terebes összeíróját sejteti egynek és magyarnak.

A fentiek eléggé kevert vallomása alapján úgy kell elképzelnünk, hogy a nagy bákói kerületben, melyben egy pap volt, a magyar Boldizsár s Bandinus értesítése szerint négy diák, valószínűleg az összes egyházi alkalmazottak résztvettek a névsor összeállításában s mindnyájan magyarok voltak.

7. Román i összeíró. Semmit sem árul el magáról; esetleg a látogatók közül lehetett valaki.

8. Szabófalva és környéke, Tamásfalva, Dzsidafalva, Domafalva, Lökösfalva, Szteckófalva összeírója. Ez volt a legkövetkezetesebb: az özvegyeket mind „Emericus Szőcsne Vidua"-tipusban[35] írta össze (Dzsidafalva kivételével, ahol két özvegy volt, az egyik „Helena Vidua"-féle nevű, a másik neve új módon, ura nevéből van képezve: *Hossuniana Vidua;* ez Dzsidafalvát különállónak tünteti fel az összeírás szempontjából, de mégis a többihez kapcsolja egy másik jellegzetesség: fel van benne véve egy gyerek is, *Demeterecske* néven, mint ahogy Tamásfalván is, ahol az özvegyek neve „Emericus Szőcsne Vidua" típusú, egy *Mihalyocska* gyerek). Az egyházi személyek a névsor elejére kerültek (Szabófalván 1. *Andreas Deak,*

[35] Egy domafalvi hívő neve UR.-ban *Iacobi Kiskani Vidua,* KM.-ban *Iacobus Kiskani.* Először azt gondoljuk, hogy latin genitivussal alkotott név ez: „Kiskan J. özvegye". Megzavar már a KM. eltérő alakja. A nevet a többi özvegy nevével való összehasonlítás után fejthetjük meg. Mivel Domafalván s az egész szabófalvi környéken az „Emericus Szőcsne Vidua"-típus az uralkodó, a névnek *Iacobus Kiskane Vidua*-nak kell lennie helyes olvasattal. Igazunkat az összehasonlításon kívül az is alátámasztja, hogy Domafalva és a szomszédos Dzsidafalva lakói között sok *Kiska* vezetéknév van, de *Kiskan* (ahogy a névnek, ha genitivusi név volna, hangzania kellene), egysem, másutt sem. Ezenkívül ugyancsak Dzsidafalván egy *Kiskati* név is előfordul, melynek a *Kiska:* megrövídült alakja (l. alább).

Dzsidafalván 1. *Petrus Kantor;* kivétel csak Domafalva, ahol a 14. helyen áll *Gregorius Kantor,* — talán azért, mert már nem működött). Az összeíró bizonyára a szabófalvi magyar ANDRÁS diák volt, aki Szabófalva és vidéke egyházi gondozását ellátta.

9. Nemci összeíró. Minden városbeli hívőt csak keresztnéven írt egybe, néha egy-egy jelzőt téve melléje *(Senex, Transylvanus* stb.), néha apjának, anyjának, vagy férjének keresztnevét genitivusban („Sylvester Georgi" módon). Feltűnő azonban, hogy egyes genitivusok magyar módra, a birtok előtt állanak, pl. *Christophori* Dorothea, vagy *Valentini* Sophia. Ez, ha nem újabb következetlensége az egész névsort összeállítónak, mintha azt mutatná, hogy a neve szerint német eredetű, de katolikusaiban magyarosodó várost (a KM. elvéhez híven feltünteti a vezetékneveket is, s ezek majd mind magyarok) magyar írta össze, talán a névsor elején álló diák, IOANNES DEAK.[36]

10. Baja, Szucsava, Kutnár összeírója. Bajában és Kutnárban már új mód jelentkezik az özvegyek összeírásában: eltűnik a *-ne,* megjelenik a *Felix Mattos Vidua* Ba., és *Szorka Vidua* K. és egyéb ezekkel egyező típusú név. Ez a német *Frau* (vagy *Witwe) Felix Mattos,* illetőleg *Szorka* mása, tehát német összeíróra vall. Egy másik új mód: az özvegynek, ha neve magyar is, ruménnyelvi megjelölése: *Anna Tamasoje Vidua* Ba. (ma: *Anna Tămăşoaie)* és *Barbara Brenzoje Vidua* K. Végeredményben ez is német összeíróról tanuskodik. Az lehet ugyanis e jelölés magyarázata, hogy az egy helyen lakó magyarok és szászok egymás nyelvét valószínűleg nem tudták, egymással ruménül érintkeztek (a ruménre mindkettőjüknek szüksége volt) s a szászok és a közülük való összeíró a magyar özvegyek nevét — magyarokkal való beszélgetéseikre emlékezve — csak ruménnyelvi formában használták. Mint alább erről még lesz szó, egy következő egyező bajai és kutnári összeírási mód is magyarokat fed s német összeírót árul el: a férfiak keresztnéven, *Nicolaus sive Miklos* módon történő megjelölése. A nevek helyesírása is német összeírót árul el, mindkét helyen. A *c* hang helyén sokszor a német *z* áll: Alzner K.; Armankuz K.; KM.: 2 Gező Ba.; KM.: 2 Gezo (e. h. Gező) K.; az *f* hang *ph* jele (2 Ioseph Ba.) szintén németes; a *v* hang *w* jelölése is előfordul: *Wata* K. (van *Vata* is U.); megemlítendő, hogy az előbbi bajai és kutnári eseteken kívül németes helyesírási jegy másutt nem fordul elő. Végül, a fentebbi sajátságokon kívül a sok latin név kapcsolja még Baját és Kutnárt, s e két helységhez ebben még Szucsavát is, egybe. Szinte kizárólag ebből a három helységből (s még Nemcből) vannak ugyanis latinosított neveink, így pl. a mészárosok neve mindhárom helyen: *Lanio.* A fentiek alapján olyan latinul tudó szásznak kellett a három helység névsorát egybeírnia, aki mindhárom helyen járatos volt. Kétségtelenül Bandinus munkatársa, GROSS GYÖRGY volt ez. Bandinus egy levelében dicsérte műveltségét;[37]

[36] A *Deák* < *Diák* < *diacus* név is magyar ajkon fejlődött hangalakot mutat. Pap a látogatáskor még nem volt Nemcben, csak 1647. október 8-i levelében jelentette Bandinus, hogy Elias Bosnensist beállította a nemci parókiába (VERESS 391).

[37] Kutnárból 1646. december 16-án, VERESS 390.

mellékneve *Baniensis* volt, tehát Baján született (l. az ottani *Gross*-okat), sőt paposkodott is ott,[38] és mint bajai papnak, gondjaira volt bízva a szucsavai egyház is (l. a névsort Szucsava alatt: „Bajensis Parochus adhuc inservit"). Baján kívül később Kutnárban is pap volt,[39] tehát az ottani híveket is ismerte.

11. Herlai összeíró. Semmit sem árul el magáról. Esetleg a látogatók közül volt valaki.

12. A két útbaejtett sztrungai magyar család nevét biztosan a látogatók jegyezték fel.

13. Jászvásári összeíró. Nem lehetett a Bandinusszal, Bekével s a jászvásári néppel is ellenségeskedő Notho Gáspár, vagy a frissen érkezett Spera Ferenc olasz pap, hanem csak valamelyik magyar, esetleg Beke Pál. Nincs egyébként a jászvásáriak névsorában özvegy s semmi összeíróra jellemző vonás.

5. Bár a fenti nagyszámú segítséggel készült a névsor, sajnos, mégsem teljes. A papok s diákok csak azoknak a helyeknek a katolikusait írhatták össze, amelyeknek egyházi szolgáik voltak. Bandinus viszont a meglátogatott helységek közül nem egyről állítja, hogy egyházi gondozás nélkül voltak, soha sem látták a misszionáriusok vagy más papok.[40] Ezeknek a helyeknek a katolikusait olykor a látogatók írták össze (mint láttuk: Vászlóban és Sztrungában), ha ők nem — nem lévén bennük pap, diák —, mások nem tehették. Így maradtak ki a névsorból a karácsonykői katolikusok, akik Ka. 1. § szerint 16-an voltak s nemhogy egyházi szolgájuk nem volt, de még templomukat is elfoglalták a rumének. Ezen felül még, valami ok folytán, Szeráta és Amadzsej katolikusai is kimaradtak a névsorból (40, illetőleg 90 katolikus), pedig rájuk a jelentés szerint a kutnári pap viselt gondot. S mindezekhez hozzá kell vennünk még azt is, hogy Bandinus fentebb idézett kijelentései ellenére (melyek szerint Moldova minden helyét meglátogatta, ahol csak katolikusok éltek) nem ment el a messzi, Tatárország határán fekvő Csöbörcsökre s nem kérhette meg az ottani papot, vagy diákot, ha ugyan valamelyik is volt, a Beke bemondása szerint 200 katolikus összeírására. Sőt újabb vizsgálatok azt is kiderítették, hogy látogatóútja körletében is kihagyott néhány katolikus helyet,[41] s így még az

[38] Ba. 13. §.

[39] Sequuntur Informationes 1. §, Bk. 28. §. Érdekes, hogy Kutnár alatt ezt nem mondja, sőt egyik kutnári levelében (Veress 390) azt írja Bandinus, hogy Gross huszti pap (?).

[40] Vászlóról 2. § : a katolikus nép megfogyatkozott, részint a rumének hez pártolt. Misszionáriusok sohasem jöttek őket látogatni. — Bogdánáról: Vannak, kik áttértek a görög-keleti hitre, mert ezelőtt senki sem látogatta meg és senki sem gondozta ezt a falut. — Paskánról: eleinte tiszta magyarok lakták e falut, de papi gondozás nélkül éltek s ezért a rumének megsokasodtak, stb.

[41] Nastase, aki teljesen pontos, megbízható forrásnak tartja Bandinust, egyet vett észre, Berendfalvát, Szabófalva szomszédságában (Nastase 410). Ezt a falut 1597-ben még meglátogatta Quirini püspök (l. Hurmuzaki, Documente: III[1], 549), 1606-ban Movila Jeremiás vajda Szabófalvával együtt

előbb elsoroltaknál is nagyobb hiányokat kell feltételeznünk a névsorban.

6. Hiányai ellenére is megbecsülhetetlen érték azonban számunkra a Bandinus-féle jelentés névsora. Az újabb korból ugyanis csak gyéren

egy görög keleti kolostornak ajándékozta (AUNER 28). LÜKŐ 170 szerint hírét ma csak egy *Berengyes* nevű patak őrzi, de a szabófalviak között él még a falu emléke is. Úgy látom, óvatosnak kell lennünk annak a megállapításában, hogy hiányzik-e a névsorból a falu családfőinek a neve. Berendfalva ugyanis szomszédos volt Szabófalvával (ezért ajándékozta el együtt a két falut Movila vajda), sőt lehet, hogy össze is olvadt vele (ezért hiányozhat Bandinusból névszerinti megemlítése s ezért őrizhették meg a szabófalviak az emlékét), mint az újabb időben Lökösfalva, amelynek népies nevéről ez található már WICHMANN szótárában: *balázak* 'Szabófalva felső részét hívják így, románul Lecuşeni', azaz Lökösfalva. Alig képzelhető el, hogy a szabófalvi András diák, aki még a távolabbi Domafalva lakóit is összeírta, éppen a szomszédos, vagy éppenséggel Szabófalvába olvadt Berendfalva családfőit ne jegyezte volna fel. Azt sejtjük tehát, hogy ezek neve a szabófalviak közé van foglalva. — Hasonló Szabófalva névsorához ebben a tekintetben Forrófalváé. Forrófalvától csak negyedórányira van a Szeretbe ömlő Nagypatak csermely partján Nagypatak csángó község (JERNEY 198). Ennek a temetőjében XVI. század végi (?) magyar felíratú sírköveket talált Jerney (uo.). De ha esetleg frissebbek is azok a sírkövek, e falu Bandinus korabeli meglétéről más bizonyítékunk is van. Forrófalva lakói között 1646-ban három *Pataki* nevű élt s ez a szomszédos (Nagy) Patak nevű csermely mellett, Forrófalva tövében lévő, vagy még csak kialakuló (Nagy-)Patak falura utalhat. Ennek a lakói is, úgy sejtjük, a forrófalvi katolikusok közé vannak felvéve. — Bizonyosabb már, hogy kimaradtak Bandinusból: Szabófalva környékén Acélfalva, Miklósfalva, Jugán, Birófalva és Halas, Tatros környékén pedig Ónfalva és Dormánfalva, mert ezeket a magyar falvakat már 1646 előtt említik rumén oklevelek s neveikből ítélve 1646 előttről sincs okunk feltételezni, hogy nem magyarok, katolikusok lakták őket (LÜKŐ 24, 40). Bandinus előtti látogatók is felsorolnak olyan helyeket, melyekben katolikusok voltak s melyekről Bandinus nem szól. Így a már említett Quirini Berendesti-t, a meghatározhatatlan Luciani-t (i. h.); Bogoslavich Monte Serrato-t (?), Baba-t, Acgerman-t és Huszt környékén „több" falut (DIPLITAL. II, 327—8); Deodatus Borsescti-t a Tatros folyó mellett (DIPLITAL. IV, 124) Bassetti a Huszt melletti Albalfalò-t (DIPLITAL. II, 345), mely talán Bandinus „Prut melletti falu"-jával lehet azonos. A kihagyott helyek sorához még a Tatros torkolatánál fekvő Egyedhalmát tehetjük, melynek rumén neve *Adjud*, a magyarból való (l. alább), magyar néven említi több forrás is (Illyés moldvai vajda 1433-ban: in oppido nostro *Egydhalma*, COSTĂCHESCU, Doc. în.: II, 646; egy brassói német oklevélben 1547-ben: *Edgethallem* és *Eggethallom*, egy odavaló *Antal von E.* nevű emberrel. HURMUZAKI, Documente XV, 458). GIURESCU II, 435 szerint még ma is élnek a régi magyaroknak utódjaik Adjudban, pl. ilyen névvel: *„Hotház"*. — Bandinus forrásértékének további tüzetesebb megvizsgálása előtt nem láthatjuk világosan, hogy milyen fogyatékosságot idéz elő a jelentésből kihagyott helyek katolikusainak hiányzása (tényleges hiányzása?) a névsorból.

vannak személynévadataink a moldvai katolikusokra vonatkozólag, úgyhogy azok népi hovátartozandóságának megállapítására még ma is a Bandinus-féle névsor a legjobb alap.

E nagy fontossága miatt az alábbiakban újra közöljük a névsort. A rumén UR. féle közlés ugyanis csak nehezen szerezhető meg Magyarországon, s Bukarestben, hozzáférhetetlen helyen lévő kézirat alapján készült. A mi közlésünk a KM. kéziratából történik, mely, mint az előbbiekben megállapítottuk, utóbb készült ugyan az UR. kéziratánál s névsorának egységesebb voltánál fogva talán kevesebb hasznú a nyelvészeti és történeti kutatás szempontjából, de az UR.-féle változat mellé, melyet jegyzetekben mindvégig összehasonlítunk vele, jónéhány újabb s egy-két hibásan közölt helyett helyes nevet nyerünk belőle.

Közlésünk betűhív, a vezetéknevekben mindenképpen, a latin keresztnevekben következetesen. Ha ugyanis a másoló egy 99-szer Mich*aël*-nek, vagy Elisab*eth*-nek írt nevet figyelme fáradásával egyszer Mich*ael*-nek, vagy Elisab*et*-nek ír, semmi szükség sincs ennek a feltüntetésére.

UR. közlésétől annyiban térünk el, hogy rövid *ö*-je helyett hosszú *ő*-t közlünk, mert így van a KM.-ban, sőt — ellentétben kiadásával — az UR. alapjául szolgáló kéziratban is, amint ez egy közölt hasonmásból látszik. Az *i*-t a *j*-től sem nagy, sem kicsi betűben nem különböztetjük meg, mintahogy a KM. sem, s *i*-t (*I*-t) közlünk minden *i* és *j* helyén. UR. ötletszerűen közölt egyszer *j*-t, egyszer *i*-t a nevekben.

Az előbbiekből következő, UR.-tól való eltéréseket nem tüntetjük fel, minden más eltérést azonban igen, számozott jegyzetekben, mindenegyes helység névsora végén. Meglátszanak ezekből a KM. — mint minden másolat — jellegzetes hibái: a másoló sokszor elfelejti az ékezeteket, néha meg ott is felrakja, ahol nem kellenek. Nem gondolkozva a nevek értelmén, nem betűzi ki jól s értelmetlenül írja le őket (pl. UR.: *Dissnok ösvenye*, KM.: *Disnok ő Suenye* — pedig mellette ott áll a név rumén és latin fordítása is). Egymáshoz hasonló betűket összekavar (különösen a nagy P ~ B-t, K ~ R-et és T ~ F-et). Mindez persze vonatkozik az UR. kéziratára is, hiszen az is másolat Bandinus fogalmazványáról s legfeljebb csak azért látszik benne kevesebb másolási hiba, mert a kiadó UR. kijavította egy részüket.

Ha a névsorban szereplő nevek közül valamelyik a jelentés szövegrészében is előfordul, a lap alján * alatt azt is felhozzuk, esetleges eltéréseivel együtt. Sőt felsoroljuk e jel alatt a jelentésnek azokat a neveit is, melyek a névsorban nem szerepelnek (főleg régi papok nevei ezek, melyekre a nép emlékezett), hogy a Bandinus-jelentés személynévanyagát egy helyre gyűjtsük.

S közöljük végül, ha eltérnek, a névsort adó helységek nevének a jelentésben előforduló esetleges alakváltozatát, rumén nevét, — sőt az összes, jelentésben előforduló helyneveket is, † alatt, mert ezek nem egyszer kiegészítik a személynevek vallomását.

Íme a névsor:

Catalogus Sacerdotum, Diakorum & omnium Familiarum Catholicarum in Moldavia.

1. *Hus.*†

Primo Pater[1] Michàèl Rabczon* Parochus Saecularis Siculus. Demetrius Diakus[2] cum Familia. Georgius Diakus[2] cum Familia.

Cives. 1. Michàèl Rob Senex.
2. Michàèl Robczka.[3]
3. Susanna Vidua.
4. Andreas Kaluger.
5. Ioannes Imreh.
6. Andreas Petereczke.[4]
7. Martinus Demo.[5]
8. Petrus Santa.
9. Gregorius Szorka.
10. Ioannes Imreh.
11. Mathias Imreh.
12. Vidua Paloczkiana.
13. Michàèl Lakatos.
14. Ioannes Demetereske.[6]
15. Nicolaus Manul.
16. Petrus Podoleni.
17. Georgius Roka.
18. Gregorius Szorincs.
19. Helena Vidua.
20. Simon Szabo.
21. Georgius Panloczka.
22. Catharina Vidua.
23. Michàèl Kis.
24. Ioannes Köse.
25. Catharina Sola vidua.
26. Michàèl Iassusari.[7]
27. Anna Vetula Sóla.
28. Michàèl Cserei.
29. Iacobus Rosbani.
30. Ioannes Blanda.
31. Stephanus Roka.
32. Georgius Csőbőresőki.
33. Michàèl Darabant.
34. Petrus Szarka.
35. Georgius Diak.
36. Georgius Csaken.
37. Georgius Cseri.[8]
38. Georgius Csaloka.
39. Georgius Martonocska.[9]
40. Anna Vidua.
41. Helena Vidua.
42. Basilius Vedeki.
43. Ionnes Kardos.
44. Paulus Haraga.
45. Ioannes Egerbegi.
46. Stephanus Videki.
47. Thomas Santa.
48.[10] Petrus Suna.
49.[10] Petrus Fazakas.
50. Franciscus Mihaly.
51. Petrus Kőse.
52. Ioannes Darabant.
53. Andreas David.
54. Margaretha Vidua.
55. Martinus Rocsha.[11]
56. Gregorius Roka.
57. Stephanus Keres.
58. Michàèl Kerekes.
59. Mathaeus Kadar.
60. Andreas Kadar.
61. Ioannes Csőbőresőki.
62. Ursula Vetula.
63. Nicolaus Fasakas.[12]
64. Petrus Gaspar.
65. Petrus Gyurko.
66. Petrus[13] Vinka.
67. Petrus Vinka.
68. Demetrius Cserkeiz.[14]
69. Georgius Imreh.
70. Georgius Sophia.
71. Michàèl Csaloka.
72. Ioannes Sara.
73. Ioannes Ferenczi.
74. Michàèl Szőcs.
75. Ioannes Sima.
76. Simon Gaspar.
77. Andreas Roztan.[15]
78. Paulus Ferenczi.
79. Paulus Aedilis.
80. Ioannes Csere.
81. Ioannes Lappas.
82. Elias Lappus.[16]
83. Ioannes Podoleni.
84. Demetrius Diak.

† *Huss, Hussium,* melléknévben *Huss(i)ensis.*

* H. 6. §. *Rapczon.* 7. §. *Rabczon* formában (UR.-ban *Rapczon,* illetőleg *Rabizon,* minden bizonnyal hibás olvasatú formában) található.

85. Ladislaus Csukul.
86. Petrus Ferenczi.
87. Georgius Ferenczi.[17]
88. Ioannes Bobacse.
89. Demetrius Ferenczi.
90. Demetrius Damakos.
91. Demetrius Cserkes.[18]
92. Perane[19] Vidua.[18]
93. Petrus Damankos.
94. Ioannes Cserkes.
95. Gregorius Bericzka.
96. Demetrius Kobak.
97. Ioannes Szőcs.
98. Anna Vidua.[20]
99. Michaël Szabo.
100. Iacobus Szőbőrcsőki.
101. Petrus Szőke.
102. Gregorius Mihályőcska.[21]
103. Gregorius Husz.[22]
104. Fabianus Ambur.
105. Michaël Szacz.[23]
106. Elias Veslai.[24]
107. Ioannes Balko.
108. Ioannes Vaslai.
109. Illyesne Vidua.
110. Gregorius Laslo.[25]
111. Georgius Balko.
112. Cleophas Soltus.
113. Gasparus Folnaj.[26]
114. Ioannes Bencsi.[27]
115. Michaël Szaszocska.[28]
116. Ioannes Csaken.
117. Stephanus Szari.
118. Petrus Rob.
119. Lucas Csőbőrcsőki.
120. Elias Meszaros.[29]
121. Petrus Csak.[29]
122. Petrus Mihalecsko.
123. Stanislaus Huszi.[30]
124. Benedictus Manul.

[1] „Primo Pater" h. „P." [2] Diacus [3] *Roboczka*. [4] „Andreas Petereczke" h. csak „Peterecske" a keresztnevek hasábjában. [5] *Demö*, [6] „Ioannes Demetereske." h. csak „Demeterecske" a keresztnevek hasábjában. [7] *Jasszasari*. [8] Csori. [9] „Georgius Martonocska" h. csak „Martonocska" a keresztnevek hasábjában. [10] E két név megfordítva, 49., 48. sorrendben. [11] *Bocska*. [12] Fazakas. [13] *Ioannes*. A KM. másolójának szeme az e név előtt vagy után következő Petrus-ok valamelyikére tévedhetett. „Ioannes"-re helyesbítendő. [14] Cserkess. [15] Rozsan. [16] Lappas. [17] Ferecz. [18] „Demetrius Cserkes" h. „Cserkes Petrasne Vidua", melyet az UR. alapjául szolgáló kézirat másolója két névből, a 91. és 92. névből vont össze tévedésből. Ezért innen kezdve a 120. és 121. névig, mely két nevet meg a KM. másolója vonta össze szintén tévedésből három névből, eggyel kisebb szám alatt szerepelnek UR. nevei. [19] *Petrasne*. [20] Anna *Borbelne* Vidua. [21] Mihalyocska. [22] *Husti*. [23] Szas. [24] Vaslai. [25] Lasslo. [26] Tolnaj. [27] *Beneti*. (Egy 1650-i huszti oklevélben a városi tanács tagjai között: *Beneti* Iorga, Studii şi doc. V, 607) [28] Szassocska, [29] A 120. és 121. alatti két név helyett három van: 119. „Elias Lukacs". 120. „Petrus Messaros". 121. „Michaël Csak." Az UR-nak ezzel az egy névtöbbletével megint egyezik az UR. és KM. még hátralévő három nevének a sorszáma. [30] *Husti*.

2. *Vaslo.*

Sine Sacerdote et Diako.

1. Georgius Fazakos.
2. Michaël Basilides.
3. Matene Vidua.
4. Fabian.
5. Miklos.
6. Demetrius.

3. *Barlad.*[1]

Balthasar Diakus[2] Siculus.

1. Andreas Messaros.
2. Laurentius Szekely.
3. Catharina Vidua.[3]
4. Nicolaus Cleophas.
5. Gregorius Szekely.
6. Ioannes Roka.[4]
7. Iacobus Nagy.
8. Ioannes Mezaros.[5]
9. Ioannes Benedik.
10. Ioannes Santa.
11. Martinus Vaslai.
12. Michaël Simonka.
13. Nicolaus Santa.
14. Martinus Damakos.

15. Nicolaus Istok.
16. Laurentius Bicsier.
17. Valentinus Balko.
18. Petrus Csalan.
19. Ioannes Giurko.
20. Nicolaus Giorgyicz.[6]
21. Ioannes Baka.[7]
22. Thomas Fazakas.
23 Machàél Kis.
24. Helena Vidua.[8]
25. Iacobus Kadan.[9]
26. Martinus Kadan.[10]
27. Martinus Fazakas.
28. Elisabeth Vidua.[11]
29. Martinus Diak.
30. Martinus Santa.

[1] Alatta: *Sine Sacerdote.* [2] Diacus. [3] Catharina *Budicsne* Vidua. [4] Roska. [5] Meszaros. [6] Giörgyicze. [7] Daka. [8] Helena *Dumitrasne* Vidua. [9] Kadar. [10] Kadar. [11] Elisabeth *Piasne* Vidua.

4. *Galaz.*[1] †

Pater[2] Stephanus Zolich Parochus, qui Servit etiam in Zmoil, et Baba, Sive Thomis.

Diakus Gregorius Polonus cum Familia.

1. Petrus Topor.
2. Magdalena Vidua.
3. Margaretha Vidua.
4. Petrus Vaslai.
5. Ioannes Barladi.
6. Ioannes Tatrosi.
7. Valentinus Szigyaro.[3]
8. Gregorius Diak.
9. Martinus Valentides.
10. Nicolaus Veres.
11. Ioannes Tatrosi.
12. Ioannes Koldus.
13. Nicolaus Tamok.
14. Martinus Tamok.
15. Michàél Veres.
16. Simon Andrus.
17. Petrus Mihalides.
18. Gregorius Mihalides.

[1] Galacz. [2] I'. [3] Szigyarto.

5. *Bogdana.*

1. Benedictus Mathe.
2. Martinus Hossu.
3. Iacobus Radar.[1]
4. Georgius Simon.
5. Petrus Csorba.
6. Benedictus Kadar.

[1] Kadar.

6. *Stanfalva.*††

Sacerdos Tatrosiensis inservit.[1] Diakum habent Simul cum Manfalvenibus et Tatrosiensibus.[2]

1. Ioannes Demeterfi.
2. Iacobus Demeterfi.
3. Iacobus Balaska.
4. Gregorius Kerekes.
5. Iacobus Csernik.
6. Martinus Diak.
7. Anges[3] Vidua.
8. Lazarus Kerekes.
9. Ioannes Bene.
10. Michàél Lúka.[4]
11. Paulus Varga.
12. Georgius Gazan.[5]
13. Michàél Csernik.
14. Michàél Rencz.[6]
15. Martinus Sebestyen.
16. Valentinus Demeterffi.[7]

† *Galacz.* Utána UR.: *Takucs,* KM.: *Takucz* helységet látogatta meg Bandinus.
†† Rumén neve Szt. 1. § alatt UR.: *Staneste.* KM.: *Stanescte;* 11. § alatt: *Stanest.* E falu határában volt a *hilip*-i kápolna.

17. Ioannes Csako.
18. Emericus Istok.
19. Georgius Kranik.
20. Michaël Klara.*
21. Ioannes Kozan.**
22. Demetrius Balaska.
23. Lucas Kis.
24. Stephanus Barra.
25. Martinus Gelie.
26. Georgius Lőrincz.
27. Iacobus Klara.

[1] *istis* inse[rvit]. [2] Manfalven et Tatrosien. [3] *Agnes*. [4] *Luka*. [5] *Kazan*. [6] *Kenez*. [7] Demetersti.

7. *Manfalva.*†

Sacerdotem habent ex Tatros. Diakus Martinus cum familia.

1. Martinus Gango.
2. Ioannes Imreh.
3. Petrus Susko.[1]
4. Petrus[2] Kovach.[3]
5. Helena Vidua.[4]
6. Georgius Gergo.
7. Petrus Nagy.
8. Ioannes Nagy.
9. Georgius Balko.

[1] Sasko. [2] *Stephanus*. A KM. másolójának szeme eggyel feljebb tévedhetett. „Stepanus"-ra helyesbítendő. [3] Kovacs. [4] Helena *Gorgoviana* Vidua.

8. *Gorzdafalva.*[1]††

Sacerdotem et Diakum ex Tatros habent.

1. Georgius Csorba.
2. Laurentius Szaloneczi.
3. Helena Vidua.
4. Michaël Kis.
5. Ioannes Pokorar.
6. Stephanus Csorba.
7. Michaël Bercse.
8. Iacobus Bimbo.[2]
9. Stephanus Sasko.
10. Blasius Modo.
11. Demetrius Thoma.
12. Petrus Demeter.
13. Michaël Pokarar.[3]
14. Georgius Pokarar.[3]
15. Ioannes Demeter.

[1] „Gorzda Falva." [2] Bimbo. [3] Pokorar.

9. *Völcsők.*†††***

Sacerdos et Diakus[1] ex Tatros Servit.[2]

1. Thomas Birta.
2. Gregorius Filep.
3. Andreas Filep.
4. Dyonisius Filep.
5. Gabriel Filep.
6. Michaël Filep.
7. Stephanus Filep.
8. Petrus Csillag.

† Ruménül *Maneste*.
†† *Godzafalva*. A KM.-ban M. 3. § alatt: *Godia Salva*. Ruménül: *Godzeste*.
††† Csak KM.: *Völcsör*.
* A jelentés Szt. 11. § alatt szól róla (KM.: *Hlara*); felesége meggyógyulásának emlékére újraépítette a hilipi kápolnát.
** Szt. 9., 10. § alatt kétszer is: *Kazan*; tanuskodott arról, hogy ő s a tatrosi Matthaeus Gillyen-t a hilipi kápolna védőszentjei, Kozma és Damján, meggyógyították.
*** A jelentés Szt. 8. § alatt említi Bandinus a hilipi kápolna csodáiról való *Filep et Ioannes Csillag* völcsöki polgárokat, a 10. §-ban pedig a valószínüleg szintén völcsöki, majd százéves *Paulus Filep*-et. A Filep és Csillag családok nagy számmal vannak képviselve Völcsökben, *Filep* Csillag és *Paulus* Filep mégsem szerepel köztük. Bizonyára a feljegyzett családfők valamelyikének fia, illetőleg apja, nagyapja lehettek.

9. Nicolaus Csillag.
10. Demetrius Csillag.
11. Michäel Csillag.
12. Ioannes Csillag.
13. Ioannes Csillag.
14. Barbara Vidua.[3]
15. Petrus Perta.[4]
16. Iacobus Perta.[5]
17. Thomas Perta.[5]
18. Iacobus Szekely.
19. Ioannes Szocs.[6]
20. Iacobus Fülüp.[7]
21. Anna Vidua.[8]
22. Helena Vidua.[9]
23. Michäel Sipos.

[1] Diak. [2] serviunt. [3] Barbara *Csillagne* Vidua. [4] *Benta*. [5] *Berta*. [6] Szöcs. [7] Fülöp. [8] Anna *Incene* Vidua. [9] Helena *Incene* Vidua.

10. *Uifalva*.[1] †

Sacerdos Tatrosiensis invigilat[2] cum Diako.

1. Michäel Belini.
2. Georgius Szőcs.
3. Ioannes Diak.
4. Ioannes Literacs.[3]
5. Blasius Kovacs.
6. Martinus Pal.
7. Stephanus Kosa.
8. Stephanus Simon.
9. Ioannes Vata.
10. Gregorius Bekő.[4]
11. Georgius Bekő.
12. Ioannes Csiki.
13. Blasius Csiki.
14. Michäel Simon.
15. Martinus Kis.
16. Demetrius Palaska.[5]
17. Emerik[6] Kranik.
18. Georgius Kranik.
19. Ioannes Kazan.
20. Michäel Kalara.
21. Ioannes Kranik.[7]

[1] *Új Falu*. [2] *his* invigilat. [3] Literati. [4] „Gregorius Bekö." h. csak „Gregorius" a keresztnevek hasábjában. [5] Balaska. [6] Emericus. [7] Ez UR.-ban a 22. név; a 21. *Stephanus Barra* nevet a KM. másolója kihagyta, így a KM.-ban eggyel kevesebb név szerepel Újfalu alatt.

11. *Tatros*.††*

Sacerdos Parochus est P. Iohannes Polian,[1] Diakus Georgius, qui etiam adjacentibus pagis inserviunt.

1. Michael Szőcs.
2. Thomas Czompo.
3. Bartholomaeus Kovacs.
4. Stephanus Bakai.
5. Martinus Bakai.
6. Stephanus Bartos.
7. Martinus Sima.[2]
8. Martinus Sima.[3]
9. Georgius Sima.
10. Georgius Pap.
11. Silvester Iakab.
12. Martinus Tazlai.

† UR.: *Ujfalu*. KM.: *Vifalu*.

†† Magyarok és rumének egy néven nevezik (T. 1. §).

* A jelentés Szt. 9. § szerint a sztánfalvi öreg Ioannes Kazan azt vallotta, hogy a súlyos lábösszezsugorodásban szenvedő tatrosi *Mattheus Gillyen*-t a hilipi kápolna védőszentjei meggyógyították. Az ő nevével a tatrosi névsor kiegészítendő. — Szt. 7. § szól két testvérről, *Georgius* tatrosi és *Martinus* sztánfalvi ludimagisterekről, akik a hilipi kápolna csodás elmozdulását tanusították. A névsorban Mánfalva alatt van említve Martinus („Diakus Martinus cum familia"), aki testvérével, Georgius-szal együtt (10. név Tatrosban: „Georgius Pap"? vö. II. fej. 70. jegyzet) látta el Tatros és környéke egyházi gondját. — A tatrosi öregek a régi tatrosi papok közül névszerint csak a magyar *David* atyát említették (T. 11. §).

13. Petrus Fülep.
14. Mathaeus Tazlai.
15. Martinus Fazakas.
16. relicta vidua cum filio.
17. Ioannes Szekely.
18. Stephanus Fazakas.
19. Martinus Fazakas.

[1] Polian, *de quo in suo loco diximus.* [2] Sima *maior.* [3] Sima *minor.*

12. *Lukacsfalva.*[1]†

Nec[2] sacerdotem, nec Diakum habent, Sed Bakoviâ interim adiuvantur.[3]

1. Ioannes Boresi.
2. Silvester Georgi.
3. Ioannes Damok.
4. Mathaeus Damok.
5. Nicolaus Silester.
6. Franciscus Mattias
7. Petrus David.
8. Mathias Pall.
9. Petrus Molnar.
10. Blasius Balninti.[4]
11. Paulus Balinti.
12. Ioannes Barrabas.
13. Ioannes Csezmadia.[5]
14. Michàèl Beresi.
15. Gregorius Beresi.

[1] Lukacs falva. [2] „Nec sacerdetem" h. „Sacerdotem." [3] inter*dum* adjuvant. [4] Balinti. [5] Csizmadia.

13. *Szaloncz.*††*

1. Stephanus Baroti.
2. Stephanus Klara.
3. Michàèl Veres.
4. Ioannes Csanko.
5. Georgius Hercul.[1]
6. Georgius Iano.
7. Petrus Intal.[2]
8. Andreas Iano.
9. Andreas Simon.
10. Petrus Thama.[3]
11. Martinus Bodo.
12. Nicolaus Simon.
13. Ioannes Klara.
14. Stephanus Iano.
15. Elias Orban.
16. Petrus Andro.
17. Simon[4] Andro.
18. Ioannes Simon.
19. Martinus Botos.
20. Mathias Botos.
21. Benedictus Tanko.
22. Michàèl Tanko.
23. Petrus Iano.
24. Ioannes Tanko.
25. Martinus Orban.
26. Sira Vidua.[5]
27. Thomas Demien.
28. Georgius Lőrincz.
29. Petrus Bene.
30. Mathias Orban.
31. Petrus Lőrincz.
32. Martinus Kantor.
33. Georgius Kantor.
34. Iacobus Lőrincz.
35. Gregorius Kerekes.

[1] Herkul. [2] Antal. A KM. vezetéknevének kezdőbetüjét valahogyan az előtte, vagy utána álló név kezdőbetüje befolyásolhatta. [3] Thamo. [4] Simeon. [5] Sira *Ianosne* Vidua.

† Ruménül *Lukacseste* (KM.-ban L. 1. § alatt *Lukaceste* is). — Utána *Alfalu*-t látogatta meg Bandinus, ruménül UR.: *Sath de gios*, KM.: *Sath degsos.*

†† *Saloncza*, egyszer UR.-ban *Soloncza.*

* Nincs feltüntetve a helység névsorának elején a jelentésben Sz. alatt említett, bőjtöket kihirdető és magyar énekeket énekelő diák, akit bizonyára valamelyik *Kantor* nevüben (32., 33. név) kell keresnünk.

14. *Forrofalva*.†

Sacerdotem non habent, Sed ex Bakovia Servitur.[1] Diakus Ioannes cum familia.

1. Martinus Kantor.
2. Ioannes Diak.
3. Helena Vidua.
4. Martinus Antal.
5. Antonius Senei.[2]
6. Ioannes Sebi.[3]
7. Georgius Benke.
8. Iacobus Benke.
9. Demetrius Longocz.
10. Demetrius Benke.
11. Petrus Csipe.[4]
12. Demetrius Benke.
13. Dobos Győrgynei.[5]
14. Gregorius Benke.
15. Ioannes Giurka.
16. Petrus Mesterke.
17. Ioannes Antal.
18. Ioannes Demze.
19. Stephanus Balint.
20. Nicolaus Nagy.
21. Valentinus Sebestyen.
22. Demetrius Benke.
23. Laurentius Ionasko.
24. Ioannes Demze.
25. Andreas Mate.
26. Stephanus Balko.
27. Georgius Lazlo.
28. Demetrius Danka.
29. Andreas Varga.
30. Petrus Balan.
31. Simon Gagos.
32. Laurentius Sebo.[6]
33. Andreas Dabs.[7]
34. Stephanus Dabos.[8]
35. Ioannes Simon.
36. Gaspar Nevetlen.
37. Ioannes Farkas.
38. Martinus Kosa.
39. Ioannes Sipos.
40. Andreas Balika.
41. Gregorius Fabian.
42. Blasius Davara.
43. Margaretha Vidua.[9]
44. Blasius Szekely.
45. Martinus Csiko.
46. Mathias Czular.[10]
47. Ioannes Koczanga.
48. Petrus Barbaoz.[11]
49. Ioannes Sebő.
50. Nicolaus Simon.
51. Gabriel Farkas.
52. Ioannes Balio.
53. Petrus Drabant.
54. Stephanus Butnar.
55. Gregorius Farkas.
56. Georgius Simon.
57. Thomas Balaska.
58. Gregorius Pataki.
59. Iacobus Arva.
60. Michàèl Balika.
61. Mathias Pakorar.
62. Ioannes Pakorar.
63. Stephanus Barbocz.
64. Georgius Dama.[12]
65. Andreas Gedre.
66. Laurentius Sipos.
67. Petrus Mate.
68. Demetrius Mate.
69. Stephanus Orshik.
70. Andreas Csiko.[13]
71. Ioannes Barbos.
72. Martinus Barbos.
73. Demetrius Barbos.
74. Ioannes Haido.
75. Georgius Haido.
76. Stephanus Banko.
77. Michàèl Pataki.
78. Stephanus Pataki.
79. Ioannes Imrek.[14]
80. Stephanus Doma.

[1] Csak ennyi: „Sacerdotem habent ex Bacovia.“ [2] Senex. [3] Selz. [4] Czipe. [5] Györgyne *Vidua*. [6] Sebö. [7] Dobos. [8] Dobos. [9] *Matthias Balasne* Vidua. [10] Szular. [11] Barbocz. [12] Doma. [13] Cziko., keresztnév nélkül. [14] Imreh.

† Rumén neve UR.: *Forovan*, KM.: *Forvan*, P. alatt *Forrovar*. Melléknévi alakjai Bf. alatt UR.: *Forrovanus*, KM.: *Forrovarius*.

15. *Paskan.*

Sacerdotem habent Bakoviâ, et Diakum.

1. Ioannes Koczaga.
2. Ioannes Klara.
3. Stephanus Koczaga.
4. Thomas Cano.[1]

[1] *Iano.*

16. *Bogdanfalva.*†

alias Valyesak.

1. Maria Vidua.[1]
2. Ioannes Farkas.
3. Ioannes Farkas.[2]
4. Stephanus Farkas.
5. Blasius Farkas.[2]
6. Martinus Orsik.
7. Demetrius Bogdan.
8. Michaël Farkas.[3]
9. Ladislaus Farkas.[4]
10. Ioannes Szitar.
11. Emericus Tazli.[5]
12. Gregorius Tazli.[5]
13. Andreas Berczi.
14. Gregorius Kantor.
15. Mathaeus Gőrbe.
16. Demetrius Bor.
17.[6] Michaël Orsik.
18. Petrus Kozkar.[7]
19.[6] Michaël Balas.
20. Franciscus Lazlar.[8]
21. Petrus Kozar.
22. Stephanus Tanko.
23. Ioannes Kanko.[9]

[1] *Löre Matene* Vidua. [2] *Fazakas.* A KM. másolója a „Farkas" nevekkel közrefogott két „Fazakas" nevet nem vette észre s „Farkas"-nak másolta őket. Mindkettő „Fazakas"-ra helyesbítendő. [3] *Fazakas.* Ezesetben is tévesztett volna a másoló? [4] *Nevetlen.* Az UR.-ban ez esetleg a nevek együvémásolójának a jelölése lehet egy hiányzó név helyett, mely nevet a KM. pótolhatta (esetleg azonban az előtte lévő nevet tévedésből újraírta). [5] *Tazlai.* [6] A 17. és 19. név az UR.-ban 19, 17. sorrendben. [7] *Kozokar.* [8] *Lazar.* [9] *Tanko.* Ez az UR.-ban lehet másolási hiba, vagy a kiadó Urechiă téves olvasata, nem vevén észre az egymásután következő két név írásában a kis eltérést. Nem okolható meg semmiképpen, hogy a KM.-ba miért került volna az utóbbi név „Kanko" alakban, ha mindkét név „Tanko" lett volna.

17. *Hidegkut.*††

1. Demetrius Bartos.
2. Petrus Bartos.
3. Demetrius Fabian.
4. Thomas Olyai.
5. Georgius Lupa.
6. Gregorius Lupa.
7. Georgius Fabian.[1]
8. Ioannes Fabian.
9. Gregorius Olyai.
10. Georgius Vernika.
11. Andreas Somandi.

[1] *Szekely.* Újra lejjebb tévedt eggyel a KM. írójának szeme?

18. *Terebes.*†††

Sacerdotem et Diakum habent Bakovia.

1. Ioannes Baetkos.[1]
2. Iacobus Varga.
3. Ioannes Soka.
4. Stephanus Moys.

† „*Bogdanfalva*, Valachice *Valyesak*".

†† Ruménül *Fontanella.*

††† Alakv. *Trebes.* Határa két ösvényig terjedt; az egyik ruménül *Karara porcilor*, magyarul UR.: *Dissnok ösvenye* KM.: *Disnok ö Suenye*, latinul *Semita porcorum;* a másik ruménül UR.: *funtene Domney*, KM.: *fundene Domnei*, magyarul UR.: *a Vajdane kutya*, KM.: *a Vaidane kuttya*, latinul *ad fontem Principissae.* — Az ugyaneddig terjedő bákói püspöki birtok nagy részét egy *Andreas* nevű dalmát atya eladta egy *Stefan* nevű ruménnek.

5. Emericus Pataki.
6. Laurentius Foczi.[2]
7. Demetrius Lupai.
8. Ioannes Bartos.
9. Nicolaus Berta.
10. Laurentius Modi.
11. Petrus Borka.
12. Ioannes Bene.
13. Andreas Bartos.
14. Martinus Bantos.
15. Demetrius Berka.[3]
16. Thomas Barka.[4]
17. Valentinus Bartor.[5]
18. Maria Vidua.[6]
19. Michaël Mikla.
20. Ioannes Pekurar.
21. Franciscus Iosa.
22. Nicolaus Pataki.
23. Iacobus Gergo.[7]
24. Petrus Franko.
25. Franciscus Varga.
26. Stephanus Kalepas.[8]
27. Iacobus Fabian.
28. Petrus Franko.
29. Ioannes Medves.

[1] *Paetkos.* [2] Föczi. [3] *Medves.* [4] Borka. [5] Bartos. [6] *Ioannes Patakine* Vidua. [7] Gergő. [8] *Kalapacs.*

19. *Bakovia.*†*

Sacerdos est Balthar[1] Ungarus de quo suo loco dictum est. Diakus Thomas, item Stephanus.

1. Ioannes Szekely.
2. Ioannes Buttak.
3. Thomas Kalczia.
4. Blasius Istvanko.
5. Petrus Kalczia.
6. Michaël Tankő.[2]
7. Demetrius Tőrők.
8. Martinus Boburak.[3]
9. Franciscus Kancsal.
10. Thomas Bossiok.
11. Franciscus Torda.
12. Paulus Turbul.
13. Thomas Illyes.
14. Martinus Kalara.
15. Martinus Pitek.
16. Georgius Sorat.
17. Petrus Orban.
18. Stephanus Veres.
19. Martinus Kutnari.
20. Demetrius Halest.[4]
21. Catharina Vidua.
22. Michaël Sanislo.
23. Martinus Kucsis.
24. Gregorius Orban.
25. Petrus Roka.
26. Anna Vidua.
27. Margaretha Vidua.[5]
28. Georgius Martis.

† Alakv. *Bacovia.* Melléknévi alakja *Bak(c)oviensis.*

* Az öregek emlékeztek arra, hogy 70 évvel ezelőtt még fapapucsban járó magyar barátok laktak itt, akik közül az utolsó *Franciscus Ungarus* volt, a nép *Ferencz Barat*-nak nevezte s igen szerette. Utána ezek a látogatók, püspökök, papok következtek: *Quirinus* Rómából; *Hieronymus; Valerianus;* a lengyel *Adamus Goiski,* aki a bákói és a kutnári templom kincseit ellopta; a Propaganda de Fide első prefektusa, a dalmát *Andreas Bogoslavich* (ez adta el a terebesi püspöki birtok nagy részét); a lengyel *Gabriel Fedro;* s végül *Balthazar Ungarus* (vezetékneve Beke 1644. évi jelentése szerint: *Giügijéi,* olv.: *Gyügyei,* DiplItal. II, 354). Az utóbbinak a papsága alatt jött látogatni 1636-ban Moldva katolikusainak lengyel püspöke, *Ioannes Zamoiski,* aki itt némelyeket pappá szentelt, közülük az egyik Husztban szolgál „Isten tudja miként" *(Rapczonról* van szó?), a másik pedig egy erdélyi székely, *Nicolaus* nevü, aki esküje ellenére feleséget tart. Zamoiski után a következő látogató a szófiai bolgár érsek, *Paulus Deodatus* volt, ő kente pappá *Georgius Grossul*-t, akinél „jobb nincs egész Moldvában". Majd 1644-ben *Paulus Beke* jött látogatni s végül maga *Bandinus* (Bk. 5—31. §).

29. Iacobus Kati.
30. Catharina Vidua.[6]
31. Elias Paskar.
32. Ioannes Sanislo.
33. Ladislaus Sanislo.
34. Martinus Sanislo.
35. Thomas Dőa.[7]
36. Michäël Orban.
37. Blasius Tarto.[8]
38. Stephanus Tarto.[8]
39. Gregorius Veres.[9]
40. Petrus Szőcs.
41. Michäël Csompoli.
42. Martinus Torda.
43. Petrus Csompoi.
44. Michäël Bene.
45. Andreas Sasko.
46. Petrus Veres.
47. Georgius Szőcs.
48. Mathias Buda.[10]
49. Georgius Patros.[11]
50. Andreas Bartos.
51. Ioannes Bartos.
52. Blasius Gencze.
53. Catharina Vidua.
54. Michäël Palko.
55. Stephanus Haido.
56. Georgius Sorat.
57. Martinus Barbocz.
58. Georgius Kancsal.
59. Stephanus Kadar.
60. Georgius Kadar.
61. Andreas Bartos.
62. Stephanus Gencze.
63. Petrus Dankos.
64. Demetrius Kozin.
65. Thomas Kozin.
66. Anna Vidua.[12]
67. Blasius Kozin.
68. Petrus Varga.
69. Petrus Bottka.
70. Gregorius Pacz.[13]
71. Mathaeus Gergo.
72. Franciscus Saska.[14]
73. Gregoriana Vidua.
74. Franciscus Konta.
75. Andreas Szőcs.
76. Ioannes Tanko.
77. Gregorius Antal.
78. Martinus Varga.
79. Stephaniana Vidua.[15]
80. Lucas Fabian.
81. Ioannes Csompoli.
82. Ioannes Roka.
83. Aagatha Vidua.[16]
84. Blasius Sasko.
85. Michäël Racz.
86. Gregorius Iosa.
87. Blasius Rosin.[17]
88. Antonius Gerke.
89. Michäël Antal.
90. Demetrius Föczen.
91. Stephanus Szekely.
92. Gregorius Boldor.
93. Thomas Balas.
94. Nicolaus Csompoly.
95. Laurentius Orban.
96. Michäël Kati.
97. Ioannes[18] Orban.
98. Michäël Bacz.[19]
99. Martinus Istvan.
100. Demetrius Galog.
101. Georgius Getre.[20]
102. Emericus Kanczal.[21]
103. Anna Vidua.[21]
104. Ioannes Pall.
105. Petrus Haido.
106. Nicolaus Pall.
107. Ioannes Konta.
108. Blasius Iosa.
109. Martinus Pokolidő.
110. Georgius Pokolidő.
111. Ioannes Buda.
112. Andreas Orsik.
113. Iacobus Fico.[22]
114. Ioannes Magdo.
115. Stephanus Kancsal.[21]

[1] Balthasar. [2] Tanko. [3] Boburuk. [4] Halass. [5] *Peterkene* Vidua. [6] *Kocsisne* Vidua. [7] Dög. [8] Farro. [9] Vores. [10] Budo. [11] Bartos. [12] *Georgius Kozinne* Vidua. [13] Racz. [14] Sasko. [15] Stephaniana *Vargane* Vidua. [16] *Racz* Agatha Vidua. [17] Kosin. [18] *Nevetlen*. [19] Racz. [20] Petre. [21] A 102, 103. és 115. név UR.-ban így következik: 102. Emericus *Szőcsne* Vidua. 103. *Ioannes* Kancsal. 104. Stephanus Kancsal. A 115. névnek a 104. helyre való előrehozatala miatt UR.-ban a nevek a 104-től kezdve végig eggyel nagyobb szám alatt szerepelnek. [22] Fiko.

20. *Roman.*†

Sacerdos nullus. Diakum habent ex Saboian certis temporibus.

1. Dominicus Fleischer.
2. Anna Vetula.
3. Georgius Fleischer.
4. Paulus Fleischer.
5. Palko Nenica.[1]
6. Ioannes Gyurko.
7. Michàël Nemczi.

[1] *Nemika.*

21. *Thamasfalva.*††

Sacerdos non est. Diakus Saboianensis[1] inservit.

1. Martinus Labo.
2. Michàël Balog.
3. Georgius Balog.
4. Anna Vidua.[2]
5. Blasius Gyorgye.[3]
6. Laurentius Andor.
7. Michàël Demeter.
8. Ioannes Demeter.
9. Andreas Demze.
10. Petrus Gergely.
11. Catharina Vidua.[4]
12. Stephanus Gyorgye.[5]
13. Gregorius Varga.
14. Stephanus Vixin.[6]
15. Gregorius Andor.

[1] Sabo*jensis.* [2] *Mihalyocska* a keresztnevek hasábjában. [3] Györgye. [4] *Matthaeus Bodone* Vidua. [5] Györgye. [6] Vicsin.

22. *Dsidafalva.*[1]†††

Ad Saboianensem[2] Ecclesiam Spectat.

1. Petrus Kantor.
2. Martinus Tano.[3]
3. Laurentius Tano.[3]
4. Michàël Aagaras.[4]
5. Ioannes Pall.
6. Fabianus Demeter.[5]
7. Blasius Pall.
8. Martinus Fabian.
9. Ioannes Kati.
10. Michàël Kati.
11. Petrus Kati.
12. Martinus Paxi.
13. Martinus Güze.[6]
14. Ioannes Gyorgy.[7]
15. Catharina Vidua.[8]
16. Ioannes Demcze.[9]
17. Mathaeus Kati.
18. Petrus Agő.[10]
19. Gregorius Agő.[10]
20. Michàël Kati.
21. Petrus Kiskati.[11]
22. Gregorius Acz.[12]
23. Rrosina Vidua.[13]
24. Thomas Aagaras[14]
25. Georgius Gyorik.[15]
26. Gregorius Kiska.
27. Blasius Kiska.
28. Maria[16] Vidua.
29. Martinus Frana.[17]
30. Georgius Aedilis.

[1] *Gsiuda* falva. [2] Sabo*jensem.* [3] *Iano.* [4] *Agaras.* [5] Csak „Fabianus", a keresztnevek hasábjában. [6] Güza. [7] György. [8] *Demeterecske* a keresztnevek hasábjában. [9] Demze. [10] Ago. [11] Kis Kati. [12] *Asszu.* [13] *Hossuniana* Vidua. [14] *Agaras.* [15] Györ*gyik.* [16] *Veronica.* [17] Frona.

† Román előtt *Kracsonkő*-t látogatta meg, ruménül *Piatra.* Melléknévi alakja *Petrensis,* seu UR.: *Karacsonköviensis,* KM.: *Karacsonkiensis* (a jelentés „Additio V." című fejezetében). Az itt talált 16 katolikusból már csak az öreg *Iohannes* tudta az anyanyelvét.

A romániegyháznak 8 szőlője volt. Kettő a magyaroké in promontorio *Lukacshegy,* hat a szászoké in promontorio *Zombrik.*

†† Ruménül *Thomasest.*

††† Rumén neve *Dsudai.*

23. *Domafalva.*†

Ad Saboianensem[1] Ecclesiam Spectat.

1. Stephanus Karakai.
2. Ioannes Ago.
3. Petrus Andrik.
4. Michäel Kozina.
5. Petrus Positana.[2]
6. Ioannes Szőcs.
7. Ioannes Kadar.
8. Michäel Dabos.[3]
9. Agatha Vidua.[4]
10. Gregorius Bilifok.[5]
11. Ioannes Gyorgye[6]
12. Gregorius Dabos.[7]
13. Stephanus Andor.
14. Gregorius Kantor.
15. Catharina Vidua.[8]
16. Mathias Gall.
17. Emericus Darnai.
18. Gregorius Darnai.
19. Petrus Pendorko.[9]
20. Ioannes Szőcs.
21. Martinus Besak.
22. Michäel Matyas.
23. Martinus Gall.[10]
24. Paulus Fasakas.[11]
25. Michäel Bosotan.
26. Margaretha Vidua.[12]
27.[13] Demetrius Szekely.
28.[13] Demetrius Gall.
29. Ioannes Borka.[14]
30. Michäel Simon.[15]
31. Iacobus Kiskani.[16]
32. Martinus Arva.
33. Lucas Kakas.
34. Thomas Gall.
35. Andreas Balhai.
36. Paulus Kati.
37. Thomas Arcz.[17]
38. Ioannes Bilibok.
39. Michäel Gall.
40. Thomas Kadar.
41. Petrus Kadar.
42. Andreas Istvan.
43. Elisabetha Vidua.[18]
44. Petrus Kiska.
45. Gregorius Ambrus.
46. Thomas Ambrus.
47. Ioannes Simandi.
48. Thomas Ambrus.
49. Gregorius Ambrus.
50. Petrus Pisek.
51. Ioannes Ambrus.
52. Laurentius Simon.

[1] Sabo*jen*sem. [2] *Bositani.* [3] Dobos. [4] *Laurentius Peterne* Vidua. [5] Bili*b*ok [6] Gyürgye. [7] Dobos. [8] *Michaël Galne* Vidua. [9] *Andorko.* A keresztnév Pe- kezdete hathatott a vezetéknév hibás Pe- kezdetére. [10] Gal. [11] Fazakas. [12] *Ioannes Csobane* Vidua. [13] A 27. és 28. név UR.-ban fordított sorrendben. [14] *Porka.* [15] Si*m*an. [16] Iacobi Kiskani *Vidua.* [17] Arro*s.* [18] *Lucas Tikane* Vidua.

24. *Szabofalva.*††

Sacerdote carent.[1] Diakum habent Andream, de quo suo loco.[2]

1. Andreas Diak.[3]
2. Petrus Kati.
3. Michäel Csoban.
4. Ioannes Kelemen.
5. Blasius Kati.
6. Ioannes Demő.
7. Michäel Goika.
8. Petrus Santha.
9. Martinus Bako.
10. Martinus Kati.
11. Gregorius Kelemen.
12. Martinus Mikos.[4]
13. Stephanus Csipe.
14. Thomas Borka.
15. Emericus Ago.
16. Michäel Imreh.
17. Gregorius Imreh.
18. Gregorius Csoban.
19. Laurentius Csik.
20. Michäel Szekely.
21. Petrus Kelemen.
22. Martinus Varga.
23. Georgius Santa.
24. Michäel Kantor.

† Ruménül UR.: *Reketent,* KM.: *Reketen.*

†† Rumén neve UR.: *Sabojen, Szabojan,* KM.: *Sabojem, Szaboian.* Melléknévi alakja Bk. 32. § *Szaboianensis,* Do., Szf. alatt *Szaboiensis* és *Saboiensis.*

25. Thomas Danko.
26. Gregorius Danko.
27. Martinus Demo.[5]
28. Petrus Bilak.[6]
29. Ioannes Katana.[7]
30. Michàèl Demeter.[8]
31. Michàèl Fodor.
32. Michàèl Kelemen.
33. Ioannes Antal.
34. Martinus Demö.
35. Georgius Thames.[9]
36. Thomas Borka.
37. Andreas Agaras.
38. Andreas Bores.[10]
39. Martinus Beteges.
40. Ioannes Aagaras.[11]
41. Michàèl Demö.
42. Andreas Boros.
43. Georgius Hegi.
44. Stephanus Csik.

[1] caret. [2] Andream *noem* de quo suo loco. [3] Deak. [4] Miklos. [5] Demö. [6] Bisak. [7] Katona. [8] Michael *Keréstel*. [9] Thamas. [10] Boros. [11] *Agaras*.

25. *Lokosfalva.*[1]†

Ad Saboianensem Ecclesiam Sepectat.[2]

1. Laurentius Lőre.
2. Ioannes Dienes.
3. Michàèl Thomo.[3]
4. Michàèl Andor.
5. Petrus Andor.
6. Martinus Samsa.
7. Laurentius Imrech.[4]

[1] Lökösfalva. [2] *spectat*. [3] Thoma. [4] Imreh.

26. *Steczkofalva.*††

Ad Sabofalvensem Ecclesiam Spectat.

1. Thomas Szent.
2. Thomas Husti.
3. Andreas Csillag.
4. Thomas Desska.[1]
5. Georgius Tamo.
6. Demetrius Tarco.[2]
7. Demetrius Dezka.
8.[3] Petrus Györgye.
9.[3] Petrus Lukacs.
10.[3] Georgius Dezka.
11. Gregorius Capitan.[4]
12. Martinus Tiba.
13. Laurentius Cosso.[5]
14. Mathias Balha.
15. Ioannes Györgye.[6]
16. Catharina Vidua.[7]
17. Martinus Szent.
18. Demetrius Bartik.
19. Stephanus Illyes.
20. Michàèl Balha.[8]
21. Gregorius Balha.[8]
22. Martinus Dienes.
23. Demetrius Szent.
24. Martinus Peter.
25. Petrus Csürke.
26. Mathaeus Kakas.
27. Martinus Farkas.
28. Michàèl Farkas.
29. Emericus Bartik.
30. Demetrius Tarko.

[1] Destka. [2] Tarko. [3] A 8, 9, 10. név UR.-ban 9, 10, 8. sorrendben. [4] Kapitan. [5] *Csossa*. [6] Györgye. [7] *Ioannes Piroskane* Vidua. [8] Bolha.

† KM.-ban Tf. 1. § alatt *Lakosfalva* is. Rumén neve UR.: *Lökösen*, KM.: *Lokosen*.
†† A jelentés Sztecskófalváról szóló részében a KM.-ban czimül *Steczkófalva* van irva. Tf. 1. § alatt *Cziskofalva*. Rumén neve UR.: *Keczkany*, KM.: *Keczkani*.

27. *Nemcz.*†

Sacerdos Parochus ex Ordine S. Francisci[1] Min. Obs. P. Elias Bosnensis.*
Diakus Ioannes cum Familia.

1. Ioannes Diak.[2]
2. Margaretha Vidua.[3]
3.[4] Valentinus Senex.
4. Georgius Senex.
5. Michàèl Farkas.[5]
6. Abraham Demeter.[6]
7. Paulus Augustini.
8. Ioannes Diak.[7]
9. Martinus Tarko.[8]
11. Andreas Konto.[9]
12. Catharina Vidua.
13. Petrus Magiar.[10]
14. Antonius Demeter.[11]
15. Andreas Senex.
16. Martinus Kis.[12]
17. Sophia Vidua.**[13]
18. Thomas Petrensis.
19. Michàèl Makrul.
20. Paulus Transylvanus.
21.[4] Christina Vidua.

[1] ex ord. S. Fr. [2] Deak. [3] *Christani Dorothea* Vidua. [4] 3. névként UR.-ban *Christani Catharina Vidua.* áll, mely a KM.-ból hiányzik (ezért a nevek előtt álló számok 3-tól kezdve eggyel kisebbek). Viszont az UR.-ban a 21. név nincs benne, úgyhogy a névsor utolján a nevek száma a két változatban kiegyenlítődik. [5] Csak „Michaël" a keresztnevek hasábjában. [6] Csak „Abraham" a keresztnevek hasábjában. [7] Ioannes *Helenae.* [8] Csak „Martinus" a keresztnevek hasábjában. [9] Csak „Andreas" a keresztnevek hasábjában. [10] Petrus *Ungarus.* [11] Csak „Antonius" a kersztnevek hasábjában. [12] Csak „Martinus" a keresztnevek hasábjában. [13] *Valentini* Sophia.

28. *Baja.*††***

Pater Simon Missionarius,[1] de quo suo loco. Diakus Daniel[2] cum Familia.

1. Martinus Huttko.
2. Petrus Gező.[3]
3. Valentinus Mahalyko.[4]
4. Michàèl Transylvanus.
5. Antonius Spenn.
6. Paulus Bekucz.
7. Thomas Transylvanus.
8. Valentinus Miklos.
9. Ioannes Wolfgangus.[5]
10. Dorothea Vidua.[6]
11. Paulus Koskar.[7]
12. Magdalena Vidua.[8]
13. Andreas Ioseph.
14. Michàèl Ioseph.
15. Valentinus Feltinasko.[9]
16. Thomas Andorko.[10]
17. Michàèl Gező.[11]
18. Michàèl Foncza.[12]
19. Susana Vidua.
20. Georgius Turczul.[13]

† Ba. 1. § alatt latinos alakban is *Nemczium.* Melléknévi alakja *Nemcensis* (Enarratio 25. §).

N. 9. § : Nemctől Erdély felé menet, a havasokban van egy *Hang* hoc est *Echo* nevű völgy, mely a benne köveken és sziklákon folyó Beszterce morajlását visszhangozza s az éneket kilenczszeresen veri vissza.

Neme után az egykori magyar város, *Gyula* felé vette az útját Bandinus, de az elpusztult helynek még nyomát se lelte.

†† Irva még *Baia* formában is. Melléknévi alakjai: *Baj(i)ensis* és *Baniensis.*

* A jelentésben N. 7. § azt mondja, hogy Nemcbe még nem tudott papot keríteni. *Elias B.* tehát a jelentés megírása után és a névsor összeállítása előtti időben került Nemebe.

** Ő lehet az a N. 2. §-ban említett *Sophia szász asszony,* aki egy 1629-ben befejezett új templomot építtetett Nemcnek.

*** A 90 éves öregek a következő Bajában működő papokra emlékeztek, sorjában: *Iacobus Otth,* apotecae magister, püspöknek adta ki magát, pedig pap sem volt s pappá szentelte a nős *Michaël Saxo Cibiniensis Transylvanus*-t, ki végül mindent ellopva, megszökött; UR.: *Kecskemeti,* KM.: Kecskemiti *Ambrosius* ferences, sírköve 1618-ból a templomban; *Petrus Concubinarius; Trajanus* világi pap. *Michaël* ferences, *Gabriel;* a lengyel *Sigismund; Cristophorus Delovics* ferences, sírköve 1634-ből való; *Servatius;* a helybeli *Georgius Gros;* végül pedig a dalmát *Simon* (vezetékneve L. 7. §: *Apolloni)* ferences.

21. Mathaeus Wolfgangus.[14]
22. Samuel Diak.
23. Petrus Grossul.*
24. Mathias Grossul.
25. Nicolaus Thomas.[15]
26. Stephanus Barbalat.
27. Casparus Brenza.
28. Christophorus Dorz.[16]
29. Martinus Krestai.[17]
30. Petrus Boldor.
31. Dorothea Vidua.[18]
32. Valentinus Lanio.
33.[19] Demetrius Koskar.
34. Anna Vidua.[20]
35. Martinus Brenza.
36. Daniel Mattos.
37. Anna Vidua.[21]
38. Petrus Klericz.[22]
39. Petrus Thamas.
40. Ioannes Farkas.
41. Petrus Petrasko.[23]
42. Martinus Fliczko.
43. Iacobus Koskor.[24]
44. Nicolaus Kurular.
45. Valentinus Mihalyko.
46.[25] Iacobus Mihalyko.

[1] Missionarius *hic inservit.* [2] *Samuel* (ez a helyes, 1. a 22. nevet „Samuel Diak") [3] *Geczö.* [4] Mihalyko. [5] Wolffgangus. [6] Dorothea *Blejkoje* Vidua. [7] *Kosokar.* [8] Magdalena *et Katrusa* Viduae. [9] Valentinus *sive* Feltinasko. [10] Andorco. [11] Geczö. [12] *Toncza.* [13] *Truczul.* [14] Wolffgangus. [15] Thomos. [16] Dorkos. [17] Krestoje. [18] Dorothea *Stephani* Vidua. [19] Ez a név UR.-ban kihagyva, a nevek számai a KM.-ben innen kezdve eggyel nagyobbak. [20] Anna *Tamasoje* Vidua. [21] *Felix Mattos* Vidua. [22] Klerics. [23] Petrus *sive* Petrasko. [24] *Kosokar.* [25] UR.-ban csak 45 név van, okát l. a 19. jegyzetben.

29. *Sucsavia.*†**

Bajensis Parochus adhuc[1] inservit.

1. Mathias Lanio.
2. Antonius Lanio.
3. Susana Vidua.
4. Valentinus Lanio.
5. Catharina Vidua.
6. Martinus Karika.
7. Salomon Diak.

[1] huc.

30. *Herlo.*††***

Nec Sacerdos, nec Diakus est hic.

1. Ioannes Balint.
2. Martinus Martinel.
3. Michàél Istvan.
4. Nicolaus Andras.
5. Magdalena Vetula.[1]

[1] *Vidua.*

† Alakv. *Szucsavia,* KM.: *Szucsiavia* és *Szuczavia* is.

†† Herló előtt *Seredvasar*-t (latin neve *Seredium,* rumén neve *Seredest)* látogatta meg Bandinus. A katolikusok kipusztultak belőle.

* E család tagja a sokszor emlegetett *Georgius Gros* (neve írva még *Gross*-nak, *Grossul*-nak). — Ba. 5. §: a család megvásárolta a bajai templom részére az egykori szeretvásári domokos kolostor szakadárok által eltulajdonított művészi ezüst szentségtartóját.

** Szu. 7. §: Egy *Dominicus* nevü olasz domonkost tetten értek itt egy lánnyal, a lány anyja öngyilkos lett, apja *Andreas,* bár latinos müveltségü volt, áttért a szakadárokhoz.

*** He. 3. § említi Herló *Gabriel* nevü papját, 1630-ból.

31. *Kuthnar.*†*

1. Iacobus Galambas.
2. Catharina Vidua.[1]
3. Ioannes Minor.
4. Catharina Vidua.[2]
5. Daniel Breoza.[3]
6. Ioannes Ienka.[4]
7. Gregorius Wolfgang.[5]
8. Andreas Vanger.[6]
9. Barbara Vidua.[7]
10. Barbara Vidua.[8]
11. Martinus Blasii.[9]
12. Martinus Wata.
13. Andreas Kozobar.[10]
14. Andreas Kako.
15. Blasius Marczi.
16. Margaretha Vidua.[11]
17. Georgius Armonkuz.[12]
18. Valentinus Alzner.[13]
19. Martinus Romaner.[14]
20. Michäël Szopko.
21. Andreas Szýle.[15]
22. Catharina Vidua.
23. Martinus Szýle.[15]
24. Ioannes Dorkos.
25. Christophorus Birtelmensis.
26. Petrus Lukacs.
27. Iacobus Lanio.
28. Daniel Nemczensis.
29. Anna Vidua.
30. Andreas Lanio.
31. Ioannes Lankar.
32. Ioannes Darvas.
33. Valentinus Darvas.
34. Petrus Dorkos.
35. Valentinus Alsner.[16]
36. Valentinus Barkucz.
38.[17] Georgius Wolffgangus.
39. Susanna Vidua.[18]
40. Martinus Lanio.
41. Petrus Alsner.
42. Valentinus Koroner.
43. Bartholomaeus Lanio.
44. Anna Vidua.[19]
45. Petrus Prepelicz.
46. Demetrius Galambas.
47. Nicolaus Herloiensis.[20]
48. Andreas Talpala.[21]
49. Blasius Kercze.[22]
50. Petrus Heroiensis.[23]
51. Mathias Martini.
52. Ioannes Siculus.
53. Blasius Lanio.
54. Petrus Doleator.
55. Thomas Sutor.
56. Antonius Lanio.
57. Ioannes Alexander.
58. Ioannes Wolffgangus.
59. Iacobus Magda.
60. Iacobus Gall.
61. Marcus Gezo.[24]
62. Martinus Orban.
63. Gregorius Gezo.[25]
64. Georgius Szorke.
65. Ioannes Bonka.
66. Gregorius Czigan.
67. Nicolaus Orban.[26]
68. Iacobus Ferig.
69. Iacobus Talas.
70. Blasius Bissak.
71. Szorka Vidua.
72. Georgius Ferig.
73. Michäël Antal.
74. Thomas Antal.
75. Michäël Roka.
76. Nicolaus Talas.[27]
77. Petrus Transylvanus.
78. Georgius Gerig.[28]
79. Georgius Ristricensis.[29]

[1] Catharina *Ioannis* Vidua. [2] Catharina *Gasparis* Vidua. [3] Brenza. [4] Ioannes *sive* Ienika. [5] Wollffgan. [6] Vagner. [7] Barbara *Simonis* Vidua. [8] Barbara *Brenzoje* Vidua. [9] Blasii. [10] Kozokar. [11] Margaretha *Bartosi* Vidua. [12] Armankuz. [13] Alzner *minor.* [14] Romanensis. [15] Szüle. [16] Alsner. *Major.* [17] A 37. név UR.-ban *Valentinus Monunculus.* A KM. még a számozásban is kihagyta. [18] Susanna *Michaëlis* Vidua. [19] Anna *Nicolai* Vidua. [20] Herloviensis. [21] Talpalar. [22] Gercze. [23] Herloviensis. [24] Marcus *sive Marczi.* [25] Gregorius *sive* Geczö. [26] Nicolaus *sive Miklos.* [27] Nicolaus *sive Nicora.* [28] Georgius *sive* Gerig. [29] Bistricensis.

† Alakv. *Kutnar, Kuttnar, Kotthnar.* Latin neve Additio II: *Kuttnarium.* Melléknévi alakja *K-iensis.*

A kutnári hegyek szőlői: a központi plébániáé in monte *Oppidi, Episcopi, Sarata, Laslo;* a S. Orban és Leonhard kápolnáké in monte *Oppidi, Csombrics, Episcopi;* a

32. *Strunga.*†

1. Albertus Kretel.[1]
2. Michàèl Krestel.

[1] Krestel.

33. *Ias.*††*

Diaki[1] munere fugentes Sunt duo Patres Societatis Iesu. Pater Paulus Beke Ung. Pater Martinus Deli[2] Ungar. tertius P. Gasparus Missionarius[3] adventantium Capellanus.[3]

1. Georgius Kutnarsky.[4]*
2. Petrus Mikoczi.[5]*
3. Petrus Cserkes.
4. Adamus Messaros.*
5. Martinus Botnar.*
6. Simon Keczko.*
7. Martinus Talpalar.
8. Christophorus Kadar.
9. Petrus Grossul.
10. Georgius Brin.[6]
11. Benedictus Dabos.[7]
12. Stephanus Bot.[8]
13. Michàèl Kadar.
14. Nicolaus Messaroz.[9]
15. Blasius Husti.
16. Franciscus Fancsali.*
17. Gregorius Por.
18. Ioannes Brondi.[10]
19. Ioannes Sterlecz.
20. Georgius Csula.
21. Michàèl Szekely.
22. Stephanus Szekely.
23. Ioannes Kuttnari.
24. Petrus Adamides.
25. Petrus Bondi.
26. Demetrius Barbat.
27. Ioannes Baranay.[11]
28. Ioannes Mosfi.
29. Petrus Szycs.[12]
30. Petrus Szucsay.[13]
31. Ioannes Galaczi.
32. Ioannes Farkas.
33. Ioannes[14] Trombitas.
34. Andreas Csismadia.[15]
35. Andreas Korcsomars.[16]
36. Besan Messaros.

Comfraternitas Lanionum-é in monte *Episcopi, Sarata;* a magyaroké in monte *Szamar, Kevely, Ploska,* UR.: *Hurubas,* KM.: Hutubes.

* Additio II: Kutnár plébánosa 1599-ben az erdélyi P. *Daniel* UR.: *Gewerth* KM.: Genwerth volt. — Bk. 28. § szerint az itteni pap *Georgius Grossul* s Enarratio 20, 25. § szerint itt tartózkodott a moldvai vikárius, a bolgár *Ioannes Lyllus* is. — Enarratio 25. § említi a kutnári diákot is, neve nélkül.

† Előtte *Serata* és *Amadsej* (alakv. *Amadsei,* Additio II. alatt *Amadgsej,* melléknévi alakja *Amadgensis)* helységekről szól néhány szót. Utóbbi hely kápolnáját *Blasius Tanoko* építette a helység lakóinak segítségével s 1599-ben szentelte fel a kutnári plébános.

†† I. 1. §-ban a város neve magyarul UR.: *Iasvasar,* KM.: Ias valsar, az *l* egy későbbi tollal áthuzva; ruménül *Ias, Iassi;* latinul *Iassium.*

A jelentés legvégén megemlékezik még *Csöbörcsök* (H. 12. § alatt KM.: *Czebarcik)* helységről is.

* I. 22. § felsorolja azokat a szavahihető jászvásári polgárokat, akik a Beke-Notho féle viszályról neki vallomást tettek: UR.: *D. Kutnarski,* KM.: Kotnarski (névsorban 1. név); *D. Petrus* UR.: *Miskolczi* KM.: Mikloczi (névsorban 2. név); *D. Andros* (névsorban?); *Ioannes* UR.: *Deak* KM.: Denk (névsorban?); *Martinus Kadar* (névsorban 5. név; „Botnar" vezetéknévvel). *Adamus senex* (névsorban 4. név. „Adamus Messaros", több Adamus nincs Jászvásárban); *Simon Keczko* (névsorban 6. név); UR.: nedescifrabil, azaz olvashatatlan, KM.: *Abrahamus Lanio* (a névsorban 65. név: „Abrahamus Messaros", más Abrahamus nincs Jászvásárban); *Franciscus Fancsali* (névsorban 16. név).

A régebbi misszionáriusok közül meg van említve I. 24. §-ban *Gardi; Bartholomaeus; Petrus Paulus Gavarinus; Gasparus Notho* (alakv. Noto). 1645. karácsonyára még egy olasz érkezett melléje: *Franciscus Spera* (I. 8. §). Az ő ellensúlyozásukra jött *Beke, Désivel* (I. 14. §).

Nincs felvéve Jászvásár névsorába *Petrus Petrasko,* akit az olasz papok egy korsó borért egy második feleséggel kötöttek össze (I. 24. §). Az ő nevével a névsor kiegészítendő.

37. Michaël Lani.
38. Petrus Bardos.
39. Laurentius Messaros.
40. Gregorius Halaros.
41. Ioannes Erdelyi.
42. Stephanus Husti.
43. Nicolaus Buekas.[17]
44. Ioannes Toth.
45. Ioannes Tanofi.[18]
46. Ioannes Szakacs.
47. Gregorius Darabant.
48. Ioannes Cserei.
49. Elias Bemei.[19]
50. Ioannes Tokmi.[20]
51. Martinus Kapas.
52. Stephanus Borbarics.[21]
53. Ioannes Czigan.
54. Stephanus Becze.[22]
55. Petrus Kis.
56. David Vinceler.
57. Gregorius Geczi.
58. Gregorius Seller.
59. Michaël Varga.
60. Demetrius Sorga.[23]
61. Mathaeus Vinceler.
62. Andreas Kőrmős.
63. Paulus Zotan.[24]
64. Antonius Herlai.
65. Abrahamus Messaros.*

[1] Helyette *Sacerdotes Parochiali.* [2] Desi. [3] Tertius *est* P. Casparus Missionarius *Italorum* adventantius Capellanus. *Diacus non est, sed ejus vices supplent studentes in Schola Patrum Soc Iesu.* [4] Kotnarski. [5] Miskoczi. [6] *Birta.* [7] Dobos. [8] *Rab.* [9] Messaros. [10] *Bondi.* [11] Baranyai keresztnév nélkül, a keresztnevek hasábjában. [12] Szücs. [13] Szucsvai. [14] *Paulus.* A KM. írójának szeme eggyel feljebb tévedt. [15] Csizmadia. [16] Korcsomaros. [17] *Puskas.* [18] Tatrosi. [19] Remei [20] Tokmikunnonak. [21] Barbarics, de UR. mellékelt hasonmása szerint is „Borbarics". [22] *Recse.* [23] Sorgai. [24] Zlotar.

Summa omnium Sacerdotum in Moldavia Catholicae Religionis Sunt Decem. Summa Diakorum universim tredecim. Summa familiarum utriusque Sexus Mille viginti Domus.

Frater Marcus Bandinus Archiepiscopus q Supra mp.

II. FEJEZET.

1. A forrás vizsgálata közben kiderült, hogy névsorunk több összeíró munkájából született, s ennek tulajdonítható az UR. változat sok egyenetlensége, szinte rendszertelensége a nevek feltüntetésében, mely rendszertelenséget a KM.-ban, s feltehetőleg a többi változatban is, tudatosan igyekeztek kiküszöbölni a másolók.

Amiképpen hasznos volt ez az egyenetlenség a névsor összeíróinak elkülönítése szempontjából, azonképpen segít bennünket annak az állapotnak a meghatározásában is, melybe a névadás a maga fejlődése során a moldvai katolikus hívek között a névsor összeírásának idején jutott. A papok és diákok ugyanis, akik a híveik között éltek s nem idegen, hivatalos összeírókként érkeztek közéjük, minden bizonnyal főleg a híveik (s a maguk) használta formában jegyezték le a katolikusok neveit. Ezért joggal láthatjuk a névsor nagy részében a névadás azon korbeli állapotának visszatükröződését. Hasonló esetre ebben az időben nem igen van példa. A módszere: korai alkalmazása egy néha még ma is használatos gyűjtőmódnak, vidéki értelmiségiek, papok, tanítók közreműködésének adatok gyűjtésében, s ennek igen nagy is volna az értéke, ha nem esett volna át az első összeállító (mint kikövetkeztettük: Beke) átlatinosításán, s ha két összeíró (Gross és a nemci) a nevek egy részét nem latin vagy latinosított formában írta volna össze.

A névsorban visszatükröződő névadásnak egyik jellemző sajátsága: az egy névvel már csak szórványosan, általánosságban pedig a két névvel történő elnevezés. Tudjuk, hogy az egyszerű, primitív társadalomban csak egy neve volt az embereknek; ez is elég volt a másoktól való megkülönböztetésükre. (A primitív szemlélet, mely ezeket az egyes neveket az emberekről megalkotta, ma már eléggé tisztázva van.[1]) A társadalom számbeli gyarapodásával, tevékenységben s lélekben való komplikálódásával azonban szükségszerűen az elnevezésnek is komplikálódnia kellett: az egynevűek száma meggyarapodott, újabb jegyet kellett alkalmazni további megkülönböztetésükre. A fejlődés emez állapotában Európában segítségül jött a keresztyénségnek az a szokása,

[1] Vö. Solymossy S., Névmágia: MNy. XXIII, 83; Zlinszky A., A névvarázs: MNy. XXIII, 100; Lovas R., Név-lélek: MNy. XXX, 12; Kerényi K., Árpád és a növényi termést jelentő magyar személynevek: MNy. XXVII, 94; Gombocz Z., Árpádkori török személyneveink: MNytudTárs. kiadv. 16. szám; Pais D., Régi személyneveink jelentéstana: MNy. XVII, 158, XVIII, 26, 93, stb.

hogy minden megkeresztelt tagjának egy szentje, vagy más kimagasló alakja nevét adja. Ezáltal a primitív névalkotó szemléletmód tulajdonképpen megszabadult egy újabb különbözőségi jegy megalkotásától: készen kapta azt a keresztyén keresztnévben. Két névvel történő elnevezésről ennek alapján azóta beszélhetünk (bár nem kizárólagos esete ez annak), amióta a primitív nevek s a keresztnevek egyesültek egy ember megjelölésére. Nálunk, magyaroknál erre a XIII. századtól vannak adatok (vö. OklSz.).

Természetesen nem jelenti ez azt, hogy ettől az időtől kezdve csak kettős személynév van. Még ma is jelölnek kis csoportok: család, rokonság, kisebb falu, személyeket egy névvel, mert elég ennyi is a megkülönböztetésükre. A személynév ugyanis nem önmagában álló valami, melynek saját fejlődése van, hanem két tényező függvénye: a személyé, melyet jelöl, s a közösségé, mely (adja és) használja. E szerint apró közösségekben még a XIII. században túl is élhetett és élt az egyes névvel (legtöbbször az egyedi megjelölésre szolgáló keresztnévvel) történő elnevezés.

Még a mi névsorunkban is vannak egy névvel, keresztnévvel jelöltek, pl. Vászlóban: *Fabian, Miklos.* Ez érthető: 6 családos kicsi, pusztuló gyülekezetben nem volt szükség a híveknek egymástól való megkülönböztetésekor második névre; ha esetleg alakult is ki ilyen közben, a szükségtelenség feledésbe borította. Tamásfalván és Dzsidafalván egy-egy gyerek szerepel egy névvel: *Mihalyocska* és *Demeterecske* (a KM. az anyjukat tünteti fel helyettük, *Anna,* illetőleg *Catharina* viduat), amint gyerekek még ma is leginkább egy néven élnek kis közösségekben. Mindazonáltal az előbbi gyereknevek már nem tiszta egytagú nevek: bennük a *-cska* kicsinyítő egy második nevet pótol. Nélküle nem volna megkülönböztető erejű a *Mihály* vagy a *Demeter.*

Valószínűleg átmeneti alak lehet a kis lukácsfalvi gyülekezet három hívőjének neve: *Silvester Georgi, Blasius* és *Paulus Balinti,* ahogy az átlatinosításban hangzik. A latinos genitivusi alakok az apák nevei, s az összeíró eredetileg talán így jelölte a fentieket: *Szilveszter a Györgyé, Balázs* és *Pál a Bálinté.* Ettől a formától, amint még lesz róla szó, már csak egy lépés vezet a gyereket a szülő nevének segítségével megkülönböztető kettős névhez: *György Szilveszter, Bálint Balázs, Bálint Péter.*

A fenti eseteken kívül két névvel történt minden moldvai katolikus elnevezése, jeléül annak, hogy nagyobb számúak s többfelé elágazó életűek lettek egy egynevű megjelöléssel is megelégedő kis közösségnél. Az előbbieken kívül minden más egynevű megjelölés u. i. nem eredeti elnevezésnek látszik, hanem az összeírók sajátosságának. A nemci összeíró pl. következetesen csak a hívek keresztneveit írta fel.[2] De hogy nemcsak ezeken nevezték őket, ez onnan látszik, hogy a KM. valami

[2] UR.-ban, *Nemcz* alatt, valószínűleg arra gondolva, hogy egyházi szempontból csak a hívek keresztneve, egy katolikus szent neve a fontos, amint ezt az egyházi személyek, szerzetesek, apácák s névsorunkban, különösen a KM.-ban következetesen, az özvegyek esetében látjuk.

úton-módon egy másik névvel egészítette ki a pusztán maradt keresztneveket. Néhány hívő Bajában és Kutnárban is maradt egy névvel, sajátos módon a latin keresztnév helyben használatos alakjával („Nicolaus sive Miklos" típus), de ezek némelyikét a KM. újból kiegészíti második névvel, így: UR.: *Nicolaus sive Miklos*, KM.: *Nicolaus Orban;* UR.: *Nicolaus sive Nicora*, KM.: *Nicolaus Talas.* Úgy látszik, hogy az idézett helyeken összeíró szász Gross György néhány magyart írt össze „Nicolaus sive Miklos" módon (támogatja ezt a KM.-ban pótolt *Orban*, illetőleg *Talas* név is): mivel nem tudott magyarul s ezért érthetően kevesebbet érintkezett magyar híveivel, nem emlékezett azok ritkábban emlegetett vezetéknevére, hanem csak a gyülekezetben, a szászok között is közhasználatú keresztnevére.[3]

Hogy egyébként a kettős névvel való elnevezés már egészen belegyökeresedett a moldvai katolikusok lelkébe, bizonyítják a *Nevetlen* nevek (keresztnév helyén vö. I. fej. 4. pont; vezetéknév helyén: Gaspar *Nevetlen* F., Ladislaus *Nevetlen* Bf.). Ha ezek népi elnevezésből születtek (valamilyen egy névvel frissiben máshonnan jött, vagy valamilyen idegen nemzetiségű s érthetetlen, bonyolult nevű személy jelölésére), azt bizonyítják, hogy egy egyén jelölésére szükségesnek éreztek már két nevet, s ezért, ha az egyik hiányzott, a *Nevetlen* megjelöléssel pótolták. Ha pedig ezek az összeíró megjelölései esetleg elfelejtett, vagy még pótlandó nevek helyén, akkor is az előbbit bizonyítják: az összeíró (s mint láttuk, az összeírtak képviselője) nem tartotta teljesnek egy ember nevét, ha belőle csak az egyiket tudta.

Két név természetesen nem tapadt még mindig szilárdan egy emberhez. Ha mondjuk egy katolikust Michael *Iassvasari*-nak írt össze Husztban az összeíró, ezzel annak a megkülönböztetésnek adott kifejezést, mellyel a husztiak a nemrégiben Jászvásárból odatelepedőt illették. Ha ez esetleg katona volt Jászvásárban, az ottani nép *Puskás*-nak vagy *Darabant*-nak hívta s ha az összeírás ott érte volna, az utóbbi nevek valamelyikén került volna be a névsorba. A fiát meg már, ha mondjuk valamilyen mesterséggel foglalkozott, a husztiak *Szijgyártó*-nak vagy *Kerekes*-nek nevezhették; az elnevezők közül ugyanis már kevesen emlékezhettek apja jászvásári származására s a fia elnevezésére legjobban mestersége neve kínálkozhatott. Így váltakozhattak a nevek még egy nemzedéken belül is.[4] Ez azonban általános és minde-

[3] Csak megerősíti ezt az elképzelést, hogy a hét ilymódon összeírt névből kettőnek még a jelentésével sem volt tisztában, mert latin megfelelőjüket hibásan adta meg: *Marcus* (e h. *Martinus)* sive *Marczi, Georgius* (e h. *Gregorius)* sive *Gerig.*

[4] Jó példát szolgáltat erre egy 1585. évi máramarosszigeti oklevél, melyben három *Ijgyártó (Igiartho)* nevű ember a moldvai Románvásárba való költözése előtt hivatalosan megállapíttatja családja eredetét. E szerint az egyiknek, I. Mihálynak az „őse" (nagyapja) *Hosszumeczej* [sic!] *Veres Janos* volt, az atyja *Zigethj Zjgiarto Giorgj.* A másiknak, I. Máténak az ősét *Kalamar Peteö*-nek hívták, az atyját pedig *Kalamar Imre*-nek. A harmadiknak, I. Istvánnak az őse *Teörök Mathe* volt, az atyja *Teörök Marthon* (l. Jerney 205). — Az utóbbinak három év mulva valamilyen örökösödési

nütt érvényes tétel: a nevek, elsősorban a vezetéknevek állandóságáról a rendszeres anyakönyvezésig, az emberek hivatalos számontartásáig nem nagyon beszélhetünk. A névsorunkban ezt az előbb leírt és bizonyára sokszor előfordult eshetőségen kívül a következők bizonyítják: J. 22. § felsorolja Bandinus azokat a jászvásári katolikusokat, akik neki a már leírt Beke-Notho-féle incidensről tanúskodtak: „D. *Kutnarski* Scriba et Secretarius Principis. D. *Petrus Miskolczi* Officialis. D. *Andros. Ioannes Deak. Martinus Kadar. Adamus Senex. Simon Keczko.* UR.: nedescifrabil (olvashatatlan) *Lanio.* KM.: *Abrahamus Lanio. Franciscus Fancsali* et alii multi." A tanúk címéből és abból a tényből ítélve, hogy tanúskodásra tartotta őket Bandinus méltónak, a jászvásári katolikusok tekintélyeseinek kell őket tartanunk. Megerősíti ezt az a megfigyelés is, hogy Jászvásár névsorában jórészt legelől állanak. De nem mindvégig a J. 22. § idézte néven. Adamus *Senex* a névsorban Adamus *Messaros*, más Adamus nincs is; Abrahamus is csak egy van, s az Abrahamus *Messaros*, a fentebbi *Lanio* magyar alakja; Martinus *Kadar* rumén néven szerepel: Martinus *Botnar*. Íme, három név fordul elő a névsorban, ugyanazokat jelölve, más formában. A KM.-ban találunk néhány olyan UR.-tól eltérő névmegjelölést, mely nem tévedés, hanem a hívő szintén használatos másik neve lehetett s ezt felváltva aszerint használták, hogy milyen mozzanat: külseje, mestersége, származása, vagy apja neve, stb. alapján adták. Példáink: UR.: *Aszszu* Ds., *Kerestel* Sza., *Medves* Te., *Szekely* Hi., ugyanezek a KM.-ban sorjában: *Acz* (másik név? hibás másolat?), *Demeter*, *Berka*, *Fabian* (másolási tévesztés? vö. Hi. névsorában az 1. jegyzetet).

2. Keresztneve kivétel nélkül minden összeírtnak van névsorunkban. Moldvai katolikusok keresztnevének vizsgálatakor a következő problémák vetődnek fel:

A. Minthogy Moldva a névsor összeírásának időpontjában már elsősorban a bizánci görög-keleti keresztyénség, az ortodoxia területe, természetes a kérdés, hogy hatott-e a katolikusok keresztnévadó divatjára az ortodoxok, a keleti egyház keresztnévadása? Azaz találhatók-e a keresztnevek között olyanok, melyeket elsősorban az ortodoxok kedvelnek? Erre vonatkozó vizsgálódásunk irányelvét néhány szóban körvonalaznunk kell.[5]

perpatvara támadt s ezért új lakóhelyén, Románvásárban újabb oklevelet adatott ki a bíróval [leközölve: Uj Magyar Múzeum VI (1856) I, 39—42]. Ebben *Igijarto Török Istwan* a neve s az egyik bátyját *Thörök Janos*-nak mondja, a másikat meg *Igiarto Gergel*-nek.

[5] Az alább kifejtett szempontok, megfelelőleg visszavetítve, úgy hisszük, hasznosak a legrégebbi, XI, XII. századi magyar keresztnevek vizsgálatában is. Ismeretes ugyanis, hogy a régi magyarság bizánci keresztyénekkel érintkezett először s ennek az érintkezésnek nyomai (vö. Melich: MNy. VI, 293) nem multak el egyhamar. E kérdés mélyrehatóbb vizsgálata bizonyára nemcsak általánosságban derítene fel „görög rítusú magyarokat" — mint az eddigi futólagos vizsgálatok — hanem in concreto is bő részleteket hozna napvilágra, mint pl. régi magyarok keleti keresztyénségből vett keresztneveit.

Keresztneveink, amint ez általánosan ismeretes, a keresztyénség kimagasló, tisztelt személyeinek, szentjeinek a nevei. Vagyis az angyaloknak, az ó- és újtestamentomban szereplő patriarcháknak, prófétáknak, Krisztus-rokonoknak, apostoloknak, a régi egyház vértanúinak, hitvallóinak, szervezőinek s az újabb egyház hőseinek, filozófusainak, rendalapítóinak, egy-egy életeszmény megtestesítőinek a nevei. Számuk oly nagy, hogy ember át nem tekintheti. Ezért magától értetődő, hogy ismeretük s a hozzájuk fűződő tisztelet sem egyforma. Hatalmasabb s többször emlegetett személyeknek — pl. a biblia szereplőinek, az apostoloknak — a tisztelete, s ami ezzel összefügg, keresztnévül választott neve általánosan, mindenütt elterjedt. Kisebb jelentőségű szentek, pl. vértanúk s hitvallók tisztelete és neve — mivel nem terjesztette azt olyan egyetemes jellegű olvasmány, mint a biblia — csak abban a körben lett ismeretes, melyben a szent élt, híre elterjedt, meghalt, ereklyéi s nevére épített templomai, oltárai s képei emlékezetül maradtak. Ha a keresztyénség térképén körökkel kerítenők be az egyes szenteket tisztelő területeket, — a fentiek szerint sok kör az egész keresztyénséget körülölelné, jóval több azonban, kis karikákként, csak apró, kis részleteit. Könnyű meglátnunk, hogy ilyen körülmények között milyen jelentőségű lett e tekintetben a XI. század közepére véglegessé vált schisma, melyben a keresztyénség nyugati és keleti egyházra különült. Egyes szentek tisztelete (s keresztnévül választható neve) mindkét egyház területén megmaradt, sokaké azonban csak az egyikén. Azt jelenti ez röviden, hogy részben más szenteket tisztelnek a bizánciak s részben másokat a rómaiak.[6]

A schisma után lényegesen másképp fejlődött a nyugati egyház, mint a keleti, — a szentek tisztelete s ezzel összefüggően a keresztnévanyag terén is. A keleti egyház széttöredezett népei, nemzetei között, egységes mozgalmaknak, szokásoknak útját állták benne a népeit elválasztó határvonalak. A schisma után élt szentek tisztelete, — mely arról a helyről indult el, ahol a szent élt, híre nagysága szerint terjedt tova, míg végül a vidék püspöke, mint a régi keresztyén egyházban,

[6] A rengeteg kínálkozó példa közül kiragadunk találomra egyet-egyet. Igen kedvelt a nyugati egyházban Szent Orsolya (Ursula) vértanú, aki egy britanniai herceg lánya volt, 11 előkelő lánnyal (ebből lett hibás olvasattal a „11.000 szűz") a Rajnán felevezve, Rómába zarándokolt s visszafelé való útjában Köln mellett 454-ben vértanúhalált halt (KatLex. III, 456). A szent e pár szóba foglalt életét Angliától Rómáig térképre tudnók rajzolni, bekerítve a szent tisztelő körét is, melynek jellemzően halála helye, Köln a központja. S bár innen messzeterjedt a szűz s 11(000) társa tisztelete, azokig a területekig, melyek a schisma által szakadár területek lettek, mégsem jutott el. Ezért van az, hogy Orsolyát nem tisztelik a keletiek s nevét sem választják keresztnévül. — Hasonló az eset, ellenkező oldalról, pl. a 309-ben vértanúhalált halt Szent Pamphilius-szal. Ő Főniciából származott, életének nagy tette a caesareai könyvtár megalapítása és gyarapítása volt (Timus 634—55). Tisztelőköre nem lett olyan nagy sugarú, hogy átterjedt volna azokra a területekre is, melyek a schisma után a nyugati egyház fennsőbbsége alá kerültek. Ezért nem található a nyugati keresztyének között Pamfil(ius) nevű.

a hivatalos egyházi elismerést is megadta neki — nem igen terjedt át egyik ortodox nép köréből a másikba. Nem is találunk schisma után élt hatalmas, mindenütt ismert görög-keleti szenteket, legfeljebb csak „nemzeti szenteket", akik, mint ilyenek, jellemzően az ortodoxia szülöttei. Gondoljunk pl. Szent Szávára (mh. 1236.), a szerbek nemzeti szentjére, aki egyike a legelső szerb íróknak, sok iskolát alapított (ezért a szerb iskoláknak is a védőszentje), független szerb egyházat szervezett — jellemző ortodox tünet —, melynek ő lett 1210—33-ig az első érseke (Timuş 735—43). Tisztelete a szerbeken túl nem terjedt, nem is szólva arról, hogy természetesen a nyugati egyházba se jutott el. A nyugati egyház a keletivel szemben nem töredezett szét, sőt pápái az egész nyugati világot egybefogó szellemi hatalomra tettek szert. II. Sándor pápa a szentek kanonizációját is központosította, a pápák kizárólagos jogának jelentette ki 1170-ben (KatLex. IV, 252). Az egységes nyugati egyházban, a schisma után is, az egész nyugaton ismertté lett hatalmas egyéniségeket hívtak életre a határokkal nem gátolt szellemi mozgalmak, mint például Szent Ferencet (mh. 1226, kan. 1228, KatLex. II, 102) vagy Szent Domonkost (mh. 1221, kan. 1234, KatLex. I, 435), a két rendalapítót. Az ő nevüket és tiszteletüket — mint minden új nyugati szentét — nagy hatalom hirdette ki és óriási, egységes szervezet terjesztette. Különösen az általuk alapított két rend kedveltette meg őket, a friss ferences és domonkos rend, mely a régi remete-rendekkel ellentétben (amilyen remete-rendekben maradtak az ortodox szerzetesek), az emberek közé vegyült, városokban működött s alapítói nevét és tiszteletét az egész nyugati keresztyén világban elterjesztette. Mindennek az lett a következménye a keresztnevek terén, hogy a nagy apparátussal terjesztett, frissiben megkedveltetett szentek nevét óriási számban adták a nyugati keresztyének újszülötteiknek, ami természetszerűleg nagy százalékarányban csökkentette a régebbi szentek tiszteletét és nevét a keresztnevek között.[7] Ellentétben a nyugatival, a keleti egyház, mely nemcsak a schisma utáni nyugati szentek előtt bocsátotta le sorompóit (Szent Ferenc és Domonkos tisztelete természetesen nincs meg a keletieknél), hanem a maga kebelében sem igen látta terjedni egy-egy szentje tiszteletét egy-egy nemzeten túl, nem gyarapodott lényeges mennyiségben új keresztnévanyaggal a schisma után. Ez az oka annak, hogy a keleti egyházban sokkal nagyobb mértékben maradt meg a régi szentek — egészen különösképpen az ótestamentomi szereplők — tisztelete és neve a hívek között, mint a nyugati egyházban.[8]

[7] A XIII. sz. elején még igen nagyszámúak voltak keresztneveink között az ótestamentumi eredetűek (vö. Galambos L., A szentírási eredetű személynevek a Váradi Regestromban: Bp. 1942. MNytudTárs. 64. kiadv.). A XVII. században, nem tekintve a protestánsok újkeletű ótestamentumi keresztnévdivatját, már igen megkevesbedtek az ilyen nevek.

[8] Vö. a fogarasi ruménség névanyagában a „mindenütt" előforduló *Avram* (< Abraham) Paşca 165, *Beniamin* 176, *David* 222, *Ilie* 258, *Zaharia* 350 stb., stb. keresztneveket. Hasonló a helyzet a bolgárok között is, vö. Weigand, Rufn. „Die biblischen Namen" c. fejezetét.

Még egy lényeges különbség van, megfigyelésünk szerint, a keleti és nyugati egyház keresztnévanyagában. A nyugati egyházban minden nem-szent nevet kiszorítottak lassan a szentek nevei. Nálunk, magyaroknál, pl. teljesen kihalt a XIII. századra rendkívül gazdag pogánykori névanyagunk, s azóta csak szentek nevét használjuk keresztnévként. Csupán a XVIII. század végétől éledtek újra a pogánykori magyar nevek, mint *Árpád, Géza, Gyula*, stb., a katolikus egyház álláspontja szerint azonban e nevek mellé még egy szent nevét is kell választani, vagy legalábbis egy szent nevével kell azonosítani a pogány nevet (mint *Gyula: Julius, Béla: Adalbert*, stb. vö. Tolnai V.: MNy. XII, 331). Ezzel szemben pl. a rumének történeti és jelenkori keresztnévanyagában egyaránt, számtalan keresztnév található, mely nem szent nevéből ered; csak néhányat sorolok fel a fogarasi ruménség névanyagából: *Albu* Paşca 158, *Banciu* 170, *Bărbat* 171, *Bârlea* 172, *Bucur* 190, *Bunea* 192, *Dragomir* 226, *Ganea* 240, *Mircea* 281, *Muşat* 285, *Neagoie* 287, *Oprea* 292, *Radu* 309, *Stoica* 325, *Şerbu* 328, *Ursu* 343, *Vlad* 348, melyek részben rumén képzések, részben pedig szlávból kölcsönzöttek. Számtalan példát lehetne idézni a bolgárból is, melynek keresztnévanyagában a szentek neve mellett — régi szláv nevektől kezdve növény- és állatnevekből vett nevekig — nagy mennyiségű más eredetű keresztnév található (vö. Weigand, Rufn.).

A fentebbiek szerint tehát különbözik a keleti egyház keresztnévanyaga a nyugati egyházétól: 1. a csak általa befolyásolt területeken ismert szentek tiszteletében és nevük keresztnévül választásában, 2. a schisma után nagy mértékben gyarapodó és széles körökben ismertté lett nyugati szentek helyett a maga elszigetelt, kevésbbé ismert új szentjei, de főleg a régi szentek, s nyugati elterjedésükhöz viszonyítva, különösen az ótestamentumi szereplők nevének sűrű használatában, végül 3. a szentek neve mellett más, nem keresztyén eredetű nevek alkalmazásában.[9]

E megfigyelések alapján vizsgálva a katolikusok keresztneveit, csak igen kis mértékben találjuk meg rajtuk a görög-keleti hatást. Amint a korabeli nyugati s egyúttal magyar keresztnévadó szokás parancsolta, minden katolikus keresztneve ugyanis egy a nyugati egyházban tisztelt szent neve.[10] A névsorban előforduló 66 fajtájú keresztnév

[9] A fentebb előadottakra részben tapasztalatból jöttünk rá ortodox nevek (Paşca, Weigand, Rufn.) forgaása közben, részben Phytrakis A. ortodox teológus tájékoztatására lettünk figyelmesek.

[10] Egyetlen katolikus neve kivétel ez alól: *Besan* Messaros-é J. Bár a vezetékneve magyar, mégsem magyar nemzetiségének a jele lehet az, hanem magyarok által megjelölt foglalkozásáé. Valamilyen szláv ortodox környezetből származhatott (*Besan* < szl. *Berislav*, l. alább), nevének származékai a fogarasi ruménségben is meglelhetők (Paşca 176), tehát a görög-keletiek között használatosak. — Meglehet, hogy egy másik névben is görög-keleti nevet kell elkönyvelnünk, a „Dorothea *Blejkoje* vidua" névben. E név özvegyet jelöl, akinek az urát *Blejku*-nak hívták (l. e nevet alább). Lehetett ez görög-keleti, s akkor csak azért állunk meg mellette, mert példát kaptunk rajta keresztül XVII. századi moldvai vegyesházasságra, amelyet még a legújabb időben is ritkának mondanak a kutatók (pl. Lükő 15). Ha

név közül 10 keresztnév, azaz a mögötte álló 10 szent, meg sem található a keleti egyház tisztelt szentjei között (hiányzik azok jegyzékéből, pl. Timuș-ból), mert a schisma után keletkezett s nem hatolhatott be az ortodoxia területére. Ez a 10 keresztnév a következő (adatok a KatLex.-ból): *Albert* (Boldog N. A.?) mh. 1280., boldog lett 1622. (I, 32); *Clara* assisi szűz, mh. 1253., kan. 1255. (III, 80); *Dominicus* a rendalapító, mh. 1221., kan. 1234. (I, 435); *Elisabeth* (ha a magyar királylány) mh. 1221., kan. 1235. (II, 47); *Emericus* magyar királyfi, mh. 1031., kan. 1083. (II, 355); *Franciscus* a rendalapító, mh. 1226., kan. 1228. (II, 102); *Ladislaus* magyar király, mh. 1095., kan. 1192. (III, 162); *Rosina* viterbói szűz, mh. 1252. (IV, 114); *Stanislaus* krakkói püspök, mh. 1079. (IV, 210); *Stephanus* (részben a magyar király), mh. 1038., kan. 1083. (II, 390). — A többi 56 keresztnév s a mögötte álló szentek fel vannak véve ugyan a keleti egyház szentjeinek jegyzékébe, Timuș-ba (mert még a schisma előtt éltek, illetve keletkeztek), de egy részük tiszteletének és nevének nem találom nyomát (ismeretük ugyanis nem terjedt ki a schisma után a keleti egyház területévé vált részekig). Legalábbis a fogarasi ruménség között s a bolgárok névanyagában nem lelni belőlük a következő nyolcat (adatok a KatLex.-ból): *Agnes* római szűz, mh. 258. (I, 47); *Benedictus* nursiai, a nyugati szerzetesség atyja, mh. 547. (I, 185); *Christophorus*, a kisázsiai Lyciában halt vértanú-halált 250 körül (III, 140), hiányzása így feltűnő; *Cleophas* több bibliai személy neve (III, 82), hiányzása szintén feltűnő; *Fabianus* római pápa, mh. 250 körül (II, 74); *Felix* 4 szent római pápa 269—530 között (II, 91), e név előfordul Fogarasban, de Pașca 234 szerint újabb, nem egyházi eredetű; *Laurentius* római vértanú, mh. 258. (III, 215), Pașca 267 szerint a fogarasi „Laurenţiu" név neológ alkotás; *Ursula* britanniai szűz mh. 454. (III, 456). — A fentieken kívüli összes többi, azaz 48 keresztnév, különösen a bibliai szereplők neve, kedvelt s elterjedt az ortodoxiában. Ennél pontosabban, hogy mégis mely keresztnevek az egészen tipikus ortodox nevek a 48 közül, melyek gyakoribbak az ortodoxiában, mint a nyugati egyházban s ezzel összefüggően melyek lehetnek a nyugatiaknál esetleg az ortodoxia hatására kedveltebbek, — ezt csak akkor dönthetnők el, ha részben a keresztneveknek a nép körében használt alakjai állnának rendelkezésünkre (s nem latin hivatalos alakjukban volnának összeírva), részben pedig ha korabeli nyugati és keleti keresztyének névsorlistáiból e célra statisztikai táblákat készítenénk. E munka azonban nagyobb volna, mint a haszna. Egyelőre azzal is meg kell elégednünk, hogy legfeljebb azokat a perifériákon, ruménekkel vegyes lakosságú helyeken megjelenő keresztneveket tekintjük a görög-keletiekkel való együttélés hatására adottaknak, amelyek általában gyérek a katolikusok, de sűrűek az ortodoxok között, azonkívül nem alkottak belőlük a katolikusok vezetékneveket,

katolikus volt, görög-keleti rumén származása révén kerülhetett be ortodox keresztneve egy katolikus névsorba. Sem az ő, sem pedig Besan neve nem jelent azonban görög-keleti hatást a katolikus névadásra. Mindketten bizonyára még mint ortodoxok kereszteltettek meg s csak a katolikus egyházba térve, hozták magukkal régi, bizonyára elszigetelten maradt nevüket.

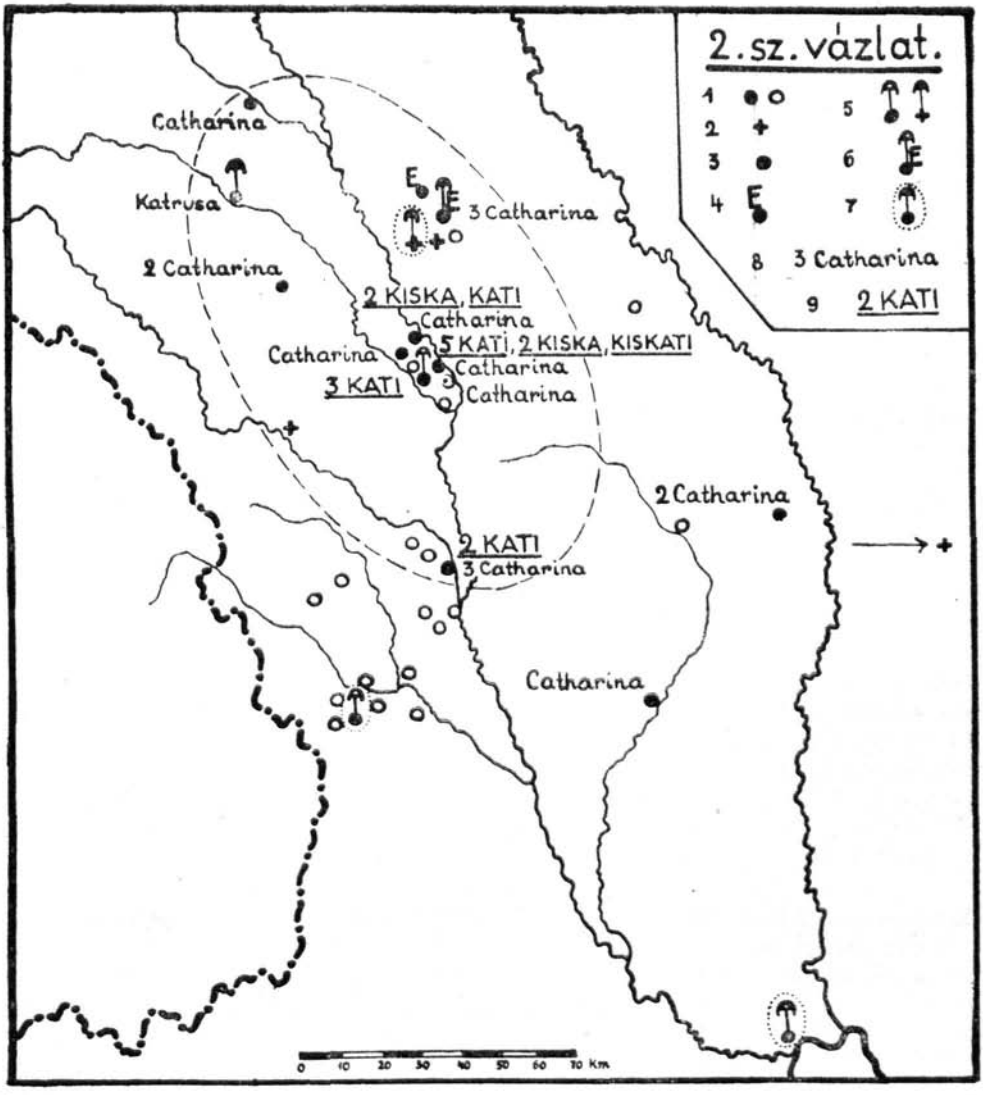
amint ezt a legtöbb keresztnévvel, mint alább meglátjuk, megtették, tehát feltehetőleg szokatlanok és csak idegen befolyásra használtak voltak közöttük. Ilyeneknek látszanak az *Abraham, Gabriel, Salamon* keresztnevek.[11] A többiekről, melyek mind a moldvai, mind a nyugatibb katolikusok között gyakoriak, nincs okunk állítani, hogy az egyébként általában éppúgy kedvelt hasonló ortodox nevek hatására adták őket a moldvai katolikusok újszülötteiknek.[12]

B. Túljutva a görög-keleti nevek alig figyelemreméltó hatásán, a majd tisztán nyugati keresztnévanyagot vizsgálva, az az újabb kérdés merül fel, hogy felismerhető-e vajjon benne valamiféle irányítás, szokás, divat. Azaz: miért éppen azokat a neveket választották keresztnévül a moldvaiak, melyek a Bandinus-féle összeírásban ránkmaradtak?

A keresztnévadásban rengeteg szokás uralkodik mindenfelé, uralkodott és uralkodik bizonyára Moldvában is, — kár, hogy a vele foglalkozó néprajzi munkák nem adtak erről tájékoztatást. Igaz, hogy

[11] Természetesen a fentebb elmondottak ellenére is meglehet, hogy még e nevek sem ortodox hatásra kerültek a katolikus névanyagba, mert — amint már erről szóltunk — a régi magyar keresztnevekben számtalan ószövetségi eredetű van (vö. GALAMBOS L. fentebb idézett munkáját a VárReg. szentírási eredetű neveiről), s bár állandóan csökkent ezek divatja, teljesen nem veszett ki.

[12] Legfeljebb két név keltheti fel a gyanút. Az egyik a csak egyszer előforduló *Basilius*, mely az ortodox szerzetesek, a baziliták rendalapítója, *Nagy* vagy *Szent Basilius* (mh. 379, TIMUŞ 848) nevéből ered. E név *Vasile*, illetőleg *Vasilios* alakban érthetően igen kedvelt a ruménségben (pl. Fogarasban, PAŞCA 345) és a bolgárok között (WEIGAND, Rufn. 131). *Basilius* formában azonban a középkori magyar naptárakban is állandóan szereplő név (KNAUZ 146), jónéhány régi bece-, hely- és családnevünk is belőle származik (vö. VARGA, BK. 27), tehát minden hatástól mentesen katolikus választás is lehet. A kérdést csak a keresztnév hangalakjának ismerete dönthetné el. *V*-s alakban ugyanis ortodox név lehetne (vö. a *b* > *v* változást a görögben, mely átkerült a többi ortodoxok nyelvébe is a szentek nevében, mint pl. *B*artholomeus > *V*artolomeiu, *B*arbara > Varvara, *B*arnabas >*V*arnava stb., TIMUŞ, vagy *B*asilius > *V*asilĭ > ómagy. *V*ászoly, MNy. VI, 294), az eredeti *b* csak nyugaton őrződött meg. A keresztnevek azonban, mint említettük, hivatalos latin alakjukban vannak összeírva s jórészt vulgáris alakjaik ismeretéről is le kell mondanunk, nemhogy a hangalakjaikból vonható érvekről. Ebben az esetben egyébként valószínűnek látszik egy eredeti *v*-s, tehát ortodox alak. A szóbanlévő hívő vezetékneve ugyanis *Vedeki* H., tehát Huszt vidékéről, környékéről való rumén lehetett. Vö. még azt a tényt is, hogy a moldvai magyarok között újabb feljegyzések szerint igen elterjedt a *vászilyi* (WICHM.) és *Vaszi* (DOMOKOS, mindenütt) keresztnév, sőt vezetéknév. — A másik gyanút keltő eset a *Demetrius* keresztnév sűrű, 37-szeri előfordulása, mivel *Szent Demeter* a görög-keletiek körében rendkívül kedvelt, DEODARUS 1641-ben majdnem minden moldvai ortodox templomról azt írta, hogy Szent Demeternek van szentelve (DIPLITAL. IV, 106 kk.), a rumének Bukarestben ereklyéit őrzik (PAŞCA 229), a bolgároknak pedig nemzeti szentjük (WEIGAND, Rufn. 120). Megtalálható azonban a *Demeter* sok magyar helység (HELYSÉGN. 1895) és személy nevében (OklSz., vagy 1602: a székelyek Bástha-féle összeírásában, SzOklt. V.) egyaránt. Dönteni így ebben az esetben nem tudunk.

A Szent Katalinra emlékeztető egyházi kegytárgyak és a Katalin név elterjedése

1. Moldvai hely katolikus lakossággal, névsora Bandinusban, 2. névsora hiányzik Bandinusból. 3. Helyek, melyekből a vázlat adatai származnak (nevüket l. az 1. sz. vázlaton). 4. A helység katolikus templomában *Szent Katalin* ereklyéje, 5 oltárképe, 6. ereklyéje és oltárképe. 7. Ezek az adatok BASSETTI 1643. évi jelentéséből valók (DIPLITAL. II, 343—51). 8. A *Katalin* keresztnevek előfordulása (kis betűvel). 9. A *Katalin* keresztnévből származó vezetéknevek előfordulása (nagy betűvel, aláhúzva). Egyéb jelekre l. az 1. sz. vázlatot.

azzal nem sokra mennénk, ha tudnók, hogy bizonyos helyeken pl. az apák vagy anyák keresztnevét kapták az újszülöttek — ezt egyébként alább még megállapítjuk —, vagy annak a szentnek a nevét, akinek a napján születtek, mert mindez véletlenekhez, esetlegességekhez van kötve. Az volna értékes, ha ismernök, hogy szokás volt-e egy-egy helyen némely kedvelt, különösen tisztelt szent nevére keresztelni az újszülötteket.

Erre bizonyos esetekben felelhetünk. Bandinus jelentése ugyanis többé-kevésbbé bő leírást ad a meglátogatott helyek egy részének templomairól, azok védőszentjéről, a bennük kifüggesztett képekről, az esetleges ereklyékről, stb. Ezt a bő leírást még ki is egészíthetjük Bandinus előtti látogatók, főleg Deodatus 1641. évi (DiplItal. IV, 104—26) és Bassetti 1643. évi (uo. II, 343—51) aprólékos adataival. Ezekből szépen rekonstruálható, hogy egy-egy helyen milyen szenteket kedveltek a hívek, melyeknek nevét hallhatták, képét láthatták, ereklyéit tisztelték, s ennek a ténynek befolyására milyen keresztnevek kínálkoztak választásra. Egy példa világosan mutatja ezt a rendelkezésünkre álló adatokból. Névsorunk 71 női keresztneve között leggyakoribb a *Catharina* (17-szer fordul elő, egyszer szláv *Katrusa* alakban), melynek rendkívüli kedveltségét még az is bizonyítja, hogy 16 vezetéknév is keletkezett belőle (11 *Kati*, 1 *Kiskati*, 4 *Kiska*). Ha térképre vetítjük e neveket (2. sz. vázlat), látjuk, hogy elsősorban az északi katolikusok, vagy magyarokban beszélve, az északi csángók között fordulnak elő. Ugyanezen a területen jegyzett fel Bandinus több *Szent Katalin*-ra emlékeztető jelet: Szabófalván egy tiszteletére emelt oltárt (4. §), Baján egy díszes oltárt képével (4.§), Kutnárban egy oltárt képével és ereklyéivel (7. §), Herlóban pedig ereklyéit (2. §). Bassetti még Amadzsejben is talált Katalin-oltárképet (i. h. 346) s azonkívül Mánfalván (uo. 350) és Galacon (uo. 345). A nevek s az őket adó szent emlékeztető jeleinek összefüggése ezek szerint nyilvánvaló.

A Bandinus és látogató elődjei szolgáltatta adatokat az egyes helyeken uralkodó szenttiszteletről, kibővítheti esetleg a helynevek vallomása. Meglehet u. i., hogy egyes moldvai katolikus magyar helységek neve szent nevéből keletkezett. Azt pedig jól tudjuk, hogy mi rejtőzik egy-egy szentnévből lett falunév mögött: az illető szent tiszteletére emelt templom, a szent kultusza,[13] s ezzel összefüggően — nyugodtan állíthatjuk ezt a fenti példa után — nevének a helység lakói közt való feltűnése. Hogy egy helység nevéről meg lehessen állapítani a szentnévi eredetet, ehhez benne kell lennie a falu nevében a *szent* jelzőnek (pl. Csík*szent*király, Maros*szent*imre, stb.), vagy ennek híján megbízható adatnak kellene bizonyítania a falu nevében mutatkozó személynévnek (mely általában első birtokosa nevéből ered) szentnévi eredetét.[14] Lükőnek egy alább idézendő adata valószínűvé teszi ezt az egyik helységre, *Szteckófalvára* vonatkozólag. *Sztecko* ugyanis az *István* szláv becealakja (vö. Weigand, Rufn. 130), az István-on meg teljes való-

[13] Vö. Schwartz E., A templomi védőszentek és helységnevek: EPhK. XLVIII, 12—3.

[14] Vö. Schwartz, i. m. 16.

színűséggel Szent István, a magyar király értendő (l. alább a 19. jegyzetet). Ha tényleg fennáll az összefüggés a helynév és a szent neve között, akkor a Szteckófalva környéki többi személynévből lett falunév egyikéről-másikáról is feltehető a szentnévi eredet. Így elsősorban *Tamásfalva*[15] és *Dsidafalva* vagy *Gsiudafalva* (mindkét változat előfordul Bandinusban) nevéről.[16] *Domafalva* és *Lökösfalva* nevéről már nem merjük ezt állítani,[17] bár feltűnőnek kell minősítenünk, hogy Lökösfalva hét családfője közül kettőnek a keresztneve az egyébként nem túlságosan gyakori *Laurentius*, s ezenfelül az egyiknek még a vezetékneve is ebből a keresztnévből alakult *(Laurentius Lőre)*. A *Lőrinc* névnek a falu s lakói nevében való emez együttes jelentkezése mögött valamilyen összefüggésnek kell lennie.

Bár nem tudunk több, a fentiekhez hasonló összefüggést felhozni, mégis jellemző (és tovább bizonyítja a kedvelt szentek befolyását a névadásra), hogy a Bandinus és elődei által említett szentek neve, bár nem mindig ugyanazokon a helyeken, de majd mindig megtalálható a hívek keresztnevei között.[18] Így pl. összefüggés látszik a

[15] Bandinus: „Szent Tamás faluja" Tf. 1. §.

[16] Olv. *Dzsida-*, illetőleg *Dzsudafalva*. E nevek a rum. *Dsudai*-ból (Bandinus írja így) származnak, az viszont a magy. *Egyed*-ből, mely a XII—XIII. században sok magyar neve volt, vö. EtSz. A nevet adó szent, *Egidius*, Franciaországban, Saint-Gilles (< Egidius)-ben élt remete, mh. 725-ben, holttestе Toulouse-ban van eltemetve, KatLex. I, 458. A szent életadataiból érthető, hogy neve az ortodoxok között nem terjedt el, a ruménba csak magyar közvetítéssel kerülhetett: magy. *Egyed* > rum. *Adjud* [vö. *Egyed*(halom) a a Totruș < Tat(á)ros torkolatában > rum. *Adjud*, a képzés analógiájára magy. *Enyed* > rum. *Aiud*] > Bandinus: *Dsudai;* a szókezdő *a-* lekopására vö. lat. *apotheca* > magy. *patika*, *Amadé*falva > *Madé*falva, Lükő, Hav. 105, *Amadzsej* Bassetti jelentésében *Magi* (DiplItal. II, 346). A magyar helynévre vö. *Egyed, Szentegyed, Egyedföldje, -utca*, stb. helyneveinket, Lipszky, Rep. — A példa rendkívül érdekes: egy eredetileg magyar nevet *(*Egyedfalva)* rumén alakjából *(„Dsudai")* kölcsönzött formájában használnak a magyarok *(Gsuda-*, illetőleg *Dsudafalva*, későbbi forrásokban már *„Zsidófalva"*, l. Szegedi). Az eset valószínűsíti *Szteckófalva* nevének a *Szent István* névből való származását is: egy eredetileg magyar nevet ** (Szent) Istvánfalva* az *István* szláv s ruménoktól is átvett becealakjából *(Szteckó*-ból) képzett formában *(Szteckófalva)* használnak a magyarok.

[17] *Doma* a *Domonkos* kicsinyített alakja (vö. a sok *Domafölde, -háza, -hida* helynevet, Lipszky, Rep.), *Lökös* pedig a *Lőrincé (Lökös* < *Leu-kes*, a *Leu-* a *Leurencius* < lat. *Laurentius* megrövidült töve, vö. *Leu-a* > *Léva, Leu-cse* > *Lőcse, Leu-ka* > *Léka*, Melich: MNy. XVIII, 188. *Lökös*háza van Arad- és Gömörmegyében, Lipszky, Rep.). Hogy *Domokos* és *Lőrinc* származékai a falvak nevében a szentek nevéből erednének, ennek ellenére szól nemcsak az, hogy a *szent* jelző nincs bennük, hanem még az is, hogy meg van bennük kicsinyítve a személynév, amire nemcsak szentnévből eredő helynevekben, hanem növény-, állat-, csillag- stb., sőt tréfás nevekben sem találtam példát (vö. MNy. VI, 215, 350).

[18] Kivétel csak *Cosma* Hil., *Victoria, Hyeronimus, Candida, Secundus, Leopard, Leonard, Zeno, Carolus, Brigitta* K. és *Franciscus* Xaverus, *Ignatius* Loyola J. neve. Az ő képeik és ereklyéik azonban valószínűleg újabb eredetűek lehettek s így tiszteletük és nevük sem gyökeresedett meg még

Szent Miklós tiszteletére emelt több templom (Bk., G., L., M., N., Szt., T., Tf.) s az eléggé gyakori *Nicolaus* keresztnév (26-szor fordul elő) között. — Az apostolok nagy kedveltségét nemcsak a keresztnévanyag mutatja (*Ioannes* 153-szor, *Petrus* 110-szer, *Andreas* 43-szor fordul elő, stb.), hanem a templomokban emelt sok emlékeztető jel is (*Péter*nek kápolna volt szentelve Ba., R., képe volt Ba., B., J., K., R., Sza., Szu., T. helységekben, *János*nak ereklyéi voltak He., képei Ba., K., M., N., Sz., Szt. templomaiban, és így tovább, l. alább). — A magyar eredetű szentek nevei is gyakoriak voltak, akárcsak a reájuk emlékeztető templomi tárgyak: *Stephanus* (olykor a protomartir is lehet) 54-szer, *Emericus* 9-szer, *Ladislaus* 3-szor, *Elisabeth* (a bibliai személy is lehet) 1-szer fordul elő a hívek keresztneve között, *Helena* (aki Knauz 196 szerint részben magyar szentnek számított a középkorban, egy XV. századi naptár „magyar királyné"-nak is nevezi) 8-szor. A jászvásári templomban egy rézfeszület volt Magyarország szentjeivel (36. §), Herlóban Szent Imre, István és László ereklyéit őrizték (2. §), Szaloncban Szent István királynak oltárképe volt (Basetti: Dipl. Ital. II, 351). Ide tartozik Bandinusnak az az értesítése is, hogy a hilipi pünkösdi búcsúsok Magyarország védőszentjeiről is szoktak énekelni (Szt. 4. §).[19]

Jó volna tudnunk, hogy egy hely lakóival milyen körülmény kedveltetett meg egy szentet s ezen keresztül egy keresztnevet. Az idevágó kutatásoknak eddig általában csak az irányelvei vannak még megjelölve. Előfordul, hogy máshonnan jött települők magukkal hozzák előbbi lakóhelyük patrociniumait.[20] Egy-egy szent ereklyéinek a templomba szállítása sokszor megindítja tiszteletének divatját. Szerzetesrendek általában terjeszteni szokták a maguk szentjeinek, külö-

a hívek között. Az 1622-ben szentté avatott Loyolai Szent Ignác és Xaveri Szent Ferenc képének pl. mindenképpen frissnek kellett lennie a jászvásári templomban. (Talán Beke és Dési jezsuita atyáknak abból a jászvásári templom számára adott ajándékából származott, melyet Bandinus J. 37. § említ.)

[19] E rendkívül nagyjelentőségű feljegyzéseket, melyek a moldvai katolikusok szoros magyarországi kapcsolatait bizonyítják, egy értékes adattal, melyre már hivatkoztunk, kiegészíthetjük. Lükő 16—18 szerint ugyanis *Szteckófalva* temploma *Szent István* király tiszteletére van emelve s oltárán a király olajképe látható. A falu neve is a király nevéből származik (l. fentebb). Régen búcsú is volt Szteckófalván, augusztus 20-án, melyet azonban újabban áttéttettek szeptember 2-ára s ének is szólt Szent Istvánról, melyet — kitörölve belőle a magyar király emlékét — átfordíttattak. A 84. lapon még azt is mondja Lükő, hogy több kis mondatöredék is él Szent Istvánról Szteckófalva környékén. Mindez Szent Istvánnak a keresztnevekben is mutatkozó nagy kedveltségére utal. — Úgy látszik, később sem csökkent a magyar szentek tisztelete. Egy 1851. évi schematismus szerint ugyanis az újabb eredetű *Gajcsána, Pusztina* és *Szőlőhegy* nevű helységek templomai is Szent Istvánnak vannak szentelve, *Visánta* templomáé meg Szent Lászlónak (Domokos 87).

[20] Vö. Fekete-Nagy A., Településtörténet és egyháztörténet: Századok 1937 : 426.

M. NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRA

nösen alapítóiknak tiszteletét.[21] A legtöbb szent — egykori jellegzetes munkaköre alapján — bizonyos helyeknek, foglalkozásoknak kedvelt szentjévé vált (*Szent Mihály* pl. a városok és várak, *Szent Katalin* előbb a filozófusok, majd a bognárok, molnárok, fonóasszonyok szentjévé),[22] ezek körében legtöbbször rá is lehet akadni e jellegzetes szentekre. És így tovább.

Lehet, hogy több adat birtokában egyszer még pontosan rekonstruálhatók lesznek a moldvai katolikus keresztnévadó és szenttisztelő szokások s indítékaik, s ezek alapján talán a katolikusok származása, települése is világosabban fog látszani. Egyelőre csak azt állíthatjuk, hogy a Moldvában működött katolikus szerzetesrendek megállapíthatóan népszerűsítették kedvelt szentjeiket. A jászvásári magyar jezsuiták pl. két Mária-képet is ajándékoztak a plébániatemplomnak (J. 37. §), melynek felszerelésében már ott láthatjuk a legkedveltebb két apostol, Péter és Pál képe fölött az 1622-ben szentté avatott jezsuita-rendalapítónak, *Loyolai Szent Ignác*nak s az ugyancsak 1622-ben kanonizált, minden keleti misszióban működő szerzetes mintaképének, *Xaveri Szent Ferenc*nek a képét is (36. §). A jezsuita propaganda azonban nagyon új volt még ahhoz, hogy a keresztnevekben is, pl. az *Ignatius* névvel, nyomot hagyott volna. A régebben működött s kitűzött keleti misszió jukat éppen Moldvában, a kunok között kezdett domonkosok,[23] de főleg az ő örökü ket átvevő újabb ferencesek nyoma azonban már megmutatkozik 1 *Dominicus* és 10 *Franciscus* keresztnévben, mely keresztnevek még kiegészíthetők belőlük alakult vezetéknevekkel (több *Damakos, Damók, Danka, Dankó, Dankos* és *Ferenci* vezetéknév van a névsorban).[24] — Magyar papok és szerzetesek terjesztették bizonyára a magyar szentek kultuszát — Erdélyre vonatkozóan *Szent István*nal kapcsolatban a ferencesekről és jezsuitákról

[21] Schwartz E., A patrocinium a helynévfejtés és településtörténet szolgálatában: Századok 1933 : 187.

[22] Schwartz E., A nyugatmagyarországi német helységnevek. Bpest. 1932 . 143, 149.

[23] Makkai L., A milkói (kún) püspökség és népei. Debrecen, 1936. 10—12.

[24] Az előforduló nevek megengednék még egy szerzetesrend, a bencések felvételét is (5 *Benedictus* keresztnév, s ebből alakult *Bene, Bencsi, Benke, Bekő, Bekuc, Benedik* vezetéknevek vannak a névsorban; azonkívül a bencések kedvelt szentje, *Martinus* (vö. erre Schwartz utóbbi i. m. 136) neve 84-szer, vezetéknevekben is többször fordul elő, *Marci, Martis, Mártonocska* alakban). Bencés kolostorok azonban csak *Kolozsmonostoron* s a szatmármegyei *Kaplyonmonostoron* keletkeztek térben legkeletebbre (Sörös P., Az elenyészett bencés apátságok. Bp. 1912. A pannonhalmi Szt. Benedekrend története, XII/b. kötet, 69, 434), időben pedig általában csak a XIII. századig, tehát a katolikusok, azaz magyarok Moldvába húzódásakor már nem. Bencések keresése Moldvában így hiábavalónak látszik. A *Szent Benedek*re utaló nevek divatja, ha valóban a bencésektől ered, ezek szerint még a Kárpátokon belül keletkezhetett, amelynek pontos kikutatása tovább világosíthatná a moldvai katolikusok településtörténetét.

külön is megállapítja ezt KARSAI G.[25] —, bár népi úton is terjedhetett ezek tisztelete. A krakkói püspök, *Szent Stanislaus* nevét minden bizonnyal lengyel papok terjesztették el, akikről többször megemlékezik Bandinus (lengyel volt pl. látogatása idején a galaci pap) s akik a moldvai katolikus egyházi ügyekre már egy-két százada jelentős befolyást gyakoroltak (vö. AUNER 27).

3. A. A vezetéknevek első és legnépesebb csoportjából, a keresztnevekből alkult vezetéknevekből azt ragadjuk meg legelőször, ami további tájékoztatást nyujt a keresztnevekről.

a. Nyilvánvaló ugyanis, hogy az idetartozó vezetéknevek valamikor, legalábbis egy generációval előbb, még keresztnevek voltak. Vizsgálatuk eszerint némi bepillantást enged a keresztnevek régebbi állapotába is, azaz segítségükkel az előbb leírt keresztmetszetet hosszmetszetben, a múltba visszafelé haladva, kibővíthetjük.

A legfőbb tanulsága ennek az eljárásnak az, hogy némely keresztnevek egészen kivesztek, némelyek pedig csak frissiben jöttek divatba. Bizonyos keresztnevek használata csökkent, bizonyosaké pedig gyarapodott. Ha pl. hét *Gál* vezetéknév (< *Gallus* keresztnév) fordul elő a katolikusok között, *Gallus* keresztnév viszont egy sem, akkor egész bizonyossággal állíthatjuk, hogy a valamikor divatban volt *Gallus* keresztnév (ezt a belőle lett *Gál* vezetéknév bizonyítja) a névsor összeírásának idejére kiveszett, mert senkit sem neveztek már a katolikusok közül e néven. Majdnem ilyen bizonyossággal állíthatjuk azt is, hogy az olyan keresztnév, mint mondjuk *Ábrahám*, frissen jött használatba (erről már szóltunk: talán az idegen szomszédság, az ortodoxia hatására), vagy legalábbis igen szórványosan volt elterjedve, nem volt kedvelt, mert nem keletkezett belőle vezetéknév, — ellentétben a kedvelt, gyakori és régi keresztnevekkel. Az is bizonyos, hogy ha egy keresztnév, mint *Bartholomaeus*, csupán két hívő keresztneve az 1020 közül, ellenben *Bartik, Bartos, Barkuc, Berci, Bercse, Bercsi, Berta, Birta* formában 24-nek vezetékneve, ebben az esetben ez a keresztnév fogyásban, kiveszőfélben volt. S végül az is igen valószínű, hogy ha az olyan keresztnévből lett vezetéknév, mint *Jakab*, csak egyszer fordul elő, mint *Iacobus* keresztnév azonban 31-szer, ilyenformán a *Iacobus* keresztnév csak frissiben kezdett nagyobb népszerűségre szert tenni, mert régebben nem alkottak belőle vezetéknevet.

Mindez azért fontos, mert a keresztnevek fogyásából, gyarapodásából, esetleg kihalásából egy-egy szent kultuszának s ezzel kapcsolatban egy keresztnév kedveltségének az erősbödésére, csökkenésére, vagy éppen elmúltára következtethetünk. Az alább közölt táblázatból minden egyes szentre és keresztnévre vonatkozóan le lehet ezt olvasni, külön is kiemeljük a következőket: Kihalt a XVII. század közepére *Mózes, József, Barnabás* és *Fülöp* apostolok, *Ambrus, Damján, Felicián, Gál, Ince, Kelemen, Kilián, Orbán* és *Sebestyén* kultusza, leg-

[25] Szent István király tisztelete. Szent István Emlékkönyv. Bp. 1938. III, 210.

alábbis a névsor tanúskodása szerint (vezetéknevek vannak belőlük, keresztnévi pár nélkül);[26] következésképpen a rájuk utaló egyházi tárgyaknak régieknek kellett lenniök, mint a hilipi *Kozma* és *Damján*-nak szentelt kápolnának (Szt. 4. §), a szucsavai *Sebestyén* oltárnak (4. §), s a kutnári *Orbán*-templomnak (5. §). — Újabb eredetűnek és szórványosnak látszik az ótestamentumi *Ábrahám*, *Gábriel*, *Salamon* és *Ágoston*, *Albert*, *Félix* és *Kristóf* tisztelete, illetve az első három nevet tekintve, a görög-keletiektől való kölcsönzése (csak keresztnévként fordulnak elő, vezetéknévi pár nélkül). — Az apostolok szeretete s nevük keresztnévül választása egyformán elterjedt volt régen s az összeíráskor. — A magyar szentek közül fogyásnak indult *Szent Imre* kultusza (9 vn.: 8 kn. belőle), nem gyarapodott *Szent Lászlóé* (2 vn.: 3 kn.), erősen növekedőben volt azonban *Szent Istváné* (6 vn.: 54 kn.),[27] akiben azonban többször a protomartirt kell látnunk s nem a szent királyt.[28] Teljesen érthető, hogy a régebben működött domonkosok alapítójának, *Szent Domokos*nak a tisztelete is, nem lévén, aki többet terjessze, nagyon feledésnek indult (9 vn.: 1 kn.), a mind nagyobb mértékben működő ferencesek alapítójáé, *Szent Ferencé* azonban terjedőben volt (7 vn.: 10 kn.).[29]

Célszerűnek látjuk a fentebbiek után, amelyekben leírni véltük mindazt, amit a moldvai katolikusok 1646—47. évi keresztneveiből következtethettünk, mintegy összegezésül táblázatban tüntetni fel az egyes keresznevek előfordulását, a belőlük alkotott vezetékneveket s Bandinusnak és látogató elődeinek azokat az egyházi felszerelésekről s szokásokról szóló följegyzéseit, melyek a keresztnevek választását némiképp igazolják:

[26] E nevek közül bibliai az első négy, a többinek az első szent viselője a koraközépkorban élt, a II. századtól a VII.-ig. Az ortodoxiában nem használatos közülük: *Kelemen* római pápa (mh. 101, KatLex. III, 12), *Gál* ír remete (a Bódeni-tó mellett élt 613-tól, Révai Lex. VIII, 324), *Kilián* würzburgi térítő (mh. 689, uo. XI, 613), *Ince* római pápa (mh. 417, KatLex. II, 355), *Orbán* római pápa (mh. 230, uo. III, 488) és *Sebestyén* római vértanú (mh. 288, uo. IV, 144), tehát a nem az ortodoxia területén élt és tisztelt szentek neve. Velük 24-re emelkedik azoknak a keresztneveknek a száma, melyek csak nyugati eredetűek lehetnek, tovább erősítve azt a következtetésünket, hogy eleven összefüggésben állt a moldvai katolikusság a nyugati katolikus világgal s csak minimális mértékbn került az ortodoxia hatása alá.

[27] Vö. ezzel Lükő 84 megfigyelését, mely szerint egy farsangvéggel kapcsolatos monda a XVII. században még *Szent László* hősét a Szabófalva környéki magyarság kicserélte a mind nagyobb népszerűségre szert tevő mondahősével, *Szent István*nal.

[28] István protomartirnak képe volt Bandinus szerint J. (36. §) és K. (5. §) templomaiban.

[29] *Szent Benedek* tisztelete is alaposan csökkent (16 vn.: 5 kn.), ami csak erősíti azt az elképzelést, amit a 24. jegyzetben leírtunk.

Keresztnevek, előfordulásuk számával [30]	A keresztnevekből alkotott vezetéknevek, előfordulásuk számával [31]	Kegytárgy, vagy szokás, mely a névadást magyarázza [31a]
2 Abrahamus		Oltárkép: Bk.*
Adamus	*Adamides* (gör.)	
2 Agata*	*4 Ágó. Ág-* tőből tk., < *? Ágota, ? Ágnes.* Vö. *Ágó: Ágnes* VARGA, BK. 18.	
Agnes*		
Albertus		
(Alexander)	*Alexander* (ném.)	
(Ambrosius)	> elv. *5 Ambrus* EtSz. Ejtéskönnyítő *Amburus* alakjából ? röv. *Ambur* Φ (a névnek örm. közszói értelme is van, l. IV. fej. 3c. pont).	
43 Andreas	> két mgh. közti hangrés megszüntetésével *András* (vö. *Felcián>Felcán, kiábál > kábál* HORGER: MNy. XXV, 255. Alább: *Krisztián > Krisztán, Kilién > Kilén, Mateus>Matus, Simeán>Simán),* röv. és tk. *Andrik*Φ, *2 André, Andros* Φ (VARGA, BK. 22 közöl ugyan egy *András*-t, de ez Moldvából való, a névre Moldván kívül tehát nincs adat), *Andrus* Φ, de vö. *Andruska* VARGA, BK.	Oltárkép: J. Ereklye: K.

[30] A latin párjaik mellett nem latinul megadott keresztneveket külön feltüntetjük. Zárójelben közöljük azokat, melyek az összeírásban nem fordulnak elő, de belőlük vezetéknevek lettek, vagy egyházi kegytárgy hírdette őket. A női keresztnévanyag (*-gal jelölve) természetesen igen kevés, csak az özvegyeket tünteti fel. A férfi keresztnévanyag sem teljes, mert csak a családfők keresztneveit foglalja magába. A keresztneveket adó szentekre s elterjedésükre a középkori magyar naptárakban vö. KNAUZ.

[31] Előfordulásuk helyére nézve l. a névmutatót. A nem magyar nevek magyarázatát l. a IV. fejezetben. A magyarázatok kiindulópontja legtöbbször az első hasában feltüntetett latin keresztnév, melynek átvett első magyar alakja rendszerint az illető latin keresztnév korabeli vulgáris olvasata. Ha az átvett latin keresztnév *-us* végű volt, ezt a végződést a magyar egynek érezte a magyar *-is, -üs, -us* kicsinyítőképzős becéző személynevekkel s megalkotta belőle az *-us* nélküli (mint gondolta: kicsinyítőképző nélküli) neveket (vö. MELICH:MNy. X, 249—50). E jelenség történt minden a hasában „> elv." módon magyarázni kezdett vezetéknévvel. Az összeírásban előforduló vezetéknevek (a magyarázat néha szükségessé tette elő nem forduló nevek felvételét is) *dűlt ritkítással* vannak szedve. Jórészt megtalálhatók az eddig publikált magyar névanyagban (erre azonban helytakarítás céljából csak a legszükségesebb esetekben hivatkozunk). Azokat, melyekre nem találtunk példát, tehát tipikus moldvai képzések, Φ jellel jelöltük meg. Ugyancsak helytakarítás céljából az alábbiakban a következő rövidítéseket alkalmaztuk: elv. = elvonással, tk. = továbbképzéssel, röv. = rövidüléssel.

[31a] A BASETTI szolgáltatta adatokat (1643-ból, DIPLITAL. II, 343—51) egy *-gal, DEODATUS adatait (1641-ből, DIPLITAL. IV, 104—26) két **-gal jelöltük meg. Minden más adat Bandinustól ered.

	22. A név *Andrus*-ként örm. is lehet. Egy ejtéskönnyítő *Andorjás* alakból röv. *5 A n d o r* EtSz., tk. *2 A n d o r k ó.*	
13 Anna*		
7 Antonius	> elv. **Anton* > disszimilációval. **Antol* > *8 A n t a l* EtSz. (vö. régebbi *lengyen* > *lengyel* MELICH: MNy. V, 295, alább *Christianus* > *K(e)resztél(y).)*	Oltárkép: Bk.,* J.*
Augustinus		
4 Barbara*	> a gyakori *r* > *l* disszimilációval *Borbála* (vö. *Gregorius*>*Gerger*>*Gergel(y)*, *Catharina* > *Katalin)*, röv. és tk. *B o r c s i, 4 B o r k a* (egyik KM.-ban *B a r k a* ϕ). *B o r b a r i c s* (szl.).	Oltárkép: Ba., K., Sz.
Barnabas	> asszimilációval *B a r r a b á s*, röv. *2 B a r r a* EtSz.	
2 Bartholomaeus	> elv. *Bartolom* > *Bartolon* EtSz., röv. és tk. *2 B a r t i k, 11 B a r t o s, B a r k u c* ϕ (vö. *Barkó* EtSz.). Bertalan változatából röv. *4 B e r t a*, röv. és tk. *B e r c i, B e r c s e, 2 B e r c s i* ϕ, Birtalan változatából röv. *2 B i r t a.*	
Basilius	*B a s i l i d e s* (gör.)	Oltárkép: T.*
5 Benedictus	> elv. *Benedikt* > *B e n e d i k* (kat. szláv is lehet) > *Benedek* EtSz., röv. *4 B e n e*, röv. és tk. *B e n c s i* ϕ (vö. a *Bencse, Bencső* alakokat VARGA, BK. 29), *6 B e n k e*, s valószínűleg *2 B e k ő, B e k u c* ϕ is.	
Besan (szl.)	*B e r i c s k a* (szl.), *? P e r a* (UR.: Petras, szl.).	
23 Blasius	> elv. és a szóeleji torlódás feloldásával *3 B a l á z s* EtSz., tk. *4 B a l á z s k a.* L. „Valentinus" alatt is.	
(Bodmér ~ Budmér szl.)	*Bod*-töből tk. *2 B o d ó*, esetleg *B o t k a* is, zöngétlenüléssel EtSz. *Bud*-töből tk. *B u d a, ? B u d ó* (KM.: Buda), szlávok is lehetnek. *B u d i c s* (szl.).	
(Bogdán szl.)	*B o g d á n* EtSz. *? B o c s k a, ? B o b a c s e* (szl.).	
(Brigitta*)		Ereklye: K.
(Candida*)		Oltárkép: K.
(Carolus)		Ereklye: K.
16 Catharina* + Katrusa[32]	> a szóvégi *a*-t kicsinyítőnek érezve (vö. SÁGI: MNy. X, 223), elv. *Katarin* > *Ka-*	Oltárkép: A.,* Ba., G.,* K.,

[32] UR.: Magdalena et *Katrusa* Viduae (KM.: csak Magdalena Vidua). L. a szláv nevek között, IV. fej. 3f. pont.

	talin (*r* > *l* változással, l. „Barbara“ alatt), röv. és tk. *11 K a t i, K i s k a t i ϕ, 4 K i s k a ϕ* (utóbbi kettőre l. III. fej. 2. pont).	M.,* Sza. Ereklye: He. K.
Christianus	> elv. *Krisztián* > a hiatus megszüntetésével *Krisztán* (l. „Andreas“ alatt) > illeszkedéssel *Krisztén* > *Kresztén* > diszszimilációval *2 K r e s z t é l* (l. „Antonius“ alatt) > szókezdő torlódás feloldásával *K e r e s z t é l.*	
Christina*		
Christophorus (Clara*)	*5 K l á r a* > szókezdő torlódás feloldásával *2 K a l á r a. K l e r i c s* (szl.).	
(Clemens)	talán **Klemenus* alakban jött át (vö. Kovács, Ind. *Kelemenus* alakjait), ebből elv. és a szókezdet felbontásával *4 K e l e m e n.*	
Cleophas	> *K l e o f á s.*	
(Cosma)		Kápolna: Hil.
(Damianus)	> elv. *Damján* > *Domján*, talán ebből röv. és tk. *2 D o m a* (egyik a KM.-ban: Dama), vö. EtSz., de lehet a *Domokos* ~ *Damakos*-ból is. Magas hangrendű párja *D e m j é n*, röv. és tk. *5 D e m ő, 4 D e m s e*, illetve *D e m s z e* (részben *Demeter* származékai is lehetnek.) L. „Dániel“ alatt is.	Kápolna: Hil.
3 Daniel	> *Dániel*, röv. és tk. *D a n k a, 2 D a n k ó, D a n k o s ϕ* (részben *Damján* és *Damakos* származékai is lehetnek).	
David	> *2 D á v i d*, esetleg ebből röv. és tk. *? D a k a* (KM.: Baka), vö. *Dakó* < *Dávid* EtSz.	
35 Demetrius + Demeterecske[33]	> hazai lat. *Dimitrius* > elv. **Dimitri* > **Dimitir* > *Dümütür* > *Demütür* > *7 D e m e t e r* EtSz., tk. *D e m e t e r e c s k e, 3 D e m e t e r f i.* L. „Damianus“ alatt is. *D u m i t r á s* (rum.).	
Dionysius	> elv. *Dionis*, illeszkedéssel > *Dienis* > *2 D i e n e s* > *Dénes* EtSz.	
Dominicus	> a középső rövid nyiltszótagbeli mgh. kiesésével **Dominkus* (vö. *Felicián* > *Felcán, Innocentius* > *Ince(ntius), Mikolous* > *Miklous* > *Miklós, Veronika* >	Domokos szerzetesek Moldvában Oltárkép: G.*

[33] UR.: *Demeterecske*, KM.: Catharina Vidua. Előbbi a kisfiút, utóbbi özvegy anyját adja meg. Vö. a 41. számú jegyzetet.

	Vernika és *Veronka)* > *Domunkus* > *Domo(n)kos* > *D a m a n k os* és *2 D a m a k o s*, vö. EtSz., röv. és tk. *2 D a m ó k (Damján* származéka is lehet). L. „Daniel" alatt is.	
3 Dorothea*	> *Dorottya*, röv. és tk. *3 D o r k o s* ϕ (vö. *Dorka, Dorkó* VARGA, BK. 38).	Oltárkép: Ba.* K., Sz.*
5 Elias	> illeszkedéssel *Ellyés* > *3 I l l y é s*, mint lat. *Esau* > magy. *Ezsau* > *Izsó*, vö. MELICH: MNy. XII, 195.	
2 Elisabetha*		Rézfeszület: J. Búcsúének: Hil
9 Emericus	*8 I m r e h* (< ném. *Ambricho, Embrico, Imbricho*, vö. MELICH: MNy. II, 51). A név végén egy *k*-féle hang hangozhatott, mert a név írott alakjai *Imreh*, KM.: *Imrek* és *Imrech* is.	? Rézfeszület: J. ? Búcsúének: Hil. Ereklye: He.
2 Fabianus + Fábián[34]	> elv. *6 F á b i á n.*	
Felix (Felicianus)	> elv. *Felicián* > középső nyilt szótag kiesésével (l. „Dominicus" alatt) *Felcián* > hiatus megszüntetésével (l. „Andreas" alatt) *Felcán* > illeszkedéssel *Felcén* > *F ő c é n* (vö. *felső* > *fősö, felszeg* > *fő-szög)* l. KARÁCSONYI: MNy. XIX, 93. Röv. és tk. *F ö c i* ϕ.	
10 Franciscus	> magas hangrendű párja *Frenciskus* ~ *Frenciskes* > röv. *Frenc*, a torlódás feloldásával *Ferenc* EtSz. Tk. *5 F e r e n c i, 2 F e r i g* ϕ. *F r a n k o* és *F r a n a* (UR.: Frona, szl.).	Ferencesek Moldvában. Oltárkép: Bk.* J.* Ereklye: J.
2 Gabriel (Gallus)	> elv. *7 G á l.*	
4 Gasparus	> elv. *2 G á s p á r.*	
65 Georgius + György[35]	ebben az *-e, -i* előtti *g gy*-nek hangzott: *Gyeorgyius* (vö. *gyimnázium*, stb.) > *gy* után mgh. előtt *e, i* nyomtalanul eltűnt: *Gyorgyus* (vö. *elégyia* > *alagya, kollégyiom* > *kollégyom)* > elv. *Gyorgy* > *Gyurgy*, ebből röv. és tk. *G y u r k a, 3 G y u r k ó.* A mélyhangú alaknak magashangú párja is alakult: *Gyergy* > *G y ö r g y*, tk. *3 G y ö r g y e, G y ö r-*	

[34] *Fabian, Miklos* vezetéknév nélküli hívek Vászlóban. L. a vezetéknevek között.

[35] Ebben: Dobos *György*ne Vidua. L. a vezetéknevek között.

	gyik Ø (vö. *Györik* VARGA, BK. 50), *Györgyice* Ø, *ö* > *ü* fejlődéssel *2 Gyürgye*. Vö. HORGER: MNy. XX, 172.	
(Gojimir szl.)	*Gojka* (szl.).	
59 Gregorius + Gecő[36] + Gerig[37]	> elv. *Gregor* > *Gregur* > torlódás feloldásával és hangátvetéssel *Gergur* > illeszkedéssel *Gerger* > disszimilációval (l. „Barbara“ alatt) *Gergely*, vö. OklSz. adatait. Röv. és tk. *Geci*, *4 Gecő*, *Gerce* Ø, *3 Gergő*, *Gerke* Ø. Valószínűleg ide tartozik *2 Gence* Ø is (vö. *Mária*, vagy *Margit* > *Maci* > *Manci*, TOLNAI V.: MNy. XXIII, 172 mintájára *Gergely* > *Geci* > *Genci* ~ *Gence*. Vö. még a Szabófalva melletti Jugán 1880. évi névsorában *Genci* és *Manci* Nyr. XXXVI, 238).	
8 Helena*		? Rézfeszület: J ? Búcsúé.: Hil.
(Hieronymus)		Oltárkép: J.
31 Iacobus	> elv. *Jakab*.	
(Ignatius)		Oltárkép: J.
(Innocentius)	> elv. és a középső rövid nyiltszótagbeli mgh. kiesésével (l. „Dominicus“ alatt) > *2 Ince*.	
151 Ioannes + János[37a] + Jenika[38]	> *Joanus* > *Jánus* > *János* (az *á* fejlődésére vö. 1198: *joatec* > *játék* MNy. XV, 97). Röv. és tk. *7 Jánó*. *Jonáskó* (rum.)	Oltárkép: Ba.,* He., K., M.* N.,* Sz.* Szt.* Ereklye: He.
(Iosephus)	> elv. *2 József*, röv. és tk. *3 Józsa*.	
(Kilianus)	> elv. *Kilián* > illeszkedéssel *Kilién* > hiátus megszüntetésével (l. „Andreas“ alatt) > *Kilén*, jésülve *Kilyén*, zöngésülve *Gilyén* (vö. *Kelyan*, *Kylien*, s ugyanezek zöngésülve KOVÁCS, Ind.).	
(Kirill szl.)	*Keckó* (szl.).	
(Ko- kezdetű név)	> röv. és tk. *2 Kósa*, magas hangrendben *2 Kőse*.	

[36] UR.: Gregorius sive *Geczö*, KM.: Gregorius Geczo (valószínűbb, hogy a „sive“ maradt ki a KM.-ban, minthogy a Gecő: vezetéknév. Így van ez alább is, az UR.: „sive“, KM.: „sive“ nélküli keresztnévpárokkal is.) A Gecő előfordul vezetéknévként is.

[37] UR.: Georgius sive *Gerig*, KM.: „sive“ nélkül. Vö. II. fej. 3. jegyzet. Megfejtését l. III. fej. 2. pont.

[37a] Ebben: UR.: Sira *Ianos*ne Vidua. L. a vezetéknevek között. Vö. I. fej. 34. jegyzet.

[38] UR.: Ioannes sive *Ienika*, KM.: Ioannes *Ienka* (l. III. fej. 2. pont).

3 Ladislaus	szl. *Vladislav* > magy. *Ladiszlau* > az *i* kiesésével *Laclau* > *Lacló* (vö. *Lac, Laci, Laca, Lacó, Lack*, stb.)>2 *László*, Horger: MNy. XXXVI, 183.	Rézfeszület: J. Búcsúének: Hil Ereklye: He.
17 Laurentius	> elv. *Laurenc* > illeszkedéssel *Leürenc* > *4 Lőrinc*, Melich: MNy. XVIII, 188. Röv. és tk. *2 Lőre*.	Oltárkép: J., K., T.*
Lazarus	> elv. *Lázár*.	Oltárkép: Bk.*
(Leonard)		Oltárkép: K.
(Leopard)		Oltárkép: K.
5 Lucas	> *3 Lukács*, vö. Melich: MNy. X, 105. Röv. és tk. *Luka*.	Oltárkép: He., K., Szu.
3 Magdalena*	> röv. *Magda*. Ennek *a*-ját talán kicsinyítőnek érezve s azt *ó*-val felváltva lett: *Magdó*.	
(Manuel szl.)	*2 Manul* (rum.).	
7 Margaretha*		
2 Maria*		L. a 38a. jegyzetet.
84 Martinus + Marci[39]	> elv. *Martin* > *Mortun* > *Marton* > *Márton*, mint *Balatin* > *Bolotun* > *Balaton*, vö. Melich: MNy. XXII, 200. Tk. *Mártonocska*, röv. és tk. *Marci*, *Martis*. *Martinel* (rum.).	Oltárkép: G.,* K.*
10 Matthaeus + Máté[40]	> elv. *Maté*, megnyúlva *5 Máté*. Teljes alakjában is átvettük a nevet, 1211: *Mateus* > hiátus megszüntetésével (l. „Andreas" alatt) *Matus* > *Motus* > *2 Matos*. Talán a *Motus* tőbeli *t*-jének zöngésülésével, röv. és tk. lett *Módi*, *Modó* ◊. Vö. MNy. XVII, 121.	Oltárkép: He., K.
13 Matthias	> *2 Mátyás*, vö. Melich: MNy. X, 105.	
93 Michael + Mihályocska[41]	> két teljes nyomatékú szomszédos mgh.-ból a kevésbbé öblös eltűnésével *Mihál*>jésüléssel *Mihály*, vö. Horger: MNy. XXV, 255. Tk. *3 Mihálykó*, *Mihályocska*. *2 Mihalides* (gör.), *Mihalecskó* (szl.).	
(Mo(y)ses)	> elv. *Mojs*, vö. Melich: MNy. X, 106, tk. *Mózsfi*.	

38a Templom: Ba., Bk., F.,* H.,** J.,* K., N., R.,* Sza., Tf:;* Oltárkép: B.,* Ba., Bk., G.,* H.,* He., J., K., M.,* R.,* Sz.,* Szt.;* Szu.; T: Ereklye: He

39 UR.: Marcus sive *Marczi*, KM.: Marcus Gezo. Előfordul vezetéknévként is. Vö. II. fej. 3. jegyzet.

40 Ebben: Lőre *Mat*ene Vidua. L. a vezetéknevek között.

41 UR.: *Mihalyocska*, KM.: Anna Vidua. Előbbi a kisfiút, utóbbi az anyját adja meg. Vö. a 33. sz. jegyzettel.

26 Nicolaus + Miklós[34] + Nikora[42]	> szl. közvetítéssel, *m*-es kezdettel **Mikolaus* > *Mikolous* (vö. Pais: MNy. XXX, 306) > második nyilt szótagbeli mgh. kiesésével (l. „Dominicus" alatt) *Miklous* > *2 Miklós*. Röv. és tk. *Mikla* ϕ (vö. *Mikle* Varga, BK. 79, *Mikli* uo.) *? Mikos* (UR.: Miklos), vö. *Mikus* MNy. XXXI, 288.	Templom: Bk., G.,** L.,* M.,* N., Szf. T., Tf. Oltárkép: Ba., G.,* K.,* M.,* N.,* Szu.,* T.
(? Paraschiva*)	*Piroska.*	
14 Paulus + Palkó[43]	> elv. *6 Pál*, vö. Melich: MNy. X, 98. Tk. *Palkó.*	Templom: R. Oltárkép: B.,* J., K., R.,* Sza.,* Szu.,* T.*
110 Petrus + Petráskó[44]	> elv. *Petr-* (vö. *Petro* MNy. X, 99, *Petri* uo. 156, *Petres* uo. XXII, 281, névsorunkban *Petre)* > torlódás feloldásával *Petür* (vö. OklSz.) ~ *Peter* (vö. *Peterd* hn.) > az első szótag megnyúlásával *2 Péter*, tk. *Péterke, Péterecske. Petrás* és *Petráskó* (rum.).	Templom: Ba., R., Oltárkép: B.,* Ba.,* J., K., R.,* Sza.,* Szu.,* T.*
(Philippus)	> elv. *Filip* > *Filüp* > *6 Filep* > *Fülep* > *Fülöp*, vö. Pais: MNy. XXI, 109. (KM. utóbbit *Fülüp*-nek írja, esetleg nem hibás, hanem továbbfejlődött alak.) *Fiko* és *Pisek* (szl.).	
Rosina*		
Salamon		
Sámuel	> röv. és tk. *Sámsa* ϕ.	
Sara*	> *Sara* > *Sára* és ~ *Sira* (vö. *csapa* ~ *csipa, csahol* ~ *csihol, gyalkos* ~ *gyilkos, szavárvány*~*szivárvány* Wichmann: MNy. IV, 216 és XI, 414, *salyog* ~ *csillag, szalad* ~ *szilaj, szalu* ~ *szilánk* uo. XVI, 9, *Sámson* ~ *Simson* OklSz., szolnokdobokai *Frankendorf*~magy. *Frinkfalva*, vö. Kisch, Namemb. 39).	
(Sebastianus)	> elv. *Sebastián* (vö. OklSz.) > illeszkedéssel *2 Sebestyén*, röv. és tk. *2 Sebő. Szopko* (szl.).	Oltárkép: Szu.
(Secundus)		Ereklye: K.
7 Sim(e)on	> *10 Simon*, tk. *Simonka*, röv. és tk. *5 Sima*. Az UR. egy *Simán* ϕ alakja	Oltárkép: J.

[42] UR.: Nicolaus sive *Nicora*, KM.: Nicolaus Talas. L. a rumén nevek között, IV. fej. 3g. pont.

[43] Nemika (KM.: Nenica) *Palko*. Előfordul vezetéknévként is.

[44] UR.: Petrus sive *Petrasko*, KM.: „sive" nélkül. L. a rumén nevek között, IV. fej. 3g. pont.

	is helyes lehet (> *Simeon* ~ *Simeán*, vö. MNy. IV, 126 s ebből elizióval, l. „Andreas“ alatt, > *Simán*).	
Sophia*	> *Zsófia*, röv. és tk. *Zsóka*.	
Stanislaus	> *4 Szaniszló* (*szt-* > *sz-*re vö. szl. *stĭgŭ* > *szeg*, *stebèr*, *stibèr* > *szobor*, lat. *stuba* > *szoba*, Melich: Nyr. XXXI, 500).	Lengyel papok Moldvában.
54 Stephanus	> elv. *Stefán* > szóeleji torlódás elkerülésére rövid mgh. fejlődött a szó elején: *Estefán* (vö. *schola* > *iskola*, *Sturm* > *ostrom*, stb.) > második szótagbeli rövid mgh. kiesett: *Estfán* (vö. *Sturm* > **sturum* > *storom* > *ostrom*, *mesteruram* > *mestruram*) > *István* (az *f* > *v*-re vö. *hétfő* ~ *hétfe* ~ *hetfe* > Dunántúlon *hetve*; *-tf-* kapcsolat nincs, *-tv-* gyakori: ötvös, hatvan, stb.) > *3 István* (l. Horger: MNy. XXI, 56). Tk. *Istvánkó* ⌀, röv. és tk. *2 Istók*.	Oltárkép: T.,* (protom.) J., K., Sz.,* (rex) Sz.* Ereklye: He. Rézfeszület: J. Búcsúének Hil. Szteckófalva < Szent István Mondahős Szabófalva környékén
4 Susanna		
2 Sylvester	> *Silester* (esetleg: Szileszter), vö. a név székely változatait: *Silveszter*, *Serestej*, *Söstör*, Viski: MNy. XXV, 221.	
(Theobald ném.)	*Tibold* változatából *Tiba*, Pais: MNy. IX, 32.	
33 Thomas + Tamás[45]	> *Tomás* (ugyanaz UR.-ban: Tomos ⌀, esetleg nem hibás, hanem röv. és tk. képzett alak), röv. és tk. *Toma* (KM.: Tomó ⌀ esetleg nem hibás), *Toncsa* ⌀ (KM.: Foncsa, ha nem hibás, egy régi magy. *Foncs* ~ *Fancs* szn. változata lehet, vö. Pais: NyK. XLVIII, 282) *2 Tamás*, röv. és tk. *2 Tamó* ⌀ (KM.: egyik Tama, esetleg nem hibás), *2 Tamók* ⌀ (vö. *Tamóka* Varga, BK. 90), *6 Tankó*.	Oltárkép: Ba.* Tamásfalva <Szent Tamás(?)
(Urbanus)	> elv. *10 Orbán*.	Templom: K.
Ursula*	> *Orsolya* (vö. Melich: MNy. VIII, 150), röv. és tk. *4 Orsik* ⌀, vö. *Orsika* MNy. X. 149, *Erzsébet* ~ *Örzsébet* > *Ör(z)sik* EtSz.	
18 Valentinus + Bálint[46]	~ **Balentinus* (vö. felíratokban: *Balente*) > elv. *Bálent* > *2 Bálint* EtSz.	

[45] Ebben: UR.: Anna *Tamasoje* Vidua. Előfordul vezetéknévként is.

[46] Ebben: Blasius *Balinti* és Paulus *Balinti* (a két Bálint ugyanazon személy, erről s a nevek genitivusi szerkezetéről l. II. fej. 1. pont).

+ Feltináskó[47]	Röv. és tk. *5 Balkó, 2 Balika, Bájó* (vö. *Báji* EtSz.), némelyik esetleg *Balázs*-ból. *Valentides* (gör.)	
(Victorianus)		Oltárkép: K.
Veronica*	> középső nyiltszótagbeli mgh. kiesésével *Verníka* (l. „Dominicus" alatt).	
(Vincentius)		Ereklye: K.
(Vlaicu rum.)	*? Blejku* vn? (rum.).	
(Zeno)		Ereklye: K.

b. Miként magyarázható az a tény, hogy keresztnevekből vezetéknevek származnak? — ezt a kérdést kell feltennünk, miután már táblázatot is közöltünk az ily módon keletkezett nevekről.

Magunk úgy látjuk, hogy feltétele e ténynek az egy névvel való jelölés szokása. Általánosságban meg tudjuk mondani e szokás idejét: nálunk magyaroknál a XIII. század előtt élt. Részlegesen azonban nem korlátozható körül annak ideje: kis közösségekben a legújabb korig hatékony volt. Úgy gondoljuk, hogy a legújabb korig mindíg is keletkeztek keresztnevekből vezetéknevek. Az lehet ugyanis e nevek alkotásának elindító oka, hogy egyszercsak több egyforma keresztnevű gyereket vettek észre maguk között a gyarapodó közösségek egymást egy néven, mégpedig keresztnéven nevező öregebb tagjai. Hogy az ilymódon összezavarható fiatalokat egymástól megkülönböztessék, az apjuk nevével együtt mondták a nevüket, először bizonyára körülírással, birtokos viszonnyal, ilyenformán:[48]

Első nemzedék:	*András*[49]	*Pál*[49]
egyik fia:	István	István
Neve a másikához viszonyítva:	István az Andrásé[50] v. András Istvánja (ill. mivel ősibb a ragtalan birtokos szerkezet)	István a Pálé[50] v. Pál Istvánja,
Második nemzedék:	*András István*	*Pál István*

A moldvai hívek tetemes részének „András István" típusú a neve; vagyis: egymás mellett, az előbbiek szerint eredetileg birtokosviszonyban álló két keresztnév.

[47] UR.: Valentinus sive *Feltinasko,* KM.: „sive" nélkül, l. a rumén nevek között, IV. fej. 3g. pont.

[48] Az alább közölt példák tisztán feltevések s nem merítik ki a megkülönböztetés céljából variált keresztneveknek minden eshetőségét. A névsorunkban előforduló eshetőségeket l. III. fej. 2. pont.

[49] Önmagukban álló keresztnevek fordulnak elő névül Vászlóban: *Fábián, Miklós.*

[50] Ez az alak rejtőzhetik a latinra fordított *Sylvester Georgi* és *Paulus Balinti*-féle alakok mögött. Vö. II. fej. 1. pont. VÁMSZER könyvében olvasom 95, hogy a teljesen elszigetelt kis szebenmegyei magyar szórványközségben, *Szakadáton* még ma is ez az elnevezés dívik. Koppándi néni neve itt u. i. *Nönö Koppándié,* Tamás Ilona neve pedig *Ilona a Tamásé.*

Általánosan tudott dolog, hogy egy ősrégi, még a névnek varázslatos hatalmában való hit korából fentmaradt igen gyakori szokás szerint az elsőszülött sokszor az apa nevét kapja. Vagyis a példánkban, hogy azt tovább vezessük, a fenti két *István*-nak az első fia megint *István* lesz. Ebben az esetben már nemcsak az a probléma merül fel, hogy miként lehet a gyermekeket egymástól megkülönböztetni, hanem az is, hogy miként az apjuktól.[51] Az ilyen problémák eldöntésére léptek funkcióba a kicsinyítőképzők és a megkülönböztető kicsinyítések egyéb módjai. Az apa *István* mellett a gyerek *Istvánkó* lett,[52] vagy *Istvánfi*, vagy *Kisistván*, ha kettejükről volt szó. A másik kicsi István meg — hiszen rengeteg játékos, variációs lehetőség lappang a kicsinyítésekben — *Istók*. Ily módon, a kicsinyítő módozatok közbeiktatásával, a gyerekek nemcsak apjuktól voltak megkülönböztetve, hanem egymástól is. A következő nemzedékben rendszerint már kész vezetéknevek kínálkoztak a gyerekek keresztneve mellé az apa megkülönböztető nevéből, részint pedig tovább folyhatott a variálódás az elsőszülöttek nevével:

Első nemzedék:		(András) *István*			(Pál) *István*	
Második nemzedék	Első fiú elnevezése	István *Istvánkó* v. *Istvánfi* v. *Kisistván*			István *Istók*	
Harmadik nemzedék	Első és második fiú: A fiúk elnevezése	István *Istvánkó* v. *Istvánfi*, v. *Kisistván*	*István*	Péter Pl. *Istvánkó Péter* v. csak *Petre*	István *Istók István*	Péter *Istók Péter* v. csak *Péterke*

Névsorunk legnagyobb részét ilyen keresztnevekből alakult kicsinyített vezetéknevek alkotják.

Meglehetős gyakran női keresztnevekből is alakulnak vezetéknevek. Névsorunkban is így van. Nyilvánvaló, hogy az ilyen esetekben az anyák (esetleg nagyanyák) keresztnevét kapják megkülönböztető jelzőül s ebből fejlődött családnévül a fiatalok. A magyarázat erre az lehet, hogy az apa hamar meghalt s az anya képviselte, vezette a családot s adta tagjainak a nevét. Persze esetenként más magyarázatok is lehetségesek, hiszen a névadásban korlátlan leleményesség működhetik. Néha talán az apa is élt, viszont az anya volt a nagyobb, érdekesebb egyéniség vagy az úr a házban s ezért kapcsolták az ő nevét a gyerekeihez. Horger mondja s állítja ma is élő népi elnevezésmódnak, hogy fiú nélküli lányos házba nősülő s odaköltöző fiatalembernek (pl. *Pistának*) adják attributumként a felesége keresztnevét (pl. *Ágotát*), megkülönböz-

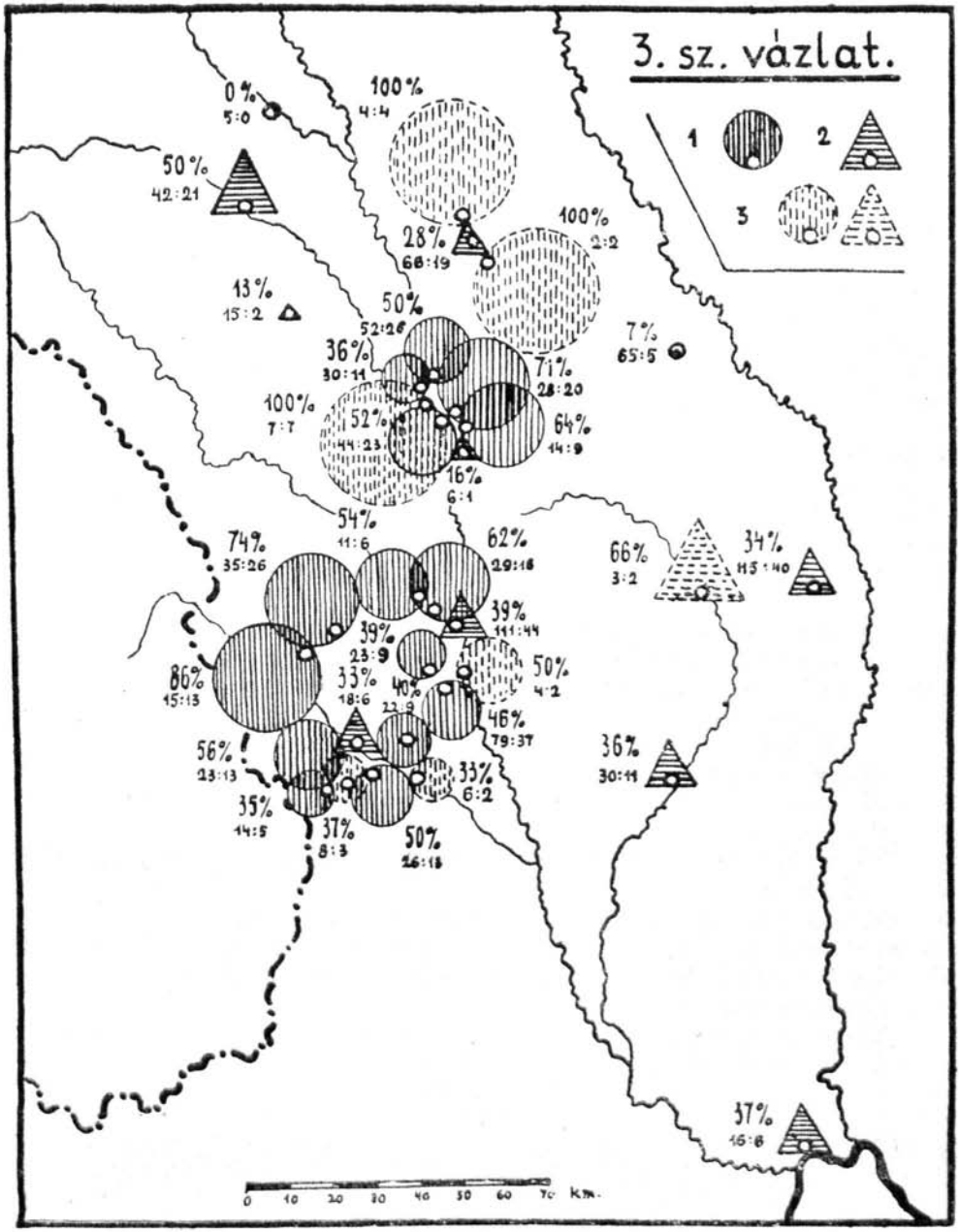
[51] Az említett ősrégi névadás természetéről vö. Solymossy, Zlinszky, Lovas i. m. — Sok esetben az újszülött a nagyapa nevét kapja (vö. MNy. XXX, 17). Ez esetben az ő nevétől kell megkülönböztetni a gyerek, az unoka nevét.

[52] Györffy I. még a század elején is talált hasonlóra példát. *Tárkány*ban, a Fekete-Körös völgyében, a bíró unokáját *Bírókó*-nak nevezték. Ugyan itt, és mint Györffy mondja, Kalotaszegen is, rengeteg a *-kó, -kő* képzős keresztnévből lett vezetéknév (Földrajzi Közl. 1913 : 502).

tetésül a többi hasonlónevű fiataltól (a többi *Pista* mellett ez *Ágota Pista*, vö. MNy. XXXVI, 184).

Abból a szokásból, hogy a fiatalok neve mellé az apjuk nevét adják megkülönböztető jelzőül, vagy a fiatalok nevét, a különbség kifejezésére, kicsinyített alakokban használják, s ez így folytatódik a következő generációkon is át, — magától értetődően következik, hogy a vezetéknevek megszilárdulásának koráig nem voltak hosszúéletűek a keresztnévből lett vezetéknevek. Akár nemzedékenként is más-más keresztnevet alkalmaztak jelzőül — ideiglenes vezetéknévül — egy-egy család tagjainak keresztneve mellett, amint a fenti példákból is kivehető. Természetesen tartósan csak kicsi, együttartó közösségekben, településekben maradhatott meg ez a szokás, hiszen feltételezi az egész közösség családtagjainak pontos ismeretét s a megkülönböztetendő, ugyanazon néven nevezettek kevés számát, mert csak 2—3 olyan egyező nevű fiatalnak is, akiknek még az apjuk neve is egyezik egymásközt, komplikáltabb volna a megkülönböztető erejű elnevezése keresztnevekkel, mint egy más, nem keresztnévi attributum alkalmazásával. Nagyobb, forgalmasabb helyeken, mivel azokon rendszerint sok a máshonnan odatelepedett egyén, akinek nem ismeretesek a családviszonyai, és sok az olyan egyező nevű, akinek megkülönböztető erejű elnevezése keresztnevekkel igen körülményes volna, meg a nagyobb mozgalmasság s haladás révén rengeteg más mozzanat is kínálkozik az emberek megkülönböztetésére, — egyhamar megszűnt az elnevezésnek fentebb leírt módja.

Mindezt névsorunk meggyőzően bizonyítja. A kevesebb lakosságú falvakban nagyszámú a keresztnevekből alkotott vezetéknevek száma, néhol eléri a 100%-ot is (l. a 3. sz. vázlatot). Úgy sejtjük, hogy eleven s még az összeírás idejében is működő volt bennük a keresztnevekkel történő elnevezés módja. Azt jelenti ez részint, hogy tulajdonkép nem minden esetben mondhatjuk még vezetéknévnek a lakosok nevében csak megkülönböztető jelzőként szereplő második keresztnevet vagy annak kicsinyítőképzős származékát — s legfeljebb csak azért tesszük ezt, mert külön-külön nem tudjuk megmondani, hogy melyik keresztnév vált már vezetéknévvé s melyik állt még jelzőként a másik mellett. S részint az a következménye ennek, hogy e kis közösségekben a keresztnevekből alkotott vezetéknevek (nevezzük már őket a könnyebbség kedvéért így, ha még nem is azok mind) jórészt korántsem kialakult, változhatatlan nevek, hanem az elődöknél is mások voltak s az utódoknál is tovább változhattak. Erre bizonyítékot is tudunk szolgáltatni. A Bandinus által összeírt helyek közül Szabófalvának egy későbbi, 250 év utáni megbízható névsora áll rendelkezésünkre: Wichm. szótárából írtuk ki, betűrendben. Bandinusban a 33. helyen szerepel Szabófalva lakói között egy *Ioannes Antal* nevű. Wichm. nem írt össze Szabófalván *Antal* nevű családot, csak *antós* és *anytyika* nevűt. Korántsem kell gondolnunk azonban a két utóbbit Bandinus óta Szabófalvára vándorolt jövevénycsaládnak, vagy az *Antal* nevűt elvándoroltnak, kihaltnak. A Bandinus féle *Antal* u. i. apja nevéből alkotott jelzője lehetett *Ioannes*-nek. A Wichm. féle *Antós* és *Anytyika* nevek *Antal* nevű apák hasonló nevű fiainak, esetleg több *Antal* nevű fiatalnak kicsinyítőképzős megkülönböztetéséből

A keresztnévből lett vezetéknevek százalékaránya az egyéb vezetéknevekhez

1. falvakban, 2. városokban (a körök, háromszögek az aránynak megfelelő nagyságban). 3. Kevés adatból kapott arányosság. — Az egyes helységek nevét s az egyéb jeleket l. az 1. sz. vázlaton. A helységek mellett, a százalékszám alatt álló arány első tagja az összes vezetéknév száma, második tagja a keresztnévből lett vezetéknevek száma (pl. *Barlád*ban 30 vezetéknévből 11, azaz 36%, keresztnévből alakult).

keletkeztek Bandinus kora után. További hasonló példák: Bandinus Sza. 9. név: *Bako*, WICHM.: *bákóska;* Bandinus Sza. 25. és 26. név: *Danko*, WICHM.: *dumókk* (< Domokos); Bandinus Sza. 16., 17. név: *Imre*, WICHM.: *imbre, imbriske;* Bandinus Sza. 6., 27., 34., 41. név: *Demő* (< Demeter vagy Demjén), WICHM.: *dinka, gyimi* (< Dimény < Demény < Demjén), *düme* (< Döme < Deme < Demjén, vagy Demeter).[53]

A városokban, amint a 3. sz. vázlaton jól látszik, lényegesen kevesebb volt a keresztnevekből alkotott vezetéknevek száma (különösen a legforgalmasabb Jászvásár bizonyítja ezt szépen), a fentjelzett okoknál fogva. Az sejthető, hogy a városokban már le is zárult a keresztnevekből való vezetéknévképzés szokása és lehetősége: a városi élet egyéb mozzanatokat kínált a névalkotásokra. E szerint a városi keresztnevekből lett vezetéknevekről már nyugodtan beszélhetünk úgy, mint kialakult, megszilárdult vezetéknevekről.

B. A többi, nem keresztnévi eredetű vezetéknév két csoportra osztható:

a. Az elsőt azok a nevek alkotják, melyek még egy egykori primitívebb társadalom emlékét őrzik, primitívebb szemléletből eredtek. Ennek a szemléletnek nem sok fogódzója volt még az egyenlősorsú, egyenlő anyagi és szellemi helyzetű, együttartó primitív emberek között: csak annyi, amennyi a testükről s a gazdagabb, vagy feltűnőbb egyéniségeknek a lelkéről szembeötlött, vagy ezekkel kapcsolatos képzeteket ébresztett, és ami az egymásközti, leggyakrabban rokoni viszony kifejezésére szolgált. A belőle születő nevek kritériuma az, hogy már az ó-magyar korban előfordultak (legalábbis az analógiáik), a túlnyomóan még egy névvel jelölő korban.[54] S mivel az a primitív szemléletmód, mely ezeket a neveket alkotta, névsorunk összeírásának korában már többnyire nem élt, hasonló nevek alkotása ebben a korban már nem igen fordulhatott elő, a meglévők pedig változatlanul öröklődő családnevekké rögződtek. Magyarázatukhoz lokális ismeretekre nincs szükség: keletkezésük lehetősége mindenütt adva volt, Moldvában éppúgy, mint másutt, ahol valamilyen kis magyar közösség élt.

b. A második csoport azokból a nevekből áll, melyek a moldvai katolikusoknak már újabbkori, komplikáltabb, fejlettebb társadalmáról tanúskodnak, olyan mozzanatokat jelölnek, melyek csak később léptek fel a társadalomban (pl. egyesek átköltözése egyik helyről a másikra, némelyek meggazdagodása, elkülönülése tekintély, állás, stb. szerint, bizonyos új foglalkozások feltűnése, stb.). Jellemzője ezeknek a neveknek az, hogy az előbbiekkel ellentétben egymagukban nem szolgáltak emberek nevéül, csak keresztnevek társaságában, s az ó-magyar korból nincs rájuk példa. Keletkezési idejük akár az összeírás ideje is lehet.

[53] WICHM. feltűnően sok századeleji szabófalvi egyéb keresztnévből való vezetéknév-adatára sem szükséges Szabófalva idegenekkel való közbeni kibővülésére gondolnunk (erre egyébként sincs történeti adat). A szaporulat szükségszerű megkülönböztető elnevezése hozta létre a Bandinusénál jóval több nevet. A szaporulat csak az anyakönyvvezetés, a nevek megrögzítése óta nem jelenti a vezetéknevek gyarapodását.

[54] Ezt Ps. alapján állapítjuk meg.

Az őket alkotó szemlélet u. i. eleven és állandóan működő. Ha egy személyről valami új s az elevenen működő komplikáltabb szemléletmód körébe vágó mozzanat tűnik fel, — ez megváltoztathatja a személy nevét.[55] Ebből következik, hogy az ebbe a csoportba tartozó nevek nagy többségben még nem megszilárdult családnevek, hanem sokszor csak változó jelzők. Megfejtésükhöz helyi ismeretek, művelődéstörténeti adatok kellenek s tárgyalásuk ennek megfelelően hosszabbra nyúlik.

a. Az e pontban fentebb általánosan leírt nevek közé tartoznak a következők:[56]

Az emberi testtel összefüggő nevek:

A test alkatáról szerzett benyomás alapján: száraz, sovány, vékony embert jelöl *?Asszú* (KM.: Acz), vö. 1602: *Asszu Mátyás* SzOklt. V, 194, analógiájára 1522: *Lucas Sowan* OklSz. Rumén változata *Makrul*. Magas, nagytermetű emberek kapták a *Hosszú* nevet (vö. OklSz.), előfordul rumén változata is: *Longoc*. A mindenütt gyakori *Nagy* név (Ps.) itt is előfordul, a szászoknál pedig a *Grossul*. Kurta termetre vonatkozik a gyakori *Kis* (Ps.) és a *Csomyoly* Ø név, mely a *csomó* ~ *csombó* szavunk rendkívül gazdag szócsaládjába tartozik, mégpedig a *csombó* zöngétlenült *-ly* denominalis névszóképző (l. erre Gombocz: NyK. XLV, 1) származéka. Alakulására vö. *csomó* > **csomoly* ~ *csomoly(l, j)ka, -kó, -ag, -ék, -odik; csombó* > **csomboly* ~ *csongoly* és *csongolya (mb* > *ng: bimbó* > *bingó), csomboly-ék, -gat, -ít, -og, -odik; csömbő* >*csömböly, -eg, -ék, -get, -ít, -ödik* (EtSz.). A szó jelentése 'csomó, göngyöleg, kicsi, kövér ember' lehet, vö. a *csomó* származékai közül az emberre vonatkozóakat: *csombék* 'kis csenevész emberi alak', MNy. X, 91; *csömbök* 'kurta, vastag, lábát vonó ember', MTsz. Székelyföld; *csompolya* „kicsi gyermeknek mondják Marosvásárhelyt". Balog A. volt marosvásárhelyi tanár szíves közlése. A névadás módjára vö. 1505: Dyonisio *Bongolyag*, 1602: *Gomolya* Pál, Tamás, György, OklSz.[57]

A test, elsősorban a haj és bőr színe tűnt fel a következő nevű emberekről: világosabb színűek *Szőke* (Ps.), rumén eredetű párja: *Balán. Veres* (Ps.) s rumén párja *?Roska* (KM.: Roka) s esetleg 'tarka' jelentéssel a *Tarkó*. Ennek alapszava *tar-*, mely szín jelentésű

[55] Vö. a *Puskás-Jászvásári-Kerekes* példát a II. fej. 1. pontban.

[56] Helykímélés céljából nem magyarázzuk azokat a neveket, melyek jelentése világos, magyarázata analógiáival együtt szakemberek előtt jól ismeretes. Ilyeneknek tartjuk általában a Ps.-ben már megtárgyalt (jelük Ps.) s az OklSz.-ban több adattal előforduló (jelük: vö. OklSz.) neveket. Az idegen neveket jelentésük szerint általában felhozzuk, de alakjuk szerint itt sem magyarázzuk, csak a IV. fejezetben. Továbbra is *dűlt ritkítással* jelöljük az összeírásban előforduló neveket s Ø jellel azokat, melyekre az eddig ismeretes magyar névanyagban nem találtunk példát.

[57] Utóbbiakat az OklSz. a hasonlónevű 'sajt'-nak értelmezi. Mi úgy látjuk, hogy a *Gomolya* név a *gomolyít, gombolyít* (Udvarhely: *gomojál, gomojít*, Nyr. XXVI, 430) ige *csompoly*hoz hasonló *gomoly, gomboly* tövének *-a* képzős származéka (vö. fentebb: *csompolya, csongolya)* s 'kicsi, gömbölyű ember'-t jelent. A sajt is hasonló alakja miatt kapta ezt a nevet.

származékában a VárReg.-ban fordul elő először: pristaldo *Tarca*, MNy. VIII, 302, 'kopasz' jelentésben pedig 1229: *Tor* OklSz. Hogy a tarkó testrészre gondoljunk, tárgyi akadálya nincs (l. alább a testrészből vett neveket), de úgy látszik, ezzel a jelentéssel a szó újabb, a NySz. csak a XVIII. század végéről közöl rá adatokat. Sötétebb színárnyalatúak: *?Cseri* (UR.: Csori), mely *cser* szavunkból való *-i* melléknévképzővel, jelentése 'cserfakéregszínű, vörhenyes, szürkéspirosas' vö. *cseri barát*, a hasonlószínű ruhájú ferencesekre, *cseri veréb* 'vörhenyes, aprófejű veréb', Heves m. EtSz. Ha a *?Csóri* (KM.: Cseri) helyes, szintén idevonható; jelentése az EtSz. szerint: '1. cigány, 2. barnabőrű, 3. meztelen, 4. buta', itt valószínűleg az első két jelentésben értendő, vö. 1602: *Csóré Márton*, OklSz., s Arany *Csóri vajdá*-ja. *Csernik* szl. Ebbe a kategóriába is beletartoznak a *Cigány* nevűek is, népnevükben u. i. benne van a feketeség képzete is.

A test egy része keltette fel a figyelmet a névalkotáskor: *Csipe* Ø (~ *csipő*, hangalakjára nézve l. III. fej. 1. pont), olyan értelemben talán, hogy 'nagy, kiálló csipejű', azaz 'sovány' (vö. *csipős* 'kiálló csipőjű állat' neve Heves m., MTsz.). Esetleg régebbi *femur* 'comb, ágyék' értelemben értendő (vö. EtSz.), melynek analógiájára vö. 1407: *Chonbus*, mai *Combos* OklSz. *Körmös* 'nagykörmű, erős' jelentésben, vö. a moldvai klézsei gúnynevek között *Körmösmarkú*. Nyr. IX, 431. A hai hiányát is jelezheti 'kopasz' értelemben a *Tarkó* (l. fentebb), göndörségre vonatkozik a *Fodor* (vö. OklSz.). A szakállasságot több rumén eredetű név fejezi ki: *Barbosz, Barboc, Barbalat*.

A test fogyaté kosságáról feltűnően sok név tanúskodik, különösen a görbe, hajlott kezűségről, lábúságról, derekúságról: *Bantos* Ø ~ *?bontos*. 'a székelyeknél am. kibomlott, kigörbedt. Bontos lábú' CzF., az első szótagbeli *o* > *a* változásra vö. a *bont* ige *boncol* (bont-szol, gyakorító) alakjából elvonással és továbbképzéssel alakult *boncos* melléknév *bancos* változatát EtSz. *Bonka* Ø elvonás lehet a *csonka-bonká*ból, köznévi adat rá Gyergyószentmiklósról, EtSz. *Csák* és *-ó* képzős alakja *Csákó*, egy 'balog' jelentésű nevet sejtünk bennük. vö. ökrösszekér baloldala *csás oldal*, balsó ökör *csás ökör*, Ethn.Ért. XXII, 144, *csákószarvú ökör* uo. XVI, 78, a *csákó* (süveg) egy régebbi meghatározása: 'teteje ki tsutsallik hol jobb hol bal részre', EtSz. „csákó" alatt. *Csula* < tör. *čulaq* ~ *čolaq* 'félkezű, kéznélküli, béna', a szóvégi tör. *-aq* > magy. *-ó*-ra vö. *čapaq* > *csipa*, Fokos: Nyr. LXI, 115. Másképp Hasan: MNy. XXXIX, 361: < oszm. tör. *čula* 'kis fülű juh, vagy kecske'. A név a MTsz. szerint palóc és székely tájszó, jelentése emberre nézve: 'lelógó, lefityegő fülű', *csuli* (~ *csulyi* ~ *csuri* ~ *suli*) változatáé: 'kajla fülű, csonka, suta, esetlen testalkatú'. Vö. 1519: *Chwlya* OklSz., a *Csulák* és *Csollák* neveket OklSz. és Nyr. XXVII, 62, Wichm.: *csuri*. Fogarasi ruménségben *Ciula* Paşca 208. A név esetleges szláv származásáról Kniezsa: AECO. I, 138. *Gagos* vagy *Gágós*, *Gangó* vagy *Gángó*, *Kakó* vagy *Kákó*, *?Kalcsa* (írva: Kalczia), *?Kankó* vagy *?Kánkó* (UR.: Tanko), *Kancsal*, valamennyi egy **kaj-* igető gazdag szócsaládjába (Pais: MNy. XI, 405—8)

tartozik, mégpedig annak részint *-j* nélküli alakjában *-ó* igenévképzőjét *-kó* kicsinyítővel helyettesítő változata: *Kakó (Kákó)*, vö. 1577: *Kako* Walent, OklSz. Zöngésülve *-kós* > *-gós* képzőbokorral *Gagos (Gágós)* ∅. Erre nem találok adatot, de vö. 1493: Iacobus *Gangos* OklSz., egy *kan-* > *gan-* tőből. Részint *-l* gyakorítóval továbbképzett **kajol-* alakjából származó *kajla* ~ *kala* változatának szóvégi *-a*-ját *-csa* kicsinyítővel helyettesített formája: *Kalcsa* ∅, hasonlóan képezve 1602: három *Kaiczia* (olv. Kajcsa), OklSz. Részint pedig egy *kan-* tövének *-kó* kicsinyítőképzős alakja: *Kankó (Kánkó)*, vö. 1603: *Kankó* OklSz., zöngésülve is *Gangó (Gángó)*, vö. 1484: *Gango* OklSz., azonkívül *Kancsal* származéka (l. erre Pais: NyK. XLVIII, 281). Valamennyi jelentése 'görbe kezű, lábú, kancsal: a szemét tekintve', bizonyára sok jelentésárnyalattal, valószínűleg lelki értelemben is, 'görbe → lelkileg görbe, buta, bamba', vö. *gágó* 'tátottszájú, ostoba, bamba' MTsz. Háromszék. *Görbe* (vö. OklSz.), *Karikā* (vö. 1469: Blasio *Karyka* OklSz., jelentése 'görbelábú, karikalábú' lehet). Egyéb fogyatékosságot jelölő nevek: *Balog* (Ps.), *Csorba* (Ps.), *Sánta* (vö. OklSz.).

A test, azaz a külső ember állapotáról is vall néhány név: *Beteges* ∅ (de vö. 1409: Benedictum *Beteg* MNy. X, 39) és a talán hasonló értelmű *Dög* (jelentései az EtSz. szerint '1. holttest, 2. nyavalya, pestis, 3. beteg, 4. lomha, 5. rondaság'. Ps. a jelképes nevek közé veszi.) Öreg és fiatal állapotot jelölnek, természetesen nem vezetéknévként a *Senex* és *Minor* nevek.

Az emberi lélek ábrázolására szolgáló nevek:

A jellemre, szokásra vetnek fényt: *Boros* 'borivó' értelemben. *Csalóka* (vö. 1490: *Chaloka* OklSz.). *Csosza* ∅ KM.: *Csoszó*, vö. egy adat a Dunántúlról: *csosza, csëszе* 'együgyü, magával tehetetlen, hanyag, piszkos', MTsz., a *csoszog* hangutánzó igénk származéka lehet. A KM. alakja nem feltétlenül hibás, vö. 1602: *Csoszó* OklSz. *?Farró* (KM.: Tartó, l. alább), azaz 'forró', hangalakjára l. III. fej. 1. pont, analógiájára a *Forró, Tüzes, Meleg, Lángos* stb. neveket, OklSz., melyek talán lelki értelemben értendők. *Szent* ∅ (a régiségben csak *Szentes*-t találok, vö. OklSz.). Az elsoroltakon kívül néhány idegen eredetű név: *Barbát, Besák, Blanda, Trucul, Turbul, ?Zsórát*. Talán káromkodása gyakori szavával nevezték el a *Pokolidő* ∅ nevűt. Hasonlót nem találok, ragadványnév lehet, vö. *pokol sültje* 'gonosz', *pokoldolog* 'rút dolog', *pokolhír* 'rossz hír', *pokolkedvű* 'rossz kedvű, mogorva', mint melléknév pl. ebben: „nincs pokolabb az embernél"', vö. Réthei Prikkel: MNy. III, 337. A *pokolidő* a fenti sorba jól beillik, jelentése 'rossz, csúf idő' lehet. Tréfa, gúny csillan meg a *Kobak* névben (< tör., első jelentése 'tök', MNy. III, 256, majd képzettársítással fejet, koponyát, gúnyos értelemben tökfejet jelent, vö. MNy. XXXII, 342; OklSz.), s rum. párjában, a *Boszi(o)tán(y)*-ban, meg a következő rum. eredetű nevekben: *Bilibók* s a már említett *Barboc, Barbalát* nevekben.

Az emberi testtel, vagy olykor a lélekkel való szimbólikus jellegű hasonlóság — esetleg a primitív ősi vallás mitoszainak emléke — kész-

tette a régi, primitív elnevezőket arra, hogy az őket körülvevő természet dolgaival nevezzenek meg egyeseket.

Igy *állatok* neveivel, melyek jelképi ereje ma már sokszor kibogozhatatlan: *Balha* ◌ (vö. a fogarasi ruménségben a *Purece* 'bolha' családneveket Paşca 308), talán a kistermetű embert jelenti. A halnevek esetleg halászok nevei: *Compó* (több adat rá a régiségben, vö. OklSz), *Csík* és *Csikó*, vö. OklSz. Utóbbi az előbbi *-ó* képzős származéka lehet s nem a 'ló kicsinye csikó', mert *Ló, Lófi, Vemhe* stb. nevek nem mutathatók ki a magyarban, EtSz., halnevek ellenben annál nagyobb számban, *Hal-ad, Kárász, Sügér, Ön, Süllő, Csuka*, MNy. XVIII, 32. *Farkas* (Ps.), rum. *Lupa* és *Lupaj*, ném. *Wolfgang* a testi ügyesség, erő kifejezője lehet, a ravaszságé a *Róka*. Az OklSz. csak *Ravasz*-t ad meg, a *Róka* tipikus moldvai név, vö. Klézsén Nyr. X, 48, Szabófalván Wichm., Gajcsánán Szabó 205, stb. Ha ismernők a *róka* ~ *ravasz* szóföldrajzi elterjedését, településtörténeti hasznot is nyerhetnénk a névből. Kicsi, fürge ember kaphatta a *Güze* (UR.: Güza) nevet ('mezei egér, pocok, vakondok, hörcsök féle kis állatka', a név hangalakjára l. III. fej. 1. p., a névadásra vö. 1443: *Gwzw*, 1225: *Herchec*, 1598: *Herchek*, 1211: *Potcan*, 1408: *Patkan* OklSz.). Nem sejtjük ma már a háziszárnyasok személynévben érvényesülő jelképi erejét: *Csürke, Kakas, Tika*. A *csirke* ~ *csürke* és a *tik-a* ~ *tyuk* hangalakjára l. III. fej. 1. p. A névadószokásra elég a régi *Gyáli* család tagjainak nevét idéznünk: három Gyáli testvér neve 1343: Magister Thomas dictus *Tyuk*, Nicolaus dictus *Pislen* (azaz *csirke*, vö. OklSz.) et Antonius *Lud* dictus. Pislen Miklós fia uo. Stephanus dictus *Kokas*, l. Kertész: Nyr. LXVII, 1. — Hasonló nevekre több példa is van, úgyhogy nem szükséges pl. a *Kakas* nevet a *Gallus* kn. fordításának tartanunk (vö. Melich: MNy. II, 50), ha a *Gallus* keresztnévből alakult *Gál* vezetéknevek éppen ott fordulnak is elő (Do.). ahol az egyik *Kakas* név. Egyéb szárnyas nevek: *Szarka* (vö. OklSz.) s a szl.-rum. *Prepelic*.

A *növények* neveivel történő elnevezés szimbóluma még kiismerhetetlenebb máma: *Bimbó* ◌ (vö. mégis 1138/1329: *Gumba* OklSz., mely Csüry szerint a *gomb* 'bimbó, virág' *-a* képzős származéka, MNy. XXXVI, 112). *?Bot* (UR.: Rab) és *Botka*. Ha a *Bot* a helyes név, akkor egyenlő a *bot* közszóval, adatok rá a XII. századtól, MNy. XXXI, 163. Ps. szerint ez van *Botond* nevében is. A *Botka* lehet ennek kicsinyített alakja, de a *Bodmér* ~ *Budméré* is. *Cikó*. (vö. *cikó* 'fűzfabarka', MTsz. Székelyföld, egy gajcsánai hn.: *Cikó Andris kuttya*, Szabó 202) *Csalán* ◌ (a régiségben csak helynévben találok rá példát, vö. EtSz.). *Cserе* és *Cserei* (vö. OklSz.). Rum. *Boszіok*, szl. *Boburuk, Koca(n)ga*.

Égitest neve is szerepel vezetéknévül: *Csillag*. Vö. a régiségben a *Houodi (hó + di > hold)* és *Hugdi (hugy* 'csillag' *+ di)* neveket, Ps.

Végül, *családi, rokonsági viszony* kifejezésére szolgálnak a következő nevek: *Szüle* (vö. OklSz.), *Árva* (Ps.) s a valószínűleg hasonló értelmű, érdekes képzésű *Monunculus* (< gör. μόνος 'egy' + lat. *-unculus* kicsinyítőképző, mint a *homunculus*-ban,

jelentése 'egyetlenke, árvácska' lehet. Bartal is idéz a névre egy adatot, *monunculus de Balvanos*, de tévedésnek tartja. Két helyen való előfordulása után azonban nem tarthatjuk annak).

b. Az e csoportba tartozó nevek a moldvai katolikus társadalom újabbkori gyors fejlődését tárják elénk. A foglalkozásban is rendszerint egyöntetű emberek között differenciálódás indult: némelyek jobban az állattenyésztéshez kapcsolódtak, mások inkább a földmíveléshez pártoltak. Állattenyésztés és földmívelés az a két művelési ág, mely legalábbis a katolikusok között, Moldvában, rányomta bélyegét a névsor összeírása előtti idő társadalmára. E két uralkodó foglalkozási ágnak természetesen rengeteg mellékteendőjét kellett ellátni: részint segítségére kellett kelni eszközökkel, szerszámokkal, részint termékeit kellett feldolgozni, értékesíteni. Igy alakult ki az állattenyésztés és földmívelés ipara és kereskedelme, a főleg falusi foglalkozások túlnyomóan városi párja. Az új körülményekhez, igényekhez, készségekhez az idő haladása is érlelte az embereket, de leginkább az a mozgó elem, mely sokszor egy életerősebb s előrehaladottabb hely szaporodása, megsokasodása miatt volt kénytelen tovább állni, vagy ellenkezőleg egy erőteljesebb, duzzadóbb hely vonzására hagyta el fejlődésnélküli vagy éppen halódó helyét. Mindenesetre máshonnan hozott ingóságaival, szokásaival, tudásával nagyban segítette a társadalom differenciálódását. Némelyek lejjebb jutottak annál a foknál, amelyen a primitív s egyöntetűbb társadalom tartotta őket. Mások kiváltak s vezetőhelyekre kerültek, a faluban leginkább állattenyésztő és földmívelő, a városban inkább iparos és kereskedő nép adódó egyházi és világi pozícióiba. Egyesek nagyobb műveltségre tettek szert. Különleges moldvai adottság, hogy némelyek vajdai szolgálatba állottak, azaz az országot vezetők társadalmába kerültek.

E fejlődés vázolása a következő nevek alapján történt:

Az *állattenyésztés* körébe utaló nevek: némelyek birtokában nem általánosan tartott állatok tűnnek fel; talán ezt jelentik az *Agaras, Darvas, Galambas, Medves* nevek (vö. OklSz.). Az egyik sok állatot tartott, s ezért keresztelhették el *?Tartó*-nak (UR.: Farró, l. föntebb. Ha a *Tartó* helyes, vö. a NySz. sok „*-tartó*" adatát, melyből nemegy állattartót jelöl, pl. *barom-, disznó-, madár-, méhtartót*, stb.). A hasonlóak meggyarapodásával életlehetőséget nyújtott egyeseknek a kizárólagos állattenyésztés, ilyenek esetleg a *Botos* ('állatterelő bottal ellátott', vö. Csűry: Is·tē seggiccségivēl bo·tom utá sze·resztem ety kis há·zat (= pásztorkodásom után); Csak fōr·gattya a ka·nált, mint a ju·hász a bot·tyát.); a *Csobán* (<oszm. tör. *čoban*, megvan minden balkáni nyelvben, vö. rum. *cioban* EtSz., Moldvában a ruménen keresztül terjedhetett el), rum. *Pakurár* (~ *Pekurár*, ~ *Pokorár*, KM. *Pokarár* is), szl. *Kozár, Kozin* és *Kozina*. Idevonhatjuk még az állatból, halakból élő *Halász* (vö. OklSz., rum. párja *Paszkár*) névre hallgatókat.[58]

[58] Moldva állattenyésztésre alkalmas voltáról s rengeteg állatáról sok forrás ad számot. De elég csak Bandinus értesítéseit olvasnunk. Jelentésében több helyről külön is állítja, hogy sok benne a marha, juh (pl. Szalonc, Bákó, Román, stb.). A bővízű tartományban azonkívül, érthetően,

A földmívelés[59] lett a főfoglalkozásuk a *Kapás, Pór, Zsellér* nevűeknek (vö. OklSz.). Ebbe a foglalkozáskörbe kell számítanunk a *Kocsis* és *Kucsis* (hangalakjára l. III. fej. 1. pont) nevűeket is. Moldvai rumén szóval nevezték el a *Vicsin* azaz 'paraszt' embert. A földmívelés egy ágával, a szőlőműveléssel foglalkoztak: *Vincellér* (vö. OklSz.), *Bor* (Ps.).

A két előbbi főfoglalkozásból kinőtt ipar nagyszámú névvel van képviselve, ami sok árnyalatára vet fényt:

Az állatok tejét feldolgozták, mint a rum. *Brenza* névből sejthetjük. A feldolgozók bizonyára nem külön mesterek voltak, hanem maguk a pakulárok, csobánok. Húsfeldolgozók és kimérők igen nagy számban éltek, ezt mutatják a *Bakó* vagy *Bákó* (a 'mészáros' régi magyar neve, ezt őrzik a személynevek s az ebből lett helynevek, mint *Bákó* neve; ma ez a jelentése elavult, csak 'hóhér' értelemben használatos, EtSz.), a gyakori *Mészáros*, szászoknál *Fleischer* nevek s ezek latin alakja, a *Lanio* ('Méfzaros, Hufaros' MA[4]) és *lanius* változatának genitivusi alakja *Lani* (tulajdonkép *Lanii*, a végső *-ii* úgy lett *-i*, mint *oroszii* > *oroszi*, *piskii* > *piski*). Az egy *Bakó* nevű kivételével, ezek mind városban éltek, falusi ember maga látta el a hússzükségletét.[60]

A földmíveseknek eszközök kellettek földjeik megműveléséhez. A kocsikat a *Kerekes*-ek (szászoknál *Wagner*) készítették. A szükséges vasmunkákat a *Kovács*-ok végezték, talán őket jelenti a *?Patkós* (írva UR.: Paetkos, KM.: Bactkos, vö. 1564: *patkoló kovács*, 1465/66: Dominico *Pathkolo* OklSz.) és *Kalapács* név is (vö. OklSz.). Valami rokon mesterségben tevékenykedhettek: *?Csákán* (írva: Csaken, Veress UR. kéziratából *Csákán*-nak olvasta, vö. OklSz.), rum. *Csukul, Topor* (?). — A lovakra *Szíjgyártó* varrta a hámot (megvan rumén párja is: *Kurulár*).[61] — A szőlőműveléshez

szinte minden helyen megállapíthatja a halak bőségét (Vászló, Galac: az egyik legnagyobb dunai halász-hely, Sztánfalva, Szalonc: patakában, a Tázlóban angolna-bőség van, Bákó, Román, Tamásfalva, Dzsidafalva, Domafalva, Baja: a legfínomabb halakat fogják itt, a vajdai udvarba szállítják, stb.). De külön fejezetet is ír: *De ubertate regionis Moldavicae*. E szerint megszámlálhatatlan az állat Moldvában, az egyik bojárnak pl. csak juha van 24.000. A juhok akkorák, hogy idegenek messziről ökröknek néznék. Méh, madár, hal, vad is olyan bőséggel van, mint sehol másutt.

[59] De ubertate 1. § az állatokhoz hasonlóan a moldvai földeket is dicséri Bandinus, termékenységüket szinte hihetetlennek mondja. Egyszer szántott földbe kétszer is lehet vetni s bőven termi az a különféle veteményeket. A szőlőket csak egyszer kapálják és kötözik, mégis bőven termik a bort.

[60] A moldvai mészárosok nagy számára és gazdagságára jellemző, hogy céhszerű egyesületekbe szervezkedtek, legalábbis Kutnárban van erről adatunk. K. 12. § szerint u. i. a *Laniorum Confraternitas*-nak 4 és fél hold szőlője volt a város határában. A katolikusoknak csak ezt az egyetlen szervezetét említi Bandinus az egyházon kívül egész jelentésében.

[61] Iorga, Industr. 45 szerint külön szíjgyártókat tartottak a vajdák, püspökök (pl. 1623-ban a huszti ortodox); Jászvásárban 1680-ból szíjgyártó-

nagyszámú iparos állt rendelkezésére: hordókészítő *Kádár*, latin változata *Doleator* (vö. 1522: *doliatores* vulgo *pintherek* Tört. Tár 1889:384; a szó alakja a hazai latinságban *doliator* ~ *doleator*, BARTAL), rum. *Butnár* és *Botnár*, nem egy van a névsorban.[62] A *Kazán* (~ ?Kozán ~ ?Gazán), azaz 'üst' nevűek is (vö. RÁSONYI 88) esetleg a szőlőtermeléssel összefüggő szeszfőző üstök tulajdonosai lehettek.

A földmívesek terményeit feldolgozókat csak egy név képviseli: *Molnár* (vö. OklSz.).[63]

Foglalkozásuk természete inkább a faluhoz kötötte az eddigi iparosokat. A többiek, akik a mindjobban rétegződő társadalom öltözetéről, lakása berendezéséről gondoskodtak, még szintén megtalálhatók falun, de működési terük inkább a város.

Az emberi ruházat egyes darabjait készítették: az állati bőrrel dolgozó sok *Szőcs* ~ *Szűcs*,[64] rum. párjuk *Kozsokár*. *Szabó* (vö. OklSz.). Igen sokfajta a névmegjelölés a lábbeli-készítőkre: *Varga*, *Csizmadia* (vö. OklSz.), magy.-rum. *Talpalár* (l. IV. fej. 3 g. pont), rum. *Szulár*, s az előbbiek valamelyikének latin alakja *Sutor* ('varga' MA[4]).[65]

Az emberi lakás egyes szükségleteinek ilyen nevű készítői találhatók a névsorban: *?Ács* (UR.: Asszu) s a valószínűleg ugyanazt jelentő *Bárdos*. Többféle *bárd* van, a NySz. szernt részint hadiszerszámok, részint mesteremberek szerszámai, főleg ácséi, vö. 1558: *Bardolo feyze* OklSz., WICHM.: *bárdāl* 'mit dem Beile behauen', CSŰRY: 'széles pengéjű, rövidnyelű finom balta, ács és mészáros-szerszám'. A már említett *Molnár* is foglalkozhatott ácsmesterséggel (vö. TAKÁTS

céhre van adat s ma is fennáll még itt a szíjgyártók temploma. Fontosságukat a XVI., XVII. században a sok háború növelte meg: ők készítették a lovas csapatok felszerelésének jelentékeny részét.

[62] A kádárság vagy bognárság a legelterjedtebb iparágak egyike volt Moldvában. Részint mert a legtöbb eszköz, edény fából készült s ezek készítői mindenütt a bognárok voltak. (IORGA, Industr. 21—2), részint, mert igen fejlett volt a moldvai szőlőmüvelés, bortermelés és kereskedelem (vö. 77—81. jegyzet). Több adat van rá, hogy kádárokat mentesítettek az adó alól a moldvai bor érdekében (uo. 59). Egy-két helyen, így valószínűleg a bortermelés középpontjában, Kutnárban is, külön bírájuk volt a kádároknak a XVII. század végén (uo.).

[63] Mánfalva, Gorzafalva, Völcsök helységekről említi Bandinus, hogy jó malmuk van (Vö. alatt).

[64] IORGA, Industr. 44 szerint a legrégibb szűcsről szóló román okleveles adat éppen egy moldvai katolikus magyar szűcsről való: 1590—1: şoltuzul de Trotuş *Suciu Mihai*. — Bőven voltak szűcseik a püspököknek, de főleg a vajdai udvarnak.

[65] Már a sokféle névből ítélve is, elterjedt foglalkozási ág volt Moldvában a lábbeli-készítés. Miként a szíjgyártóknak, a talpalároknak is külön céhük, templomuk volt Jászvásárban, sőt *mahala tălpălăriască*, talpalár városrész is (IORGA, Industr. 46). Ugyancsak Jászvásárban, XVII. századi adatok szerint, volt egy *uliţa ciubotăreasc*ă, későbbi nevén *Uliţă Cizmărei*, majd *Cizmăria*, azaz *Csizmadia-utca* is (uo. 48). A mi neveink közül is jászvásári egy *Csizmadia* s egy *Talpalar*. Mindez a fenti mesterség nagy elterjedtségéről tanúskodik.

S., Rajzok a török világból II, 122 kk.: „A magyar faragómolnárok" című rajzot). Esetleg a *Deszka* ϕ (OklSz. csak *Deszkás)* név is ácsolót, famunkást takar.[66] Egyéb házi felszerelést készítő iparosok: *Lakatos*, *Fazakas* és *Tálas* (vö. OklSz.), s a rum. *Szitár*.

Kizárólag városhoz voltak kötve a már fejlettebb társadalom igényelte iparosok: *Borbély*, bizonyosan orvos is egyszemélyben, *Korcsomáros*, *Szakács* (vö. ezekre OklSz.), s az aranyműves rum. *Zlotár*.[67]

Nem tudtunk besorozni sehová sem egy *Mesterke* ϕ nevűt (vö. OklSz. *Mester* adatait), akinek nevében csak az iparossága van benne, de a fajtája nem.

Egy pár kereskedő név is feltűnik az iparosnevek mellett, jelezve, hogy nemcsak feldolgozták az állatenyésztés és földmívelés termékeit, hanem árulták is, szállították, kereskedtek vele. Megtaláljuk a kereskedők között azok régi magyar nevét, az *Áros*-t (KM.: ?Árosz, vö. OklSz., NySz.) s a halat áruló *Haláros*-t[68] s a sóval kereskedő (?) ném. *Selz*-et.[69]

A foglalkozásában már ilyen nagy eltéréseket mutató társadalomban természetszerűleg működésbe kezdtek lépni a kiválasztás erői is. A gyengék lesüllyedtek, képtelenek voltak együtt haladni a dolgozó társadalommal. Az ő képviselőjükként jelenik meg a *Koldus* (vö. OklSz.) név. A kiválóaknak azonban alkalmat adott a fejlődő társadalom, hogy elfoglalják vezető helyeit. Ilyenekül a nevek szerint a következők kínálkoztak Moldvában:

[66] Három község, Völcsök, Mánfalva, Gorzafalva patakmelletti deszkavágó fürészéről emlékezik meg Bandinus M. 3. §.

[67] Iorga, Industr. 54 legfőkép szászoknak állítja a moldvai zlotárokat, akik erdélyi szász elődjeiket követve, arany- és ezüstművű egyházi és hadi dísztárgyakat készítettek. Rendelőik a gazdag bojárok s vajdák voltak. Érdekes egy 1535. évi adat, mely szerint egy bajai szász az ugyancsak bajai (magyar) *Thar Peter*-t egy aranymosó műnél alkalmazza (Hurmuzaki, Documente XV, 370—1).

[68] Bizonyára Galaccal állott összeköttetésben ez a halkereskedő, mert az volt a halkereskedelem legfőbb helye. Bandinus szerint évenként ezernél több szekér halat szállítottak innen Legyelországba, Jászvásárba (idevaló a *Haláros*) s Moldva egyéb helyeire (G. 10. §).

[69] Moldva egyetlen sóbányája Tatrostól nyugatra volt, a vajda birtokában. Három falu népe foglalkozott itt sóbányászattal (ezekből alakult az újabb időben a Tatros központi szerepét átvevő *Aknavásár* ~ rum. *Târgu-Ocna* város). A kitermelt sót Orosz-, Lengyel-, Török-, Tatárországba is szállították innen (T. 7—9. §). Ezzel a sóval kereskedhetett a fenti *Selz*. [A tatrosi bánya első kiaknázói magyarok lehettek. Ezt mutatja a bánya helye, a székelyek települése területén; a sóbányászok itteni rum. neve: *şalgău* (< *sóvágó*), szervezete (felvigyázójuk volt a vajda képviselője, a *cămăraş* < magy. *kamarás*, élükön állott a *birău* < magy. *bíró*, miként a magyar sóbányákban, vö. Takáts: MNy. II, 107) s talán egy 1692-i pecsétje is, mely „egy alakot ábrázol, nem rumén öltözetben, széles nadrágban, magyar subával és sapkával, mindkét kezében kalapáccsal" (Iorga N., Privilegiile şangăilor de a Târgu-Ocna. Analele Ac. Rom. Seria II, Tom. XXXVII. Mem. sect. ist., 247—9)].

Egyházi tisztségekül: *Pap*, *Diák*, *Kántor* és a latinosított *Aedilis* ('Epitömester, Egyhazfi' MA[4]), mely mögött az 'egyházfi' korabeli moldvai nevének rejtözését sajnálhatjuk.[70] Ortodox szerzetesekkel állhatott valamilyen összefüggésben a rum. *Kaluger* nevü.

[70] A négy névben fokozatosan emelkedő tisztségen kívül nem is volt más, amit egy moldvai katolikus, egyházi szervezetében elérhetett. Aedilis, azaz 'egyházfi', talán 'harangozó' (vö. egy klézsei csn. *Harangozó*, Nyr. X, 84, gajcsánai hn.: *Harangazó kuttya*, magyarázata: 'van az ember, mejik harangaz a templomnál, az ő neve Bogdán Istán', Szabó 203), valószínűleg minden erre vállalkozó lehetett, a többi három tisztséghez azonban már némi iskolázottság, képzettség kellett. Sokszor nem is moldvaiak látták el, hanem pl. székelyföldiek, amint ezt külön megemlíti Bandinus pl. a huszti papról, vagy a barládi diákról (l. a névsorban). Pap kevés került ki a moldvaiak közül a legújabb időkig. Papi iskola ugyanis nem volt Moldvában s ezért a moldvai katolikusok leginkább a környező országokból (Magyar-, néha Lengyelországból) és a Propaganda Fidetől kaptak papokat, amint ez a Bandinus korabeliek származásából látszik (l. a névsorfőket: Beke, Dési, Rapcon, Magyar (Gyügyei), Polyán magyarországiak, Zolich lengyel, Notho, Spera, E. Bosnensis, Appoloni a Propaganda Fide olasz és dalmata papjai, Lyllus vikárius bolgár, s csak a szász Gross moldvai). A névsor jegyzeteiben itt-ott közölt nevekből ítélve így volt ez Moldvában a XVII. század elejétől kezdve. A diáki tisztségről (ez juthatott tehát csak a moldvaiaknak) a következőket állapíthatjuk meg: latin nevük három is előfordul a jelentésben: *praecentor, diakus, ludimagister*. Magyar nevük is három volt a nevek tanúsága szerint: *Kántor, Diák* és *Pap* (ez is diákot jelöl u. i., a tatrosi Georgiust, akit Szt. 7. § „ludimagister"-nek mond Bandinus, Tatros névsora tetején „diakus"-nak, a tatrosiak meg a névsor szerint (10. név) „Pap"-nak hívtak). Ezeknek az eltérő elnevezéseknek az oka csak a munkakör helységek szerinti különbsége lehet. A *diák* (< röv. *diaconus*-ból, l. ezalatt Bartal) 'papsegédet' jelentett régebben mindenütt. Magyarországon műveltségi viszonyaink hatására 'studiosus, latinus, scriba' jelentésváltozáson ment keresztül (EtSz.), az ortodoxoknál azonban, s talán az ő hatásukra a moldvai katolikusoknál is, megmaradt régi értelmében és funkciójában. Mégpedig: a hilipi búcsúsok csoportjai előtt praecentores, előénekesek haladtak, akik magyarul a szentlélekről, Máriáról, az apostolokról s Magyarország védőszentjeiről énekeltek (Szt. 12. §). Ezek a *praecentores*-ek állhattak a kántori fokon s kaphatták a néptől a *Kántor* nevet (csak falvakban fordulnak elő: Forrófalva, Bogdánfalva, Szalonc, Szabófalva, Dzsidafalva, Domafalva, ez is kezdetlegességükre mutat). Némileg többet csinált a szalonci *diakus*, aki az ünnepeket s a böjtöket kihirdette s ezeken magyar énekeket énekelt a népnek (Sz. alatt). A barládi ludimagister az ünnepek és böjtök kihírdetésén kívül magyarul énekelt és magyar posztillát olvasott (B. 2. §). Az effajta módon tényked̈őket s esetleg valami primitív tanítással foglalkozókat (vö. olykori „ludimagister" nevüket) nevezhette a nép *Diák* néven. Úgy látszik azonban, hogy egy-két helyen, ahol nem volt pap, a diákok tovább is mentek a funkciók végzésében. A „Frequentatio Templi" cimű fejezetben mondja ugyanis Bandinus, hogy a moldvai katolikus nép jobban szereti a prédikációt, mint a misét, nem is szereti a misét prédikáció nélkül s ezért többre becsüli a [magyar] diákot az [idegen] papnál, az [idegen] püspöknél, sőt, ha szóbajön, még a biboros testületnél is. Ezt a becsületet a sorok értelme szerint csakis a [magyarul] prédikáló diákok szerezhették meg. A szabófalvi magyar András diákról nyiltan megmondja Ban-

Világi tisztségekül: *Kenéz*[71] (< délszlávból, NyK. XXXIX, 16, legkorábbi emlékeinkben előfordul, vö. OklSz., *cneaz* alakban a ruménbe is bekerült, Tiktin), *Kránik* (< kisor. *krajnik*, ebből > rum. *crainic*, Tiktin) és a rum. névvel nevezett *Soltuz*.[72] (Van egy *Bánkó* név is, ebben talán a *bán* rejlik, vö. a sok régi *Bána, Bánd, Bánk, Bános, Bánsa* személynevet, EtSz.)

dinus, hogy meg nem engedett papi funkciókat végez: gyóntat, áldoztat, esket, keresztel, temet (Bandinus elfogultsága szerint „nyereség kedvéért", Bk. 32. §) s ő hiába akarta ettől eltéríteni, a nép a diákot pártolta, s nem őt. (Sza. 4. §). Az eset tanulsága az, hogy a magyar katolikus nép, papok híján, vagy idegen, nyelvén nem tudó papok mellett igényelte, követelte a diáktól a papi teendők végzését (vö. a fentiekkel Domokos 138 néhány év előtti megfigyelését: a pap nélkül végzett istentiszteletek állanak a nép lelkéhez legközelebb). Így lehetett ez Szabófalva mellett a másik nagyobb, sokáig pap nélküli magyar központban, Tatrosban is, tehát Gregorius diák, teendői után, méltán kapta a néptől a *Pap* nevet.

[71] Kétféle tisztséget jelenthet: vagy a vajdai tulajdonban lévő falvak előljáróját (vö. Giurescu II, 461), vagy pedig — s mivel az előbbi tisztség neve a XVI. századtól más lett (Giurescu uo.), ez a valószínűbb — pásztorok bíróját, mint a magyarországi vlach-ok között (vö. Takáts: MNy. II, 23). Az utóbbi valószínűségét emeli a *Kránik* név is, mely Drăganu N., Românii în veacurile IX—XIV... Bucureşti, 1939. 241. szerint szintén pásztortisztség, így nevezték a pásztor 'futosó birákat' (vö. MNy. II, 23) s ugyanott fordul elő, ahol a *Kenéz*, Sztánfalván.

[72] Giurescu II, 452 szerint a moldvai városok élén *şoltuz*-ok állottak, segitőik voltak a *pârgariul cel mare*-k s egy 12 tagú tanács *pârgari*-kból. Mármost Bandinus jelentéséből tudjuk, hogy több városban katolikus magarok is állottak a város élén. T. 12. §: „Ebben az évben katolikus magyar volt a főbíró, primarius Judex." H. 6. §: „E város lakói magyarok és rumének, de többen vannak magyarok s mindenben kiválóbbak a ruméneknél, a tisztségeket pedig így látják el: ha egyik évben magyar volt a bíró (judicem Ungarus agit), a másikban rumén következik." Bk. 41. §: „A rumének kevesebben vannak ebben a városban, mint a magyarok, a városi tisztségeket egymásközt évenként felváltva viselik." — Bandinus értesítéseit megerősítik az okleveles adatok: Soltuzok Tatrosban: 1590—1: *Şoltuzul de Trotuş, Suciu Mihai* (Iorga, Industr. 44); 1591: Noi *Tamoş şoltuzul* cu 12 pârgari şi cu alţi orăşeni bătrâni din târg *Totruş* (Tiktin *şoltuz* alatt); 1656: *Miclăuş şoltuzul* (Giurescu II, 437); 1658: *Gheorghe Stoian*-t is magyarnak látja Iorga, Comerţ. 249. Bákóban: 1655: *Boldur Gherghil* (Iorga, Comerţ. 248, az adat érdekessége az, hogy összeírásunkban is szerepel a név, Bk. 92. név: *Gregorius Boldor*). Kutnárban is, német nyelvű oklevélben: 1556: *Tamasch* Groff am *Kottnersberg* (Iorga, Comerţ. 174, német nyelvű oklevelekben ebben az időben Groff-nak titulálták a şoltuzokat). Még ebben is magyart lát Giurescu II, 450: *Anton Boacăş şoltuzul de Tecuč* (a nevet, mai rumén átírásban nem látjuk tisztán. Tekucsban különben Bandinus idejében már nem voltak katolikusok s csak a hagyomány szólt egykori itteni 200 katolikus családról, amit Iorga, Comerţ. 262 legendának tart). — Bár nem találtunk huszti şoltuzra okleveles adatot (a névsor *Soltuz* neve u. i. innen való), Bandinus idézett értesítése s a fentebbi bő adatok alapján nyugodtan feltehetjük, hogy a névsor *Soltuz* nevű katolikusa Husztban, mint neve mutatja, valóban soltuz, bíró volt.

Némelyek a jászvásári vajdai udvarba is bekerültek a moldvai katolikusok közül, vajdai irnoknak és tolmácsnak, tisztviselőnek. Ezt azonban nem a nevük árulja el, hanem a jelentésben közölt címük.[73] Nevük szerint csak azok tanúsítják kapcsolatukat a vajdai környezettel, akik a vajda szolgálatában katonáskodtak. Ezek pedig: *Bárdos* (ha katonát jelöl, vö. fentebb 'ács' jelentésben), *D(a)rabant* (XV—XVII. századból való katonai műszó, EtSz., eredeti jelentése 'gyalogos katona', jelentett testőrző udvari katonát is, itt valószínűleg ezzel a jelentéssel van dolgunk), *Gyalog* (a *gyalogos* régebbi alakja, vö. OklSz.), *Hajdó* (< *hajtó*, vö. első adat 1500—10: *Haydo* OklSz., előbb 'marhahajtót' jelentett, majd a XVI. század végén megfogyatkozott állatállomány mellől katonai szolgálatba állott kemény, sokszor rabló katonát, vö. Nyr. XXXIX, 239), *Kapitány*, *Kardos* (vö. OklSz.), *Katona* (vö. OklSz., jelentése a XVIII. század közepéig 'lovas' volt, az előkelőbb vitézek kisérője, Kertész: NyK. L, 166—8), *Puskás* (vö. OklSz.), s a szl. *Szterlec*, azonkívül a *Dobos*, *Sípos*, *Trombitás* (vö. OklSz.) és a szl. *Hudko* nevű zenészek.[74]

Magasabb műveltségről tanúskodik a *Literati* (latin genitivusi név a *literatus* 'Tudos, Deac, Bölcz' (MA[4]) szóból, mely latinos műveltségű magyarok felvett neve volt a XVI—XVII. században, vö. MNy. XXV, 297) s ugyancsak genitivusi voltánál fogva, a már említett *Lani* név. E két nevet, mely hasonló a magyar „István az Andrásé", vagy a *-fi* (Literatusfi) végződésű nevekhez (vö. még *Valentinyi*, *Dánielisz*, *Molitórisz* stb. neveinket, Melich: MNy. XXV, 297), csak latinul tudó adhatta.[75]

[73] I. 24. §: D. [Dominus] Kutnarski *Scriba et Secretarius Principis*, D. Petrus Miskolczi *Officialis* (Jászvásárban 1., 2. név), és a neve előtt álló *D.*-ből ítélve *D.* Andros is, akiről ez egyszeri említésen kívül mást nem tudunk.

[74] 1647. vízkereszt ünnepét leírva, a következő fajta katonákat látta Bandinus Jászvásárban (Festum Epiphaniae 6. §): 30 spiculatores, azaz *dárdás*, 200 (s még 1000) sclopetarii pedites, *puskás gyalog(os)*, decem millia equitum, azaz 10.000 *lovas*, 150 dragones, *dragonyos*, tubicinens, tympanistae, varii fistulatores, lyricines, aliisque instrumentis ludentes, tehát *trombitások*, *dobosok*, különféle *siposok*, *lantosok* és más hangszereken játszók. A fenti nevek jórésze benne van a Bandinus-felsorolta katona-nevekben.

[75] Moldvai latin tanításra több adatunk is van. A rumének között csak néhány Lengyelországban tanult bojár tudott latinul (vö. Deodatus értesítését, DiplItal. IV, 105). Despot-Vodă kísérlete, hogy Kutnárban a német humanista Sommer János vezetésével latin iskolát és könyvtárat alapítson (l. Klein K., Rumänisch-deutsche Literaturbeziehungen. Heidelberg 1929. 85) nem valósult meg. A katolikusok között a papokon kívül a diákoknak is kellett valamit tudniok latinul. Kutnárban Querini püspök egy „scola di grammatica"-t talált, melyben Elmon Péter tanító magyarul és latinul tanított (Hurmuzaki, Documente III[1], 548). Fel kell tételeznünk, hogy hasonló iskola másutt is működött s így nem volt gyökértelen az az 1643. évi terv, hogy Jászvásárban katolikus iskola keletkezzék (l. Pall Fr.: Studii italiene VI, 45—51). Ezt a tervet Beke Pál valósította meg (erről már szóltunk). Mindezek ellenére természetesen inkább azt kell gondolnunk, hogy a

Felvázolva a nevek jelentését, hű képet kaphattunk a moldvai katolikus társadalom keresztmetszetéről. Vigyáznunk kell azonban e keresztmetszet arányaira. Természetes, hogy nemcsak annyi földmíves volt a katolikusok között, ahány földmívelés körébe vágó nevet felsoroltunk és így tovább. A nevek jelentéséből ugyanis csak akkor kaphatnánk hű képet az emberek társadalmi elhelyezkedéséről, ha mindenki nevében hordaná társadalmi helyzetét, foglalkozását. Ezt azonban a teljességet némileg megközelítő arányban, egy XVII. századi összeírásban, csak az iparosembereknél találhatjuk. A magyarázat egyszerű: A névadásnak egy fejlődési fokozata összeesik a társadalmi fejlődés egyik fokozatával: akkor kezdett a két névvel, vezetéknévvel és keresztnévvel való elnevezés szokássá válni, amikor a fejlődő társadalom mind több iparost igényelt (s ez nincs messze még a XVII. századtól). Az állattenyésztés, földmívelés előbb, a kereskedés s más fejlettebb foglalkozás később vált általánossá, vagy legalábbis nagyméretűvé, mint mikor a névadó szemlélet a második névre alkalmas jegyet kereste az emberben. Ezért található a nevek közt kevés állattenyésztésre s földmívelésre, azonkívül kereskedésre s más fejlettebb foglalkozásra utaló név, viszont sok iparosnév. Így van ez nemcsak a moldvai katolikusok között, hanem a nyugatibb Európában is mindenütt (Heintze szerint pl. a leggyakoribb német nevek: *Müller, Meier, Schmidt, Schneider*, tehát iparosnevek, „Berufsnamen" című fejezetben).

Az így mutatkozó hamis arányt azonban helyre kell billentenünk. Természetes, hogy a nevek jó nagy többsége, a falvakban szinte mind, állattenyésztő s földmívelő embereket takar. Az állattenyésztők sokféleségét eléggé mutatja csak az a néhány név is, mely a körébe utal. Ezek nagyobbrésze rumén s részben szláv eredetű: *3 Csobán, 6 Pakurár, 1 Kozár, 5 Kozin, 1 Kozina, 1 Paszkár, 4 Brenza, 1 Butak, 4 Kránik, Sztrungă* hn., bizonyítva, hogy a pásztorkodásban a rumének voltak a tanítómesterek. — A földmívelőkre azért vonatkozhat olyan kevés név, mert nem volt névadásra alkalmas különbözési jegy egy-egy embernek a földmíves foglalkozása, az általában földmíves emberek között. De ha valami újabb művelési ág, vagy gazdasági foglalkozás divata terjedni kezdett, mint pl. a vincellérség, zsellérség, kocsisság stb., az ezt gyakorlókat mindjárt el lehetett nevezni újfajta földmíves foglalkozásuk nevén. A *Vincellér, Zsellér, Kocsis* nevek s foglalkozási ágak egyébként meglehetős frissek (vö. OklSz. első adatait), Moldvában már az összeírásunkban való jelentkezésük azt jelentheti, hogy nem maradt el a korabeli színvonaltól a moldvai földmívelés. Ebben u. i. a katolikusok, magyarok járhattak elöl, a pásztorkodással ellentétben a ruméneket is ők taníthatták rá. Az általános jellegű és ismert hatások helyett[76]

latinos műveltségű katolikusok latin-tudásukat Erdélyben szerezhették. Főleg áll ez a szászokra, akik jobban megőrizték erdélyi kapcsolataikat, mint a magyarok s ez az iskolakapcsolatokra is vonatkozik. Szász mesteriegények nem egyszer átmentek Besztercére kitanulni a mesterségüket (Iorga, Comerț. 171). Bizonyosan kollégiumi tanulók is voltak közöttük.

[76] A magyarság szerepéről a rumének földhözkötésében l. Elekes L., A román fejlődés alapvetése: Századok 1940 : 278—313, 361—404. A rumén

egy-két helyi, a névsor vizsgálatából kiderülő tényre utalok itt. A moldvai szőlőművelés pl. szorosan összefüggött a magyarsággal. Bandinus szerint majd minden moldvai magyar települési helyen intenzív szőlőművelés folyt, ahol nem, azt külön megemlíti. Minden tehetősebb katolikus egyháznak szőlője volt, sok holdnyi mennyiségben, borházzal s néha főzőüsttel.[77] A legjobb moldvai borok katolikus magyar lakosú helységek produktumai voltak.[78] Rumének nem nagyon foglalkozhattak szőlőtermeléssel, mert amely helyeken a magyarok kipusztultak, mint Vászlóban, Románban, elpusztultak a régi szőlők is, jeléül annak, hogy a rumének nem törődtek velük.[79] Magyar szőlőművelőkről tanúskodnak a Bandinus által elég sűrűn felsorolt moldvai szőlőhegyek túlnyomóan magyar nevei.[80] Nemkülönben magyarokról szólnak a moldvai szőlőművelés legrégebbi okleveles adatai is.[81] A rumén szőlőgazdálkodás

földmíves *răzeşekre* (< magy. *részes*) összefoglaló ismertetést l. Mikecs 158—65. A moldvai magyarok ruméneknél jobb gazdálkodására egy-két adalék: Lükő 14.

[77] A kutnárinak mintegy 15 holdnyi K. 12. § s még külön *magister pincernarum*-a, pincemestere is K. 16. §. — A szucsavainak 8 hold Szu. 5. §. — A romániának szintén 8 hold R. 6. §. — A tatrosinak 2 hold, T. 4. §. és így tovább. Sok papról kellett is megállapítania Bandinusnak, hogy részeges (pl. a tatrosi, T. 13. §, a huszti is „nagy ivó" volt, H. 6. §, a bákói is, diákjával együtt, Bk. 18. §).

[78] Első moldvai bor — Bandinus szerint — a kutnári, mely a magyarországi borral vetekedik, van is szőlője Kutnárban a vajdának, Moldva összes urainak, sőt lengyel uraknak is, K. 2. §. Második a huszti, enyhe kellemes ízű, H. 5. §, tököt töltve meg vele, tiszteletük jeléül szokták a husztiak átnyújtani, H. 8. §. Harmadik a forrófalvi s azután jön a terebesi (De ubertate 1. §).

[79] V. 4. § és R. 6. §. Még Mánfalváról említi, hogy lakói nem termelnek már szőlőt. Az ok itt is a magyarok fogyása: hajdan u. i. Mánfalva „magyar falu volt", Bandinus idejében azonban már csak 8 család maradt meg az egykori magyarságból (M. 3. §).

[80] Kutnárban: in monte *Huruba s (huruba* a MTsz. szerint székelyföldi és tordai tájszó, jelentése 'putri, viskó, vityillő'; Wichm. is szótározta: *huruba* 'grosser unterirdischer Keller'. Ezt jelentheti a szó a hegy nevében is ('pincés hegy'), ezzel a jelentéssel áll közel az etimonjához is (< kisor. *hruba*, Jb. XXVI—XXIX, 27 < ném. *Grube); Keuely, Laslo, Szamar;* rum. a *Sarata* hegy neve, szl. a *Csombrics* és *Ploska* hegyé; latinul két hegyet nevez meg Bandinus: *Mons Episcopi, Mons Oppidi,* ezek mögött magyar elnevezések is lappanghatnak. — Románban magyar az „in promontorio *Lukacshegy,* hoc est in monte *S. Lucae*", szláv az in promontorio *Zombrik* (K. 12. §, R. 6. §). L. IV. fej. 7. jegyzetet is.

[81] Egy 1470-i oklevélben a következő herlói szőlőművelők vannak megemlítve (9 falka szőlőt adtak el Ştefan cel Mare vajdának, 544 tatár tallérért): *Carlac Laslău, Toţ Istfan, Staşco, Sebiştian, Fasechiş, Imbrio.* Hatójuk nevéből öt magyar, állapítja meg az oklevél méltatója Giurescu II, 450. — Iorga, Comert. 173 szerint Ştefan cel Mare több ízben üdült Herlóban (Bandinus, He. 4. § kőfallal körülvett, olasz művű híres vajdai palotáról beszél, melyben a vajdáknak sok gyönyörűségük tellett a régi időben) s a fentieken kívül még a következőktől vásárolt szőlőt: *Agata*-tól, az öreg *Kárlák,* vagy *Kárvák* feleségétől, *Lőrinc*től, Iuga kincstárnoka pedig „arany

terminológiáját csak futólag vizsgálta meg egy kutató, mégis talált benne magyar eredetű nevet.[82] Mindez a magyarok egykori nagy szerepének a jele a moldvai szőlőgazdálkodásban.

Az iparosokról említettük már, hogy nevüknek körülbelül megközelítő arányában foglaltak helyet a katolikusok társadalmában. Valószínűleg Moldva egész iparosságában is jelentős részt képviseltek. Tudnivaló u. i., hogy a rumén ipart idegenek indították el és segítették a legújabb időkig (Iorga, Industr. 30). Iorga a rumén ipar történetében csak a szászokat és örményeket emeli ki a városok és ipar megalapításában (uo.), de hogy a magyarokat is éppolyan arányban meg kellett volna említenie, már csak az ipar legrégibb, leghasználatosabb és leggyakoribb szava, a *meşteşug* (< magy. *mesterség*) s a *meşter* (< magy. *mester*, uo. 1) is mutatja. A XVII. század közepén a névsor tanúsága szerint főleg a *fazekas, kádár, mészáros, szőcs* és *lábbeli-készítő* mester-

magyar forintokért" *Jurcău* (< *Gyurkó*) mészárostól, *Kis László* fiától és *Oláh János*tól és *Gáspár*tól. — Az előbbiekből joggal következtethetjük, hogy Ştefan cel Mare idejében a nevek szerint szinte teljesen magyar Herló volt a szőlőművelés központja Moldvában. Valamilyen ok folytán azonban a herlói szőlőművelő magyarok délebbre húzódtak Kutnárba. Ilyen értelemben nyilatkozik Iorga, Comerţ. 174 is. (Vö. a következő tényekkel: Bandinus He. 1. §: Herlónak régebben 500 család magyarja volt, most csak 5 van; He. 2. §: a templom tárgyait a kutnári egyházra bízták, melytől erről elismervényt kaptak; Iorga, Comerţ. 174: Despot Vodă herlói iskolája leégvén, Kutnárba költözött; uo.: Petru Schiopul vajda 1576-ban már nem Herlóban üdült, mint Ştefan cel Mare, hanem Kutnárban; uo.: Kutnár aránylag későn tűnik fel az oklevelekben). Úgy sejthető, hogy a magyar szőlőműves népnek ez a valószínűleg helyi földrajzi tényezők okozta délebbre húzódása Kutnárban sem állt meg, Kutnár *Sarata* nevű szőlőhegye és a tövében elterülő *Szeráta* telep u. i. 40 katolikusával (sajnos, névsora hiányzik) ugyanazon elnevezésnek látszik s Kutnártól elszakadt, *Sarata* szőlőhegyen letelepedett, szőlőművelő lakosokról tanúskodik. — Kutnár keletkezéséről egyébként egy hagyományt ír le Bandinus, K. 1. §, minden bizonnyal a kutnáriakat összeíró szász Gross György (rávonatkozólag l. I. fejezet 30. jegyzet) értelmezésében. E szerint a moldvai vajda egyszer Budára, hűbérurához, a magyar királyhoz utazva, megízlelte annak kiváló borait. Hogy neki is legyen bora, szőlőműveléshez értő embert kért a királytól. Adott is az neki egy *Gutnar* nevűt, aki azt a helyet választotta ki Moldvában szőlőművelésre, melyet róla neveztek el (eddig a kutnári magyaroké is lehetett e monda). „*Gutnar* azt jelenti, hogy 'jó bolond', vagy ahogy mások magyarázzák: *Gutnor:* 'jó szél', ebből lett a *g*-t *k*-vá változtatva Kutnár." Az etimológia persze naiv, korabeli színvonalú. Iorga, Comerţ. 174 *Kotunar* (< *cotună*)-ból származtatja, s ez lehetséges is. Ebben az esetben a szóközépi nyílt rövid mgh. kiesésével (vö. *Szucsavai* < *Szucsvai, Veronika* < *Vernika* a névsorban) magyar ajkon lett *Kotunár*ból *Kotnár* ~ *Kutnár*, amiképpen a korábbi magyar és szőlős telep, *Herló* (rum. *Hârlău*) neve is magyar alakításúnak látszik, vö. Giurescu II. 441. A két név így azt tanúsítja, hogy a szláv alaprétegre rumének és szászok előtt telepedett a magyar. Csak az újabb településnek kikövetkeztetett *Szerátát* foglalták s nevezték el a rumének a magyarok előtt.

[82] Rum. *oltoi* < magy. *oltó*, Lükő 15.

ség volt elterjedve a moldvai magyarok közt. Bizonyára befolyással voltak ezek a hasonló moldvai mesterségekre. A legrégibb moldvai oklevélben említett *szűcs* pl., mint már említettük, a tatrosi magyar *Szűcs Mihály* volt. A lábbeli készítő mesterségnek az egyik elterjedt rumén neve, a *tălpălar* (névsorunkban: *Talpalár*) való a mesterség hasonlóan régi s elterjedt magyar nevéből, a *talpaló*-ból (vö. 1490: Georgio *Thalpalo* OklSz.).

Kereskedők lényegesen többen lehettek, mint ahogy a nevek mutatják. Egy bizonyosfajta moldvai várostípus u. i. éppen a kereskedőknek köszönheti a falvak közül való kiemelkedését. Sok falu között t. i. a központi földrajzi fekvésűek találkozó, vásárló és eladó helyek lettek s ezáltal városokká fejlődtek (Iorga, Industr. 30). Szinte a szemünk előtt zajlik ez le, ahogy Bandinus jelentését olvassuk: Husztban csütörtökönként népes piac van (H. 5. §). Bákóban a vámot szedik az Erdélybe menő (marha)kereskedőktől (Bk. 41. §). Barlád mellett vezet az út Havaselve, Törökország, meg Lengyelország felé; lakói lusták a földművelésre, inkább kereskednek (B. 3. §). Jászvásár a gyüjtő s közvetítő helye a keleti áruknak, innen Tatár-, Török-, Orosz-, Lengyel-, Magyarország felé mennek a kereskedők (J. 1. §). — Iorga, Comerţ. minden egyes moldvai város kereskedelmét részletesen megfesti. Tatrosról pl. azt írja, hogy a XVI. században marhakereskedők jártak innen Brassóba, a sóbánya kamarása 4 vásárnapot rendelt el, ezeken marhát, disznót, halat adtak s vettek nagy mennyiségben a lakosok (uo. 178). Ilyen körülmények között bizonyára nemcsak az *Áros* és *Haláros* voltak kereskedők a katolikus magyarok közül, mint a névsor mutatja, hanem többen, mások is, hiszen a magyar települési helyek jórésze vásárhely és város volt. Régi moldvai oklevelek átvizsgálása igazolná feltevésünket. Egyelőre csak a következő adatokat közölhetjük: XVI. századi bajai kereskedők (?) nevei: *Székely János*, *Adorján* (Iorga, Comerţ. 174); 1530-ban a barládi kereskedők között *Várgó Jörg* (helyes átírás?) és *Kovács Miklós* voltak magyarok (uo. 179); a bákói *Ferenc* 1550-ben ökröket hajtott Brassóba (uo. 284); 1541-ben két segesvári kereskedő Tatrosban *Ioannes Farckas*-tól kapott szállást és vásárolt bort (Hurmuzaki, Documente XV, 399); egy 1547. évi brassói német oklevél szerint a szász Kelemen von Armdorff megbízásából „*Kobak Ambrus* aus der Moldau von Hustwar“[83] és „*Antal* vom Edgethallem“ ökröket vásárolt Moldvában (uo. 458).

Jórészt az iparosok és kereskedők közé kell számítanunk azt a mozgó elemet is, mely nevében valamely helyről való származás emlékét viseli. (Ennek tárgyalását l. IV. fej. 2 b., c. pontban.)

Végül a vajdai szolgálatban állókról még néhány szót. Ezek általában nem a moldvai katolikusok közül kerültek ki, hanem a szomszédos Lengyelországból és Erdélyből. Szucsavában pl. 1599-ben 2000 lengyel és magyar katona táborozott Movila vajda zsold-

[83] Ennek az adatnak az az érdekessége, hogy összeírásunkban is szerepel egy *Kobak* nevű Husztban, minden bizonnyal a fent említettnek valamelyik leszármazottja.

jával (Querini jelentésében, Hurmuzaki, Documente III[1], 549). Bandinus Vasile Lupu jászvásári katonái között 130 „kálvinista hitben tévelygőt" is talált, akik [Beke] prédikációira már kezdettek járni (J. 6. §). Maga Bandinus megmondja, hogy idegenek s nem moldvaiak voltak ezek. Mi tudjuk, hogy főleg erdélyi székelyek, akiknek vajdai katonai szolgálatba állásáról több adat ismeretes (vö. pl. Erdélyi Országgyűlési Emlékek IV, 556). Úgy látszik a nevekből, hogy ezek egy része, a katonai szolgálat után Moldvában telepedett le. — A vajdai tisztviselők közül az egyik, *Miskolczi*, már a nevében elárulja nem-moldvai, magyarországi származását

III. FEJEZET.

1. A nevek (vezetéknevek) h a n g t a n i vizsgálatát megnehezíti, hogy — latin szövegben s latin orthographia hatására — a magánhangzóik rövidsége s hosszúsága nincs jelölve. Főleg azonban az a már említett tény, hogy több listáról írta össze őket, valószínűleg Beke Pál s bizonyára — befolyásolva a maga használta hangalaktól — nem mindig a különböző összeíróktól lejegyzett formában. Ezt a KM. számtalan eltérő alakjából merjük következtetni. Egyrészük ugyanis korántsem másolási hiba, hanem minden bizonnyal az eredeti listákat, a papok és diákok névsor-listáit követi (más vonatkozásban ezt már másutt is megállapítottuk a KM.-ról). Az eredeti listák pedig (s az erre jobban figyelő KM.) feltehetőleg közelebb állottak a neveknek a nép körében élt hangalakjához, mint Bekének az UR.-ban megőrződött átírásai.[1]

A nevekben a fentiek ellenére is mutatkozó hangtani jelenségeket a következőkép csoportosíthatjuk:

A magánhangzó-változások terén részben nyiltabbáválás vehető észre.

o > a. Főhangsúlyos szótagban, talán regresszív asszimiláció hatására: 3 *B a l h a* (UR.-ban kettő: *Bolha)* < *bolha*, esetleg ~ *bo'lha*, azaz nem *bolhá*-ból fejlődött, hanem az eredeti szláv *bl̥cha*-ból (vö. EtSz.) lett önálló nyelvjárási alak, Wichm.: *bālha*, Csűry: *bālha*, MTsz. Székelyföld: *bolhaszeg*. — *D a r n a i* < ? *Dorna* patak nevéből. — Főhangsúlyos szótagban, ha a következő szótagban rövid *o* áll: KM.: több *D a b o s* (UR.-ban mind *Dobos)* < *dobos*, másutt példát nem találok rá. — *B a n t o s* < ? *bontos*, vö. CzF.: *bontos*, székely tájszó. — Hosszú *ó*-s szótag előtt vált az *o a*-vá a ? *F a r r ó* névben (KM.: *Tarto* !) < *forró*, melynek *farró* alakját sehol sem találom, Wichm.: *fōrró*. Csűry: *fōrǫ́*, a székelységben 1602: három *Forró* OklSz. — Az egyik *Borka* név (< *Borbála)* a KM.-ban *B a r k a*, mely az előbbi továbbfejlődött alakja lehet (esetleg < *Barbála* < *Barbara).* — A *T o m á s* (< lat. *Thomas*) > *T ām á s*

[1] Ez az alább még felsorolandó példákból jól látszik, mutatóba kiragadjuk közülük a következőket: UR.: *Balha* és 2 *Bolha*. KM.: 3 *Balha* Szf. Wichm.: *bālha* (a századeleji népnyelvi alakok alig térhetnek el a XVII. század közepitől). — UR.: *Katona*, KM.: *Katana* Sza. vö. OklSz. első szóközépi *a*-s adatait. — UR.: *Arros*, KM.: *Aroz* Do., utóbbiban a *-z* talán a moldvai magyar nyelvjárás sziszegését őrzi a szóvégen, l. alább. — UR.: *Kozokar* Bf., 2 *Kosokar* Ba., KM.: *Kozkar* és 2 *Koskar*, melyben a második nyíltszótagbeli rövid magánhangzó kiesése, mint analógiák mutatják, szabályos lehet, tehát benne népi hangalak rejtőzhet, l. alább, stb.

fejlődés mindkét tagjára van példa a névsorban.[2] — Főhangsúlytalan szótagban a rövid *o* *a*-vá változott (vö. WICHMANN: Nyr. XXXVII, 303): *Galambas* < *galambos*, *Agaras* < *agáros* (de vö. az *Áros* és *Haláros* (WICHM.: *árasz*), *Bárdos* (WICHM.: *bárdāl*), *Lakatos* (WICHM.: *lakatassz*) és *Sipos* (WICHM.: *szipassz*) neveket is, melyek zártabb kötőhangzóikat megőrizték).

i > e. Ebben: *Deák* (KM.: *Diák*) < óegyh. szláv *diakŭ*. A legrégibb adatokban *i* van, az *e*-s alakok a XV. század elején tünnek fel (vö. OklSz.); azután felváltva használták őket, mígnem a XVIII. századra a *deák* kiszorította a *diák*-ot. A mai *diák* a régi alak modern feleleventése (EtSz). Vö. I. fej. 36. jegyzetet is. — Esetleg a KM.: *Csezmadia* (UR.: *Csizmadia*) sem hibás, hanem továbbfejlődött alak < *csizmadia* < szerb *čizmèdžija* < tör. *čizmä* (EtSz.).

Meg kell említenünk még néhány nevet, melyben ugyan nem történt nyiltabbá válás, de azáltal, hogy a köznyelvben vagy szomszédos nyelvjárásokban fejlődött zártabb alakokkal szemben nyiltabb fokon maradtak, a használóik nyiltabb magánhangzókat szerető természetéről tanúskodnak. Ilyenek: *D(a)rabant* (első adat 1439: *Drabant* Nyr. XLII, 306) ~ köznyelvi *darabont* (feltűnik 1509-ben, vö. OklSz.). — KM.: *Katana* (első adat rá 1386: *Kathana* OklSz.) ~ köznyelvi *katona* (feltűnik a XV. század közepén, OklSz.). — *Kakas* (első adat 1138/1321: *Kakasti* MNy. XVIII, 32) ~ CSŰRY: *kokas*, MTsz. csíki adatok: *kókis, kukas*. — *Csalán* (1214: villa *Soluhan*, 1234: *Salan*, 1299: Arky-*Chalan* EtSz.) ~ MTsz. adatai a Székelyföldről: *csanál* és *csi(h)(j)án(y)*, Moldovából: *szillán*, CSŰRY: *csanál, csalár* mellett *csënál, csilánt* és *csonál(r)*. — *Hajdó* (első alakok: *Hajdo* OklSz.) ~ köznyelvi *hajdú*.

Másik jelenség a magánhangzó-változások terén a zártabbáválás. Ennek esetei:

a > o. Főhangsúlyos szavakban: *Kozán*, vö. WICHM.: *kozán*, egy helynév Gajcsánából *Kozsányok darabjik* SZABÓ 204 < *Kazán* < délszl. közvetítéssel hozzánk került oszm. tör. *kazan*-ból, MNy. III, 217, vö. RÁSONYI 88 is. — Egy-két személynévben: 2 *Domä* (egyik KM.-ban *Dama*) < ? *Damján* < egyh. lat. *Damianus* EtSz., de lehet, hogy a *Domokos* töve van benne. — *Módi* és *Modó* < egy régi *?Motus* < *Mateus* tövéből a szótagzáró *t* zöngésülésével, amilyen lehet a *Bot* > *Bod* névben is, vö. MNy. XVII, 121. — Talán ide vehető *?Foncsa* (UR.: *Toncsa*) < régi magy. *Fancs* ~ *Foncs* név származéka, vö. PAIS: NyK. XLVIII, 282. — Esetleg az eredeti hangállapotot őrzik s nem *a* > *o* fejlődésen mentek keresztül a *Szorka* < or. **sorka*, (MELICH: NyK. XXVI, 126) és a *Rob, Robocska* (< szl. *robŭ*) nevek, vö. WICHMANN: MNy. XXXV, 76, de azzal a ténnyel, hogy nem történt meg ben-

[2] Keresztnévből lett vezetéknevek haugtani jelenségeit az alábbiakban is csak akkor említjük meg, ha azokat legalább kétféle, előforduló alakjukban példázzák (mint *Tomás* > *Tamás* az *o* > *a* fejlődést), vagy ha az előforduló név hangalakja eltér a közhasználatú alaktól (pl. alább *Vernika* a *Veroniká*-tól).

nük az *o* >*a* fejlődés, mint a köznyelvi *szarka* és *rab, rabocska* alakokban (a névsorban is van *Szarka* és *Rab)*, a zárt magánhangzók megőrzéséről tanúskodnak.

ö, ő > **ü, ű** ebben *Szőcs* > *Szücs*. Eredetibb a *szőcs* alak, vö. az OklSz. első *Zooch, Zewch* alakjait. *Zwch*, azaz *Szücs* a XV. század második felében tünik fel először (OklSz.). — A *Györgye* névnek előfordul egy zártabb *Gyürgye* alakja is.

Egyéb esetek: *i* > *ü* zárulás történt a *Csürke* névben (első alakja 1322: *Chyrke* OklSz., a *csürke* változat hamar feltűnik, ma Wichm.: *sürke*, MTsz. Székelyföld: *csürke*, Csüry: *csirke)*. Az *o* > *u* zártabbá válásra lehetnek példák esetleg a következő nevek: *Bodó ?* > *Budó*, az alapjukul szolgáló név hangalakját nem tudjuk megállapítani: < *Bodmér* ~ *Budmér*, vö. EtSz.. — A *Kutnári* név egy előbbi < *Kotnári*-ból fejlődhetett, vö. a névsor *Kotnarski* nevét (a hely neve váltakozva *Kotnár* és *Kutnár)*. — A *Kucsis*, ha nem hibás alak (példát nem találok rá), egy előbbi *Kocsis*-ból való s szintén az *o* > *u* zárulásra példa.

Tanulságosan egészítik ki a fenti példákat azok az esetek, melyekben idegen nevek katolikus magyarok közt használatos alakjaival állunk szemben. Jórészt nyiltabbá válnak magyarok ajkán az idegen nevek, mint pl. *Boldor* (ugyanez a név egy 1655-i oklevélben: *Boldur)* < tör. *buldur* vagy *boldur*. Rum. eredetű nevekben különösen feltűnő a nyiltabbá válás (adatok Tiktin-ből): **u** > **o:** főhangsúlyos helyzetben *Botnár (Butnár* is van) < *butnar; Boszíok* < *busïoc* ~ *bosïoc, busuioc;* mellékhangsúlyban is: *Longoc* < *lunguţ;* mellékhangsúlyban: *Barboc* < *bărbuţ; Jónáskó* < *Ionaşcu* (a magy. alakra a *-kó* kicsinyítőképző is hathatott). **ă** > **a,** pl. *Balán* < *bălan*, vö. *bolán* (székelyföldi tájszó, Balog A. csíkfitódi születésű, kolozsvári tanár szíves közlése); *Barbát* < *bărbat*, vö. a székelyek között 1602: *Borbát* OklSz.; *Barbosz* < *bărbos;* a fenti *Barboc* < *bărbuţ; Kaluger călugăr; Paszkár* < *păscar; Pakorár* < *păcurar* (van 3 *Pokorar* (ebből kettő KM.: *Pokarár)* és *Pekurár* alak is, melyeknek főhangsúlyos *o-*, illetve *e*-je nyiltabb mint a rum. *ă*, viszont zártabb a *Pakorár a*-jánál s ez a jellemző: némely helyen zártabb fokban vették át a magyarok a rum. szót). **ă** > **o:** *Zlotár* < *zlătar;* föntebb *Poko(a)rár* < *păcurar*. **â** > **a** ebben: *Blanda* < *blând*. **â** > **e** *ebben: Brenza* < *brânza*. **ai** > **á:** *Kránik* < *crainic* (esetleg kisor. *krajnik)*. **oi** > **aj** ebben az esetben: *Lupaj* < *lupoi*. — A zártabbá válásra is van eset, bár jóval kevesebb: **a** > **o:** *Armonkuc* (UR.: *Armankuz)* < *armancuţ*. **e** > **i:** *Vicsin* < *vecin*.

Érdekes példáit találjuk névsorunkban az *-ó, -ő* képzővel képzett neveknek. Ismeretes, hogy e képzők előzménye *-aγ*, illetve *-eγ* volt, pl. **biraγ* > *biró*, **számtaγ* > *szántó*, **szüleγ* > *szülő*, stb. Más fejlődést eredményezett azonban, ha az *-aγ* és *-eγ* nem szóvégi, hanem szóközépi helyzetbe került, azaz ha még ragok járultak hozzá, pl. a többesi rag: **biraγ-ak*, **szüleγ-ek*, vagy birtokos rag: **biraγ-am*, **szüleγ-em*. Ezekből az *aγa* > *á* és *eγe* > *é* fejlődéssel mind szabályosan lettek *birák*, *szülék*, és *birám*, *szülém*. Igy tehát a *biró* ~ *birák*, *szülő* ~ *szülék* féle név-

szóknak más a tőhangzójuk ragtalan *(biró, szülő)*, és megint más ragos *(birák, szülék)* esetben (vö. Horger: MNy. IX, 111 kk.). Az újabbkori fejlődés lassan kiszorítja a *birák, szülék* példájában mutatkozó *-á, -é* tőhangzót s a ragtalan eset *-ó, -ő* véghangzójához (nem érezvén annak *-ay, -ey* előzményét) fűzi a ragokat: *birók, szülők, biróm, szülőm*. A régi nyelvben azonban még kivétel nélküli volt az *-ó, -ö* tőhang ragtalan s az *-á, -é* tőhang ragos esetekben. Mint neveink mutatják, a moldvai magyarok között is elevenen élt e szabály még a XVII. század folyamán is. Példáink a következők:

Az *-ő* tőhangzós csoportra: *Szüle*. Ennek a véghangzója egy *(*szüley- >) *szüleyek > szülék* többesszámi alakból vonódott el, önállósult (vö. Horger: MNy. IX, 116). Első előfordulása szn.-ben 1483: *Zyle* OklSz., a NySz. adataiban még több a *szüle*, mint a *szülő*, a mai köznyelvben általános *szülő*-vel szemben nyelvjárásokban még mindíg él a *szüle*, vö. *ördöngős vén szüle* MTsz. Székelyföld. Értékesebb, mert ritkább a *Csipe* név. Az OklSz. példát e névre nem idéz (ha csak a *Chipeu* 'pungens, vellicans, carpens, mordax, acris' nevek valamelyike nem tartozik ide), de vö. a NySz. XVI. századi adataiból: *chipébe, chipeienec forgó chontyát* stb.; MA[4]: *czipe* 'coxendix', *czipe fájás* 'ischias', *czipeje faylalo, czipeinek forgo czontja;* PP. 1782: *Tsipe* 'coxendix'; mai nyelvjárási alakokból Csűry: *csipőü*, de *csipeje, félcsipejü*. E példákból látható, hogy a *csipő* (< **csipey*) szavunknak az *-é* tőhangzója elevenen hatott régebben, s a ragos eseteiből, mint a *Szüle* esetében, egy *-e* végű ragtalan alak is elvonódott: *csipe*. Itt említjük meg a *Güze* (ÚR.: *Güza*, hibás lehet) nevet is (~ *güzü* ~ *gözü* 'mezei egér', stb.), mely régi tör. jövevényszó, < tör. **kösäk, *küsäk* (Gombocz: MNy. III, 162), s mint ilyennek, szabályos megfelelője *g[ü]özö* ~ *g[ü]özü*. Ebből azonban, valószínűleg analógiára, *güze* lett, vagyis felvette az *-ő* (> *-ü*) végű szavaknak úgy látszik az *-é* tőhangzós ragos alakjaiból még gyakran elvonódó *-e* hangzós végzetét (vö. erre: *keserü* < *keserő* NySz. ~ *kesere* MTsz. Csongrád m., és 1464: Petrum *Kewsere* OklSz., *gübü* < *gübö* ~ *gübe* MTsz.).

Az *-ó* tőhangzós csoportra néhány érdekes *Szántó* hn. > *Szántai* szn. típusú példát tudunk felhozni. Az *-ó* végű nevek előzménye, mint fentebb már jeleztük, *-ay* volt, ebből *-ó* azonban csak szóvégi helyzetben, ragtalan esetben lett. Ha pl. a származást jelölő *-i* rag jött hozzá: *szántay-i*, ebből a szóvégen a két magánhangzó közti *y* szabályos kiesésével *szántai* lett (vö. Pais: MNy. XXIX, 235). Igy keletkeztek az *-ó* végű helyneveink *-ai* végű melléknévi formái, melyeknek analóg hatására még olyan *-ó* végű helynevek is felvették az *-ai* végzetet, melyek szóvégi *-ó*-ja más, nem *-ay* képzőből ered. Jórészt ez az eset a mi neveinkkel is: *Balhai* < **Balhó* < *Balhoj* (így írja Bandinus a folyó nevét He. 4. §, J. 2. §), mely hangátvetéssel alakult formája a *Bahlojnak* (vö. *Bahloi* Reychersdorffer) rum. *Bahlui* < tör. *bahil + uj*, Weigand, Flussn. 98. Az előbbi levezetés alakjai közül csak *Balhó*ra nem találtam adatot, viszont hangátvetés nélküli párja már előfordul, vö. *Bachló* Jerney 121 az *-ó* végű, szerinte magyar eredetű moldvai helynevek között, *Bakló* uo. 163. — *Vászlai* < *Vászló* hn. és folyónév, a névsor-

ban *Vaslo*-nak írva < rum. *Vaslui* < tör. *Vasuluj*, WEIGAND, Flussn. 99. — 4 *Tázlai*[3] < *Tázló* folyó, Bandinus *Taslo* formában írja T. 1. § alatt (> ebből lett a rum. *Tazlău*). WEIGAND, Flussn. 87 magyar eredetűnek gondolja a folyó nevét. Mindenesetre az a ruménban. Végső fokon azonban nem magyar a név. A *Bahló* és *Vászló* etimonjai után magától kínálkozik egy *Tázló* < tör. **Tazluj* felvétele, melyben a *taz* (vö. a *Tázlár* neveket, MNy. XXII, 217) 'kopasz, tar' + a gyakori *-uj* 'völgy, folyó' szó van *-l-* kötőhangzóval (az *-uj*-ra és az *-l-* kötőhangzóra l. WEIGAND, Flussn. 97—8), s jelentése 'kopasz, tar völgy'. Megerősíti ezt a származtatást a folyó környékén lévő sok török emlék: a *Tázló*ba ömlik a *Turlui* (~ magy. *Turló* (!), JERNEY 121) < tör. *turula* 'legelő' + *uj* (azaz 'legelővölgy', a 'kopaszvölgy' ellentéte), ennek újból egyik mellékpatakja a *Coman*, hasonlónevű faluval a torkolatában, a Tázló meg a *Tatros*ba ömlik (< *Tatáros*), melynek a völgyében egy *Comăneşti* nevű falu van (vö. WEIGAND, Flussn. 99). — Ugyancsak nehéz elképzelni egy eredeti *-a* végződést a következő szláv eredetű helynevekből képzett nevekben: *Karakai* < **K(a)rakó* (>rum. *Cracău*) < kisor. *Krakov*, a *krakati* 'kiabál, zajong' igéből, WEIGAND, Flussn. 86. — *Herlai* < *Herló*, így van említve a jelentésben mindenütt (ebből > rum. *Hârlău*, vö. GIURESCU II, 441) < szl. **horlov*, vagy **hrolov*, vö. REYCHERSDORFFER: *Crolow*, 1653: *Hrălău* Studii şi doc. V, 606. — *Darnai* három helynévből is eredhet: < *?Dorna*, < *?Darna*, < *?Darnó*, de akármelyikből is ered, végső fokon egy szláv *dĭrnavŭ* 'pázsitos, gyepes', < *dĭrnŭ*, BERNEKER, SlavEtWb. I, 256 szóból való. — A *Bakai* vagy *Bákai* név alapjául szolgáló magy. *Bakó* vagy *Bákó* város nevének már el tudjuk képzelni egy régi *-ay* végződésű alakját (első adat a személynévre 1229: *Bocou*, alakv. *Bokov*, *Bakou*, *Bakó* EtSz.). Nem tudjuk eldönteni, hogy a város neve az összeíráskor *Bakó* vagy *Bákó* e, (> *?Bakai* vagy *?Bákai*), mert a XVI. századtól a XVIII. századig váltakozva fordulnak elő *bakó* és *bákó* (EtSz.). WICHM. *bákó*-nak szótározta.

Meg kell említenünk még a magánhangzóváltozások köréből két hangrendileg párhuzamos alakpárt: *Kósa* ~ *Kőse*, (**Janika* ~) *Jenika* (KM.: *Jenka*). Utóbbiban a nem illeszkedő *-ka* kicsinyítőképző vagy abból ered, hogy a hangrendi párhuzam még nem formálta át az egész szót, vagy pedig abból, hogy idegen nyelvi környezetben az illeszkedés törvénye meglazult. Esetleg fordítva, a szóeleji *ja- je-* lehet idegen, rum. hatás, vö. *Iaşi* ~ népi neve *Ieşi*, *Eşi*, magy. *János* > fogarasi rum. *Ieneşel*, PAŞCA 257, *Iarcu*, *Iarca* > *Iercu*, *Iercău*, uo. 256. — Van példánk szóbelseji nyilt szótagban álló felső és középső nyelvállású

[3] Ebből kettő a KM.-ban *Tazli*. Az alak nem feltétlenül hibás. Birtokos raggal végződő helyneveink (*Orosháza*) ugyanis *-i* képzős alakjukat birtokos rag nélkül képzik (*orosházi*), mert az eredetibb alakjuk — ősibb lévén a ragtalan birtokos szerkezet — birtokos rag nélküli (*Orosház*). Ennek analógiájára aztán olyan nevekben is *-i* pótolja az *-ai*, *-ei*-t, melyek végén nincs birtokos rag, pl. *Bakta* > *bakti*, *Derecske* > *derecski*, stb. HORGER: MNy. XXIV, 10. Ez történhetett a *Tázlai* > (ebből elvonással **Tázla*) > *Tázli* esetében is.

rövid magánhangzók kiesésére is, közvetlenül rövid magánhangzós nyílt szótag után (vö. e törvényre: Horger: Nyr. XXXIX, 289 kk.): *Szucsvai* (KM.-ban a *v* is eltűnik az *a*-val: *Szucsai*) < *Szucsavai*, a helység neve *Szucsava* ~ rum. *Suceava* < kisor. *sučava* t. i. *rěka* 'kanyargós (t. i. folyó)', Weigand, Flussn. 83. *Vernika* < *Veronika*, vö. a szatmármegyei *Olcsva* lakói között 1449: *Veronica*, 1483: *Wernica*, ugyanaz egy másik oklevélben *Veranyka*, 1520: *Wernyka* (Maksai F., A középkori Szatmár megye. Bp. 1940. 185); a közhasználatban gyakoribb a harmadik szótagbeli magánhangzó kiesése: *Veronka*. Nem feltétlenül hibásak a KM. *Kozkar*, *Koskar* és *Jenka* alakjai sem, lehetnek azok az előbbi mintára képzettek *Kozokar*, *Kosokar* és *Jenika* nevekből.

A mássalhangzók köréből a következő jelenségeket említhetjük meg:

A híres és sokaktól leírt moldvai magyar sziszegésnek (vö. Lükő 52) két névben véltük felfedezni a nyomát. Az egyik KM.: *Aroz* (UR.: *Arros*), mely talán eredetibb hangalakot őrizhet az UR.-nál. A *z* hangértéke ugyanis némely esetben *sz*, vö. *z Dezka* Szf., *Lazlo* F., KM., *Mezaros* B., stb., ezek szerint a név hangzása *Arosz* lehet (vö. Wichm.: *árasz*). A másik: *Demze*, melyben a *z* szintén *sz* értékű kell, hogy legyen, vö. Wichm.: *demsze*.

Egy-két névben zöngésülés figyelhető meg, pl. *Gilyén* ~ *Kilyén* < *Kilianus*, adatok rá a XIII. századból *Gilien*, *Gilianus* Kovács, Ind., l. még Horger: MNy. XXX, 195, Pais: MNy. XXXI, 208 is. — *Gazan* (UR.: *Kazan*) < *Kazán*, vö. a gajcsánai nevek között *Gyozsán* és *Kozsány* Szabó 203—4 < *Kozán* < *Kazán*. — A **kaj*igető szócsaládjába tartozó több nevünk közül zöngésültek *Gágós* ~ *kákós* ~ *Kákó* és *Gángó* ~ *Kánkó*. — A *k* zöngésülésére a magyarban vö. tör. **küdän* > magy. *gödény*, tör. **kösäγ* > magy. *gözü*, stb. MNy. XXVI, 353.

Zöngétlenedett a *Csánkó* a *csángó*-ból, mely Horger valószínű magyarázata szerint a *csengő* mélyhangú, majd megnyúlt párja (MNy. IX, 418). A *Csompoly* név egy **Csomboly*-ból (< *csomó* ~ *csombó* + *-ly* képző) fejlődött. Ha a *Botka* a szl. *Bodmér* név származéka, a tőzáró mássalhangzó a *k*-val való szomszédságban szintén zöngétlenedett. A *Pera* név esetleg egy szl. *Bera* (< *Berislav* töve + *-a* kicsinyítőképző) zöngétlenült párja.

Mássalhangzóelhasonulást figyelhetünk meg a következő nevekben: *Szöbörcsöki* < *Csöbörcsöki*, ez pedig < *Csöbörcsök* helynévből < (?) tör. *čöpür* 'argali, egy hegyi juhfajta' (Radloff) + *čük* kicsinyítőképző (Zajaczkowski, Sufiksy 24 kk.). — *Turbul* < rum. *turbure*, Tiktin.

Nem bizonyos, hogy hibás a KM. *Czular* alakja az UR.: *Szular* helyén, < rum. *sular*. Esetleg u. i. egy szókezdő *sz* > *c* változás következett be a névben a magyarok ajkán, mely változás a magyarban nem ritka (vö. *szulák* > *culák* stb., Melich: MNy. XI, 412).

Elég sok olyan nevünk van, melyben a köznyelvi alakokkal szemben a jésülés még nem következett be s jésületlen formában erede-

tibb hangállapotot őriznek: KM.: *Baranay* (UR.: *Baranyai)* < *Barana*, minden valószínűséggel < szl. *brana*, EtSz., vö. *Baranya*. — *Belini* < **Belin*, a Háromszék-megyei *Bölön(y)* régebbi hangalakú neve (~ rum. *Belinu* HELYSÉGN. 1898.), vö. 1366: *Bulyn* SzOklt. BARABÁS féle 397, 1415: *Bwlen* uo. I, 110, 1459: *Belen* uo. BARABÁS féle 92, 1475: *Bewlen* uo. 134, 1547: *Bewlewn* uo. V, 60. A **Belin*, bár nincs rá adat, a fenti fejlődési sorba tartozik, legfeljebb régebbi hangállapotban való maradása feltűnő. Úgy látszik, a helység rumén neve hatott rá, mely a helynév egy régi magyar állapotának konzervált alakja. — *Bogdán* < szl. *Bogdan* szn. EtSz., ma *Bogdány*. — *Borbél* < ném. *barbier* (< francia *barbier)* > disszimilációval *borbél*, ma *borbély*. — *Cigán* < valamelyik balkáni nyelvből, valószínűleg a rum. *ţigan*-ból, első adatok rá a XIV. századból: *Zigan, Czigan, Chygan* OklSz., WICHM.: *cigán*, köznyelvben *cigány*. — *?Csákán* (írva: *Csaken)* < tör. *čakan*, RÁSONYI 81, a régiségben *csákán*, ma *csákány*. — *Kapitán* < klat. *capitaneus*, ma *kapitány*. — *K[e]restél* < egyh. lat. *Christianus* > *Kristél* > *Krestél*, vö. 1409: *Kristhel* OklSz., közhasználatú alakja *Keresztély*. — *Láni* < lat. *Ianii*, mai nevekben *Lányi*. — *Tika* a *tyúk* szavunk régi, jésületlen alakját őrzi *-a* kicsinyítőképzővel. — *Rozván* < szl. *raz-zvan*, van a névsorban egy *Rozbány* is (írva: *Rosbani);* ennek nevében nemcsak jésülés történt, hanem *v* > *b* változás is. Egy jésületlen *Boszotán* névnek is (< rum. *bostan* < tör. *bostan)*, van jésült *Boszitány* alakja is. — Jésülésre egyébként az előző két példán kívül még csak egy van: *Bályó* (írva: *Balio)*, vagy *Bájó*, melyben a *Bálint* jésült tövét sejtjük *-ó* kicsinyítőképzővel (vö. *Báló, Báji* ~ *Bóji)*.

Meg kell még említenünk néhány főleg idegen eredetű nevet, melyben a magyarok a mássalhangzó-torlódást feloldották: Szókezdeten: 3 *Darabant* < *Drabant*, 2 *Kalára* < 5 *Klára*, *Keresztél* < *Krestél*, megvan minden esetben a feloldatlan alak is. Szóközépen: *Boszotán* és *Boszitány* < rum. *bostan* < tör. *bostan*, *Korcsomáros* < szl. *krčmar* SzófSz., vö. az első adat 1389: *Korchmarus* OklSz. Hangátvetéssel oldották fel a *Herkul* (< ?kisor. *hrek* + rum. *-ul)*, *Szterlec* (< szl. *strelec)* és *Turcul* (UR.: *Trucul* < ném. *Trutz* + rum. *-ul)* nevek szókezdő mássalhangzó-torlódásait.

2. Alaktanilag meglepő gazdagságot mutatnak a nevek. Oka ennek abban a már leírt szükségszerűségben rejlik, hogy az együttélő közösség tagjainak sokszor hasonló nevű fiatalokat kellett megkülönböztetniök egymástól, nem egyszer az apjuktól is. Ez a tény a következő alaktani variációkat hozta létre (leginkább keresztnévből lett vezetéknevek esetében fordulnak elő):

a. Ferenci típus, vagyis kn. *-i* képzővel. Ez az *-i* egyezik a köznevekben lévő nomen possessi képzővel, pl. asszony*i* (régiségben Székelyudv. C. 366: assonyealatok) és a helynevekben gyakori *-i*-vel, pl. Tamás*i*, Petr*i*, Bács*i* (zalamegyei puszta, 1141—61: Bache*)* Pál*i*, (Baranya m., LIPSZKY, Rep. szerint Pál*é* is), mely, mint a zárójelben már felhozott régebbi adatok is bizonyítják, az *-é* birtokosképzőből ered (l. MELICH: MNy. X, 156). E szerint a *Ferenci* azt jelenti, hogy 'Ferencé, a Ferencé, Ferenc fia'. Hasonló képzés minden keresztnévből lehetséges,

mintahogy gyakoriak is a *Péteri, Andrási, Györgyi, Miklósi* stb. féle nevek. Névsorunkban csak egy van ilyen: *Ferenci*.

b. Demeterfi típus, azaz kn. + *-fi*, 'Demeter fia' jelentéssel. E nagyon elterjedt forma tulajdonképpen egy ragtalan birtokos szerkezet, mely a finnugor nyelvekben ősibb a ragos szerkezetnél, állandóbb jellegű kapcsolatokban meg is maradt (pl. *atyafi, lúdláb*, stb.), más esetekben azonban kiszorították a ragos formák, pl. *Péterfia, Istvánfia*, stb. HORGER: MNy. XXIV, 14. Névsorunkban ragtalan szerkezetben mutatkoznak: *Demeterfi* és *Mózsfi*, utóbbi esetben egyúttal rövidülés is történt a keresztnévben.

c. Kiskati típus, vagyis a kn. elé tett megkülönböztető *kis* jelző, olyan értelemben, hogy az apa, esetleg „nagy Kati" mellett a „kicsi , a fia Kati". Az ebben az elnevezésben rejlő szemléletmódra érdekesen tapint rá az OklSz. egy adata: 1359: Michaelis parui wlgo *quis* dicti. Adatok hasonlóan képzett nevekre az OklSz.-ból: 1457: Lucas *Kysmesther;* 1503: Johannes *Kyskwn;* 1598: Georgius *Kislukach*. Névsorunk idevágó példái *Kiskati* és a Kati továbbrövidített formájával (l. alább) *Kiska*.

d. Barra típus, azaz a név megrövidítése abból a célból, hogy több hasonló nevű egyént, pl. apát és fiút, vagy két fiatalt egymástól megkülönböztessenek. Ilyen esetekben az egyiken a teljes név *(Barrabás)*, másikon a rövidített név *(Barra)* maradhatott rajta. Az effajta rövidülés nemcsak keresztnevekből lett vezetéknevek esetében gyakori, hanem keresztnevek becealakjaiban is, vö. MELICH: MNy. X, 105 kk. (keresztnévből lett vezetéknevek és becekeresztnevek a legtöbbször egy és ugyanazon alkotások). — A rövidülésre névsorunkból a következő példák idézhetők: Esetleg *Ambur* < *?Amburus*, ejtéskönnyítő *u* közbeiktatásával az *Ambrus*ból, vö. 1584: *Amburus* OklSz.; *Andor* < ugyancsak egy ejtéskönnyítés céljából *o*-t közbeiktatott *Andoriás* (< *Andriás* < *Andreas)* alakból, vö. EtSz.; *Barra* < *Barrabás; Bene* < *Benedek; Berta* és *Birta* < *Bertalan*, illetve *Birtalan*, vö. EtSz.; *Kiska* ϕ < *Kiskati* ϕ (< *Kiskatalin*, vö. I. fej. 35. jegyzet). A *Kati* (< *Katalin)* lerövidülésére *Ka* szócskára, két nyelvjárásszigetünkből is van példa (mindkettőben gyakori a rokonsági és keresztnevek egyszótaggá való megrövídülése megszólításokban): Szakadáton: *Hoa mész te Kë* (*Kë* = Këta ~ Kata, ugyanott *Pé* = Péter, *I* = Ilona, stb. VÁMSZER 94, előtte már HORGER: MNy. VI, 207—9), Halmágyon *Ka* = Kata, *Ist* = István, stb. HORGER: NyK. XXXI, 384, vö. még a Szabófalváról települt Ploszkucén névsorában: *Laj* és *Lajika* vn. (DOMOKOS 217); *Mojs* < *Mojses*, vö. MNy. X, 106.

e. Györgye és Ágó típus, azaz kicsinyítőképzőkkel ellátott nevek, melyeknek vagy a teljes alakjához járulnak a képzők *(Györgye)*, vagy pedig megrövidített tövükhöz *(Agó: Agnes* töve + *-ó* kicsinyítőképző). Teljes nevekhez, úgy látszik, leginkább akkor járulnak, ha a nevek egyszótagúak. Névsorunkban kettő van ilyen: *György* (származékai *Györgye* > *Gyürgye, Györgyik, Györgyice*, — de van *Gyur-ka, -kó* is) és *Pál* (származéka a tőhangzó megrövidülésével *Palkó)*. Teljes nevekhez is járul még, tekintet nélkül a szótagszámukra

a *-cska, -cske (Demeterecske, Mártonocska, Mihályocska, Péterecske)* és a *-ka, -ke, -kó, -kő (Balázska, Simonka, Péterke, Istvánkó, Mihálykó)*. Minden más kicsinyítőképző — s ez az esetek nagyobb száma — csak megrövidült tövekhez tapad.

Ezeket a megrövidült töveket Tolnai vizsgálta meg MNy. XXIII, 171 kk. Kivétel nélkül egytagúak s legtöbbször zártak (Zsigmond > *Zsig*-a), néha azonban, bizonyos képzők előtt, nyiltak (Gyula > *Gyu*-szi). Nemcsak egy képzővel alkothatnak származékokat, hanem többel, képzőbokrokkal is (Borbála > Bor-*i, -csa, -ka*, stb.). Tőhangzóik bizonyos esetekben a kicsinyítőképző hatására megnyúlhatnak *(Ben*jámin > *Bén*-i), vagy megrövidülhetnek *(Gábor* > *Gab*-i). E megállapításoknak megfelelően a névsorunkban előforduló töveket 5 csoportra oszthatjuk: 1. zárt tövűekre, melyeknek tőhangzója változatlan *(Bene*dek > *Ben*-e, -csi, -ke), s 2. melyeknek változik, mégpedig rövidül *(Márton* > *Mart*-is, *Mar*-ci)és 3. nyúlik (régi *Motus* zöngésült tövéből *Mód*-i). 4. Nyilt tövűekre, melyek tőhangzója változatlan (*Gergely* > *Ge*-ci, -cő) s 5. melyeké változik, mégpedig rövidül *(Dávid*, vagy *Dániel* > *Da*-ka, vö. *Dakó* < *Dávid*, *Dacsó* < *Dániel*, EtSz.). Alább a kicsinyítőképzőkkel együtt táblázatban tüntetjük fel őket (*-gal jelölve meg a nyiltszótagú töveket s **félkövérrel** a tőhangzó változásait, mind a nyilt, mind a zárt tövűeknél).

A kicsinyítőképzők rendkívüli gazdagsággal járulnak a jelzett tövekhez, nem egy ritka, sőt elő nem fordult alakra (∅, főleg Varga, BK. alapján állapítottuk meg) adva példát a magyar nyelv történetében. Két csoportra oszthatjuk őket:[4]

Egyszerű képzők:

-a, -e. Szl. *Budmér* > *Bud-a; Damján* > *Domján*, vagy *Domokos* > *Damakos* névből *?Dam-a* (UR.: Doma) és *Dom-a; Fancs* ~ *Foncs* > *Foncs-a* (UR.: Toncsa); *Lukács* > *Luk-a; Miklós* > *Mikl-a* ∅; *Simon* > *Sim-a* (magyarban ritka, vö. Varga, BK. 89, esetleg rumén lehet, melyben gyakori, vö. Pașca 321); *Tomás* > *Tamás* névből *?Tom-a* (KM.: Tomó. *Toma*, ha helyes, a magyarban ritka, vö. Varga, BK. 90, esetleg rumén lehet, melyben gyakori, vö. Pașca 337), *?Tam-a* (UR.: Tamó); *Tibold* > *Tib-a;* közszói eredetű nevekben: *?Csosz-a* (KM.: Csoszó) egy *csosz-* (< *csoszog?)* tőből; *Tik-a* a *tik* > *tyuk* szavunkból. — *Benedek* > *Ben-e; György-e; Lőrinc* > *Lör-e; Péter* (< *Petrus* > **Petr-*) ~ *Pe'tr-e*, melyben a származék őrizte meg a tőhangzó eredeti minőségét s a teljes alak töve nyult meg.

-ó, -ő. *Agnes* vagy *Ágota* > *Ág-ó; András* > *Andr-ó; Bálint* jésült tövéből *Báj-ó;* szl. *Bodmér* ~ *Budmér* > *Bod-ó, ?Bud-ó* (KM.: Buda); *János* > *Ján-ó* (tőhangzó változatlan marad, vö. Wichm.: *jánasz, jánaszka, jáni, jánsi, jánkuska); Magda* > *Magd-ó* (esetleg már az *a*-t is kicsinyítőképzőnek érezve, azt *-ó*-val felváltott alak); *Mateus* > *Matus* > *Motus* nevünk zöngésült *tövéből Mod-ó* ∅;

[4] Táblázatukat együtt közöljük a tövekkel, melyekhez járulnak, kötőjellel választva el tőlük. Egyszer levezetett tövet másodszor már nem vezetünk le. A tövek s kicsinyítőképzők alkotta képzésmódot l. II. fej. 3Aa pont, melyben a képzések analógiáit is idéztük szükséges esetekben.

?Tam-ó Ø (KM.: Tama); *?Tom-ó* Ø (UR.: Toma); közszói eredetű nevekben: *Csák-ó*, van *Csák* is; *Csik-ó*, van *Csik is; Csosz-ó* (UR.: Csosza). — *Demjén*, vagy *Demeter* > *Dem-ő; Gergely* > *Gerg-ő; Sebestyén* > *Seb-ő.*

-i. *Feliciánus* > *Föcén* névből *Föc-i* (vagy *Föc-i?); Katalin* > *Kiskat-i;* régi *Mod-* tőből *Mód-i* Ø *(vagy Mod-i?).*

Összetett képzők:

e eleműek: -ce: *Gergely* > *Ger-ce* Ø és *Gen-ce* Ø (a tőbeli *r* > *n* változásra vö. *Margit* > *Manci).* **-ci:** *Bertalan* > *Ber-ci; Gergely* > *Ge*-ci; Márton* > *Mar-ci.* **-cő:** *Ge*-cő.* **-ice:** *György-ice* Ø.

cs eleműek: -csa: régi *Tomás* > *?Toncsa* (KM.: Foncsa); közszói eredetű névben *Kal-csa (*kaj-, *kal-* igetőből). **-cse:** *Bercse.* **-csi:** *Ber-csi* Ø; *Ben-csi* Ø; *Borbála* > *Bor-csi.*

g elemű: -ig: *Ferenc* > *Fer-ig* Ø; *Gergely* > *Ger-ig* kn. Ø. Fontos megemlíteni, hogy mindkét név a vegyes magyar-szász lakosságú Kutnárban fordul elő. Az *-ig* kicsinyítőképző ugyanis német nevekből van elvonva (vö. *Alexander* > *Lexig,* Heintze 112, *Antonius* > *Thonig* 116, *Apollonius* > *Lonnig* 117, *Blasius* > *Blasig* 143, *Dominicus* > *Dominig* 172, *Fabianus* > *Fabig* 187, *Martinus* > *Märtig, Mertig* 341, *Paulus* > *Paulig* 379, stb.). Ezt a szász hívek nevében sokat mondogatták a magyarok, mígnem ismétlődése feltűnt, s csábított magyar tövekhez való ragasztására. A *Gerig* lehet ugyan német is (a *Gregorius* ~ *Gergely*-nek a németben is van *Ger-* töve, vö. *Gery, Jerie, Göhry,* stb., Heintze 215, mely gyakori *-ig* képzővel szabályos német alakot ad, vö. *Görig* uo.), de mivel a *Ferig* nem (a *Franciscus*nak nincs ném. *Fer-* töve, l. Heinze, de a magyarban igen, vö. *Fer*-ke, -ci, stb.), valószínű, hogy nemcsak ez, hanem a *Gerig* is magyar képzés.

k eleműek: -ik: *Andr-ik* Ø; *Bartolomaeus* > *Bart-ik; György-ik* Ø; *Orsolya* > *Ors-ik* Ø. A *Bartik* kivételével (vö. Varga, BK. 31) nem találok rájuk a magyar névanyagban példát, tehát az előbbi *-ig* kicsinyítőképzőhöz hasonlóan tipikus moldvai képzővel állunk szemben. Az *-ik* rendkívül elterjedt szláv képző (vö. Miklosich 13) s Moldvában rengeteg is a szláv nyom, mégsem tudjuk az *-ik* szláv nevekből való elvonását olyan konkrétan elképzelni, mint a *Ferig, Gerig* esetében az *-ig* elvonását német nevekből, mert nincs adatunk a XVII. században magyarokkal vegyesen élő, nyelvüket megőrzött s magyarok által is szláv nevükön nevezett szlávokról, vö. mégis a névsorunkban található sok szláv nevet, IV. fej. 3. f. pont. **-ika:** *Balázs* > *Bal-ika.* **-cska, -csk e:** *Demeter-e-csk e; Márton-o-cska; Mihály-ocska; Péter-e-csk e;* közszói nevekben is: *Rob-o-cska; Szász-o-cska.* **-ka, -ke:** *Balázs-ka; Bor-ka;* szl. *Bodmér* zöngétlenüléssel > *?Bot-ka; Dávid* > *Da*-ka; Dániel* > *Dan-ka;* régi *Gyorgy* > *Gyurgy* alakból *Gyur-ka; Simon-ka; Piros-ka; Zsófia* > *Zsó*-ka;* közszói névben: *Csaló-ka. — Ben-ke; Ger-ke* Ø; *Péter-ke;* közszói névben: *Mester-ke* **-kó, -kő:** *Andor-kó; Balázs* > *Bal-kó; Dániel* > *Dan-kó; Gyur-kó; István-kó; Mihály-kó; Pál* > *Pal-kó; Tamás* > *Tan-kó;*

községi névben: *Bán-kó;* a *kaj-* igető származékaiból *Ká*-kó; Kán-kó;* zöngésülve *Gán-gó.* — *Benedek* > *?Be*-kő.* **-kos:** *Dániel* > *Dan-kos* Ø; *Dorottya* > *Dor-kos* Ø; egy községi eredetű névben zöngésülve *Gá*-gós* Ø. Mivel egyik példánk sem fordul elő Moldván kívül másutt, tipikus moldvai képzőnek kell tartanunk. Talán egy *-kó* (vö. Dan*kó* és Dor*kó* VARGA, BK. 35, 38) és *-os* (vö. Dán*os* uo. 35) összeolvasztása lehet. **-kuc:** *Bartolom(eus)* > *Bar-kuc* Ø; *Benedek* > *Be*-kuc* Ø. Szintén tipikus moldvai képző, mely úgy sejtjük, egy magy. *-ka, -ke,* vagy *-kó, -kő* (vö. *Barkó* EtSz.) és a gyakori rum. *-uț* képző összevonása lehet, esetleg a rum. *-cuț* (ez is összetétel *-că* + *-uță* > *-cuță* nőnemű, majd hímnemű szavak végén is *-cuț,* PUȘCARIU: Jb. VIII, 160) átvétele. Az átvétel körülményei ugyanolyanok lehetnek, mint a *Ferig* esetében: rumének közt élve, sok rumén nevét mondták ki a magyarok. A rumén nevek közt sok a *-(c)uț*-cal kicsinyített, éppen névsorunkban is előfordul egy: *Armankuc,* melyekben megérezve a *-cuț* kicsinyítő szerepét, magyar nevekhez is hozzárakták. Így keletkeztek *Barkuc* és *Bekuc.* **-ók, -ők:** *Damján* vagy *Damakos* > *Dam-ók; István* > *Ist-ók; Tam-ók* Ø.

s eleműek: -is: *Márton* > *Mart-is.* **-os:** *Andr-os* Ø (vagy *'András?,* vö. *András* pildesti moldvai név, Nyr. XXXVI, 238); *Bart-os;* régi *Mateus* > *Mat-os; Miklós* > *?Mik-os;* (UR.: Miklos); *?Tom-os* (KM.: Tomás). **-us:** *Andr-us* (örmény is lehet). **-sa, -se:** *József* > *Jó*-sa; Kó-sa* egy *Ko-* kezdetű névből; *Sámuel?* > *Sám-sa;* — *Kő-se* a *Kósa* párja; *Demjén,* vagy *Demeter* > *(Dem-se* >) *Demsze.*

3. Mondatbeli funkciójukat tekintve, tudjuk, hogy a magyar vezetéknevek valamikor jelzőik voltak a keresztneveknek, ezért állanak előttük pl. „bécsi szabó Gergely" → „Szabó Gergely" (KERTÉSZ: Nyr. XLII, 289 kk.). Könnyű ezt megértenünk olyan esetekben, amikor a vezetéknevek világosan jelzők, pl. *Csorba* Péter, *Árva* Jakab, *Sánta* János, *Gyalog* Demeter, *Rác* Ágota stb. A vezetéknevek tetemes része azonban főnév — így van névsorunkban is — s főnevek jelzőül alkalmazása már nem olyan magától értetődő.

Magyarázatot ad talán az utóbbira az a finnugor nyelvi sajátság, mely szerint a főnév és melléknév között alaki különbség nincs s a jelző nem egyezik a jelzett szóval (l. MNy. XVIII, 12). Ebből az ered, hogy a főnév sokszor valóságos tulajdonságjelzőül alkalmazható, aminek eredményeképp sok főnév ki is szakadt eredeti kategóriájából s a melléknévi kategóriába került, mint pl. *fiatal, ifjú, hím, nőstény,* stb., l. MNy. X, 58 kk.

Nem kétséges, hogy az olyan vezetéknevek is, mint *Karika* Márton, *Deszka* Tamás, *Csere* János, bár főnévi nevek, funkciójuk szerint jelzők, — hiszen ha valakinek csak a keresztnevét tudjuk, minden esetben így kérdezzük vezetéknevét: *milyen* Tamás? — *Deszka* Tamás. A kérdés csupán az, hogy miként történhetett e főnevek kiválása a maguk funkciójából s milyen jelentéssel lettek jelzői funkciójúak? Ennek sok esete lehet, egy-kettőre nézve a következő a sejtésünk.

Valószínű, hogy az olyan vezetéknevek, mint „*Karika* Márton" (elő-

fordul a névsorban), amelyek jelzős összetételekben gyakran szoktak szerepelni (pl. *karikalábú*), az összetétel jelzős tagja nélkül is birtokolják az összetétel értékét (azaz *Karika* Márton = *Karikalábú* Márton), jelzői szerepüket tehát egy mellettük lappangó jelzőnek köszönhetik.

Számtalan az olyan főnévi név, melynek *-s* nomen possessoris képzős alakja is, sőt gyakrabban ez, szerepel nevekben. Példáink az OklSz.-ból: 1348: Ladislaum dictum *Fazekas*, 1584: *Fazek* Márton; 1410: Nicolaus *Zytaas*, 1374: Michael *Zyta;* 1354: Thome *Kapas*, 1602: *Kapa* György; 1388: Iohanne filio *Pathkos*, 1342: Nicolai fili *Pothkow;* 1394: Dominicum *Kormos*, 1211: *Corom;* 1291: Iohannis dicti *Zakalus*, 1095: *Zacal;* 1211: *Botus;* 1152: *Both* (MNy. XXXI, 163); 1469: Georgius *Dezkas*, névsorunkban 3 *Deszka;* 1522: Stephanus *Waryas*, 1346: Johannem dictum *Voryu;* 1381: Matheum dictum *Medues*, 1211: *Medue;* stb. Jó volna tudnunk — a példákból ez nem világlik ki —, hogy a főnévi nevek, vagy pedig nom. poss. képzős alakjaik-e a korábbiak. Ez eldöntené, hogy *-s* képzős alakjaikból léptek-e ki a főnevek, megtartva a nom. poss. értelmét, vagy pedig a korábbi főnévi alakokból — bennük lévén már, vezetéknévül alkalmazva, egy nom. poss. jelzői értelem — fejlődtek-e az *-s* képzős jelzői alakok. Akárhogy is áll azonban a dolog, összefüggés látszik a fenti főnevek és *-s* képzős alakjaik között: mintha mindkettőjüknek ugyanaz a jelzői funkciója és értelme volna. Ennek alapján vettük névsorunk *Csákány, Deszka, Kalapács* neveit is *Csákányos, Deszkás, Kalapácsos* értelműeknek.

Még *-i* nomen possessi képzős származékaival együtt tapasztaltunk főnévi neveket előfordulni, vö. 1522: Johannes *Thelek*, Franciscus *Thelek*, (uo. Elias *Thelekes* is!) — és *Teleki* nevek; 1418: Iacobus *Vydek* (1211: isti sunt serui *Vidikes*, 1277: *Videkus* is!) és *Vidéki* a névsorunkban; azonkívül *Csere-Cserei, Erdő-Erdei (Erdős* is), *Mező-Mezei*, stb. Úgy látszik a példákból, hogy némely esetben *-i* képzős jelzői értelmet kell tudajdonítanunk a főnévi neveknek. Vagyis *Csere* a. m. *Cserei*, vagyis 'csere erdőé, csere erdőből való, ott lakó, ott erdőőrízö' (vö. 1489: Valentinum *Erdewewryzew* OklSz.), stb.

IV. FEJEZET.

Minden egyes mozzanatot, melyről az előző két fejezetben szóltunk, térképre vázoltunk, hogy a nevek megoszlásából is — ha lehetséges — tanulságokat szerezzünk. Eljárásunk a moldvai településtörténethez — úgy hisszük — néhány értékes adalékot szolgáltat.

1. Már a XVIII. században felmerült az a sejtés, hogy a moldvai magyarság, azaz a katolikusság túlnyomó része, kétféle származású. Hosszú volna végigkövetni, hogy mint tisztult e sejtés napjainkig. Néhány éve külön mű jelent meg e kétféle származás tisztázására (Lükő), s meggyőző eredménye szerint székely („moldvai-székely") s nem székely („moldvai-magyar") elemekből áll a moldvai magyarság. A moldvai-székelyek a kelet felé egykor tágasabb Székelyföldnek a többi székelyekkel minden tekintetben azonos lakosai, akik fölül a középkor végén a régi, legalább a Szeretig nyúló magyar határ visszaszorult a Kárpátok gerincére (közéjük tartoznak a Bandinus által összeírt helyek közül a Tatros-mentiek: Tatros, Újfalu, Bogdána, Mánfalva, Sztánfalva, Gorzafalva, Völcsök és a Tázló mellettiek: Szalonc, Lukácsfalva; l. 4. sz. vázlat). A moldvai-magyarok, népi kultúrájuk tanúsága szerint a szamosmenti művelődéskörbe tartoznak, s így a Szamos mentéről kellett áttelepedniök a Kárpátokon a Szeret völgyébe. Ennek az áttelepedésnek az irányát a Moldva és Beszterce folyók mentén magyar eredetű földrajzi nevekkel lehet nyomon kísérni. (Moldvai-magyar eredetű helységek a Bandinus által összeírtak közül a Moldva és Beszterce Szeretbe torkollásánál fekvők: Román, Tamásfalva, Dzsidafalva, Domafalva, Szabófalva, Lökösfalva, Szteckófalva és Bákó, Terebes, Hidegkút, Bogdánfalva, Forrófalva, Paskán ; l. 4. sz. vázlat.)

Kérdés, hogy megerősítik-e, sőt esetleg tovább részletezik-e ezt a megállapítást az összeírásban mutatkozó tények?

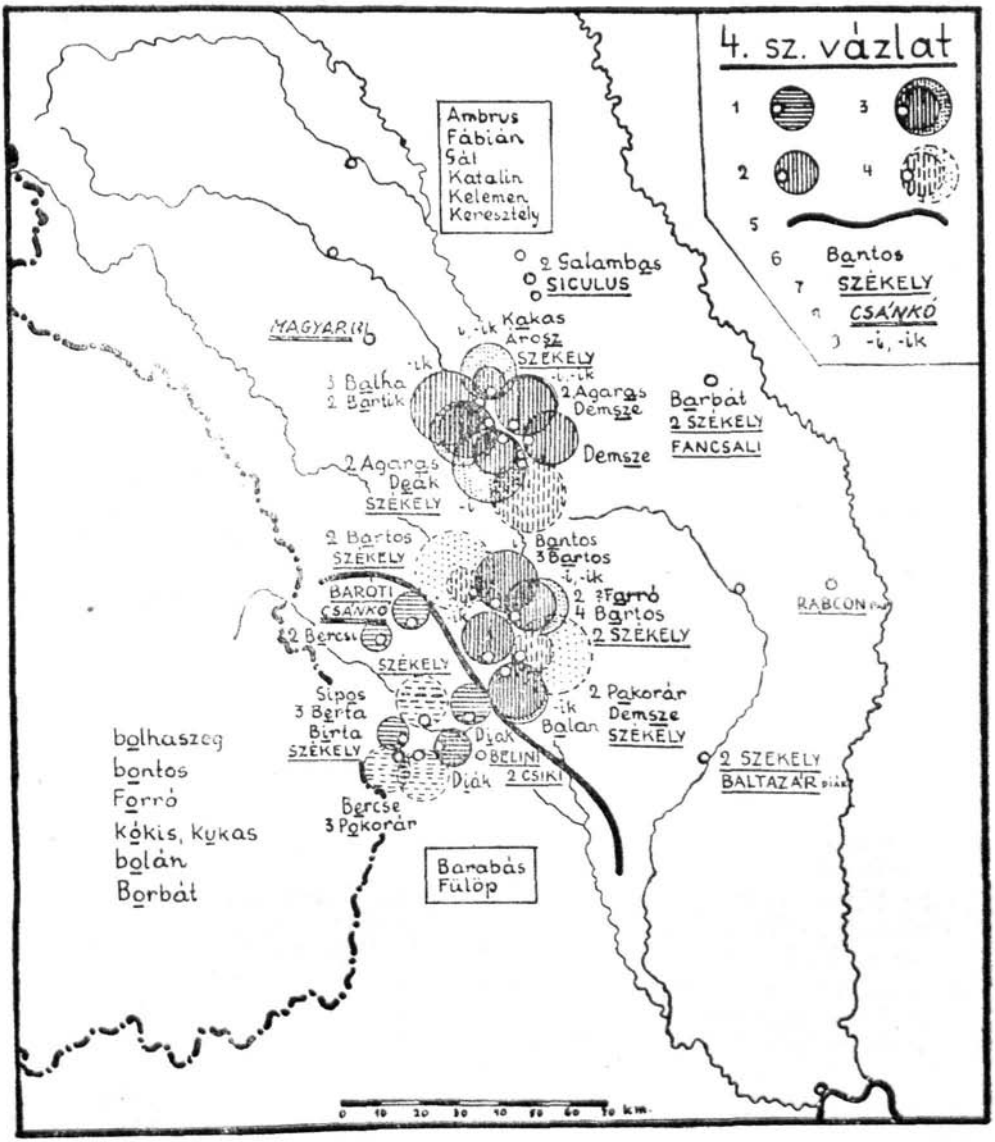
a. Átforgatván egykor a KM.-ot, már Gegő 67 közölt egy észrevételt a moldvai magyarok neveinek különbözőségéről. E szerint „kun eredetre mutatnak a régi bojár levelekben előforduló vezetéknevek: *Armoncus, Hideg, Szarka, Róka, Sánta, Körmös, Csalán, Sipos, Kancsal, Kádár, Güze, Agaras*" (az egy *Hideg* kivételével a Bandinus féle összeírásban szereplő nevek ezek mind), „míg a székely telepek vezetéknevei többnyire keresztnevekből vétettek: *István-József, Gergely-János*" (e példákat már nem az összeírásból, hanem székelyföldi emlékeiből vette Gegő). Mai tudásunk szerint már moldvai-magyart mondunk kun helyett s így jellegzetes moldvai-magyar nevek lennének Gegő kun nevei. Ez azonban semmiképpen nem áll: rumén nevet, magyar foglalkozásnevet s primitív neveket, amilyenek ezek a kun (illetőleg moldvai-

magyar) nevek, éppolyan mértékben találunk a moldvai-székelyek között is. A keresztnevekből vétetett tipikus székely nevekről szóló megfigyelés sem helytálló: mint 3. sz. vázlatunk összeállításából látszik, egyformán vannak keresztnévből lett vezetéknevek moldvai-székelyek s moldvai-magyarok között.

Kiindulásnak mégis jó Gegő megfigyelése. Abban ugyanis, hogy miként alkalmazzák a „keresztnévből vétetett vezetékneveket" a moldvai-székelyek s moldvai-magyarok, különbséget véltünk felfedezni. Erre a különbségre a keresztnévből lett vezetéknevek becealakjainak, rövidüléseinek, kicsinyítőképzőinek térképelése s a nem becézett, hasonlóan keresztnévből lett vezetéknevekhez való arányának kiszámítása vezetett rá. Megmutatta ugyanis az így kapott táblázat és vázlat, hogy a moldvai-magyar helyeken gyakoribbak a kicsinyítőképzős, vagy rövidüléses becealakok (pl. *Lőre,* vagy *Kiska),* mint a moldvai-székelyeknél, akik e szerint inkább teljes alakjukban alkalmazzák a keresztnevet vezetéknévül *(Lőrével* szemben tehát *Lőrinc,* — vagy ahogy Gegő megfigyelte: *István-József, Gergely-János).* Tanulságosnak látjuk errevonatkozó számításunkat közölni (l. párhuzamosan a 4. sz. vázlatot):

	Helység	Keresztnévből lett vezetéknevek száma	Ezekből becézett (rövidült, v. kicsinyítőképzős) alak	Százalékban	Kevésbbé becézhető keresztnevek	Ezeknek a becézett keresztnevekből való levonásával keletkező új	
						arány	százalék
moldvai-székely	Bogdána*	2	—	—			
	Gorzafalva*	5	3	60			
	Lukácsfalva	13	5	38			
	Mánfalva*	3	2	66			
	Szalonc	26	12	46			
	Sztánfalva	13	6	46			
	Tatros*	6	4	66			
	Újfalu	9	5	55			
	Völcsök	13	4	30			
moldvai-magyar	Bogdánfalva	9	6	66	—	—	—
	Bákó	44	28	63	13	31 : 28	90
	Domafalva	26	9	34	11	15 : 9	60
	Dzsidafalva	20	15	75	1	19 : 15	78
	Forrófalva	37	26	70	4	33 : 26	78
	Hidegkút*	5	2	40	3	2 : 2	100
	Lőkösfalva	7	5	71	1	6 : 5	83
	Paskán*	2	1	50	1	1 : 1	100
	Román*	1	1	100	—	—	—
	Szabófalva	23	13	56	8	15 : 13	86
	Szteckófalva	10	10	100	—	—	—
	Terebes	18	14	77	—	—	—
	Tamásfalva	9	6	66	—	—	—

Hibája volna táblázatunknak, ha minden keresztnévből lett vezeték-

Különbségek a moldvai magyarság kétféle származású csoportja, a moldvai-magyarok (északon) és moldvai-székelyek (délen) közt

A becézett keresztnevekből lett vezetéknevek aránya a becézetlenekből lettekhez 1. a moldvai-székelyeknél, 2. a moldvai-magyaroknál (a körök az aránynak megfelelő nagyságban). 3. A becézett keresztnévből lett vezetéknevek a moldvai-magyaroknál a nem becézhető keresztnevekből alakult vezetéknevek hozzáadásával (l. IV. fej. 1a. pont). 4. Kevés adatból kapott arányosság. 5. Választóvonal a moldvai-magyarok és moldvai-székelyek között. 6. Hangalakjukban eltérő vezetéknevek a két magyar csoport között. Az eltérő hangokat jelölő betűk aláhúzva. Moldvai-székely adatok székelyföldi adatokkal kiegészítve. 7. *Székely* nevűek és megállapíthatóan Székelyföldről származók. 8. Moldvai-magyart jelölő nevek. 9. A csak moldvai-magyarok között található *-i, -ik* képzők előfordulása. — Egyéb jelekre, és az egyes helységek nevére nézve l. az 1. sz. vázlatot. A bekeretezett vezetéknevek csak a moldvai-magyarok *(Ambrus, Fábián,* stb.), illetőleg csak a moldvai-székelyek közt *(Barabás, Fülöp)* találhatóak.

nevet egyforma elbírálás alá vettünk volna. Könnyű megfigyelnünk ugyanis, hogy nem minden keresztnevet lehet egyforma változatossággal becézni. A *Benedek* becealakjai pl. két lapra is alig férnek, a *Fábián*-éi másfél sort se tesznek ki (vö. VARGA, BK. 28, 43). E szerint nagyobb értékű, ha *Benedek* típusú nevet találunk a moldvai-székelyek között, mint *Fábián* típusút, s többre kell becsülnünk, ha *Fábián*-féle nevek becealakjaira bukkanunk moldvai-magyar nevek között, mint *Benedek*-félékére; azt is meg kell értenünk, ha az alig becézhető *Fábián*-féle nevekre nem is találunk becealakokat. E meggondolással a moldvai-magyar nevek közül, melyek a vezetéknevek becézésében nagyobb hajlandóságot mutatnak, ki kellett emelnünk azokat, melyeknek becealakjai az egész összeírásban nem fordulnak elő, sőt az egész magyar nyelvi anyagban is ritkák, mert az arányt a becézett és nem becézett nevek között — nem becézésre való alakjuk miatt — jogtalanul rontották. Ilyeneknek vettük az *Ambrus*, *Antal*, *Fábián**, *Gál**, *Imre*, *Klára*, *Kelemen**, *Keresztély**, *Orbán**, *Szaniszló**, vezetékneveket, melyek közül a megcsillagzottak különösen alkalmatlanok becézésre (vö. VARGA, BK.). Levonva ezek számát helységenként a keresztnévből lett vezetéknevekből, azaz csak annyi vezetéknévhez viszonyítva a becealakokat, amennyi ténylegesen becézhető, még kedvezőbb arányban mutatkozott meg a moldvai-magyarok becéző hajlama a keresztnévből lett vezetéknevekkel kapcsolatban.

Egyéb hibaforrások kiküszöbölésével s egy-két adat részletezésével tovább is javíthatjuk táblázatunkat. Sok névben mutatkozó arányt mindenképpen j e l l e m z ő nek tarthatunk, így pl. Bákó 44 keresztnévből lett vezetékneve 28 becealakját. Kevés névben mutatkozó arányt azonban inkább v é l e t l e n nek kell minősítenünk, mint pl. Mánfalván, ahol 3 keresztnévből lett vezetéknév közül 2 becézett (66%). Ilyen véletlen arányosság állhatott még elő Bogdánán (2:0), Gorzafalván (5:3), Tatroson (6:4), és Paskánban (2:1, illetőleg 1:1), Hidegkúton (5:2, illetőleg 2:2), Románban (1:1), mindenütt nagynak mutatva a becézett nevek arányát (az elsorolt helyek a táblázatban *-gal jelölve). Ha ezért e helységeket nem tekintjük, jellemzőbb a kép. Említésre méltó, hogy nélkülük a moldvai-székely helységek becéző, kicsinyítő hajlamát mutató százalék erősen megcsökken, a moldvai-magyaroké azonban alig. Jellemzőnek kell tartanunk azt is, hogy van néhány név, mely a moldvai-székelyek között csak teljes alakjában fordul elő (*Demjén* Sz., *Lőrinc* Szt. 3 Sz., *Pál* Ú., L., *Sebestyén* Szt.), a moldvai-magyarok között pedig csak becealakban (*Demő* 4 Sza., *Demsze* Tf., Ds., 2 F. *Lőre* Lö., Bf.), vagy becealakban is (*Palkó* Bk., R., *Pál* alakban: 2 Ds., 2 Bk., — *Sebő* 2 F., *Sebestyén* alakban: F.). Fordítva ilyen példákat nem idézhetnénk.

Bár a fenti részletekkel mind elhihetőbbé válik a táblázat eredménye, mégsem hoztuk volna elő, ha nem igazolná a moldvai magyarok újabbkori s részletesebb névanyaga is. Ez újabbkori névanyag — gyüjtések hiányában — csak töredékesen áll rendelkezésünkre, mégis segítségül hívható. A moldvai-magyarok s moldvai-székelyek képviseletében megvizsgáljuk belőle — nem tehetvén ezt mindegyikkel — néhány helység névsorát: megerősítik-e a XVII. század középi összeírásban mutatkozó, teljes alakú és becézett vezetéknevekre vonatkozó arányo-

kat?[1] A moldvai-magyar Szabófalva névsorában a következő keresztnévből lett vezetékneveket jegyezte fel WICHMANN (egy-két Szabófalva környéki falu néhány neve is benne van): *antós, anytyika, béne, benke, bórko, demsze, dinka, dórku, dumók, düme, dümüske, gyimi, gyimiske, gyögyike, gyuri, gyúrka, ilinka, imbriske, isztók, jánaszka, jáni, jánysi, kalári, mártyinász, mártinuc, piërke, piëtyi, piszta, pityiske, szuszán;* becézetlenek: *albiërt, baláz, bálint, dávid, ieva, gábár, gál, imbre, jakab, kelemen, kozma, lukás, miklósz, pál, szándár, szimón, tamász,* — azaz a 47 névből 30 becézett (63%). A KÁSZONI összeírta Szabófalva környéki falvakból Peldesten 15:11 (73%), Bírófalván 15:13 (86%), Jugánban 18:13 (72%). Szteckófalván 8:7 (87%) az arány, azaz még kedvezőbb, mint Szabófalván, s a Bandinus-féle névsorban. — A moldvai-székely falvak közül Onest katolikusainak neveihez férhettünk hozzá (DOMOKOS 130). Becézett nevek belőlük: *Andorka, Bartos, Bodó, Feri, Jánó, Jancsó, Kósa, Mojzi* és *Tankó;* becézetlenek: *Antal, Bálint, Bertalan, Bogdán, Demeter, Ferenc, Gábor, Gergely, Ignác, Imre, Ince, István, Jakab, László, Lukács, Máté, Mihály, Orbán, Simon, Tamás,* — ezek tehát jóval többen vannak, úgyhogy a 30 névből csak 9 becézett (30%). Hasonló az arány a többi moldvai-székely falvak névsorában is (Visantea 9:4, 44%; Lécped 42:18, 42%, stb.) s így az újabbkori nevekből összeállított statisztika alapján is bátran állíthatjuk, hogy a moldvai-magyarokkal ellentétben (akik rövidítik, kicsinyítőképzőkkel látják el: becézik) a moldvai-székelyek inkább teljes alakjukban alkalmazzák a keresztneveket vezetéknévül. Csak fokozottabb mértékben van ez így a székelyföldi székelyeknél, akiknek 1602. évi összeírásában minden nehézség nélkül akadhat az ember olyan helységre, amelynek lakói között nincs is a keresztnévből lett vezetéknevűek között becézett, csak teljes alakú (pl. a csíkmegyei Dánfalva lakói között: *Ambrus, Antal, Balázs, Domokos, Gergely, György, Imre, István, Jakab, János, Kozma, Lázár, Lőrinc, László, Márton, Máté, Mátyás, Mihály, Miklós, Péter, Simon, Tamás,* l. SzOklt. V. 222).

Még ezek ellenére, a statisztika többfajta tanúságtételére sem tartanók teljes értékűnek a mutatkozó különbséget, ha nem lehetne magyarázatát is adnunk. A II. fejezetben a keresztnévből lett vezetéknevek keletkezését vizsgálva, megállapítottuk, hogy apró, egynéven nevező társadalmakban több egynevű egyén megkülönböztetésére léptek működésbe a kicsinyítőképzők, a rövidülések, a becézés. Azaz, ha csak két

[1] A moldvai-magyarokra, főleg *Szabófalvára* WICHMANN hordott össze igen becses anyagot. Négy Szabófalva környéki falu családneveit több-kevesebb pontossággal KÁSZONI ELEK szabófalvi kántor írta le (Nyr. XXXVI, 238). A *Bákó* környéki moldvai-magyar névanyag, bár a legrészletesebb (vö. ROKONFÖLDI, azaz PETRÁS INCE közléseit *Klézsé*ről Nyr. IX, 431, X. 48, DOMOKOS is ezen a részen írta össze a legtöbb falu névsorát), csak óvatosan használható, mert e részen időközben keveredés történt a kétfajta moldvai magyar nép között s ennek megfelelően a nevek is kevertek. — Moldvai-székely névsorokat DOMOKOS-ban találunk, ezek székelyföldi nevekkel is kiegészíthetők, elsősorban az 1602. évi BÁSTA-féle összeírás (SzOklt. V.) neveivel.

István nevű apának lett is ugyancsak *István* nevű fia, a négy *István* között az *István* név már nem maradt megkülönböztető erejű, ezért lett az egyik *Istvánka*, a másik *Istók*, a harmadik *Pista*. Az íly módú becéző megkülönböztetés akkor sem szorult háttérbe, amikor a vezetéknevek jobban kezdettek megszilárdulni. Sőt éppen a becézőnevek kínálkoztak a természetszerűleg több egyforma keresztnevű ember között megkülönböztető vezetéknévül. Ha a fentemlítetteknek pl. mindannyioknak *Péter* nevű fiuk is lett, könnyen meg lehetett különböztetni e *Péter*eket az apjuk becenevével. Így lehettek *István Péter*, *Istvánka Péter*, *Istók Péter*, *Pista Péter*. De ha egyező vezetéknevek rögződtek is egyeseken, pl. *István*, vagy egy nem keresztnévi vezetéknév: *Róka*, több egyező keresztnevű *István*, vagy *Róka* megkülönböztetésére is a becézés kínálkozott a legalkalmasabbnak. Így lehetett pl. négy *István András*-nak vagy *Róka András*-nak keresztelt ember neve a közösségük használatában: *István (Róka) András*, *István (Róka) Andró*, *István (Róka) Andri*, *István (Róka) Bandi*.

A moldvai-magyarok egymást megkülönböztető elnevező szokásában ez a kicsinyítő, becéző elv érvényesülhetett, — ez a magyarázata a statisztika által többnek jelzett kicsinyített, becézett neveiknek. S hogy ez az elv mindmáig is érvényesül, fényesen mutatja a Szabófalváról települt Ploszkucén (vö. Lükő 161) lakóinak névsora (Domokos 215. — Ploszkucént azért jó példának választanunk, mert a Tatros torkolatában a Szeret mellett rumének között kis szigetként él, s apró, érintetlen közösségében töretlenül megmaradhattak a régi szokások). Feltűnik ebben először is, hogy teljes alakú keresztnevek mellett kicsinyített keresztnevek is találhatók (főleg *-i* képzővel, mely szinte az egyeduralmat vette át a neveken), pl. a rengeteg *György* mellett *Gyuri* és *Gyurka* is. Egy eset jól megvilágítja, miért van erre szükség. A ploszkucéni *Márton*okból az egyiket *Márton György*nek, a másikat *Márton Gyuri*nak hívják. Észrevehető, hogy a kicsinyített *Gyuri* megkülönböztető erejű, két hasonló nevűnek (*Márton Georgius*-nak) keresztelt ember között. Hasonlóan megkülönböztető funkciójúak a *Demi* a *Demeter*, a *Misi* a *Mihály*, a *Jancsi* a *János*, az *Anti* az *Antal* keresztnevűekkel szemben, s hasonlóak lehettek *Feri*, *Files* (< *Filep* < *Fülöp*), *Józsi*, *Laci*, *Vaszi* (< rum. *Vasile*) becenevek is, ha teljes alakú párjuk hiányzik is a névsorból.[2] A keresztnevek e példája után már könnyen megérti az ember, miért van a vezetéknevek között (a keresztnévből lettek között) oly sok kicsinyített, becézett: megkülönböztetésül szolgáltak egyforma keresztnevű apák, majd fiaik között, az egyforma keresztnevű fiak vezetéknevéül kínál-

[2] Ennek oka vagy az lehet, hogy bizonyos nevek esetében a kicsinyített forma a szokás hatalma alatt önállósult, azaz pl. *Iosephus*-nak *József* alakja már nem is használatos, csak *Józsi*, — vagy pedig véletlenségből nem élt az összeírás idején *József*, *László*, stb. keresztnevű. Egy névsorban mutatkozó elnevezési elv u. i. korántsem egy generáció produktuma, hanem hosszú nemzedékeké s megtörténhetik, hogy régen meghalt már az a *Filep*, akihez viszonyítva egy másikat *Files*nek neveztek s *Filep* nem is lett már több, de a *Files*-t tovább vitte magával a hagyomány.

kozva az apák megkülönböztető keresztnevei, mint *András Mihály* és *Andri Mihály, Demes Mihály* és *Demek Mihály, Gergely János* és *Gergis János*, stb. Bizonyára hasonló az eredete az egyéb becézett keresztnévből lett vezetéknévnek is (vö. *Ploszkucén* névsorában, Domokos 215).

Ha közölt adataink úgy mutatták, hogy a moldvai-székelyek inkább teljes alakjukban alkalmazzák a keresztneveket vezetéknévül, azaz lemondottak a megkülönböztetésnek a sokféleképp variálható kicsinyítésekben adódó lehetőségeiről, — ez az eredmény csak akkor lesz teljes értékű, ha kimutathatunk a becézés helyett egy olyan másfajta megkülönböztető erejű elnevezést, mely nem szorul rá a nevek megkicsinyítésére, hanem azokat teljes alakjukban hagyja, s mely a moldvai-székelyek körében otthonos. Ilyen elv valóban él a moldvai-székelyek között, s ez: megkülönböztető hátsó jelzők ragasztása az egyező nevekhez, ha kell, kettő is. Azaz, ha egy helyen több egyező nevű ember akad, mondjuk öt *Róka András*, ez a név egy esetben sem fog változni, csak a jelzője. Az egyik lesz *Róka András Hosszú*, a másik *Róka András Hurubás*. A harmadik *Róka András Gergely*, melyben *Gergely* talán az apja keresztneve. A negyedik *Róka András Antal*, ebben az *Antal* esetleg gyereke neve. Az ötödik *Róka András Anna*, az anyja, vagy a felesége nevével. Megtörténhetik, hogy néha még ilyen hátulról megpótolt név is kettő, vagy több marad egyező, mondjuk *Róka András Antal*. Ez esetben újabb hátsó jelzőt kap a név: *Róka András Antal Véró*, vagy talán *Róka András Antal Fekete*. Ez, az ember nevét hármas, négyes névvé is feldagasztó szokás nem kényszerült megkicsinyíteni a neveket. Ha ugyanis két *Pál* élt egy kis közösségben, az egyik — az apja nevével pótolva — *Pál István*, a másik *Pál Gergely* lett. Ha ezeknek újra egyező fiuk lett, mondjuk *György*, az egyik lett *Pál György István*, a másik *Pál György Gergely* és így tovább. E szokásból kifolyólag maradhattak meg a teljes alakú keresztnévi vezetéknevek a moldvai-székelyeknél nagyobb arányban, mint a moldvai-magyaroknál.

A fentiekből természetszerűleg következik, hogy kettős nevek mellett hármas, sőt négyes nevek is találhatók a moldvai-székelyek között (mennyiségi névadásnak neveznök az ezt eredményező szokást, mert az egyező nevűek megkülönböztetése az egyesek nevének mennyiségét növeli), míg a moldvai-magyarok között csak kettős nevek vannak, nincs is szükségük terjedelmesebbekre, mert névadásuk minőségi: a szaporulatot, a mind több egyező nevűt a nevek minőségének megváltoztatásával, a becézések, kicsinyítések szaporításával különbözteti meg.

A moldvai-székelyek mennyiségi névadását megkülönböztető jelzők hozzáragasztásával mondtuk lehetőnek. Az az érzésünk ugyanis, hogy ha alakilag nem jelzők is a hátulra ragasztott nevek (mint amilyen a fenti példáinkban *Hosszú, Hurubás)*, hanem pl. keresztnevek *(István, Gergely*, stb.), funkciójuk szerint akkor is jelzők ezek (vö. III. fej. 3. pont). Erre a következtetésre a hangsúly vezet: akárhány tagból áll valakinek a neve, mindig az utolsó tagot hangsúlyozzák: Pál

György *Gergely*, Róka András Antal *Véró*, amint az utolsó tag is a fontos, a megkülönböztető erejű, hiszen az előző tagok más(ok) nevében is előfordulnak. Moldvai-magyarok kéttagú nevében az első hangsúlyos: *Demes* Mihály és *Demek* Mihály, mert ez a jelző, s leginkább ez variálódik, ha szaporodnak az egyező nevűek. Nyelvhasználatunkban az utóbbi az általánosabb; a hivatalos forma egy ember nevéül kéttagú nevet rögzített, vezetéknevet és keresztnevet, melyben a vezetéknév funkciója szerint a keresztnév jelzője, ezért áll előtte s ezért hangsúlyos. A moldvai-székelyeknél fordított szokás fejlődött, — s ennek bővebb kikutatása még értékes részleteket deríthetne fel a többtagú nevek hangsúlyáról, a hátulra tett jelző szerepéről.

Magunk csak futólagosan érinthetjük e kérdést, mert a Bandinus-féle összeírásban természetesen nincsenek többtagú nevek, mindenkit vezetéknév és latin keresztnév képvisel s újabbkori székely névsorokhoz csak azért fordultunk, hogy belőlük újabb példákat merítsünk a teljes alakú keresztnévi vezetéknevekre. Mutatóul azonban leírhatjuk pl. a már szóbanforgott *Onest* gyakori többtagú neveit (vö. Domokos 130). Alakja szerint is jelző csak egy név mögött áll belőlük: *Vad János Hurubás*, de a környező moldvai-székely, vagy velük kevert moldvai-magyar helyekről változatos hátsó jelzők szedhetők össze. Pl. *színjelzők*: *Bodó Jakab Vörös*, *Pál György Fekete* (Florest), *Bodó Antal Szürke*, *Petrás Antal Balán* (Patak), *származásjelzők*: *Antal János Erdei* (Patak), *Tulbur Mihály Dombi*, *Vastag Márton Gödöri* (Felsőpatak), *Tankó György Galacai* (Bukila); *korjelzők*: *Bodó István Öreg* és *Bodó István Ifjú* (Trunk), *Németh György Kicsid* (Máriafalva); *egyebek*: *Petrás György Hosszú* (Felsőpatak), *Petrás J. Mozsikás* (Patak), *Dogár Mihály Fenyős*, *Dogár Mihály Bogát* (Bukila, — minden példa Domokos-ból). Az ilyen alakjuk szerint is jelzővel megtoldott nevek mellett Onesten s a többi helyeken is sokkal gyakoribbak a *Gondos György Gergely*-féle, tehát egy újabb keresztnévvel megtoldott hármas nevek, melyekben az utolsó tag leginkább az apa neve lehet. Meggyőzően bizonyítja ezt egy gálbeni név: *Zsitár Mihály Péteré*, melyhez az apa nevének birtokragos alakja tapadt. Néha becekeresztnevek társulnak a névhez (*Ignác György Anti*, *Buci Péter Mihály Feri*), olykor női nevek (*Mojzi N. Róza*, *Mojzi János Anti Véró*). Hogy ez esetekben a fia, testvére, anyja stb. neve járul-e a nevezetthez, ezt csak helyi megfigyelés alapján dönthetnők el. — Természetesen a többtagú nevek mellett mindenütt találhatók a moldvai-székelyek között is kéttagú nevek is, mert csak egyező nevűek megkülönböztetése céljából gyarapították meg egyesek neveit hármas, négyes tagúvá. Ezt ilyen példákból látjuk Onesten: *Dobos István* — *Dobos István György*; *Gondos Mihály* — *Gondos Mihály József*; *Mojzi Mihály* — *Mojzi Mihály Pista*; *Mojzi János Anti* — *Mojzi János Anti Véró*, stb. Ha valaki nevéhez hasonló nem fordul elő a közösségben (pl. Onesten *Forró György* csak egy van), nincs szükség a jelzős megtoldására. (Bár a szokás az ilyen hátulsó jelzős neveket az eredeti céljuktól függetlenítette, önállósította — mint a moldvai-

magyaroknál a becalakokat — s olykor a párjuk nélkül álló nevekhez is ragaszt jelzőt. Onesten pl. *Vad János* csak egy van, mégis *Vad János Hurubás* a neve.)

b. A minőségi és mennyiségi elnevezési szokáson, a kicsinyítésben mutatkozó kedven és tartózkodáson kívül megmutatkozik még néhány apróbb különbség a moldvai-magyarok és moldvai-székelyek között.

Nyelvjárási megfigyelések szerint a moldvai-magyarok magánhangzói nyiltabbak, mint a moldvai-székelyekéi (vö. Lükő összefoglalását 45—52), ezt tanúsítja már a moldvai-magyarok legrégibb nyelvemléke is (három török rabságból szabadult moldvai magyar kérvénye, Emlék Szily Kálmánnak, Budapest, 1918.121—2). Természetes tehát, hogy már a névsorunkban is jelentkezik ez a különbség. Példáink a következők (a moldvai-székely adatok székelyföldi adatokkal kiegészítve; l. a 4. sz. vázlatot): *Balha* 3 Szf. — *bolhaszeg* MTsz. Székelyföld; *Bantos* Te. — *bontos* székelyföldi tájszó, CzF.; *?Farró* 2 Bk. — 1602: *Forró*, SzOklt. V, 211; *Galambas* 2 K., *Agaras* 2 Sza., 2 Ds., Wichm. *szipassz* — *Sipos* Vö.; *Deák* Sza. — *Diák* Ú., Szt.; a *Bartholomaeus* előfordulásai. *Bartik* 2 Szf., *Bartos* 2 Hi., 4 Bk., 3 Te., *Berta* Te., *Berci* Bf. — *Bartos* T., *Bercsi* 2 L., *Bercse* Go., *Berta* 3 Vö., *Birta* Vö.; *Kakas* Do., Szf. — *kókis*, *kukas* MTsz. Csík m.; *Balán* F. — *bolán* székelyföldi tájszó, l. másutt is; *Barbát* J. — 1602: *Borbát* SzOklt. V, 236, 289; *Pakorár* 2 F. — *Pokorár* 3 Go. Mássalhangzóbeli különbségül csak egy esetet tudunk felhozni: a köznyelvi *s*-sel szemben *sz*-et őrző nevek: *Arosz* Do. és *Demsze* Tf., Ds., 2 F. moldvai-magyarok között fordulnak elő, amint ez az *sz* a legfőbb megkülönböztetője is a moldvai-magyaroknak a többi magyarokkal, így a moldvai-székelyekkel szemben is (vö. Lükő 52).

Mint a moldvai-magyarok minőségi elnevezési szokásából már eleve gondolható, a kicsinyítőképzők kedveltebbek és változatosabbak a moldvai-magyaroknál, mint a moldvai-székelyeknél. Nemcsak abban mutatkozik ez meg, hogy a moldvai-magyarok közszói eredetű vezetékneveket is elláttak kicsinyítőképzőkkel (pl. *Csi***kó**, *Bán***kó**, *Mester***ke** F., *Csosz***a** Szf., *Tik***a** Do., stb., újabb névsorokban Wichm.: *bán***ku** (vö. előbb *Bánkó*), *sobán***ka**, *bákós***ka** (vö. névsorunkban *Bako* Sza.). Ploszkucén: *Bákus***ka**, *Balán***ka** (vö. névsorunkban *Balán* F.). Hanem abban is, hogy vannak kicsinyítőképzők, melyek a moldvai-székelyek között meg sem találhatók. Ezek az *-i* (vö. *Kat***i** 2 Bk., 3 Sza., 5 Ds., 1 Do. és *Kiskat***i** Do., *Föc***i**, *Mod***i** Te; Ploszkucén nevei között sok az *-i* képzős, az újabb időben úgy látszik a moldvai-székelyek között is elterjedt, vö. Domokosban) és a szláv eredetű *-ik* (*Andr***ik** Do., *Bart***ik** Szf., *Györgyik* Ds., *Ors***ik** Bk., F., 2 Bf.).

Bizonyára a keresztnevek és vezetéknevek egyrészéről is meg volna állapítható az a jellegzetesség, hogy csak a moldvai-magyaroknál, vagy csak a moldvai-székelyeknél fordul elő. Névsorunk neveire nézve ezt meg is állapítottuk (de, hogy biztos eredményt közölhessünk, az egész moldvai történeti névanyagot ismernünk kellene): csak a moldvai-székelyeknél fordul elő *Barabás* és *Fülöp* vezetéknév, csak a moldvai magyaroknál az *Ambrus*, *Fábián*, *Gál*, *Katalin*, *Kelemen*, *Keresztély* vezeték-

nevek, illetve származékaik, túlnyomórészt közöttük található az *András, Antal, Ferenc* és *György* vezetéknév és keresztnév is.

c. A fentebb elmondottak mind feltételezik, hogy moldvai-magyarokkal és moldvai-székelyekkel mint tiszta típusokkal állunk szemben, azaz egymás sajátságaiból nem vettek át semmit, egymással nem keveredtek. Az újabb időben, mint röviden már érintettük, a Bákó környéki moldvai-magyarok erősen vegyültek a moldvai-székelyekkel (vö. Lükő térképeit) s már csak a Szabófalva körüli, meg a Tatros melletti falvakat lehet keveretleneknek tekinteni. Lükő vizsgálata azonban azt az eredményt hozta, hogy Bákó környéke is tiszta típusú volt még a XVIII. század előtt. Addig a kétfajta moldvai magyar népesség még nem keveredett egymással, azaz moldvai-székelyek nem kerültek feljebb a Tázló-Tatros vonalánál s moldvai-magyarok nem alább annál (Lükő 31).

Névsorunk ezt az eredményt is igazolni látszik. Azokból a nevekből gondoljuk ezt, melyekkel moldvai-magyarok és moldvai-székelyek egymás etnikumát jelölték: a *Székely, Csángó* és *Magyar* nevekből. Rögtön megemlítjük, hogy a *Magyar* név (vö. Wichm.: *magyār* 'így nevezik magukat a moldvai-magyarok') nem vehető bizonyossággal ide, mert UR.-ban *Ungarus* s a KM. *Magyar*-ja ennek fordítása is lehet. Az *Ungarus* pedig, mint jelző, eredetileg 'magyarországi'-t is jelenthetett s ez a német eredetű Nemcben, ahol a név előfordul, német is lehetett.[3] — A *Székely* (egyszer *Siculus*) több embernek a neve, — kettő kivételével — a moldvai-magyar települési területen (l. 4. sz. vázlat). Moldvai-magyarok között közéjük felhuzódott székelyeket jelöl (bizonyára székelyföldi székelyeket is), de nem tömegben felhuzódókat. Egy etnikumot jelző vezetéknév ugyanis, mint a *Székely*, mindig egyesek

[3] Ellene szól viszont a név fordításvoltának, hogy a nemci nevek egyéb jelzői, mint pl. *Transylvanus*, nincsenek magyarra fordítva a KM.-ban, tehát ebben az esetben is kell azzal is számolnunk, hogy a KM. a név eredetibb alakját őrzi. Ha ez így van, itt is felmerül a probléma, hogy miért neveznek magyarok magyart *Magyar* néven (mert *Magyar* nevűek viselőinek magyaroknak kell lenniök s magyar környezettől kellett nevöket kapniok). Feleletet adnak erre az olyan tárgyak nevei, szólások, helynevek, melyekben a „magyar" funkciója még tisztábban látszik, pl. *„magyar* puska" másfajta puska, mint a *„német* puska" (vö. OklSz.); *„Magyar* módra meg iszsza vala a bort" (1575. NySz.) úgylátszik a magyarok borivásának különbözőségét jelöli más nemzetekkel szemben; *Magyar*-Andrásfalva (Udvarhely), *Magyar*-Baksa (Szilágy), *Magyar*-Bikal (Kolozs), *Magyar*-Bogáta (Szolnok-Doboka), *Magyar*-Bölkény (Maros-Torda) stb, helynevekben a *Magyar* megkülönböztető jelző az *Oláh*-Andrásfalva, *Oláh*-Baksa, *Oláh*-Bikal, *Oláh*-Bogáta, *Oláh*-Bölkény (Helységn. 1895.) féle helynevekkel (s eredetileg a bennük lévő lakossággal) szemben. Nem lehetett máskép a *Magyar* nevű emberekkel sem. Ha egy magyar lakosságú helyre idegenek telepedtek, az oláh, német *(Oláh, Német)* Jánosokkal szemben a magyar Jánosok *Magyar* Jánosok lettek. A *Magyar* név ezek szerint mindig feltételez magyarokhoz telepedett idegeneket (amikép a *Magyar*-Andrásfalva féle helyneveknek is mindig megvan az *Oláh*-Andrásfalva-féle párjuk). Jól látszik ez a magyarság nemzetiségekkel érintkező helyeinek névsoraiban. Minderről egyszer külön akarunk írni.

feltűnését jelenti más etnikumú népesség között. Ha nem így volna, nem lehetne etnikumuk nevével jelölni a jövevényeket, mert nem volnának akkor egymástól megkülönböztethetők. Nem teszi tömeggé az egyeseket az a néhány többi név sem, mely megállapíthatóan székelyeket takar (4. sz. vázlat) a moldvai-székely településen túl is. Egyesek szórványos kirajzása pedig, más etnikumú népesség közé, még alig nevezhető keveredésnek, úgyhogy névsorunk összeírása korában nem állapítható meg moldvai-székelyek keveredése moldvai-magyarokkal. — A Székely név moldvai székelyek közötti jelentkezése újra azt a kérdést veti fel, hogy egyező etnikumúak miért jelölik egyes tagjaikat etnikumuk nevével, amelyre a 3. jegyzetben feleletet próbálunk adni. — A *Csángó* csak egy embernek neve, moldvai-székely területen (*Csanko* Sz.) s moldvai-székelyek közé telepedett moldvai-magyart jelölhet. A *csángó* magyarázója szerint ugyan e szó nem fordul elő a XVIII. század vége előtt (Horger: MNy. IX. 418), amit erősítene az is, hogy mint a moldvai-magyarok gúnyneve (vö. erre Wichm.: „*sángó* wird ... als Spitzname aufgefasst"), a *csengő* 'szépbeszédű', mélyhangú ('csúfbeszédű') párja (vö. az erreváló vélekedéseket Mikecs 376—80), tárgyi okokból nem igen keletkezhetett a XVIII. század előtt. De névsorunk *Csanko*-ját, sőt az OklSz. adatait is (1401: *Chango;* 1424: *Chanko;* 1560: *Csángó* (átírás); 1584: *Czanko* (?); 1602: *Csángó)* semmi okunk sincs nem *Csángó*nak olvasnunk és tartanunk s így a név első előfordulását a XV. század elejére kell tennünk. (Hogy így is megmaradhat-e Horger magyarázata, az más kérdés.) Névsorunkban moldvai-magyar lehúzódásáról tanúskodik moldvai-székelyek közé, mely természetesen még kevésbbé volt keveredés, mint az előbb leírt ellentétes irányú magyar népmozgalom Moldvában.

Bár tehát a *Székely* s *Csángó* nevek előfordulása még nem mond ellent a moldvai-magyarok s moldvai-székelyek közötti Tatros—Tázló választó vonalnak, — mégis megállapítható már a névsorból az a települési feszültség, mely a következő időkben ezt a választóvonalat elmosta. Mint az alábbi táblázatból látható, Szabófalva környékén nagylétszámú, erőteljes falvak duzzadtak, néhol átlag hét tagú családokkal is (mint Domafalván és Szabófalván, — ha a névsor nevei mind egy-egy családot képviselnek), úgyhogy érthető az a kirajzás, mely innen később még a Tatros torkolatáig, Ploszkucénig is elért (vö. Lükő 31—2). Bákó környékén már volt pusztuló település (az alábbi táblázatban *-gal jelölve): Paskán, s még Bogdánfalván és Terebesen is feltűnően kevés volt a lélekszám a családok számához képest, aminek esetleg háborús pusztítás, vagy járvány lehetett az oka. Legkevesebb feszültség a moldvai-székely falvakban mutatkozott, melyek közül Bogdána, Mánfalva, Lukácsfalva lakossága fogyott Bandinus jelentése szerint. Az a sok székely település, mely később a Tatros-Tázló vonalától északra keletkezett, nem is moldvai-székelyekből, hanem a XVIII. századi székelyföldi kimenekedőkből alakult (vö. Lükő 29).

Moldvai-székely helység	Hány név van benne?	Hány családot?,	hány lelket említ benne Bandinus?
Bogdána*	6	6	18
Sztánfalva	27	—	150
Mánfalva*	9	8	48
Gorzafalva	15	14	69
Völcsök[4]	23	12	57
Újfalu[4]	22	—	49
Tatros*[4]	19	30	125
Tatros nélkül	102		391
Lukácsfalva*	15	15	86
Szalonc	35	35	175
Együtt	50		261

Moldvai-magyar helység	Hány név van benne?	Hány családot?,	hány lelket említ benne Bandinus?
Forrófalva	80	—	400
Paskán*	4	6	30
Bogdánfalva[4]	23	—	55
Hidegkút	11	12	58
Terebes[4]	29	25	55
Bákó*	115		680
Bákó nélkül	147		698
Tamásfalva	15		70
Dzsidafalva	30		173
Domafalva	52		389
Szabófalva	44		300
Lökösfalva	7		40
Szteckófalva	30		160
Román*	7		36
Román nélkül	178		1132[5]

[4] Az összeírt neveknek, mivel azok a családfők nevei, egyezniök kellene a Bandinus által néhol megadott család-létszámokkal. Általában így is van, egy-két kivétellel. Völcsök 12 családjának 23 neve úgy állhatott elő, hogy a népes *Fülep-* és *Csillag*-családnak minden egyes tagját összeírta az összeíró (l. a névsorban). Ha csak egyet-egyet tekintünk belőlük családfőknek, 13 név marad a 23-ból s ez már közelebb áll a 12-höz. Tatrosban 11 család nevét nem jegyezte fel az összeíró, hogy miért, nem tudni (talán egy szomszédos, vagy közeli, külön fel nem vett helység katolikusai lehetnek a 30-as számban, vö. I. fej. 41. jegyzet). — Az átlag 5-ös, sőt 6-os, 7-es tagú családok mellett feltűnő, hogy Újfalu 22 családjára csak 49, Bogdánfalva 23 családjára 55, és Terebes 25 (vagy 29?) családjára (ha mindegyiknél egy-egy családot takar a név) meg 55 lélek jut. Újfalu esetében talán az lehet a magyarázat, hogy friss slobozia, vajdai telepítés lehetett még Bandinus korában s lakói (erdélyi magyarok) csetleg család, feleség nélkül jelentkeztek az adómentes településre. Bogdánfalvára és Terebesre l. föntebb.

[5] A táblázatból (melyben az egyes moldvai-székely és moldvai-magyar csoportok adatai különböző súlyú városaik, Tatros, Bákó és Román nélkül vannak összegezve) már előre sejthető az a később valójában bekövetkezett moldvai-magyar és moldvai-székely keveredés, melynek tüneteit, jelenségeit igen nehéz megállapítani. Úgy hisszük, hogy némely szempontot nyújtanak az elmondottak, különösen a kétfajta, a minőségi és mennyiségi elnevezési szokás leírása. Bemutatjuk ezt egy példán. Problématikus a Szerettől keletre fekvő *Gajcsána* nevű helység magyar lakosságának eredete. Egy Domokos által lejegyzett helybeli monda szerint Szent László korában települt helyére, a román földrajzi szótár szerint 300 éve Bacău megyéből. Jerney szerint a bukovinai székelyek fajtájából való (Lükő 169). Lükő Jerneynek ad hitelt, mert Jerney a moldvai falvak magyar lakosságának néprajzi meghatározásában általában hitelt érdemlő. A falu névsora azonban (Domokos 208) egyáltalán nem székely, mennyiségi jellegű, hanem minőségi: nincs benne hármas, vagy négyes tagú név, csak kettős tagú. Vezetéknevei kö-

2. Nemcsak egy észak-déli (moldvai-magyar és moldvai-székely), hanem egy nyugat-keleti felosztást is végezhetünk a moldvai katolikusok között. Erre az eredményre a rumén Nastase jutott. Megfigyelte, hogy Bandinus idejében a moldvai magyarság s vele a moldvai katolikusság a pusztulás igen előrehaladott stádiumában volt (erről az érsek jelentése teljes képet ad). A kevésbbé ellenálló települések felszívódtak vagy éppen felszívódóban voltak s csak az életerősek maradtak meg. Ezek az életerős, pusztulást átvészelő települések nyilván a moldvai magyar település legerősebb pontjain feküdtek s ennélfogva megmutatják annak egykori szerkezetét. E szerint a moldvai magyarok nagyobb, tömegesebb része összetartó csoportokban települt 1. a *Sós-Tázló* mellett (Szalonc, Lukácsfalva, Alfalu), 2. *Tatros* körül (Tatros, Újfalu, Mánfalva, Sztánfalva, Gorzafalva, Völcsök, Bogdána), 3. *Bákó* körül (Bákó, Terebes, Hidegkút, Forrófalva, Paskán, Bogdánfalva), 4. *Románvásár* körül (Román, Szabófalva, Lökösfalva, Szteckófalva, Tamásfalva, Dzsidafalva, Domafalva) és 5. *Kutnár* körül (Herló, Kutnár, Amadzsej, Szeráta, Sztrunga). kisebb része pedig szétszórt helyeken oszolt el (Galac, Takucs, Barlád, Vászló, Huszt, Prut melletti falu, Csöbörcsök, Jászvásár, Szeredvásár, Szucsava, Baja, Gyula, Nemc, Karácsonykő). Ha a csoportos településeket nézzük, meglepetéssel tapasztalhatjuk, hogy a Kutnár körüli kivételével, Moldva legközpontibb, stratégiailag legfontosabb helyein feküsznek: ott, ahol a Kárpátokról lefutó folyók a Szeret-be ömlenek, vagyis a Moldva folyó torkolatánál, a Beszterce torkolatánál, a két Tázló mellett, a Tatros folyó egy fontos vízgyűjtő szakaszánál s — mi hozzátesszük — a Tatros torkolatánál.[6] Nem kevésbbé meglepő, hogy ezek a fontos településcsoportok mind a Szeret jobbpartján találhatók (néhány szétszórt településsel együtt 29 település), a balpartra csak a kevésbbé fontos kutnári csoport s néhány elszórt település (együtt összesen 13) került. A Szeret folyó középső szakaszának ez a határjellege, melyet különösképpen hangsúlyoznak a legfontosabb helyein álló településcsoportok, nem lehet véletlen. Azt kell, hogy jelentse, hogy a középkori magyar birodalom, mely a Kárpátok keleti lejtőjére is kiterjedt s melynek védelme alatt a XIII—XIV. században a moldvai magyarok települtek, a Szereten túl nem terjeszkedett. Azaz a Szeret folyónak legalábbis középső szakasza, megesősítve erőteljes magyar telepekkel és kimutatható erődítményekkel, a moldvai vajdaság megalakulása előtti időben a magyar birodalom keleti határa volt. Rajta keresztül csak a későbbi idő-

zött túlsúlyban vannak a kicsinyítettek s köztük szerepel a tipikus moldvai-magyar nevek közül *Kati, Gyurka, Gál,* stb. A névsora szerint tehát Gajcsánának moldvai-magyarok közül kellett településnie s nem székelyek közül, ahogy Jerney s utána Lükő állítja.

[6] Vö. I. fej. 41. jegyzet: az itt fekvő *Egyedhalmá*-t, melynek magyar alapításáról, magyar lakosságáról s korabeli meglétéről biztos bizonyítékaink vannak, kihagyta Bandinus a jelentéséből s ezért Nastase sem vette fel tanulmányába. Mi 2a. szám alatt a fentebb elsorolt település-csoportok közé iktattuk (l. 5. sz. vázlat).

ben kerültek magyarok keletebbre s e szerint a Szerettől nyugatra élő magyarok régebbiek, a keletre élők újabbak.

Nastase rekonstrukcióját helyesnek tartjuk. Helyességét nem csökkenti az a tény sem, hogy alig számolt a Bandinus által minden valószínűséggel kihagyott helységekkel (vö. I. fej. 41. jegyzet), melyek, ha részben túlkerültek is a Szereten (mikor azonban?), jól beleilleszthetők Nastase csoportjaiba (l. 5. sz. vázlat). Feltétlenül erősítik ellenben a következő, a moldvai magyarok településtörténetében már jórészt ismeretes tények:

A Bandinus jelentésében előforduló helynévanyagból (mely a moldvai magyar település egyik legrégibb forrása[7]) a magyar eredetű hely-

[7] E helynév-anyag a következő (a nevek helyére nézve l. az 5. sz. vázlatot):

I. Magyar eredetű helynevek: 1. *Bakó* vagy *Bákó* (Bandinus: *Bacovia,* családnévben: *Bakai,* Szegedi: *Bakó,* Zöld: *Bákó,* Wichm.: *bákó)* < *Bakó* v. *Bákó* szn. 'mészáros' értelemben, vö. EtSz; helynevekben *Bakó, Bakófa, Bakóháza,* Lipszky, Rep. (a helynevek alább is e forrásból); magyarból rum. *Bacău* (a helynevek mai rumén alakjai alább is Lükő-ből), vö. Weigand, Jud. 174, Giurescu II, 435. — 2. *Bogdánfalva* (rum. neve Bandinus: *Valyesak,* ma: *Valea-Seacă)* < *Bogdán* szn., vö. a magy. *Bogdán(y), Bogdánd, Bogdánháza* helyneveket. — 3. Valószínűleg egy régi magyar * *Bogdán* keresendő Bandinus: *Bogdana* helyneve mögött is, vö. Lükő 158. A helység valamikor Bandinus szerint tiszta magyar volt s mint a lakossága, úgy változhatott a neve is ruménné a XVII. sz. közepére; vö. Közép-Szolnok megyében magyar *Bogdánd* ~ rum. *Bogdana.* — 4. *Domafalva* (későbbi alakv.: Timon: *Domofalva,* Zöld: *Damafalva,* Wichm.: *dumu-fala;* rum. neve Bandinus: *Reketen(t),* ma *Răchteni)* < BandEt. szerint 'Domini pagus', valójában *Domján,* vagy *Domokos* szn. *Dom-* töve *-a* kicsinyítő képzővel + *falva,* vö. a *Domafölde, Domaháza, Domahida* helyneveket. — 5. *Dzsidafalva* < BandEt. szerint „mintha azt mondanók: 'török dárda célpontja'"; helyes megfejtését l. a II. fejezet 14. jegyzetében. — 6. *Forrófalva* (Wichm.: *foru-fala)* < *Forró* szn., vö. XV. századeleji moldvai oklevélben *Furău* szn., Costăchescu, Doc. în. II, 170 + *falva,* vö. *Forró, Forrószeg* hn.; magyarból rum. Bandinus: *Forovan,* ma: *Fărăoani.* — 7. *Gyula* < BandEt. szerint *Gyula* kapitány nevéből, aki 744-ben alapította e helyet. Tényleg egy *Gyula* szn.-ből, mely a tör. *jula* ~ *džula* méltóságnévből alakult, vö. MNy. XXIV, 149. A *Gyula* szn. számtalan helynevünkben megtalálható. A moldvai hn. kialakulásának idejére fontos, hogy a *Gyula* névnek, mint pogány névnek a divatja, a kereszténység felvételével egyhamar elmult, már Kovács, Ind. s az OklSz. sem idéz rá adatot. Így a moldvai helynévnek meglepően korainak kell lennie, Bandinus adata azonban alaptalan. — 8. *Hang* völgy Nemeből Erdély felé menet, N. 9. § < BandEt.: „Echo, a hangot kilenczeresen veri vissza." Tárgyi érv alapján helyeselnünk kell a *hang*-ból való származtatást, vö. Weigand, Flussn. 85, kételkedik benne Györffy: UJb. VI, 148 és Lükő 36, aki a *hangafű*-ből vezeti le a helynevet. — 9. *Hidegkút* (rum. neve Bandinus: *Fontanella,* ma: *Fântânel)* < BandEt.: „forrásai állandó bugyogásáról nevezik így". A magyarázat helyes, vö. a gyakori *Hidegkút, Hidegpatak* helynevekkel. — 10. *Hurubás,* 11. *Kevély,* 12. *László* kutnári szőlőhegyek, l. II. fej. 80. jegyzet. — 13. *Lökösfalva* < BandEt.: „mintha azt jelentené: 'restül menő falu'"; megfejtését l. II. fej. 16. jegyzet; magyarból

nevek szinte kizárólag a Szerettől nyugatra fordulnak elő. Márpedig a helyneveknek a településtörténetben játszott szerepéből jól tudjuk, hogy elsődleges magyar (szláv, stb.) település csakis magyar (szláv, stb.) nevű helyeken történhetett. Moldva esetében tehát a Szerettől nyugatra, ott is elsősorban a moldvai-magyarok területén, ahol a leg-

rum. BANDINUS: *Lökösen,* ma: *Lecuşeni.* — 14. *Lukácsfalva* < BandEt.: 'Szent Lukács faluja', valójában egy *Lukács* szn. + *falva,* vö. *Lukácsfalva, Lukácsháza* helyneveinket; magyarból rum. BANDINUS: *Lukacseste,* ma: *Lucaceşti.* — 15. *Lukácshegy* szőlőhegy Románban, R. 3. § < BandEt.: 'Szent Lukács hegye', valójában egy *Lukács* szn. + *hegy.* — 16. *Szabófalva* < BandEt. helyes: 'Szabó faluja'; hasonló helynevünk ugyan nincs, de a *Szabó* személynévre 1271-től vannak adataink, vö. OklSz.; magyarból rum. BANDINUS: *Szabojan, Szabojen,* ma: *Săbăoani.* — 17. *Szamár* kutnári szőlőhegy, l. II. fej. 80. jegyzet. — 18. *Szteckófalva* < BandEt.: 'álljatok a faluval' (így gondolva: staţi cu falva); helyes megfejtését l. II. fej. 14. jegyzet. — 19. *Tamásfalva* < BandEt.: 'Szent Tamás faluja'; egy bizonyos *Tamás* szn. van benne + *falva,* vö. a sok *Tamásfalva, Tamásháza, Tamástelke, Tamásváralja* helyneveinket; magyarból rum. BANDINUS: *Thomasest,* ma: *Tămăşeni.* — 20. *Tatros* < BandEt.: „a mellette folyó *Tatros*ról nevezik így". A folyó s a város neve is egy régebbi *Tatáros*-ból ered (vö. a sok adat közül REYCHERSDORFFER: *Tataros),* mely *Tatáros*-nak hangozhatott, mert csak így tudjuk elképzelni, a középső, nyíltszótagbeli rövid *-a-*kiesésével, a *Tatros* alak keletkezését; magyarból rum. régebbi alak REYCHERSDORFFER térképén *Totros,* 1591: *Totrus* TIKTIN *şoltuz* alatt, vö. WEIGAND, Flussn. 86, ma *Trotuş.* — 21. *Újfalu,* vö. a sok *Újfalu, Újhely, Újlak* stb. helyneveinket; rum. neve BANDINUS: *Slobodzia,* BandEt. szerint 'adóktól és szolgáltatásoktól mentes falu', vö. IORDAN 65, ma: *Slobozia-mielului.*

II. Rumén alakjukkal párhuzamos magyar helynevek. A legtöbbjükről nem dönthető el, hogy a rumén vagy a magyar alakjuk-e a korábbi. A legtöbb esetben valószínűleg egyidőben keletkeztek, a helység rumén-magyar vegyes lakosságának azonos szemlélete alapján. 22. *Alfalu* ~ rum. UR.: *Sath de gios,* KM.: *Sath degsos,* már Bandinus korában elpusztult. Vö. a magyar *Alsó-* és *Felső-*helynévjelöléseket LIPSZKY, Rep. és a rum. *-de jos, -de sus* jelöléseket IORDAN 41 kk. — 23. *Baja* (ez a város rumén neve), melléknévi alakja *Baiensis* mellett *Baniensis* is, mely a város magyar nevéből, *Bányá*-ból származik, ezt az alakot azonban csak JERNEY használja először: *Moldvabánya.* Bár a rum. *baia* a magyar *bányá*-ból ered, vö. TIKTIN, nem állíthatjuk bizonyosan, hogy e helynév rumén alakja is a magyar *Bánya* névből keletkezett s nem rumén megjelölés a ténylegesen megvolt bányára, a magyar eredetű rum. *baia* szóval. — 24. *Disznók ösvénye* ~ rum. *Karara porcilor* (cărarea porcilor) ~ lat. *Semita porcorum,* terebesi dülőnév, Bk. 54. §. — 25. *Jászvásár* ~ rum. BANDINUS: *Ias, Iassi,* ma: *Iaşi.* BandEt. szerint egy ilyen nevű juhpásztortól vette a nevét. Valójában egy orosz *jasi* ~ *jasy* szóra (< tör., arab *ās)* megy vissza, mely 'alán'-t jelent. E nép a kunokkal együtt élt Moldvában, innen hozzánk is került belőle. A ruménban a hn. valószínűleg orosz eredetű (a város orosz neve *Jassy),* esetleg magyar, vö. MELICH: MNy. VIII, 193. — 26. *Karácsonykő* ~ rum. BANDINUS: *Piatra* (BandEt.: „azaz kő, mert egy kősziklás, mintegy tornyokkal és bástyákkal ellátott várszerű hegy alatt fekszik"), régebbi *Piatra lui Crăciun* GIURESCU II, 437. A szláv eredetű *karácsony* szó mind a magyarban, mind a ruménban megvan, személy- és helynevekben egyaránt, vö. AECO. I, 160. — 27. *Román,* ez a város rumén

több magyar eredetű név van (l. az 5. sz. vázlatot). Némely helyt a Szerettől nyugatra is, főleg azonban a Szerettől keletre, a helynevek tanúsága szerint már idegen népességre s idegen népesség által alapított idegen nevű helyekre települt a magyarság, s ez leginkább azt jelenti, hogy később érkezett oda.

A szórványos magyar eredetű helynevek sem jelentenek ugyanis korai magyar megtelepülőket a Szerettől keletre. Ilyenek a már felho-

neve ~ magyar alakjának legrégibb előfordulása REYCHERSDORFFER-nél: *Romanwasar*. BandEt. szerint a név jelentése 'quasi nova Roma'. Rumén nyelvészek és történészek *Roman* moldvai vajda nevéből származtatják, a vajda ugyanis a saját városának nevezi *Roman*-t 1392-ben, vö. IORDAN 55, GIURESCU II, 439. A vajda és a város nevének tárgyi összefüggésében eszerint nem lehet kételkedni. Feltűnő azonban, hogy a rumének sokáig nem nevezik *Roman* néven a várost. A XV. században *Târgul de jos* a neve, Ştefan cel Mare idejében *Novograd*, azaz *Cetatea Nouă*. Emiatt megvan a valószínűsége annak, hogy a város nevét a magyarok adták (vö. *Romånd*, *Romånfalva* helyneveinket), amint ezt WEIGAND, Jud. 174 is gondolja, s tőlük vették át később a rumének. — 28. *Szeredvásár* ~ rum. BANDINUS: *Seredest*, ma: *Siret*. BandEt. szerint a mellette folyó *Szeret* nevéből ered. Mind a folyó, mind a város neve máig megfejtetlen. Az első ruménnyelvű krónikások a magyar *szeret* szóból származtatták, vö. WEIGAND, Flussn. 83. — 29. *Vajdánékuttya* ~ rum. *Funtene Domnei* (fântâne Doamnei) ~ lat. *Fons Principissae*, terebesi dülőnév, Bk. 54. §.

III. Idegen eredetű, de magyar ajak átformálta helynevek, a ruménban is ilyenek: 30. *Herlό* > rum. *Hârlău*, l. III. fej. 1. pont.— 31. *Kotnar* (vannak *Kutnár* és *Katnár* változatai is) > rum. *Cotnari* l. II. fej. 81. jegyzet.

IV. Szláv eredetű helynevek. 32. *Barlád*, családnévben: *Barladi*, SZEGEDI: *Berlát* ~ rum. *Bârlad*. BandEt.: „a mellette folyó Barlad-tól vette nevét". A folyó s a város neve is egy szláv *berla* 'bot, ág, gally' szóból ered, *berlad* 'Ort, wo durch Stöcke, Plöcke ein Wehr im Wasser angelegt wurde' WEIGAND, Flussn. 88. — 33. *Csombrics* kutnári szőlőhegy, K. 12. § < ? — 34. *Galac*, családnévben: *Galaci* ~ rum. *Galaţi* < a bolgár közvetítésű gör. *Galátai*, azaz 'kelták' szóból. A kelták a Kr. e. IV. században a Balkán felé nyomultak s emléküket a rumén nyelvterületen több helynév őrzi, vö. Balkan-Archiv I, 5. — 35. *Godzafalva*, illetőleg *Gorzdafalva*, alakv. HÁROM JEZS.: *Gorczo-falva*, SZEGEDI: *Gorza-falva*, ZÖLD: *Garzafalva*, LÜKŐ: *Gorzafalva* ~ rum. BANDINUS: *Godzeste*, ma: *Grozeşti* < bolgár *Groza* szn., vö. Balkan Archiv I, 9. — 36. *Hilip* Sztánfalva határában lévő kápolnás hely < kisor. *chlib* 'kenyér, táplálék, gabonavidék', vö. *Hilib* falut Háromszékben, Balkan-Archiv II, 33. — 37. *Huszt* (-*t* végh angzóval, vö. az összeírás egyik családneve: *Huszti*, REYCHERSDORFFER: *Huztwaras*, 1547: *Hustwar* HURMUZAKI, Documente XV, 458, stb.) ~ rumén neve BANDINUS (a városnak csak a rumén nevét adja meg): *Huss*, ezt az alakot s a lassan elruménesedő város rumén nevét használják a későbbi források, vö. SCHÖNWIESNER: *Huss*, HÁROM JEZS.: *Husz-vásár*, SZEGEDI: *Husz Város*, ZÖLD: *Huss városa*, GEGŐ: *Huss*, JERNEY: *Husz*. Mai rumén neve: *Huşi*. BandEt. szerint „Huss eretnekfőnök" nevéből ered. Ennek a magyarázatnak sem tárgyi, sem nyelvi akadálya nem volna. Husztba, mint ismeretes, tényleg Huss hívei, husziták telepedtek. Régen volt egy *huszt* szavunk, mely a lat. *hussitae* többes ragjelének leválasztásával (huszit) s a második nyíltszótagbeli rövid mgh. kiesésével (huszt) szabályosan keletkezett alak, amilyen a

zott kutnári szőlőhegyek nevei *(Hurubás, Szamár, Kevély, László)*. Velük kapcsolatban már szóltunk a moldvai szőlőművelés központjának: Herló és Kutnár helységeknek a kialakulásáról (II. fej. 81. jegyzet), megállapítva a nevükből, hogy szlávok után, a rumének előtt érkeztek beléjük magyarok. A szőlőművelés, ami vonzotta őket, korántsem volt olyan természetes folyamat, mint az előrehaladó magyar település gyepűállítása, határbiztosítása a Szeret folyónál, következés-

dán < lat. *Dani, gót* < lat. *Gothi, pun* < lat. *Puni, porosz* < lat. *Prusi*, vö. MELICH: MNy. XXXVI, 154 és 321. A város nevének alakulása úgy képzelhető el, hogy egy régi, teljesebb alakból *(Huszt-város*, jelentése: 'huszita város') rövidült meg *Huszt*-tá; míg a város rumén neve egy többesi alak: *Huşi*, azaz 'husziták', mint a *Ruşi, Unguri, Sârbi, Iaşi, Bejenari, Baraţi* féle rumén helynevek vö. LÜKŐ 64. Mégis helytelenítenünk kell ezt a magyarázatot, mert Magyarországon már a XIV. század közepén előfordul Máramarosban egy *Huszt* (1351: *Huzthy*, 1387: *Huzth*, stb. l. BÉLAY V., Máramaros megye társadalma és nemzetiségei. Bp. 1943. 150) s így a helynév nem függhet össze a reformátorral és követőivel. Minden bizonnyal északi szláv, kisorosz eredetű lehet. — 38. *M á n f a l v a* (későbbi forrásokban SCHÖNWIESNER: *Cománfalva*, TIMON: *Comanfalva;* ilyen nevű helység tényleg van a Tatros mellett. Ez volna Bandinus Mánfalvája? Megjegyzendő, hogy SCHÖNWIESNER és TIMON forrása Bandinus jelentése volt, l. 1. fej. 19. jegyzet) ~ rum. BANDINUS: *Maneste*, ma a helység nincs meg, LÜKŐ 157. Ha a helység neve *Mánfalva*, egy *Mán-* kezdetű szláv személynévből eredhet, amilyen pl. a *Manislav* AECO. I, 192, vagy *(E)Manuel* PAŞCA 275. — 39. *N e m c*, alakv. REYCHERSDORFFER: *Nempzs*, térképén: *Nyemecz*, BANDINUS családnévben: *Nemci*, TIMON: *Németi, Német*, HÁROM JEZS.: *Nemt*, vagy *Nemecz*, SZEGEDI: *Németi*, LÜKŐ: *Németváros* (a magyar nevek irodalmi eredetű fordításnak látszanak) ~ rumén neve ugyanígy, írva ma: *Neamţu*. BandEt: „a mellette folyó patak nevéből ered". A folyó s a város nevének alapja a szl. *nêmec* 'német' szó, vö. MIKLOSICH 287. — 40. *P l o s k a* kutnári szőlőhegy, K. 12. § < szl. *ploska* 'lapos', vö. kisor. *ploskoje*, lengyel *płoska* MIKLOSICH 298. — 41. *S z a l o n c*, családnévben *Szalonci*, alakv. BANDINUS: *Szalonca*, KM: *Szolonca* is. SCHÖNWIESNER: *Szalonec*, LÜKŐ: *Szalonca* ~ rumén neve ma: *Soloneţ*. L. IV. fej. 3f. pont. — 42. *S z t á n f a l v a* ~ rum. BANDINUS: *Stanest, Steneste*, ma nincs meg, LÜKŐ 157. Egy *Stan*-kezdetű szláv személynévből eredhet, amilyen pl. a *Stanislav* AECO. I, 142, vö. a szomszédos *Mánfalva* nevével s az egyéb szláv nevekkel a környéken. — 43. *S z u c s a v a*, alakv. REYCHERSDORFFER: *Swczowa*, térképén: *Soczaua*, BANDINUS családnévben: *Szucsvai*. A város nevét az első rumén nyelvű krónikások a magyar *szűcs* szóból eredeztették, mint SIMION DASCĂLUL (krónikájának GIURESCU-féle kiadásában, 10), COSTIN M. (BOGDAN-féle kiadásban, 186, 200, vö. MNy. IX, 349 is). BandEt. szerint a mellette folyó hasonlónevű folyótól kapta nevét. A folyó s a város neve is a kisor. *sučava* (t. i. *rêka*) 'tekergős, kanyargós folyó' szóból való, WEIGAND, Flussn. 78. — 44. *T a k u c s*, alakv. REYCHERSDORFFER térképén: *Techis*, LÜKŐ: *Tekucs* ~ rum. *Tecuci* < szl. *tek-* tőből bolgár *tekuči* 'a folyó, az ömlő', WEIGAND, Flussn. 78. — 45. *T e r e b e s*, alakv. BANDINUS: *Trebes, Trebese* ~ mai rum. *Trebişu* vagy *Trebeş* < szl. *trebiti* 'irtani' tőből *trêbež, trêbeš* 'irtás', vö. MIKLOSICH 330, Nyr. XXXIII, 326. — 46. *V ö l c s ö k*, egy 1410. évi oklevélben: *Vlicie* COSTĂCHESCU, Doc. în. I, 78, ma nincs meg, LÜKŐ 157. Egy szl. *vlŭkŭ* 'farkas' tőből eredhet, vö. horv. *vučak* (< **vulček*), szerb *vlîčijakî*, kisor. *volčok* alakokat, MIKLOSICH 337. — 47. *Z o m b r i k* román szőlőhegy R. 3. § < valószínűleg egy szl. *zabrî* 'bölény' szóból, vö. MIKLOSICH 342.

képpen — mesterséges voltánál fogva — olyan korai sem. Ha lehet hinni a Kutnár keletkezéséről szóló mondának (mely szerint a moldvai vajda Budára menve kért a magyar királytól szőlőtelepítőt s az Kutnár helyét találta alkalmasnak szőlőművelésre), a moldvai vajdaság megalakulása, tehát a XIV. század közepe után alakultak a Kutnár körüli szőlőművelő helyek, — amint ezt már Nastase is felhozta. Hogy *még* aránylag ilyen *későn* is, amikor a Szerettől keletre már mind kialakultak az idegen települések, magyar nevekkel neveztek el szőlőhegyeket, könnyen magyarázható: még a legsűrűbb idegen népesség között is a maguk nevével nevezhetnek el jövevények kisebb földrajzi helyeket, dülőneveket, melyekhez mindennapos munkájuk emléke tapad, amint erre számtalan példa van.

V. Rumén eredetű helynevek: 48. *Amadzsej* (írva *Amadsei, Amadgsej,* melléknévben *Amadgensis),* ma nincs meg, Lükő 179. BandEt. szerint jelentése „csaló, megejtő, részint mert az emberek itt a csalásban jártasak, részint mert az itt termő bor a részegeket földre teríti". A megfejtés helyes, vö. *a amăgi* 'megcsalni' *amăgeu* 'csaló' Tiktin, névsorunkban *Csalóka* csn. — 49. *Szeráta* (írva *Serata)* és a vele valószínűleg azonos *Sarata* kutnári szőlőhegy (l. erre II. fej. 81. jegyzet), ma: *Sărată.* BandEt. ez esetben is helyes: 'sósfalu', vö. Iordan 39. — 50. *Sztrunga* < *strunga,* 'a juhok fejésére szolgáló körülkerített hely', Tiktin (ebből > magy. *esztrenga* MNy. XX, 80, Wichm.: *sztrunga).*

VI. Török eredetű helynevek: 51. *Csöbörcsök,* l. III. fej. 1. pont. — 52. *Paskán* < ?tör. *baskan* 'der Schmiedehammer' Radloff. — 53. *Vászló* < BandEt. a mellette elfolyó Vászlóról, l. III. fej. 1. pont.

VII. Latin helynevek, vulgáris alakjuk nem tudható: 54. *Mons Episcopi* és 55 *Mons Oppidi* kutnári szőlőhegyek K. 12. §.

VIII. A Bandinus által kihagyott helyek közül (l. I. fej. 41. jegyzet, vö. még Lükő 24, 40) magyar nevűeknek látszanak: 56. *Albalfalò* (pontos alakja, olvasata?) talán Bandinus Prut melletti falujával azonos, melyben egykori husziták laktak. Az *Albal*-ban esetleg az *Albert* becealakja keresendő, mely név latin emlékeinkben már a XI. századtól, magyarul 1343-tól előfordul s helyneveinkben is, mint a biharmegyei *Albis,* vö. EtSz. — 57. *Bírófalva* > rum. *Ghirăești,* 58. *Egyedhalom* > rum. *Adjud,* l. II. fej. 14. jegyzet, 59. *Miklósfalva* > rum. *Miclăușeni,* magyar személynevekből alakult helynevek. — 60. *Halas* irodalmi eredetűnek látszik, Jerney használja először, ~ rum. *Hălăucești.* — Rumén alakjukkal párhuzamos magyar alakjuk van 61. *Acélfalva* ~ rum. *Oțeleni,* 62. *Jugán,* régebben *Kozmafalva* ~ rum. *Cozmești* helyneveknek. — Török eredetű személynevek vannak a Tatros vidéki 63. *Borzescti* (magyarul *Borzfalva* ~ rum. *Borzești),* 64. *Ónfalva* (rum. *Onești),* 65. *Dormánfalva* (~ rum. *Dărmănești)* helynevekben. — Az orosz évkönyvek *Berendéji, Berendeči* néven említett törökös *berend* nép neve, mely az Árpádkorban személynévként is előfordul (l. MNy. XXI, 68), található a 66. *Berendfalva* (~ rum. *Berendești)* helynévben. — Megállapíthatatlan *Luciani* és *Monte Serrato* helye. Előbbi tévesztés lehet *Lucaciani,* azaz *Lukácsfalva* helyett, *Monte Serrato* nem eredeti, hanem olaszosított név. *Baba* és *Acgerman* (azaz *Akkerman* ~ rum. *Cetatea-albă* ~ magy. *Dnyeszterfejérvár)* török nevű és török lakosságú helyek voltak a Duna-torkolatban, illetőleg a Fekete-tenger mellett. Néhány katolikusuk bizonyára időnkint felbukkanó olasz és dalmát kereskedők voltak, mint pl. a Bandinus társaságában utazó *Raguzai Zlatonius János,* így tárgyunkhoz nem tartoznak.

A fentiek szerint tehát a Szerettől keletre idegen nevű helyeken laktak a magyarok s a magyar neveket mutató Kutnár szőlőművelő magyarjai is később települtek. E tények már magukban is elegendők volnának annak a bizonyítására, hogy a Szeret folyó választóvonal a moldvai magyarok településében, — megtoldhatók még azonban a Bandinus-féle összeírás egyéb tanulságaival is.

a. Érintettük már a kérdést, hogy háborítatlan kis közösségekben leginkább keresztnevekből alakultak a vezetéknevek, ami nem történhetett meg forgalmasabb helyeken, mert az elnevezettek s családtagjaik körülményeinek pontos ismeretét tételezi fel s ez csak kis közösségekben lehetséges. Számítást is közöltünk névsorunk keresztnévből lett vezetékneveiről, jellemzőnek találva azt, hogy leginkább kisebb településeken, falvakban fordulnak elő, míg nagyobb helyeken, városokban, csak kis mértékben.

Ha megtekintjük e számításunk eredményét közlő 3. sz. vázlatot, láthatjuk, hogy a háborítatlan közösségek, falvak, melyekben nagyszámúak a keresztnevekből lett vezetéknevek, elsősorban a Szerettől nyugatra feküsznek, míg keletre főleg forgalmasabb, városi helyek vannak s ezekben kevesebb a keresztnevekből lett vezetéknév (Herló, Sztrunga és Vászló nagy százalékszámát, a kevés név alapján történt számítás miatt inkább véletlennek, mint jellemzőnek kell tartanunk, vö. IV. fej. 1a. pont). E szerint a Szeret két partján kétfajta település mutatkozik meg: egy n y u g a l m a s a b b nyugatra s egy m o z g a l m a s a b b keletre. Tudjuk, hogy a nyugalmasabb ez esetben (s legtöbbször) régebbit, a mozgalmasabb újabbat jelent.

Ugyanerre az eredményre jutunk, ha az e g y s z e r ű és f e j l e t t nevek (ahogy a keresztnévből lett vezetékneveken kívüli egyéb vezetékneveket kettéosztottuk) elterjedését vizsgáljuk. Az egyszerű nevek, mint tudjuk, az ember testét és lelkét kutató szemléletből eredtek, mert más mozzanat az egyöntetű, nyugalmas, rendszerint egyforma foglalkozású, földmíves és állattenyésztő primitív társadalomban nem adódott az elnevezésre. E szerint egyszerű neveket felmutató közösségek háborítás, lényeges külső hatás nélkül, megbolygatatlanul éltek, míg a főleg fejlett neveken nevező közösségekben különleges, eltérő foglalkozások, iparosok, kereskedők tűntek fel — s ami ezt legtöbbször eredményezte — más helyekről jött jövevények, esetleg idegen népelem is. Mindez mozgalmasságot tételez fel az egyszerű nevű helyekkel szemben és újabb kialakulást, frissebb települést.

Névsorunk neveiből az egyszerű nevek közé vettük mindazokat, amelyeket ezek között a II. fej. 3Ba. pontjában tárgyaltunk, azonkívül azokat a földmíves és állattenyésztő neveket, amelyek tulajdonosai jól beleilleszthetők a primitív társadalomba (pl. *Halász, Kapás,* — szemben *Vincellér*-rel, mely név már fejlett társadalom speciális munkakörét végző tagjáé). A fejlett nevek közé vettük az ott tárgyaltakon, tehát a főleg iparos és kereskedő neveken kívül az idegen helyről jötteket (pl. *Tolnai, Vászlai)* s az idegen származásúakat (pl. *Cserkesz, Cigán).* A nem-magyar neveket is e két csoportba osztottuk a lehetőség szerint. Néhány, főleg megfejtetlen nevet egy csoportba sem tudtunk beosztani. El-

járásunk olyan táblázatot eredményezett, mely a fejlett nevek százalékarányát mutatja az egyszerű nevekhez képest. Hogy az így kapott arány még szemléltetőbb legyen, közöltük helységenként az összes vezetéknevek számát, a keresztnévből lett vezetéknevek számát és százalékát, s végül mindazon neveknek a százalékarányát, melyek a primitív, nyugalmas társadalomra (1. keresztnévből lett vezetéknevek, 2. egyszerű nevek) és amelyek a fejlettebb, mozgalmas, frissebb társadalomra (fejlett nevek) jellemzők. A 10-nél kevesebb nevű helységeket csillaggal jelöltük, adataikat inkább véletlennek, mint jellemzőnek tartjuk.

	Helység	Összes vezetéknév száma[8]	I. Keresztnévből lett vezetéknevek		II. Egyéb vezetéknevek			Fejlett nevek %-a az egyszerű nevekhez	azoknak a nevek-nek a %-a, amelyek	
			száma	%-a	egyszerű nevek	fejlett nevek	beosztatlan nevek		egyszerű	fejlett
									társadalomra jellemzők	
A Szerettől nyugatra	Tamásfalva	14	9	64	3	1	1	25	92	8
	Dzsidafalva	28	20	71	5	3	—	37	89	11
	Domafalva	52	26	50	10	16	—	61	69	31
	Szabófalva	44	23	52	14	7	—	33	84	16
	Lökösfalva*	7	7	(100)	—	—	—	(0)	(100)	(0)
	Szteckófalva	30	11	36	14	5	—	26	83	17
	Román*	6	1	(16)	—	4	1	(100)	(20)	(80)
	Bákó	111	44	39	41	25	1	37	77	23
	Terebes	29	18	62	4	7	—	62	75	25
	Hidegkút	11	6	54	2	3	—	60	72	28
	Forrófalva	79	37	46	19	21	2	52	72	28
	Bogdánfalva	23	9	39	6	8	—	57	65	35
	Paskán*	4	2	(50)	2	—	—	(100)	(100)	(0)
	Tatros	18	6	33	1	11	—	91	38	62
	Újfalu	22	9	40	1	11	1	91	47	53
	Völcsök	23	13	56	7	3	—	30	86	14
	Mánfalva*	8	3	(37)	3	2	—	(40)	(75)	(25)
	Sztánfalva	26	13	50	4	8	1	66	68	32
	Gorzafalva	14	5	35	7	2	—	22	85	15
	Bogdána*	6	2	(33)	2	2	—	(50)	(66)	(34)
	Lukácsfalva	15	13	86	—	2	—	(100)	86	14
	Szalonc	35	26	74	3	6	—	66	82	18
	Nemc	15	2	13	7	5	1	41	64	36
	Baja	42	21	50	8	13	—	61	69	31
	Szucsava	5	—	(0)	1	4	—	(80)	(20)	(80)
A Szerettől keletre	Herló*	4	4	(100)	—	—	—	(0)	(100)	(0)
	Kutnár	66	19	29	16	29	2	64	54	46
	Sztrunga*	2	2	(100)	—	—	—	(0)	(100)	(0)
	Jászvásár	65	5	7	9	44	7	77	24	76
	Huszt	115	40	34	18	47	10	74	55	45
	Vászló*	3	2	(66)	—	1	—	(100)	(66)	(34)
	Barlád	30	11	36	7	11	1	61	62	38
	Galac	16	6	37	2	8	—	80	50	50

[8] Az összes vezetéknév nem egyezik az összes név számával, mert 61-en vezetéknév nélkül vannak összeírva (l. alább).

Táblázatunkból a következők derülnek ki (hangsúlyozva természetesen, hogy korántsem hiszünk a statisztika tökéletességében):

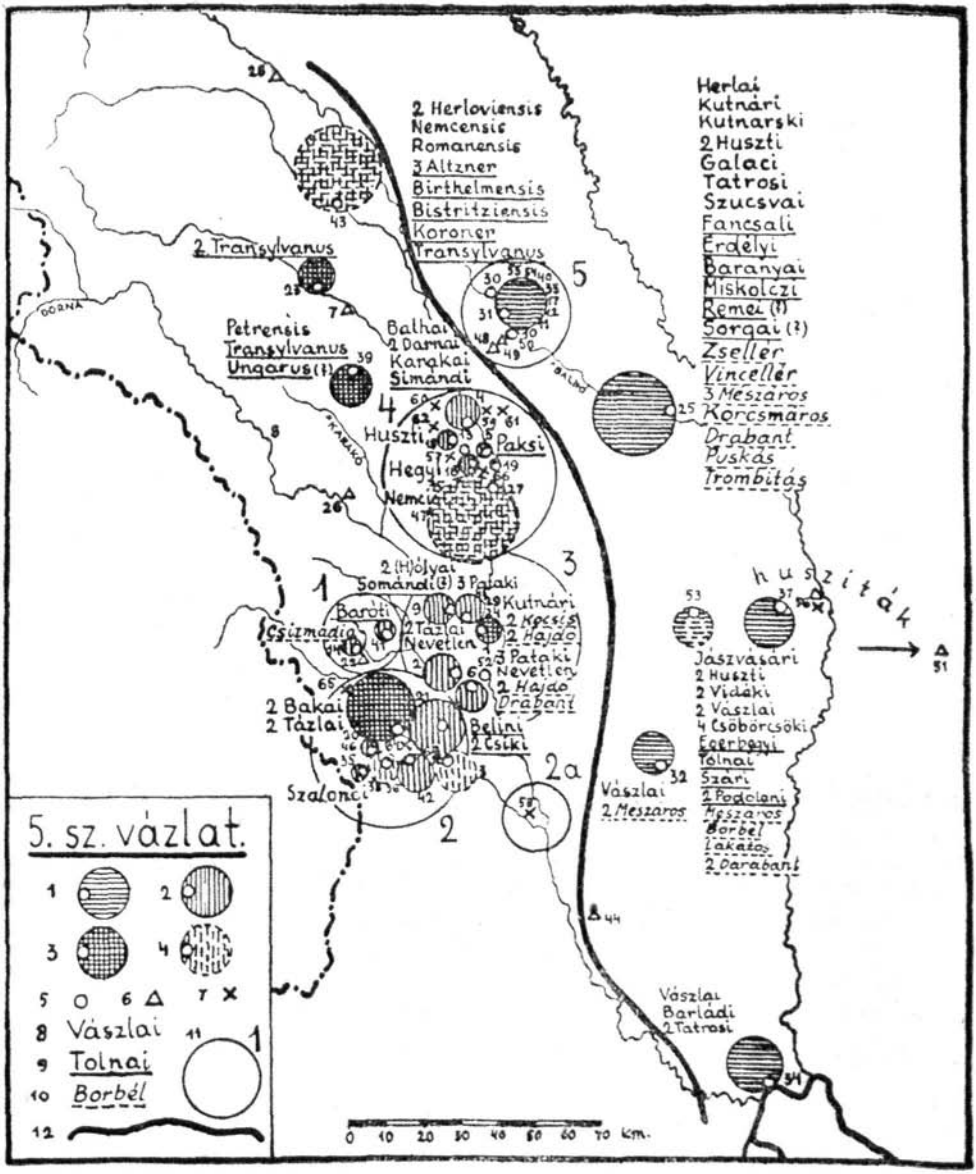
A fejlett nevek általában felülkerekedtek az egyszerű neveken, ami a moldvai katolikus társadalom viszonylagos fejlettségéről, mozgalmasságáról tanúskodik s erről más vonatkozásban is szóltunk már. Legkevesebb fejlett név a Szabófalva környéki falvakban található, ezek a falvak voltak tehát a legnyugalmasabbak, a legérintetlenebbek s bizonyára a legzártabbak és legrégebbiek is, — ezt egyébként Bandinus jelentése is elárulja. Kevésbbé mondható el ez már a moldvai-székely településekről. Legtöbb fejlett név, amint vártuk, a Szerettől keletre fekvő városi településekben található. Ez is bizonyítja, hogy újabb mozgás vitte e részre a katolikusokat, jórészt magyarokat. Áll ez egyébként a Szerettől nyugatra fekvő néhány városi településre is. Érdekes az a sorrend, melyet a táblázat alapján nyerünk a legmozgalmasabb moldvai településekről, melyeket e szerint jórészt frissebb eredetű katolikusok laktak (l. 5. sz. vázlat). 1., 2. Román és Szucsava 80% fejlett név. Bár jellemző lehet, kevés névből leszűrve, alig jöhet tekintetbe. 3. Jászvásár 76%. A moldvai főváros érthetően sok vidékit *(Galaci, Herlai, Huszti, Szucsvai, Tatrosi, Kutnári)*· különösen iparost, kereskedőt vonzott *(5 Mészáros, 2 Kádár, Botnár, Varga, Csizmadia, Talpalár, Szűcs, Szakács, Korcsmáros, Zlotár, Halászos)* és a vajdai udvarba katonát *(Darabant, Dobos, Puskás, Trombitás, Szterlec)*. 4. Tatros 62%, központi fekvéséből érthető. 5. Újfalu 53%, mesterséges eredete magyarázza. Mint neve mutatja (Slobozia-Újfalu), moldvai vajda telepítette, adómentességgel, erdélyiekből, *(2 Csíki, Belini,* a lakók közt), tehát legalábbis a XIV. század közepe után, de bizonyosan később (a sloboziákra vö. Urechiă V. A., Notiţe despre slobodii. Analele Ac. Rom. Seria II. Tom. IX. Mem. Secţ. Ist., 149—74). 6. Galac, 50%. 7. Kutnár, 46%. 8. Huszt, 45%. 9. Barlád, 38%, valamennyien Szereten túli városok, melyekbe aránylag újabb időkben különböző gazdasági alkalmak, iparűzés lehetősége vonzotta a katolikusokat.

b. A fentieknél is jobban kidomborodik a Szerettől keletre fekvő rész katolikusainak újabb eredete, ha a névsorból megmutatkozó jövevényeket, máshonnan jötteket, azaz a helynévből eredő vezetéknevűeket vizsgáljuk.

Részint Moldvában történő mozgásról tanuskodnak ezek. Sajátságos módon azonban a Szerettől nyugatra fekvő helységek lakói között leginkább csak a szomszédos helységből származók, vagy éppen a helység egy távolabbi részéről valók találhatók, — míg a Szerettől keletre fekvő helyekre Moldva minden, legtávolabbi helyeiről is, szívódtak katolikusok. Ez is tanusítja a keleti rész nagyobb mozgalmasságát s a rajta feltűnő mozgó elem által katolikusainak újabb eredetét.

A Szerettől nyugatra (l. az 5. sz. vázlatot), Gorzafalvában van egy *Szaloncsi* (bizonyosan Szaloncból való? Gorzafalvától nem messze folyik a *Slănic* ~ *Szalánc* patak. Régebbi alakja? Ma a *Szalonc* torkolatában is egy *Szalánctorka* nevű helység van, mint a *Szalánc* torkolatában, vö. Lükő térképét). Tatroson 2 *Bakai*, vagy *Bákai* és 2

Tázlai, tehát a nem messzi *Bákó*-ból s a *Tázló* patak mellől való. Bogdánfalván ugyancsak van 2 *Tázlai*, a *Tázló* onnan sincs messze. *Nevetlen* fordul elő Bogdánfalván és Forrófaván, hogy közelről származókat jelölnek-e, vagy távolról valókat, nem tudhatjuk. Forrófalván 3 *Pataki* található, a Forrófalva tövében, vagy részeként alakult *(Nagy) Patak* helységből, vagy még csak a mellette elfolyó *Patak* nevű csermely mellől, amint erről I. fej. 41. jegyzetben szóltunk. Terebesbe is eljutott 3 *Pataki*. Hidegkút 2 *Olyai* (olv. *Hójai?)* nevű lakója, mivel **Olyó*, **Olya*, **Hojó*, **Hója* faluneveket sem a moldvai, sem a magyarországi helynevek között nem találtunk, a név viszont magyaros, valmilyen Hidegkút határában lévő dülőnévről kaphatta nevét, vö. a kolozsvári *Hója*-t, Mákófalva kalotaszegi község *Hója* nevű erdejét, Szabó T. Attila, Kalotaszeg helynevei. Kolozsvár, 1942. 238, stb. Bákóban egy *Kutnári* nevű fordul elő, s ez az első távolabbról származott jövevény. (Vö. Bandinus egy értesítését: egy kutnári özvegyasszony bákói területen méhes számára való gyümölcsöst adományozott a bákói püspökségnek, Bk. 55. §). Románban az egyik katolikus *Nemci*, Nemcben *Petrensis*, azaz karácsonykői (vö. *Petrensis* seu *Karacsonköviensis*, Additio V. — Karácsonykő elpusztult katolikusairól megjegyzi Bandinus uo., hogy Bákóba, Románba s leginkább Magyarországba, régi hazájukba széledtek szét. E szerint Nemcbe is.) Szteckófalván van egy *Huszti*, ez a második messziről jött a Szerettől nyugatra. Szabófalva *Hegyi* nevű lakója a helység, vagy környék hegyéről való lehet, vö. a következő elnevezéseket: N. N. *Erdei*, N. N. *Dombi*, N. N. *Gödöri* (l. föntebb). Domafalva négy jövevényét együtt kell említenünk: *Balhai*, 2 *Darnai*, *Karakai*. A *Balhai*-ról már megállapítottuk, hogy a **Balhó* < *Balhoj* folyó mellől való, mely Domafalvától nem messze folyik Jászvásáron keresztül a Prutba. A *Darnai*-aknál bizonytalan az alapszó: *?Darna*, *?Darnó*, *?Darna*. Van egy *Darnó*, XIV. század előtt alakult szatmármegyei helység s mivel a középkori Szatmár megyében több *Moldvai* nevű — esetleg magyar — volt (Fehérgyarmat 1424: *Moldway*, Maksay f., A középkori Szatmár megye. Bp. 1940.143, Túristvándi 1485: *Moldway*, uo. 150, Óvári 1426: *Moldawy*, uo. 186, vö. még *Moldvai* csn. Egri-ben, Csűry), feltételezhetünk egy ellentétes irányú, Szatmárból Moldvába irányuló mozgást is. Inkább azonban a Besztercébe jobbról ömlő *Dorna* patak nevéből eredhetnek a Darnai nevek,mint *Darnó* szatmári község nevéből. Erre elsősorban az analógiák, a többi folyónévből lett vezetéknevek hatalmaznak fel s nem kevésbbé a rövidebb távolság *Dorna* patak és *Domafalva* között. Ha sejtésünk megfelel a valóságnak, rendkívül fontos adatot kaptunk: amint ugyanis több magyar eredetű helynévből látszik, a Beszterce és Moldva folyók torkolatában élő moldvai-magyar nép a Kárpátokon áttelepedve, a Beszterce és Moldva folyók mentén huzódott előre (vö. Lükő 33—7). A két folyó középső és felső szakaszánál azonban Bandinus korára már elasszimilálódott az ott megtelepült magyarság, csak Baja városában maradt meg, s Karácsonykő és Gyula helységekben legalább az emléke. A két *Darnai* név esetleg azt jelenti, hogy Bandinus előtt nemrég még a *Dorna* patak mellett is éltek magyarok, mert ketten Domafalvára húzódtak közülük. Ennek a

Régibb eredetű katolikusok a Szerettől nyugatra, újabbak a Szerettől keletre

A fejlett (mozgalmasságot, újabb eredetet jelentő) nevek aránya az egyszerű (nyugalmat, régebbi eredetet mutató) nevekhez 1. a Szerettől keletre, 2. nyugatra, és 3. a városokban. 4. Kevés adatból kapott arányosság. — 5. Katolikus lakosságú helység, melynek névsorát közli Bandinus, 6. melynek nem közli, vagy melyből Bandinus idejére már kipusztultak a katolikusok. 7. Bandinus által kihagyott, katolikus lakosú helyek (vö. I. fej. 41. jegyzet). Az egyes helyek mellett álló számok azoknak a IV. fejezet 7. jegyzetében magyarázott neveire utalnak. (1—21, és 56—60. magyar eredetű nevek, 22—29. és 61—62. rumén alakjukkal párhúzamos magyar nevek, 30—31. magyar ajak átformálta idegen, 32—47. szláv, 48—50. rumén, 51—53. és 63—66. török, 54—55. latin helynevek) — Mozgást elárulo nevek a moldvai katolikusok közt: 8. Moldvai helységből, 9. távolabbról, főleg Magyarországból származók. 10. Valószínüleg szintén újabb eredetü katolikusokat jelölő nevek (l. IV. fej. 2c. pont). 11. A Moldva legfontosabb helyein fekvő egyes katolikus magyar település-csoportok, vö. IV. fej. 2a. pont. — 12. Választóvonal a régibb és újabb eredetü katolikusok közt a Szeret mellett.

feltételezésében némileg a *Karakai* név is erősít. Ennek alapjául egy **K(a)rakó* hn. szolgál. Ilyen nevű hely van az erdélyi Alsó-Fehér megyében (Lipszky, Rep.), de van Moldvában is: Karácsonykő és a Besztercébe ömlő hasonlónevű patak mellett: *Cracău* Weigand, Flussn. 86. E név egy kisor. *krakov*-ból való s a végén az *-ău* végződés a magy. *-ó* másának látszik. Valószínű tehát, hogy Domafalva *Karakai* nevű lakója ebből a helységből való, mely magyar ajkon **K(a)rakó*-nak hangzott (> rum. *Cracău*) s melyben magyarok lakhattak. E szerint a Beszterce középső folyásánál élt egykori magyarságot nemcsak Karácsonykő, hanem **Karakó* > *Cracău* is képviselné.

A Szerettől keletre a legkülönbözőbb helyekről összegyült katolikusok a következők: *Herlai* eljutott Jászvásárba, kettő *Herlovien-sis* néven Kutnárba. (vö. He. 2, 3. §: a kihaló Herló temploma tárgyait a kutnári egyházra bízta, II. fej. 81. pontban leírt következtetésünk szerint Herló lakosságának jórésze is Kutnárba huzódott). *Kutnári* található Jászvásárban kettő is, az egyik lengyel, *Kotnarski*. Egy *Jászvásári* Husztba költözött, *Huszti* elkerült a tulsóparti Szteckófalva mellett kettő Jászvásárba, kettő pedig magában Husztban tűnik fel (vö. a *Magyar* nevek kelekezésével, 3. jegyzet). Huszt környékéről, szomszédságából valók lehettek *Vidéki* és *Védéki* (utóbbi, ha nem másolási hiba, úgy hasonlik a *Vidéki*-hez, mint a *végyen, véhesse, vejendjük* NySz. a *visz*-hez, mely igéből a *Vidéki* ered, l. a név alakjára és jelentésére MNy. XXXVIII, 173). Vászló lakóiból, akik lassan elfogytak s templomuk maradványaiból egyetmást a huszti egyháznak szántak, feltűnik 2 *Vászlai* Húszton, egy Barládon s egy Galacon. Egy *Barládi* Galacba került s egy *Galaci* Jászvásárba. A Szerettől nyugatra eső részről keletre ment *Tatrosi* kettő Galacba, egy Jászvásárba; egy *Nemcből* való *Nemcensis* néven Kutnárba; egy *Szucsaváb*ól való *Szucsvai* néven Jászvásárba s egy *Román*ból való *Romanensis* (KM.: *Romaner*, tehát német) ugyanoda (vö. a két hely kapcsolatára: Román szőlőhegyeit a kutnáriak művelni kezdték, hogy templomot építhessenek Románban, R. 6. §). A besszarábiai Csöbörcsökről négyen tűnnek fel *Csöbörcsöki* (egy *Szöbörcsöki)* néven Husztban. Ez még az egykori husziták összetartására adat. Zöld 104—5 szerint ugyanis nemcsak Husztba s a Prut melletti faluba, hanem Csöbörcsökre (s négy, vele szomszédos faluba is) telepedtek husziták, a *Csöbörcsöki*-ek Huszton tehát a két huszita eredetű település megőrzött kapcsolatáról vallanak.[9]

c. Moldvánál távolabbi helyekről is jelentek meg a katolikusok közt jövevények, főleg Magyarországról, a moldvai katolikusok legnagyobb

[9] Érdekes ehhez még megemlíteni, hogy *Csöbörcsök* magyarjai a XVIII. és XIX. század fordulóján elhagyva falujukat, *Huszt* városába költöztek (Gegő 45, 69, 88, Jerney 37) és a Huszt melletti *Magyar Korniba* (Lükő 180). A huszita eredetű magyarok sokáig megőrzött egymásközti kapcsolataira Bandinus is közöl egy adatot. Leírja H. 12. §, hogy a szintén huszita eredetű Prut melletti falu lakói két évvel előtte súlyos adók miatt részint Husztba, részint Csöbörcsökre, tehát más huszita eredetű helyekre széledtek szét.

részének származási helyéről, amellyel Bandinus korában még meglehetős szoros kapcsolat állott fent.[10] Jellegzetes módon ezek a jövevények leginkább a Szerettől keletre tűntek fel, újból bizonyítva, hogy ez a rész vonzotta inkább az újabb eredetű lakosságot.

Első helyen kell említenünk az egykori magyarországi huszita menekülteket, akik csoportosan *Husztban*, meg a *Prut melletti faluban* telepedtek le,[11] s jutott belőlük a Tatárország határán fekvő, Dnyeszter melletti *Csöbörcsökre* is, melynek régi lakosságában Dnyeszterfejérvár egykori várőrségéből odatelepedett magyarok is sejthetők (minderre l. Mikecs 97 kk.). Szórványosan másutt is telepedhettek le husziták, így pl. a Bandinus említette nemci huszita német miséskönyvből ítélve (N. 6. §), *Nemcben*, szászok. Moldvába-jutásuk idejéről különbözőkép tudósítanak az egyes feljegyzések. Bandinus 1460-at említ a Huszt eredetéről leírt hagyományban (H. 9. §), Zöld Zsigmond király korát mondja, Karácsonyi János 1439-et, amikor a szerémségi üldözött magyar husziták a Dunán lehajózva Moldvába menekültek (Századok 1914:545 kk.). A mi szempontunkból az a fontos, hogy Moldvában újabb eredetűek voltak és tömegben a Szerettől keletre telepedtek le. A rájuk vonatkozó kérdésekből, melyekről igen sokat írtak, bennünket most csak az érdekel, hogy utódjaik, azaz a husztiak névsorában megmutatkozik-e valamilyen jellegzetesség a többi helyek névsorához képest. Ilyen jellegzetességnek a *-cska* képző szinte kizárólagos itteni előfordulását vehetjük *(Demeterecske, Mártonocska, Mihályocska, Péterecske, Szászocska)*, és a szláv nevek feltűnő gyakoriságát *(Bericska, Bobacse, Mihalecsko, Paloczki, Paulocska*, esetleg *Rob* és *Robocska* is). Utóbbinak az lehet a magyarázata, hogy a husziták Dél-Magyarországból, szlávos környezetből menekültek Moldvába s közöttük szlávok is

[10] Bandinus jelentéséből erre a következő adatok idézhetők: Rumén vajdák erdélyi magyar eredetű feleségei katolikus templomokat építettek: *Sándor* vajda felesége *Margit* Bajában, ahol el is temették 1410-ben (Ba. 4. §), a magyar *Margit* Tatroson, 200 évvel ezelőtt (T. 2. §), István (?) vajda felesége, a magyar *Margit* kolostort a minoriták számára Bákóban 1304-ben (az évszám téves, vö. Bk. 1. és 2. §). — A kihaló karácsonyfőiek legnagyobb része Magyarországra, ősi földjére költözött (Additio V.). — A kálvinista Erdélyben való katolikus paphiány miatt már 1636-ban két erdélyit szentelt pappá *Zamojszki* lengyel püspök: a huszti papot (tehát *Rabcon*-t) és *Nicolaus Siculus*-t (Bk. 24. §). Bandinushoz is sokan mentek a szent rendek felvételére (Enarratio 24. §), erdélyiek közül 5 ifjút szentelt pappá (De conditio Eccl. Cath. 4. §). A hilipi búcsúra Erdélyből s Moldvából 3000 ember szokott összeseregleni s többek között Magyarország védőszentjeiről énekelni. 1637-ben az erdélyi *P. Paulus Osdolensis* misézett itt (Szt. 11. §). — A bákói egyház könyvei között ott volt *Telegdi Miklós* prédikációs kötete (Bk. 39. §). — A tatrosi templomban egy homonnai jezsuita kollégiumból való Mária-kép állott, mely 1645-ben, Rákóczi fejedelem katolikusüldözésekor került Moldvába (T. 3. §). Szorgosabb kutatás még tetemesen növelhetné az adalékok számát.

[11] Zöld azt állítja, hogy a Prut melletti falut Prágai Hieronymus emlékére *Hieronymus*nak nevezték el, amit később, visszatérve a katolikus hitre, *Szent Jeromosra* változtattak. Vö. az I. fej. 41. és IV. fej. 7. jegyzetével.

elkeveredhettek. Az persze nehezen képzelhető el, hogy e feltételezett délszlávok még kétszáz év múlva, Bandinus látogatásakor is őrizték volna nemzetiségüket a magyar Husztban. A huszti szláv nevek különben sem kimondottan délszláv jellegűek. Inkább az gondolható, hogy a husztiak őseire szláv környezetben szláv nyelvi hatás ragadt s ezzel a szláv névadás egy-két szokása, néhány szláv név is, s ezt őrizték az utódok még Bandinus idejében is. Így megtörténhetett, hogy az elsorolt szlávos neveket ők maguk adták egyeseknek. Valószínűleg a *-cska* gyakorisága is szláv hatásra vezethető vissza: hasonló végződésű szláv nevek hangképét utánozhatták vele. A kérdés bővebb vizsgálatot is megérdemelne s esetleg másra is, így pl. a „moldvai huszita bibliafordításra" is fényt vethetne. — Meg kell említenünk még Huszt névsoráról, hogy benne egy *Tolnai* nevű magyarországi jövevény található s ez azt sejteti, hogy az egykori huszita kimenekedőket — híre kelve Moldvába telepedésüknek — követték később még a Szerémséghez közelfekvő tájakról is egyes kiszállingózók (vö. még alább is). — A husztiak kapcsolatáról a Prut melletti faluval s Csöbörcsökkel az imént már szóltunk.

Nevük alapján szintén messzebbről jöttek még Moldvába (magyarországi adatok Lipszky, Rep.-ból): Székelyföldiek (közülük való bizonyára egy-két *Székely* nevű is, l. ezeket a 4. sz. vázlaton): *Baróti* Sz., a háromszékmegyei *Barót*-ról, *Belini* Ú., az ugyancsak háromszéki *Bölön (<*Belin)* faluból, 2 *Csiki* Ú., moldvai vajdai hívásra jöve Moldvába az előbbivel a slobozia Újfaluba, *Fancsali* J., az udvarhelyi *Fancsalról*. Erdélyi magyarok: *Egerbegyi* H., valamelyik *Egerbegy*-ről, van ilyen nevű helység Kolozs, Szolnok-Doboka, Torda, Nagy-Küküllő megyében, *Erdélyi* J., közelebbről meghatározatlan helyről. Erdélyi szászok: 3 *Altzner* K., a királyföldi *Altzen*, magy. *Alcina* nevű helyről, *Birthelmensis* K., az ugyancsak királyföldi *Birthelm*, magy. *Berethalom* helységből, *Bistriciensis* K., a szász *Bistritz*, magy. *Beszterce* városából, *Koroner* K., *Corona*, azaz *Brassó* városából való. Valószínűleg ugyancsak szászokat jelölnek a magyar-szász vegyeslakosságú helyen lejegyzett *Transylvanus* nevűek K., 2 Ba., N. A távolabbi Magyarországról valók: *Baranyai* J., *Baranya* megyéből, *Tolnai* H., *Tolna* megyéből. *Paksi* Ds., az ugyancsak tolnamegyei *Paks*ról, *?Szári* (írva *Szari*) H., a fejérmegyei *Szár*-ról. Meglehet, hogy a dunántúli magyarok a husziták Moldvába vándorlásának híre-terjedvén mentek a Kárpátokon túlra szerencsét próbálni. A vajdai tisztviselő *Miskolczi* J., *Miskolc*-ról származott ki Moldvába. Az aradmegyei *Simánd*-ról való kell, hogy legyen a *Simándi* Do. nevű. A *Somándi* Hi., *Remei* J., *Sorgai* J., nevűeknek nem találom származása helyét. A Nemcen lejegyzett *Ungarus* (KM.: *Magiar)*, ha nem a *Magyar* vn. fordítása, 'magyarországi'-t jelent s nem-magyar is lehet, mint már említettük. — Podolia tartományból jött a 2 *Podoleni* H. (vö. Bandinus Bákóban 5 erdélyi s 8 podoliai ifjút szentelt fel papnak, De conditione Eccl. Cath. 4. §).

A Magyarországból való származás, legalábbis szoros összeköttetés kutatására van még egy mód a helynevekből lett vezetéknevek vizsgá-

latán kívül. Gondolunk itt részint olyan nevekre, melyek Moldvában való keletkezésére semmi körülményt nem tudunk magyarázatul felhozni, részint pedig azokra a közszói eredetű nevekre, amelyek aránylag későn tűntek fel a magyar szókincsben, Moldvában való elterjedésüket így csak Magyarországból jött jövevények, esetleg Magyarországon járt moldvaiak, tehát magyarországi kapcsolat révén tudjuk elképzelni. Egy példa megvilágítja gondolatunkat. A *Kocsis* nevek aránylag későiek a magyarban. A *kocsi*-ra ('*Kocs* helységből való szekér' SzófSz.) is későii az első adat: 1487, a *Kocsis* első előfordulása köznévben 1524, személynévben 1544, OklSz. Mármost *Kocsis* nevet kettőt is találunk névsorunkban (Bk.). Ezt a nevet a Kárpátokon történt áttelepüléskor még nem hozhatták magukkal a moldvai magyarok, mert településük előbb bevégződött (legkésőbb a XIV. század közepéig), mint a szó keletkezett (XV. század vége). Ebből az következik, hogy a *Kocsis* nevűeknek vagy magyarországi jövevényeknek kellett lenniök már *Kocsis* névvel, vagy Magyarországon járt moldvai magyaroknak kellett az új szót s fogalmat (ezzel a nevet) elterjeszteniök.[12] Hasonló a helyzet még a következő nevekkel: Új földmíves foglalkozások nevei: *Zselér* J. < XIV. századi bajor *söller*, MNy. XXIX, 101, első előfordulása 1370/1506: *Seller* OklSz.; *Vincellér* J. < középfelném. *winzürl(e)r*, MNy, II, 194, első adat rá 1483: *Vinczeler* OklSz. Mesterségek új nevei: *Csizmadia* J., L., alapszava a *csizma* a XV. század végén tűnik fel, OklSz., első személynévi adat rá 1602: *Csiszmasia János* OklSz., első köznévi 1672: *csizmadia* NySz. Az új szóval s névvel szemben jóval gyakoribb a régi *Varga* 3 Bk., F., 2 Te., Tf., Sza., J., Szt.; *Mészáros* H., 2 B., 5. J. < szl. *mesar*, első adat rá a XVI. század elejéről, 1405: Clemens *Mezaros* OklSz. A mesterség régi nevét, a *bakó*-t (*Bakó*, Sza.) még nem tudta egészen kiszorítani; *Borbél* H. német közvetítésű francia jövevényszó, EtSz., első előfordulása 1436: *Borbel* OklSz.; *Korcsomáros* J. < valamely szláv nyelvből, első adat rá 1389: Pauli *Korchmarus* OklSz.; *Lakatos* H. ófrancia eredetű *lakat* szavunk (a XV. század elejéről, MNy. XXIX. 91) származéka, első adat rá 1469: Antonius *Lakatus* OklSz. — Újfajta katonák nevei: *D(a)rabant* F., J., 2 H. < németből vagy szlávból, XV—XVII. századi katonai műszó, EtSz., első előfordulása 1439: *Drabant*, Nyr. XLII, 306; *Hajdó* 2 F., 2 Bk. < *(márha)hajtó*ból a XVI. században, vö. OklSz.; *Puskás* J. a ném. *büchse*-ből szláv közvetítéssel hozzánk került *puska* szó (SzófSz.) származéka, első adat rá 1509: Nicolao *Pwskas* OklSz.; *Trombitás* J., olasz eredetű *trombita* szavunk (SzófSz.) származéka, első előfordulása 1428: Francisco *Trombithas* OklSz. Ezeket az új katona-

[12] Hasonló gondolattal Lükő 72—81 is kutatta a moldvai-magyar s moldvai-székely szókincsben a régiségeket, melyeket az újabb eredetű szavak, nem jutván el az elszigetelt Moldvába, nem tudtak kiszorítani, mint a magyar nyelvterület egyéb részein. Megőrzött régiségnek találta pl. a moldvai-magyarok között a *vasverő*-t, melyet az újabb szláv eredetű *kovács*, nem jutván el közéjük, nem tudott kiszorítani, mint pl. a moldvai-székelyeknél. (Névsorunk *Kovács* nevei nem is a moldvai-magyarok, hanem a moldvai-székelyek között fordulnak elő: Tatros, Újfalu, Mánfalva).

neveket erdélyi katonák terjeszthették el, akik vajdai szolgálatban állottak (vö. a jászvásári 130 kálvinista katonát, akik egy évvel Bandinus előtt álltak vajdai szolgálatba, J. 6. §) s akikből bizonyára többen telepedtek le Moldvában. — A fenti neveken kívül még sok név első előfordulása való a XIV. sz. közepe utáni időből. De ennek inkább az írott forrásokban való késői jelentkezésük az oka, mint késői eredetük, így nem vehettük fel bizonyossággal a felsoroltak közé.

Érdekes egyébként megfigyelnünk a felsorolt nevek előfordulási helyét (5. sz. vázlat): szinte kizárólag a Szerettől keletre fordulnak elő, ami teljesen egyezik az eddig állítottakkal: ennek a résznek a katolikussága az újabb eredetű, ez a rész vonzotta a Moldvából s a távolabbi részekből frissen jövőket is.

(A következő pontban tárgyalandó nem-magyar s ezért újabb eredetű katolikusok elhelyezkedése is teljes összhangban van a fentebb leírtakkal: főleg a Szerettől keletre történt ez, mint a 6. sz. vázlaton is látható.)

3. Újabb eredetűeknek mondottuk előbb a nem-magyar katolikusokat. Nyilvánvaló ugyanis a kutatások szerint, hogy a katolikusság Moldvában a magyarság megtelepedésével kezdődött. Már igen korán kell azonban számolnunk közéje ékelődött idegenekkel. A Kárpátokon kitelepedő magyar népet nemcsak birodalma gyepükkel való védésére szervezte meg a középkori magyar politika, hanem az akkori katolikus latin-Európa egy fontos missziós küldetésére: keleti népek térítésére is. Ezért kapcsolódtak össze a Kárpátokon túli magyar nép első évtizedei a missziós domonkosokkal (vö. Makkai L., A milkói (kún) püspökség és népei. Debrecen, 1936.), akiknek több kolostoráról s kolostori kultúrájának több jeléről ad számot a Kárpátokon túli katolikusság egyháztörténete. Az ő örököket később a ferencesek vették át, nem kevesebb lendülettel szolgálva az egyház érdekeit. Ők térítették vissza pl. a katolikus egyház kebelébe a Moldvába menekült huszitákat (Auner 22), ők voltak a tagjai az 1622-ben alakult Propaganda Fide-nek is, mely már címében is kifejezi a missziós tevékenységet (l. rá I. fej. 2. jegyzet). Hozzájuk az újkorban jezsuiták is társultak. A XVI. század végén lengyel „pro unio laborantes" jezsuiták néztek körül Moldvában (Nilles, Symbolae 979—1034). Egy 1743-ban Moldvába hívott magyar jezsuita-csoport is szól jelentésében a szakadárok római egyházba térésérő, állítva a moldvai vajdáról, hogy „kivánnya az Római egyesülést" (Magyar könyv-ház III, 75). Már Bandinus korában ott találjuk a jászvásári templomban az 1622-ben kanonizált Xavéri Szent Ferencnek, a keleti misszióban működők ideáljának képét (J. 36. §), bizonyára Beke Pál adományából, aki szintén missziós tevékenységre érkezett Moldvába 1644-ben (vö. I. fej. 22. jegyzet).

A fenti körülmények, a már több százada érvényesülő missziós tevékenység következtében teljességgel érthető, hogy a magyarok között lassanként idegenek jelentek meg: a katolikus egyház kebelébe térők. Névsorunkból a következőkre lehet következtetnünk:

a. Cserkeszek, a *Cserkesz* 3 H., J. névből következtetjük. A kaukázusi *cserkesz* nép neve hozzánk az oszm. tör. *čärkäs*-en

keresztül jutott s a XVI. század végén tünt fel, EtSz. Moldvába más úton is kerülhetett, vö. or. *čerkèsŭ*, kisor. *čèrkès* EtSz., rum. *cerchez*, Tiktin. Az idegen alakokkal való egybehangzóság miatt nem tudjuk, hogy a névsorban magyar nyelvi alak-e már a *Cserkesz*, bár valószínű (lehet még török, orosz, csak rumén nem, mert véghangzója a ruménben *-z*, nevünkben pedig *-sz*, írva *Cserkes* és *Cserkess)*.

b. ? Cigányok, vö. *Cigán* K., J. Lehet e név etnikum-név s akkor a Kisázsia felől a Balkánon át Európa felé szivárgó, nevét a görögből balkáni, talán rumén közvetítéssel nyert cigány néphez tartozót jelöl, vö. MNy. XXXII, 234. Vonatkozhat azonban fekete színű emberre, vagy lelki értelemben feketére, álnok, ravasz, alattomos emberre, amiképpen az első magy. *Cigány* nevek is (vö. OklSz.), melyek még a cigányok Magyarországba telepedése előtt keletkeztek, annak a rossz hírnek révén, mely megelőzte, a nyelvi adatok alapján török közvetítéssel, a cigányok jöttét (MNy. XXXII, 234).

c. Örmények, a következő nevek alapján: *Armankuc* K. < rum. *arman* 'örmény' Tiktin + *cuț* kicsinyítőképző (Jb. VIII, 160) 'örményke'; *Ambur* H., ha nem az *Amburus* megrövidült alakja, az örm. *ámbur, ámur* 'erős' Szongott 6; *Andrus* G., lehet nemcsak magyar becealak, hanem az *András* örm. alakja is: *Andrus* Szongott 6; *Haraga* H., örmény szó, 'ami állandóan létezik, örök', Szongott 29. Bár nem találtuk Szongott-ban, örmény nevet sejtünk a *Tokmikunnonák* (KM.: *Tokmi)* J. névben is. — Az örmények egykori hazájukból, melyet 1239-ben a tatárjárás pusztított el, a Kaukázusban, Krimben s Lengyelországban való rövid megtelepedésük után a XIV. században érkeztek Moldvába (Szongott 68), ahol a kereskedés legnagyobbrészt az ő kezükbe került. Minden jelentősebb helyen megtalálhatók voltak. Szucsavában külön şoltuz-uk is volt (Giurescu II, 450). Bandinus is nem egy helyen megemlíti őket: V. 3. §, B. 2. §, G. 7. §, R. 5. §, J. 2. §, Szu. 8. §, itt 3000-en voltak s külön püspökség alatt éltek. — Erdélybe Moldvából jöttek át 1672-ben, Apafi fejedelem engedélyével (Szongott 68).

d. Görögök, szintén kereskedőkként jutottak el Moldvába, főképpen a dunai kikötő-városokba, Galacba, Brailába, stb. Giurescu II, 451. Bandinus is Galacban említi őket (7. §) s még Jászvásárban (2. §). Közéjük kell számítanunk az *-ides* végű nevűeket: *Adamides* J., *Basilides* B., *Mihalides* 2 G., *Valentides* G. Ezek ugyan humanista nevek is lehetnének, amit az is erősít, hogy az egyik, *Valentides*, tipikus nyugati keresztyén névből, *Valentinus*-ból képzett, — mégsem azok, mert keletkezésükre Moldvában nem volt művelődési lehetőség (vö. II. fej. 75. jegyzet). Újgörög magyarázatuknak nincs akadálya. Az -ιδης patronim-képző nemcsak az -ó, hanem az új-görögben is gyakori (Dieterich K., Die Suffixbildung im Neugriechischen. Balkan-Archiv IV, 152). A nevek közül, melyekhez járul, az *Ádám, Baziliosz, Mihály* rendkívül elterjedtek a görög ortodoxiában is, ennek megfelelően az Αδαμιδης, βασιλ(α)δης, Μιχαλιδης nevek gyakoriak az új-görögben (Phytrakis A. szíves közlése). Szokatlan csak a βαλεντιδης, de a görög egyháznak is van βαλεντινος nevű mártirja, mh. 627. (Dele-

HAYE H., Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae. Bruxelles, 1902. 1062), a név tehát az új-görögben is elképzelhető. Görög neveknek látszanak még: *Lappas* 2 H., az -s gyakori képző, DIETERICH uo. 107, az új-görögben van egy ὁ λαπας 'főtt rizs' (?) jelentésű szó. *Davara* F. (*az — aṣa* képzőre vö. DIETERICH uo. 125, 142, a név tövét azonban görög segítséggel sem találtam. KARADALIS M. budapesti görög egyetemi hallgató szerint az új-görögben van egy δαβαρα(ς) szn.) Valószínűleg görögöt jelöl még a *Herkul* Sz. név is (< mássalhangzó torlódás feloldásával kisor. *hrek* (< *grek*), HRYNČENKO).

e. Törökök. A moldvai törökök problémája meglehetősen komplikált. Mint ismeretes, az egykori kun királyság Moldva területére is kiterjedt s a kunság a királyság bukása után sem halt ki. A ruménségben való továbbélését éppen Bandinusnak a moldvai varázslásról és bűbájolásról szóló fejezete („De Incantationibus") alapján állapította meg GYÖRFFY: Ethn. 1925:169. Sokáig a moldvai magyarokat is a kunok utódainak hitték kutatóink. Igaz is ebből annyi, hogy bizonyára a magyarságba is olvadt be moldvai kunság, nemcsak a ruménségbe, amit a különösen Tatros vidékén sűrű török eredetű helynévanyagból gondolhatunk. Török nevű katolikusaink is még a régi kunokból származhatnak — amiképpen a Magyarországba telepedett kunság körében is több török eredetű vezetéknév maradt ránk — bár a XVII. század közepén már újabb, oszmán-török jövevényekkel is lehet számolnunk. Az is megtörténhetett, hogy már régen, Magyarországon asszimilált török (s vele együtt neve) telepedett át a magyar néppel Moldvába, mert török neveink egy része Magyarországon is megtalálható, mégpedig: elsősorban is az etnikumnév, *Török* Bk., vö. SzófSz. *? Becse* (UR.: Recse) J., vö. 1211: *Beche* serviens, 1255: *Becse* comes stb., *Becse* helynevek Bács, Pest, Torontál, Veszprém megyékben, e szn. sejthető a *besenyő* < *bečenek* népnévben is, GOMBOCZ: MNy. XII, 285, *Váta* Ú., K., vö. a régiségben gyakori *Báta* ~ *Váta* hely- és személyneveket KOVÁCS, Ind. A név PAIS szerint egy *-a* képzős török igenév s jelentése 'alászálló, elmerülő, mocsár, sár', MNy. XXVII, 215. Idetartoznak még, ha török eredetűek (s ez a valószínű, mert Bákóban fordulnak elő, ahol több török név van) *Torda* 2 Bk., mely mint szn. már a XII. század végén előfordul nálunk, MNy. XXXI, 297 s PAIS szerint egy tör. *tur-* 'áll' ige *-da* képzős származéka, amilyen pl. a *Bolda* nevünk, MNy. XXXI, 256, vagy esetleg a *Gunda* is, uo. XXXI, 354 (más, gyakoribb származtatás szerint < óbolg. *tvrada*, t. i. *strana* 'erősség, megerősített hely, erőd' l. Balkan-Archiv II, 74, KISCH, Sieb. 286, stb., ez a megfejtés azonban nem számol a *Torda* vezetéknevekkel). *Butak* vagy *Budak* Bk. (írva *Buttak*, lehetne esetleg rum. *butac* 'edény a tej megalvásához, vajkészítéshez', DLRom., de inkább török, vö. oszm. *budak*, csag. *buday*, CodexCum. *butak*, altáji *putak*, Kāšγarī *buṭak* 'ág', olyasféle nemzetségnév lehet, mint a *Töredék, Darab, Maradék, Fél, Rész*, vö. a székelyek *Új-ág* nemzetségét, a háromszéki *Bodok* helységet, a kiskunsági *Bodoglár*-t, melyben a *-lár* többesképző, mint *Tázlár, Eszlár, Maklár* helynevekben, NÉMETH GY: MNy. XXVII, 145). Lényegileg idevehető *Boldor* Bk., Ba. nevünk is, mert *bol-* 'lenni' tövéből képzett analóg

nevek Magyarországon is találhatók: *Balmaz* (újváros) < tör. *bolmaz*, 'nem-lévő', MNy. XI, 148, a *bol-* lehet a *Balda* < *Bolda* vezetéknévben is MNy. XXIX, 256; a *Boldor*-ban a *bol-* igéhez a *-dur* (> *dor*) kauzitiv képző járul, vö. *kumandur*, *mongoldur*, MNy. XXVII, 316, s jelentése 'engedd, hogy legyen, hagyd élni' lehet, tehát óvónév féle, a *Balmaz* ellentéte (másképp: Rásonyi 80: *bul-* ige 'találni, kapni, elérni' + *dur* képző). Nem találtam Magyarországon példát a *Besák* Do. névre, mely egy tör. *beshsak* 'hazug' lehet, Radloff, hasonlóképpen a *Bissák* Sza., K. is.

f. Szlávok. Az a szláv szubsztrátum, melyre az idők folyamán kun, magyar, rumén telepedett Moldvában, nemcsak helynevekben mutatkozik meg, hanem jónéhány személynévben is. Nem lehet ugyanis minden szláv nevű katolikus jövevény; lassan felszívódó szláv népességnek is kellett Moldvában élnie, mellyel bizonyos helyeken a magyarság is összeköttetésben állott, amint ezt a valószínűleg szlávból vett *-ik* képzőjéből (III. fej. 2. pont) következtettük s amint a még legmagyarabb helyeken is itt-ott elszórva feltűnő szláv nevek sejtetik (l. 6. sz. vázlatot). Jövevényeknek csak a következőket tarthatjuk bizonyosan: *Tót* J., mellyel a középkori magyar a nyugati, magát szlovénnak nevező szlávot jelölte, tehát a mai tót mellett a szlavóniait is, MNy. XXV, 321, valószínűleg névsorunkban is délszláv eredetűt jelent; *Rác* 4 Bk., a *szerb* jelölésére szolgáló népi szavunk, MNy. V, 388. (A két név jelentkezése moldvai névsorban tovább bizonyítja a moldvai magyarok összefüggését a belsőbb magyar nyelvterületekkel, mert csak ezekről hatolhatott ki a két név s jelentése Moldvába.) — Valószínűleg jövevény szlávokat takarnak a *Podoleni* 2 H., nevűek is, *Podolia* tartományból jötteket.

A szláv nevekkel kapcsolatban elsőrendű fontosságú volna azok származás szerint való osztályozása. Ez azonban még egy szlávista számára is nehéz feladat volna: a szláv nevek jórésze majd minden szláv nyelvből levezethető. Csak általánosságban utalunk tehát arra a tényre, hogy moldvai területen elsősorban északi szláv nevekre számíthatunk. Itt már a XI. század végén, de legkésőbb a XII. században összeköttetésbe kerültek a rumének a kisoroszokkal s a két nép érintkezése a XVI. századig nyelvi téren igen szoros volt (vö. Brüske H., Jb. XXVI—XXIX, 10). Neveink között is kisorosz, rutén eredetű a legtöbb. Néhány délszláv, bolgár nevet is feltételezhetünk azonban. A délszláv hatás ugyanis Moldvában a moldvai székelyekig ért, körülbelül a Tatros folyó vonala a határ az északi és déli szláv hatás között, amire klasszikus példa a Tatros két mellékfolyója, az északról jövő *Soloneț* (Szalonc), melynek alapja a kisor. *solona* 'só', s a délről belefolyó *Slănic* (Szalánc), mely délszláv *slan* 'só'-ból származik (vö. Kisch, Sieb. 89).

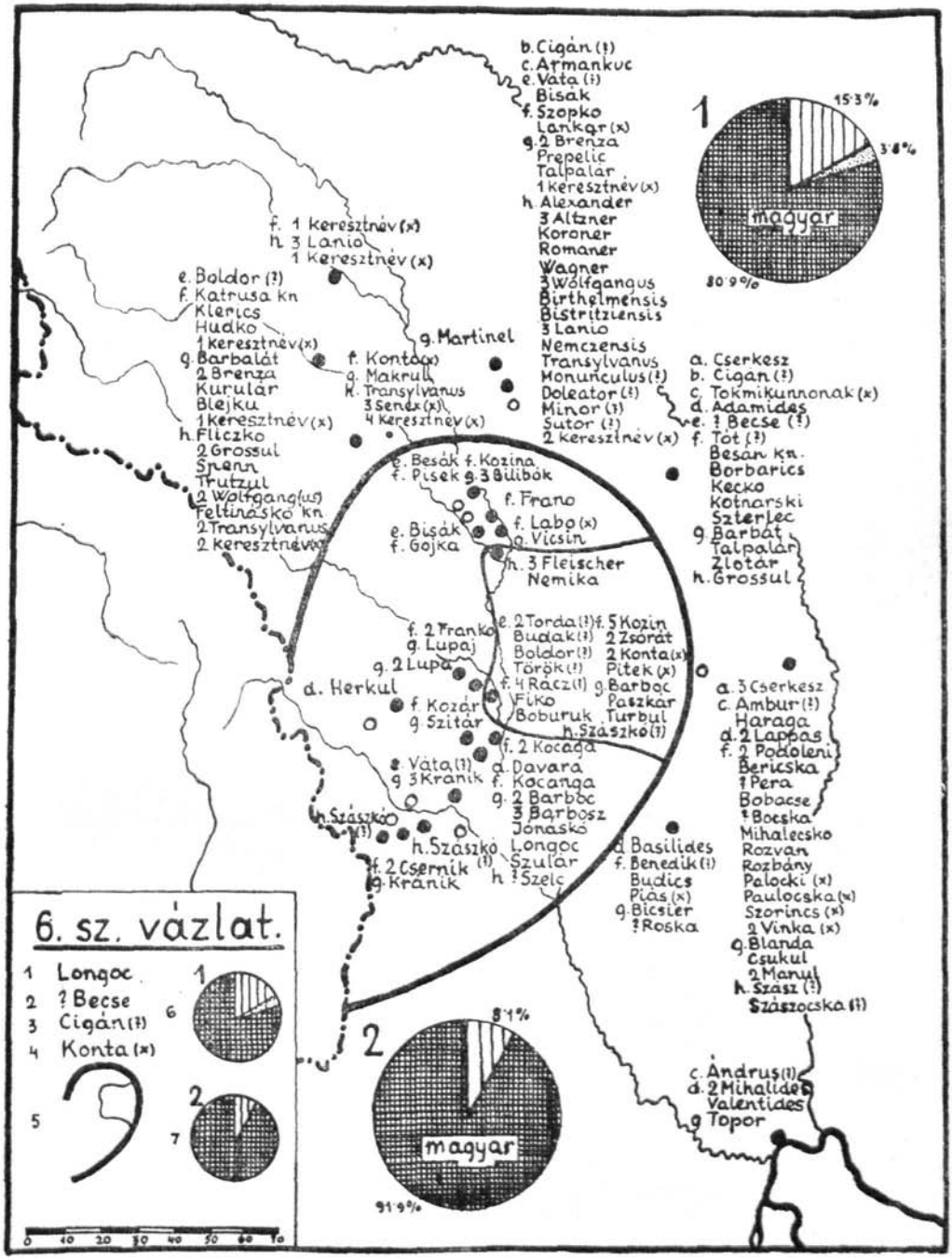
Nehézséget okoz még az is, hogy némely szláv szó és név (de más, pl. török is) a ruménben is megtalálható, mint jövevényszó, pl. *Kránik* ~ rum. *crainic* < kisor. *krajnik* (vagy *Csobán* ~ *cioban* < tör. *čoban*). Ez esetben sokszor lehetetlen eldöntenünk, hogy melyik nyelvből való a név. Mi azt az elvet követtük, hogy ha egy szláv (török, stb.) szó, név

a ruménben is megvan s ott gyakran használatos — az elsősorban rumén környezet miatt — rumén eredetűnek, közvetítésűnek vettük.

A szláv nevek[12a] egyrésze keresztnévből való; kettő éppen keresztnév: *Katrusa* Ba., a *Katalin* orosz alakja; *Besán* (Meszaros *Besan* J.) egy *Berislav, Berivoj, Berigrad* név (vö. NyK. XXXIII, 306) gyakori *-an* képzős származéka (a szláv képzőkre alább is vö. Miklosich 4—18) s szlávot takarhat, magyar vezetékneve csak magyar környezete jelölése lehet, vö. II. fej. 8. jegyzet; ugyane névből származhat a *Bericska* H., vezetéknév is s esetleg a *?Pera* H. (UR. *Petras)* név is *(< Bera < Berislav);* a *Benedek* név katolikus szláv alakja is lehet esetleg a *Benedik* B., de talán a régi magy. **Benedictus* (< egyh. lat. *Benedictus)*-ból való elvonással keletkezett, vö. EtSz. Ha a *Bocska* H., helyes (KM.: *Rocska)*, a *Bogdan* név becealakja lehet ,vö. bolgár *Bočko* Weigand, Rufn. 133; esetleg ugyane név kicsinyített alakja *-če* képzővel a *Bobacse* H. is, vö. uo. *Borbarics* J. a Borbála szláv *-ič* képzős származéka, hasonlóképpen az a *Budics* Ba. is, egy *Bud-* kezdetű szláv névből (pl. *Budmér,* a magyarba is átkerült) s a *Klerics* Ba. a *Klárából.* Egyéb alakok: *Fiko* Bk. a *Fülöp* bolgár becealakja (Weigand, Rufn. 122), a *Pisek* Do. pedig északi szláv alakja; *Franko* 2 Te. a *Franciscus* tövéből való *-ko* kicsinyítővel; *-a* kicsinyítővel pedig a *Frana* Ds. (UR.: *Frona).* E neveket az újabbkori moldvai-magyar névanyagban is megtaláljuk: Wichm: *frinkul (~ Frankó),* Peldest: *Frenko,* Bírófalva: *Franku, Frona,* Szteckófalva: *Frenkul,* Nyr. XXXVI, 238, tulajdonosaik ekkor már bizonyosan magyarok; *Gojka* Sza. egy *Gojimir, Gojiszláv* név tövéből *-ko* > *-ka* kicsinyítőképzővel; *Kecko* J. a szláv *Kirill* becealakja a gyakori *-cko* képzővel: *Kicko* > *Kecko; Mihalecsko* H., a *Mihály* szláv becealakja *-čko* kicsinyítővel; *Szopko* K. a *Sebestyén* szláv alakjának (pl. lengyel *Szobek) -ko* képzős származéka.

Egyéb szláv nevek: a *bob* 'bab' szó lehet a *Boburuk* Bk. névben; a *Csernik* 2 Szt. megfelel a magy. *Feketé*-nek < *černa* 'fekete' + *-ik* képző; *Hudko* Ba. névben egy kisor. *hud- (< gud)* 'zene' tő sejthető + *-ko* képző; a *Kocaga* 2 P. és *Kocanga* F. (vagy *-cs-*?) névre vö. lengyel *kocanka,* régebben *koczanka* is 'szalmavirág, homoki kecskerágó', Berneker, SlavEtWb.; a *koza* 'kecske' szó származékai: *Kozár* Bf. 'kecskepásztor', MNy. XXIV, 8, *Kozin* 5 Bk. névben az *-in* birtokos képző, *Kozina* Do. *-ina* végződése birtokos nőnemű alak; a lengyel *Kotnarski* J. neve Kutnárból származót jelent, *-ski* képzővel; *Rozván* H. és egy esetleg magyar ajkon továbbfejlődött alakja a *Rozbány* H. egy *raz-zvan (zvati* 'keresztelni') 'újrakeresztelt' lehet, mely előfordul a fogarasi ruménségben is, rumén analógiájával együtt: *Rebotezat,* Pașca 186; a *Szterlec* J., egy orosz *strelec* 'íjász, lövő'-ből származik; a *Zsórát* 2 Bk. nevet Melich egy rum. *javră*-val veti össze, MNy. XXIV, 71, ez gúnynév. Moldvában öreg emberre: 'öreg medve,

[12a] Megfejtésüket Kniezsa István lekötelező szívességének köszönhetem.

A nem-magyar eredetű katolikusok

a. cserkészek, b. cigányok, c. örmények, d. görögök, e. törökök, f. szlávok, g. rumének, h. németek. 1. Teljes bizonysággal nem-magyart fedő nevek. 2. Kétes olvasatú név. 3. Nem biztosan nem-magyart fedő név. 4. Megfejtetlen, de valószínűleg nem-magyart fedő név. 5. Keretvonal a moldvai-magyar és moldvai-székely falvak körül, melyekben kedvezőbb a magyarok aránya, mint a többi, főleg városi helyeken s melyekben máig is magyar etnikumúak a katolikusok. Ki van kerekítve közülük Bákó és Román, a két város, melyekben több volt az idegen s melyekben a magyar katolikusság idővel elasszimilálódott. 6. A magyarok (80.9), nem-magyarok (15.3) és bizonytalan nemzetiségűek (3.8) százaléka az összes moldvai katolikusok között. 7. A magyarok (91.9) és nem-magyarok (8.1) száza-

vén skatulya' jelentéssel, s a kisor. *žavratij* 'kiabáló, lármázó', *žavra* 'kutya' szavak származéka, Тіктін. A *Zsórát* is gúnynév lehet, talán 'lármás, nagyszájú' értelemben.

Szintén szláv neveknek látszanak, de etimonjuk nehezen dönthető el: *Konta* 2 Bk. és *Konto* N., *Labo* T., *Lankar* K., Vidua *Paloczkiana* H., *Paulocz'a* H., *Pias* B., *Pitek* Bk., *Szorincs* H., *Vinka* 2 H. — A felhozott nevek meglehetősen sűrűnek mutatják még a XVII. században is a moldvai népesség egykori szláv alaprétegét, de minden valószínűséggel az újabb szláv bevándorlást is. Különösen 3 városban tűnik fel a szláv nevek nagy száma, Bákó, Jászvásár és Huszt városokban. Utóbbiban — mint már felhoztuk — talán szláv husziták utódjait is kereshetnők.

g. Rumének. A Moldvában működött katolikus propaganda érthetően a tartomány uralkodó népére, a ruménre gyakorolta a legnagyobb hatást. Ennek az eredménye ugyan csak a legújabb korban mutatkozott meg, amikor a Propaganda Fide munkája nyomán rumén érsekséggel s püspökséggel rumén katolikus egyház keletkezett, egyes jelei azonban már Bandinus korában meglátszottak. Maga Bandinus összeköttetésben állott a moldvai s havaselvi vajdai udvarral, a rumének ről sokat tudott, nyelvüket is beszélte, amint ez több jelből látszik (vö. I. fej. 30. jegyzet), jól tudta tehát közvetíteni a katolikus propagandát a rumének felé. Egy aktiv tényked éséről is beszámol a bizonyára sok más, elhallgatott mellett. Husztban egy rumén eredetű, de a magyarok között magyarként, illetőleg katolikusként felnevelkedett katolikust — akit a rumén püspök vissza akart vinni a rumén hitre — megvédett, visszatartott (H. 11. §). Ilyen katolikus egyházba tért rumén meglehetősen sok lehetett, mert igen számosak a rumén eredetű nevek névsorunkban.

Ezek vizsgálatánál a következő probléma vetődik fel: a moldvai katolikus nép már a XVII. században is néhány százada együtt élt a rumének kel s nem vonhatta ki magát a rumén etnikum és nyelv hatása alól. A rumén hatás, teljességében, igaz, hogy csak napjainkban látszott meg, amikor a moldvai katolikusság nagyobb része már elrománosodott, — de már a XVII. században komoly tünetei mutatkoztak. A kétnyelvűség már ekkor sokak tulajdonsága lehetett, mert a jászvásári katolikusok azt panaszolták Bandinusnak, hogy akár magyar, akár rumén nyelven gyónnak az olasz minoritáknak, nem értik azok őket (J. 8. §). A hódító kétnyelvűség folytán természetesen mindjobban telítődött az anyanyelv szókincse rumén szavakkal, sőt a meghonosodott rumén szavak, nyelvi formulák, egyre jobban szorították ki az anyanyelv szavait, formuláit. Beszédes módon bizonyítják ezt névsorunk félrumén nevei, mint *Feltinásk*ó, mely egy ném. *Velten* (< *Valentinus)* s a rum. *-aşcu* kicsinyítőképző (Pașcu 298) összetétele, mutatva, hogy a kicsinyítésnek ez a módja, rumén hatásra, már meghonosodott a nevet alkotók között. Hasonló lehet ehhez az ugyancsak ném. *Gross* és *Trutz* név esete. A két név u. i. rumén határozott névelős alakjával van feljegyezve: *Grossul, Trutzul,* s ez újabb rumén nyelvi hatás jele. Itt kell újraemlítenünk az *Anna Tămăşoaie* Ba. féle özvegymegjelöléseket is (még *Dorothea Blejkoje* Ba., azaz *Vlaicoaie, Barbara*

Brenzoje K., azaz *Brânzoaie*, sőt *Martinus Krestoje* Ba. is, azaz *Krestél* + *-oaie* képző ?), melyek részint magyaroknak szászok s részint ruméneknek magyarok és szászok által történt rumén nyelvi megjelölései, bizonyítva, hogy a háromfajta származású katolikusok egymásközt ruménül beszélgethettek (vö. I. fej. 4. pont). — Gyakoribb tünete volt azonban a rumén nyelvi hatásnak az, amikor nem-rumének nyelvükben meghonosodott rumén szóval neveznek el egy nem-ruménl. Mondjuk egy *Balán* nevű katolikust.

Hogy a tünetet megvilágítsuk, utalnunk kell arra a tényre, hogy a moldvai magyarok újabbkori névanyagában rengeteg a rumén név. Tévedés volna azonban azt hinni, hogy ezek a nevek mind ruméneket, vagy egykori ruméneket takarnak. Amint tárgyaltuk ugyanis, a vezetéknevek egészen a legújabb korig nem szilárdultak meg s így igen sok esetben megtörténhetett, hogy egy régi család neve generációként is állandóan változott, variálódott. E változást meg is figyeltük Szabófalva Bandinus-korabeli s századeleji névsorában a keresztnévből lett vezetéknevekre vonatkozóan. Láttuk, hogy egykori családnevek — bizonyára a szaporulat megkülönböztetésének szükségességéből — miként változtak, variálódtak idővel. Igy találtunk pl. egy Bandinus-korabeli *Antal* családnévvel szemben egy *antós* és egy *antyika* nevűt, mely nevek bizonyosan a szaporodó *Antal* család egyes önállósuló részeinek megkülönböztetése céljából keletkeztek (vö. II. fej. 3Ab. pont).

Magától értetődő, hogy az állandóan keletkező, újabb és újabb neveket szókincsének abból a részéből is merítette lassanként a moldvai katolikus nép, amely rész fokozatosan gyarapodott s mindjobban szorította ki egyes nyelvi formulák s egyes fogalmak anyanyelvi alakjait: a rumén részéből. Megfigyelhető ez pl. a keresztnevek terén. Szabófalva keresztnevei között pl. az *András*-nak már csak *andré* (< rum. *Andrei)* alakja élt Wichmann kutatása idején. Egyéb keresztnevek rumén alakjai ki is szorították már a magyar alakokat, pl. *márje* (< rum. *Marie), nica (*< rum. *Aniţa* < *Ana).* Néhány névnek a rumén alakja is megjelent a magyar mellett, mint *mártan* és *mārtyin* (< rum. *Martin).* A nyugati, katolikus eredetű keresztnevek mellett más, keleti, ortodox keresztnevek is tért hódítottak, mint pl. *vászilyi* (< rum. *Vasile).* Természetes ezek után, hogy a keresztnevekből vezetékneveket formáló névadó szokás működésekép (s ezzel, mint láttuk, a legújabb időkig kell számolni), a vezetéknevek között is megjelentek e nevek, vö. *André, Martinuc, Martinás* (< rum. *Martinuţ, Martinaş)* Szabófalva környékén, Nyr. XXXVI, 238, *Vaszi* a Szabófalváról kiszakadt Ploszkucénon, Domokos, 215, stb. Különösen gyakori a magyar nevek átváltódása a ruménbe foglalkozásnevekből lett vezetéknevek terén, ami érthető, mert egy-egy mesterség, foglalkozás lehetett a leggyakoribb fogalom, szó, ami a ruménekkel való beszédben előfordulhatott. A *Kerekes* név ugyan fel-feltűnik még itt-ott, de a *Dogár* mindenütt kezdi kiszorítani (vö. Trunk, Domokos 156, vagy Florest, uo. 149), a *Molnár*-ral váltakozik a *Morar* (vö. Onest uo. 130) és így tovább. A feltünedező rumén nevek korántsem ruméneket fednek, csak a rumén nyelv hódítását bizonyítják a moldvai magyarok körében. Szimbolikus példája

ennek a gorzafalvi *Csorba György* esete. Ő egy régi gorzafalvi név örököse volt (vö. Gorzafalva névsorában a *Csorba* nevűeket), tehénpásztorsága révén azonban új, rumén eredetű nevet kapott, a 'tehénpásztor' magyarok nyelvében is meghonosodott rumén nevét, *Vakár György*-öt (Domokos 140).

Vajjon milyen mértékben alkotta névsorunk rumén neveit ez a katolikusok között mindjobban erősödő ruménül elnevező készség? Úgy sejthető, hogy nagy mértékben. Arra is van már ugyanis példánk, hogy a keresztnév rumén nyelvi alakja lép a magyar helyére. Az egyik kutnári hívő UR.: *Nicolaus sive Nicora*, KM.: *Nicolaus Talas*, tehát magyart jelöl (vö. II. fej. 1. pont), akinek a keresztneve közhasználatban *Nikora*, a *Miklós* rumén becealakja (vö. a dormánfalviak 1675-i panaszlevelében: „egy *Nikora* neuü itt valo olanak", MNy. XXVII, 75). *Csorba* tehénpásztor > *Vakár* esetére is szolgáltat névsorunk példát: az egyik jászvásári katolikusnak a neve J. 22. és 24. § alatt *Martinus K a d a r*, Jászvásár névsorában pedig *Martinus B o t n a r* (l. II. fej. 1. pont), jelezve, hogy megindult a magyar *kádár* név kiszorítása a lassanként meghonosodó rum. *botnár* által, mely névvel azonban a jászvásári katolikus nem lett rumén etnikumú is. Hasonló eset több névvel is megtörténhetett, mégis, ugyanilyen konkrét adatok hiányában, biztosat nem mondhatunk. Megállapítható, hogy a legtöbb rumén név hangalakján változtatott valamit a magyar ajak (vö. III. fej. 2. pont), ami a név gyakori használatát, sokszor esetleg már meghonosodását is jelentheti. E neveknek, s azoknak a neveknek az esetében, amelyek rumén eredetű jövevényszóként élnek a moldvai magyarok szókincsében s melyek a mai moldvai magyar névanyagban gyakoriak, óvatosaknak kell lennünk: valószínű, hogy nem ruméneknek, hanem magyaroknak nevei. Ezek a következők: *B a l á n* F. < rum. *bălan* 'szőke, világos' (< egyh. szl. *bêlŭ)* Tiktin, Wichm: *balán*, Székelyföld, Csíkfitod: *bolán*, l. másutt is, vö. *Balán* csn. Klézse, *Balánka* Ploszkucén;[13] *B o s z i o k* Do. < rum. *bosïoc* ~ *busïoc* és *busuioc* 'bazsalikom'. Tiktin, Wichm: *buszujók*, bogdánfalvi növénynevek között *buszujok* ~ *buszijók* MNy. XXIX, 250, vö. Peldest: *Biszok* (?), Birófalva: *Busziök*, Ploszkucén: *Burszuk; B o s z i t á n y* Do. és *B o s z o t á n* Do. < rum. *bostan* 'tök', *cap de bostan* 'tökfej', (< tör. *bostan)*, Tiktin, Wichm: *bosztán*, bogdánfalvi növénynevek között *bosztán*, disznó-, török*bosztán*, MNy. XXIX, 249; *B u t n á r* F. és *B o t n á r* J. < rum. *butnar* 'hordókészítő, kádár', Tiktin, Wichm: *butnár*, vö. a fentemlített esetet: *Botnár* J., egy más helyen *Kádár; C s o b á n* 2 Sza., Do. < rum. *cioban* 'pásztor' (tör. *čoban)* Tiktin, a név a magyarba Moldvában valószínűleg rumén közvetítéssel került, Wichm: *sobán* csn., a név általánosan elterjedt a moldvai magyarok közt, Jugánban van *Csobánka* is; esetleg *D u m i t r á s* B. < rum. *Dumitru* + *aş* kicsinyítő, vö. Paşca 228 is egy *Demeter*-t szorított már ki, amint ez később megfigyelhető, vö. *Dimitrás* és *Dumikás*

[13] Mai családnév-adatok: *Klézsé*ről Nyr. X, 49, *Ploszkucén, Bukila, Onest* helyekről Domokos-ból, *Jugán, Peldest, Birófalva, Szteckófalva* községekből Nyr. XXXVI, 238.

Jugánban, *Demi* (< *Demeter)* mellett a *Dumi* (< *Dumitru)* nevet Ploszkucénban, *Duma* Klézsén, Bukilában, stb.; hasonló a helyzet *Petrás*-sal H. (UR.: *Pera)* és *Petrásk*ó-val J. *(Petru* + *-aş* és *-aşcu* kicsinyítő, vö. Paşca 300), mely rendkívül elterjedt név a mai moldvai magyarok között; *Kaluger* H. < rum. *călugăr,* 'görög keleti szerzetes' Tiktin, az egész magyar nyelvterületen megvan, mint rumén jövevényszó, vö. OklSz. adatait a XV. század elejétől, hasonló nevet azonban a mai nevek között nem találok: *Kozsokár* 3 Ba., K., B., < rum. *cojocar(iu)* 'szűcs', Tiktin, Wichm: *Kozsokár,* vö. a névsorunkban még gyakori *Szűcs* nevek mára eltűntek s helyettük a *Kozsokár* jelentkezik: *Kozsokár Istán kuttya,* gajcsánai hn., Szabó 201, *Kozsokár* Klézse, Onest, Jugán községekben; *Pakorár* 2 F., *Pekorár* Te., *Pokorár* 3 Go. < rum. *păcurar(iu)* 'juhpásztor' Tiktin, különböző hangtani alakjai mutatják, hogy a szó részesévé vált már a magyarok szókincsének; *Soltuz* H. < rum. *şoltuz* 'bíró' Tiktin, hogy a név katolikus magyart takarhat, vö. II. fej. 72. jegyzet.

Bizonyosabban ruméneket fednek már a következő nevek (bár még ezek között is akadhat egy-két magyar): *Barbalát* Ba. < *barbalată* 'széles szakáll', gyakori gúnynév a ruménben, DLRom., magyarban inkább 'nagyszakállú'; *Barboc* 2 Bk., 2 F. < *bărbuţă,* azaz *bărbă* 'szakáll' + *uţa* kicsinyítőképző (a kicsinyítőképzőkre alább is vö. Paşcu), jelentése 'kisszakáll', szintén gúnynév, DLRom.; *Barbosz* 3 F., < *barbos,* azaz *barbă* + *os* nom. possessoris képző, 'szakállas', DLRom., vö. Paşca 171; *Barbát* J., < *bărbat* 'férfi, derék, bátor', Tiktin, vö. Paşca 171, a székelyek 1602-i összeírásában: *Borbát* OklSz.; *Bicsier* B. < *biciu* 'ostor, korbács' + *-er (< -ar)* képző, jelentése volna így 'ostoros, korbácsos, köteles', szótározva nem találom, különleges képzés lehet. Esetleg a *beciu* 'pince' szó rejlik a tövében s ekkor 'pincés'-t jelenthet. Az *-ar* képző *-er* alakjára vö. *banicer* < *băniţa, cimpoer* < *cimpoiu, faclier* < *faclie, palărier* < *palărie,* Paşcu 79; *Bilibok* 2 Do. < *beli (beleşte* 'nyúz') + *boacă (gloabă de cal* 'gebe'), azaz 'gebenyúzó', Paşca 178 magyarázata. A név analógiájára vö. a fogarasi ruménségben a *Beliviţă* 'báránynyúzó', *Beliboae* 'ökörnyúzó' és *Belitor* 'nyúzók' ragadványneveket, Paşca 176, *Nyúzó István* moldvai vajda gúnynevét: *Belicâne,* azaz 'kutyanyúzó' (Bandinus is említi, a név keletkezésének okával, Sze. 5., 6. § alatt: *Belikine* formában) s egy XVII. századi bojár gúnynevét: *Frigevacă* 'tehénsütő'. A név megtalálható a moldvai magyarok mai nevei között, a gyímesi csángók közt igen gyakori név („Tankó, Mihók, Bilibók" szokták őket gúnyolni a csíkiak, Balog A. csíkfitódi születésű tanár szíves közlése), esetleg itt is magyarok neve lehet; *Blanda* H. < *blând* 'szelid' Tiktin + *-a* képző, mint a *Lupa*-ban alább; *Brenza* 2 Ba., 2 K. < *brânza* 'sajt' Tiktin, igen gyakori név a fogarasi ruménségben, Paşca 187; *Csukul* H. < *ciuc* (a *ciocan, cioca* változata) 'csákány', Paşca 208 + *-ul* határozott artikulus. *Ciuc* a fogarasi rumének közt is előfordul, Paşca 208; *Jónáskó* F. < a *Ioan* kn. *-aşcu* kicsinyítőképzős alakja, Paşca 260; *Kurulár* Ba. < *curelar* 'szíjgyártó' Tiktin, vö. Paşca 220; *Kránik* 3 Ú., Szf.

< *crainic* (kisor. *krajnik)* 'hírnök, kikiáltó' TIKTIN, l. II. fej. 71. jegyzet. A szóközépi *-áj-* > *-á-*ra magyar ajkon vö. *bojnyik* < *bonyik*, *bujnyik* > *bunyik* EtSz.; *Longoc* F. < *lung* 'hosszú' + *uţ* képző, TIKTIN; *Lupa* 2 Hi. < *lup* 'farkas' TIKTIN *-a* képzős származéka, gyakori Fogarasban is, PAŞCA 271; *Lupaj* Te. *lup* + *-oi* (> magyar ajkon *-aj)*, mint *vulp, vulpoi*, stb., IORDAN I., Gramatica Limbii Române, Bucureşti, é. n. 212; *Makrul* N. < *macru* 'sovány' TIKTIN, határozott névelővel, vö. PAŞCA 272; *Manul* 2 H. < *Man* (< szl. *(E)Manuel)* + *-ul* határozott artikulus. A *Man* név igen gyakori a ruménben, vö. PAŞCA 275; *Martinel* He. < *Martin* kn. + *-el* képző, mint a *Bogdănel, Dăncel, Lăzărel, Tămăşel* féle nevekben, vö. PAŞCA 299; *Paszkár* Bk. < *păscar(iu)* 'halász' TIKTIN, vö. PAŞCA 299; *Prepelic* K. < *prepeliţă* 'fürj' (valamilyen szláv nyelvből, pl. egyh. szl. *plêpelica)* TIKTIN, hogy rumén név-e már, vagy még szláv, nem tudjuk eldönteni: *?Roska* (KM.: *Roka)* B., ha nem hibás < *roşu* 'piros' TIKTIN + *-ca* képző, Fogarasban sűrű név, PAŞCA 314; *Szitár* Bf. < *siţar* 'szitás, szitacsináló' *siţa* (< szl. *sito)* + *-ar* képző, TIKTIN; *Szulár* F. < *sulă* 'ár', *-ar* képzős alakját nem szótározta TIKTIN, úgy látszik, helyi képzés lehet mint *Bicsier*, 'varga, csizmadia' jelentéssel; *Tălpalár* K., J. < *tălpălar*, TIKTIN ezt sem szótározza, de a szó meglétére vö. IORGA, Industr. 46 < magy. *talpaló, talpal* (vö. 1490: Georgio *Thalpalo* OklSz.), melyet magyar eredete s félmagyar képzésée miatt (megőrizte a szó magyar *-l* gyakorító képzőt is, vö. *zârgălău* 'tánc és csengő' mely tánc közben zörög < magy. *zörgölő*, PAPP IMRE román szakos kolozsvári tanár szíves közlése) bátran tarthatnók a magyarok szókincsében is meglévő szónak (még az *-ár* képző is lehet magyar elvonás a sok hasonló végződésű szóból) s magyart jelölőnek, s ezt csak azért nem teszszük, mert az újabbkori moldvai magyar névanyagban nem találtunk a névre példát: *Topor* G. < *topor* 'balta, fejsze' (szl. *toporŭ)* TIKTIN, a név 'medve, buta, bamba ember' jelentésben, minden román uralmat átélt erdélyi magyar értelmiségi előtt ismeretesen, a magyarok Regátból származott gúnyneve. Hogy itt köze van-e már a névhez, nem tudhatjuk; *Turbul* Bk. < *turbure* 'heves, zavaros' TIKTIN, vö. PAŞCA 339; *Vicsin* Tf. < *vecin* 'Moldvában: rabszolga, jobbágy, paraszt' TIKIN, vö. a magyar *Pór* névvel; *Blejku* esetleg kn. Ba., ebben: Dorothea *Blejkoje* vidua < *Vlaicu* szn. (szl. *Vlajko, Vladimir*, PAŞCA 348), a *v* > *b* változás gyakori, vö. *Valentinus* > *Bálint, ivolya* > *ibolya*, Moldva, Bogdánfalva: *(sehova* ~ *sohuva)* > *so(h)uba*, MNy. XXVIII, 237, az *a* > *e*-re vö. *Iaşi* > *Ieşi, Iarcău* > *Iercău* már idézett példákat; *Zlotár* J. < *zlătar* 'aranyműves' (< szl. *zlatări)* TIKTIN.

Megemlítjük még végül azokat a rumén neveket, melyek nem ruméneket s nem magyarokat jelölnek s keletkezésük a moldvai katolikusok mindjobban erősödő kétnyelvűségének tulajdonítható. Ezek: *Armankuc* K., örmény megjelölésére, aki kereskedő lehetett s a hozzájáró magyarok, szászok, rumének szóbeszédjében közös rumén neve alakult ki (a magyarok és szászok értették a rumén nevet, a rumének nem értették volna a magyar vagy német nevet, vö. *Anna Tămăşoaie* eseté-

vel); *Podoleni* 2 H. két podoliai szlávot jelölhet s alakja a *Podoleanu* többese, amilyen többesi név a ruménben tudtommal nincs s ilyen formában csak azért rögzítődhetett, mert együtt lévén a két jövevényről szó magyarok s rumének beszélgetéseiben, („*Podoleni*") a mégsem tökéletes rumén nyelvérzékű magyarok a sokat hallott többesszámú alakot vonták el vezetéknévül.

h. Németek. Nem áttérők, hanem a magyarok mellett a másik nép voltak, mely a katolikus hitet terjesztette Moldvában. Származásukra nézve úgy látszik, két irányt kell felvennünk: Galiciát, melyet Kázmér lengyel király a XIV. század első felében a litvánoktól elhódítva, részben germán telepesekkel rakott meg, akik közül többen Szeredvásárra és Szucsavába is lejöttek (Iorga, Comerţ. 80) s Erdélyt, ahonnan a szászok valószínűleg több indítékból keltek át a Kárpátokon. Ilyen indíték lehetett elsősorban az a domonkos térítő akció, melyet a XIII. század elején a magyar királyság — felismerve benne birodalma érdekeit — teljes erejéből támogatott s melyre a német lovagrend erejét is, ismeretes módon, felhasználta. Valószínűleg ennek az akciónak a keretében építették meg a besztercei szászok Nemc várát s városát is (vö. Giurescu II, 400). — Nem kétséges aztán, hogy az erdélyi szászokat — mivel főleg ők bonyolították le Erdély gazdasági forgalmát a két rumén vajdasággal — gazdasági alkalmak is vonzották Moldvába. Így feltételezhető, hogy Bajába, az ottani, a város neve szerint magyarok által megkezdett bánya csalta a besztercei szászokat (Iorga, Comerţ. 83, Giurescu II, 433). Kutnárba szőlőművelő szászok mehettek s társulhattak a magyarokhoz (vö. Iorga, Comerţ. 174). Románban marhakereskedő szászokról van adatunk (uo. 176), a kereskedés szórványosan Bákóba, Tatrosra is elvihette őket, a fővárossá lett Jászvásár belőlük is magához vonzott egyet-kettőt (J. 2. §). — Végül a huszita mozgalomban való részvétel miatt kellett szászoknak (akárcsak magyaroknak) elhagyniok Erdélyt. Timon 27 szerint a szebeni évkönyvek szólnak egy 1420-i szász huszita kitelepedésről Kutnárba, e szerint királyföldi szászokat is kell keresnünk a moldvai szászok között, nemcsak besztercieket. Timon adatát megerősíti az a tény, hogy Bandinus Nemcben egy német huszita miséskönyvet talált (N. 6. §).

Bár a fentiek nagyszámúaknak sejtetik a moldvai németeket s a jelentés is meglehetős sokat szól róluk, különösen a sokféle kapcsolatokkal bíró kutnáriakról, névsorunkban már meglehetősen kevés a nyomuk. Oka ennek az, hogy aránylag mégis kevesen lévén, asszimilálódásuk sokkal hamarabb s nagyobb mértékben indult meg, mint a magyaroké. Szeredvásárban már nem is maradt belőlük Bandinus idejére, Szucsavában, ahol egykor magyarokkal és olaszokkal (?) 8000-en (?) voltak (Szu. 1. §), csak 7 katolikus család maradt. Baja egykori 6000 lakójából, melyet Bandinus, valószínűleg Gross tájékoztatására (vö. túlzásaira I. fej. 30. jegyzet), mind szásznak állít, már csak 46 katolikus család élt a XVII. század közepén, ennek is több, mint a fele magyar volt. Nemcben, ahol valamikor ezrekben számlálták a szászokat (N. 5. §), Bandinus csak 94 katolikus lelket talált, ezeknek is több, mint fele magyar volt. Román egykori 800 magyar és szász katolikusából (R. 3. §) Ban-

dinus már csak 6 családot, 36 lelket jegyezhetett fel. Egyedül Kutnárban nem említi a szászok fogyását, a magyarok azonban itt is többen voltak, mint ők (K. 3. §). — Úgy látszik, hogy egy részük a hasonló vallású magyarokhoz asszimilálódott. Ezt jelentik névsorunkban a *Szász* H. és *Szászocska* H., azonkívül a *Szászkó* 3 Bk., M., Go. (írva *Sasko*, vö. a *Szászka* újabbkori nevet Szabófalván, Domokos 223) nevek, melyek közül a *Szász* újabb moldvai magyar névsorokban igen gyakori (vö. Domokos), még nagyobbnak mutatva a szászok asszimilációját. Mégis nagyobb lehetett a németek elomlása a ruménségbe. Kétnyelvűségük a névsor összeírása idején igen előrehaladott lehetett már, a félrumén neveket *(Feltináskó, Grossul, Trutzul, Anna Tamasoje)* mind az ő körükből idéztük. Iorga, Comerţ. végigtekintve a moldvai városok szász lakosságán, már a XVII. század végére megállapította ruménné asszimilálódásukat s emléküket az újabb korban csak Baja környéki „kékszemű parasztokban" vélte felfedezni (Iorga, Comerţ. 83).

A másik ok, ami miatt kevés németet mutat névsorunk, az, hogy három, részben szász lakosságú hely (Baja, Szucsava, Kutnár) összeírója, a szász Gross György a nevek egy részét latinra fordítva jegyezte le (l. I. fej. 4. pont) s a latin nevek között nem tudhatjuk, melyik takar szászt és melyik magyart (l. mégis egy szempontot I. fej. 32. jegyzet).

Bizonyosan németeket takarnak a német nevek: *Alexander* K., vö. Heintze 112; *Altzner* 3 K. az erdélyi szász *Altzen*ből való, vö. Kisch, Namenb. 9; *Fleischer* 3 R. összevonás *Fleischhauer* 'mészáros'-ból, Heintze 196, vö. Kisch, Namenb. 39; *Fliczkó* Ba. német? Esetleg a *Fritz(e)* névből, Heintze 201, vö. *Fritsch* csn. (< *Fritz, tz* > *tsch* fejlődéssel), Kisch, Namenb. 40; *Grossul* 2 Ba., J. és *Gross* pap a *gross* 'nagy' melléknévből, Heintze 225, Kisch, Namenb. 49, ellátva rumén artikulussal; *Koroner* K. *K(o)rona*, azaz *Kronstadt, Brassó* városából való, vö. 1579: *Croner*, 1785: *Crunner*, 1731: *Kriner*, 1926: *Kroner* Kisch, Sieb. 220; *Romaner* (UR.: *Romanensis)* K. Román városából való a származást jelentő *-er* képzővel, mint Koroner; UR.: *Nemika*, KM.: *Venica* R. esetleg egy ném. *Nennicke* ~ *Nenke, Nennich, Nancke, Nantke* stb. név változata lehet, bár viselője német volta ellen szól az, hogy keresztneve: *Palkó;* ha *Selz* F. *Szelc*-nek olvasandó s német név, esetleg rövídülés egy *Salz(n)er, Salz(l)er, Selzer* 'sóval kereskedő'-ből, vö. a *Selzer* és *Setzle* családneveket, Heintze 412, *Salzer* Kisch, Namenb. 142; *Spenn* Ba. esetleg rövidűlés egy *Spenner* névből,[13a] amelynek jelentése 'gombostűkészítő', vö. Heintze 452, Kisch, Na-

[13a] A tanulmány tördelése után, a névmutató készítése közben merült fel a gondolatunk, hogy a *Spenn* név, bár írott alakja németes, és bajai német nevek közt fordul elő (ez kerestette velünk a név német származását), rumén név, ma *Spân*-nek írnók, s jelentése 'szakáltalan, csupasz szájú' Tiktin. Vö. ellentéteit, névsorunk *Barbosz, Barboc, Barbalát* ('szakállas, kis-szakállú, nagy-szakállú') neveit. A *Spenn* eszerint a rumén nevek közé veendő s beiktatandó a 68. lapra a testrészről alkotott nevek, a 69. lapra a gúnynevek közé, a 85. lapra a tőbeli rum. *â* > magy. *e* hangzóváltozás példája mellé, s a

menb. 124 egy *Sponer* nevet idéz; *Trutzul* Ba. vagy az óném. *drûdas* > ófelném., középfelném. *trût* > mai *traut* 'geliebt, szeretett, kedves, drága' szó *Trutz(el)* alakjából, vö. HEINTZE 176, vagy a *Trotz* középfelném. *traz, truz* 'kühner Mut, Schutz' *Trutz(el)* változatából, HEINZE 487, + rumén artikulus; *Wagner* K. 'kocsigyártó' HEINTZE, 499, KISCH, Namenb. 139; *Wolfgangus* 3 K., 2 Ba., gyakori német név, a *Wolf* 'farkas', Wuotan szent állata és a *gang* (< gót *gaggan* > ófelném. *gangan* 'menni') szóból összetéve, HEINTZE 523 és 209. — Keresztnévben is: *Valentinus sive Feltináskó* Ba., a *Velten* (< *Valentinus*, HEINZE 494) kn. (vö. KISCH, Namenb. 37: *Falten, Felten* csn.) + *áskó* rumén kicsinyítőképző.

A latin nevekből bizonyosan németeket takarnak: *Birthelmensis* K., az erdélyi szász *Birthelm*-ből. Ennek a szomszédságából valók az *Altzner*-ek is. *Altzen* és *Birthelm* városok Szeben környékén fekszenek s a belőlük származó szászok esetleg az e vidékről kimenekült szász husziták után mentek Moldvába, Kutnárba (vö. fentebb TIMON értesítését); *Bistriciensis* K., *Bistritz* ~ *Beszterce* városából; minden valószínűséggel németeket fednek: a 3 *Lanio* Szucsavában s a kutnári 6 *Lanio*-ból legalább három; *Nemcensis* K., Nemcből való bizonyosan német; *Transylvanus* 2 Ba., N., K., azaz 'erdélyi', bizonyosan szász; megtörténhet, hogy németeket rejt: *Dolcator* K., azaz 'kádár'; a *Minor* K. és *Senex* 3 N. jelzőből egyik-másik; *Monunculus* K., azaz 'árvácska'; *Sutor K.*, azaz 'varga'.

i. Ha a fentiek alapján a moldvai katolikusok névsorunk mutatta nemzetiségi statisztikáját akarjuk összeállítani, a következő eredményt kapjuk:

A Bandinus féle névsor 33 helység 1020 nevét tartalmazza. Nincs ezek között a 10 pap neve, ezeket — nem lévén moldvai eredetűek — nem is tárgyaltuk, *Georgius Gross* kivételével, aki bajai származású szász volt. A 13 diák neve a névsorban megismétlődik (l. errenézve I. fej. 4. pont), csak kettőé nem, a bákói *Thomas* és *Stephanus* magyar diákoké (l. uo.). Gross-szal s velük 1023-ra emelkedik a fenti szám. Ez még a jelentés szövegéből kilenc, a névsorba fel nem vett, de általunk tárgyalt névvel tovább is kiegészíthető (mégpedig: *Iohannes* karácsonyfői öreg magyar, Ka. 1. §.; *Andreas* szucsavai latinul tudó, valószínűleg szász, Szu. 7. §; *Petrus Petrasko* jászvásári polgár, J. 24. §; D. *Andros, Iohannes Deak* tekintélyes jászvásári polgárok, J. 22. §; *Blasius Tanoko* amadzseji kápolnaépítő, Additio II.; *Filep Csillag* és *Paulus Filep* völcsöki polgárok, Szt. 8. §; *Matthaeus Gillyen* tatrosi polgár, Szt. 9. §.). Az 1032 név az esetek legnagyobb részében a családfőket jelzi (vö. mégis IV. fej. 4. jegyzet), s egy-egy név rendszerint átlagosan 5 ember, azaz egy család képviselője (Bandinus lélekszám szerinti adatai alapján ugyanis a moldvai katolikusok száma 5577, vö. MIKECS 244 számítását). Az 1032 személyből 61-nek csak a keresztneve van megadva, így csak 971 vezetéknév szerepel az összeírásban. E nevek s hozzávetőlegesen a keresztnevek is, a következő nem-magyarokról adnak számot:

131.lapra a rumén nevek közé. A 136. lapon közölt statisztikai táblázatot csak annyiban változtatja meg, hogy a rumén nevek számát eggyel növeli, s a németekét eggyel csökkenti. A 6. sz. vázlaton (127. lap) a név átírandó a német nevek közé.

Nem-magyar katolikusok			Cserkesz	Cigány	Örmény	Görög	Török	Szláv	Rumén	Német
Vezetéknevekből	Etnikumuk nevével elnevezve	magyarul	4	2			1	5		7
		ruménül			1					
		szlávul				1				
	Saját nyelvi név				1	8	3	34	42	24
	Magyar névvel jelölve							1		
	Rumén névvel jelölve							2		
	Latin névvel jelölve									13
	Bizonytalan név (ha nem idegent, magyart jelöl)				2		8	3	1	7
	Megfejtetlen, de úgy látszik, hogy[14]				1			12		
Keresztnevekből	Bizonyos[15]							1		1
	Bizonytalan, de a nevek arányában valószínű, hogy[16]							2	2	9
	legtöbb:		4	2	5	9	12	60	45	61
	legkevesebb:[17]		—	—	3	9	3	52	44	47

Összesen: 198 (19·1%)
„ 188 (15·3%)

A táblázat mutatta eredmény szerint tehát az 1032 moldvai katolikus családból a XVII. század közepén 198 volt a nem-magyar katolikus családfők legfelső száma (19.1%), azaz 834 a magyar családoké (80.9%), de 158 a nem-magyar családok legalacsonyabb száma (15.3%)

[14] Az örménynek és szlávnak látszókat már felsoroltuk, essék szó a magyarnak látszókról is: 2 *Bondi, Gedre, Gelje, Keres, Remei, Somandi, Sorgai.*

[15] Ennek vettük a *Katrusa* szláv és a *Feltináskó* német keresztneveket s a magyar alakú és a túlnyomóan magyar lakosságú helyeken előforduló keresztneveket (31).

[16] Ilyennek vettük a vegyes lakosságú helyeken (Szucsava, Baja, Nemc, Kutnár, Román) előforduló keresztneveket (26), melyeket a magyarok s nemmagyarok között megfeleztünk a jelzett arányban.

[17] A legkevesebb idegen számának megállapításánál levontuk a legtöbb idegen számából azokat a neveket, melyek egy-egy népi etnikumot magyarnyelvi formában jelölnek (1. sor), azzal a meggondolással, hogy a nevük jelezte magyar környezetben magyarrá asszimilálódásuk, ha az összeírás idején még nem következett is be, feltartóztathatatlan volt, — s azokat, melyek alakja — különbözőkép adva meg az UR.-ban és KM.-ben — nem állapítható meg bizonyosan: az egyik változat idegen alakjával szemben a másik változatban mindíg magyar név szerepel (8. sor).

s így 874 a magyar családoké (84.7%). Ennek az eredménynek a jelentősége megbecsülhetetlen a moldvai katolikusok történetében. Nemcsak a katolikusság XVII. századi állapotára nézve ad biztos támpontot, hanem kitekintést nyújt a Bandinus előtti és Bandinus utáni korra is, melynek egyikéből sincs megbízható számításunk a magyar s nemmagyar moldvai katolikusokra nézve.

Úgy sejtjük, hogy a Bandinus előtti kor jórészében, amikor már a magyarság és szászság elhelyezkedett Moldvában, az arány kb. a Bandinus korabeli lehetett (legfeljebb a nagyobbszámú szászság ellenében volt benne kevesebb más idegen népesség).

A Bandinus utáni korról meg kell gondolnunk azt, hogy ebben a katolikusságnak az a része, mely a városokban s a moldvai-székely s moldvai-magyar falvakon kívül (Tatros, Bákó, Román városokban is) lakott, teljesen ruménné, részben görög- keletivé is asszimilálódott s egyrészt újabb eredetű, vegyes katolikus lakossággal bővült. Ezért ha a moldvai katolikusság legújabbkori statisztikáiban is keresni akarjuk a régi eredetű moldvai katolikusság nemzetiségi arányát, akkor le kell vonnunk belőlük a moldvai-székely s moldvai-magyar falvakon kívüli helységek újabb eredetű, vegyes, főleg rumén katolikusainak kevés számát s a megmaradó mennyiségben azt az arányt kell tekintenünk, mely Bandinus korában a moldvai-magyar s moldvai-székely falvakban fennállott. Ezekben pedig (Tatros, Bákó, Román nélkül) 477 katolikus család lakott Bandinus idejében s ebből 39 volt idegen nevű (8.1%), azaz 438 (91.9%) magyar. Ma sem lehet, hogy a moldvai katolikusság óriási többségét alkotó moldvai-magyar s moldvai-székely falvak katolikus lakosságának — nagyszámú rumén neve ellenére is (aminek okáról szóltunk) — ne 91.9%-a legyen magyar eredetű.

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

1. A Bandinus-féle jelentésben előforduló moldvai helységnevek rövidítése.

A. = Amadzsej
Af. = Alfalu
B. = Barlád
Ba. = Baja
Bf. = Bogdánfalva
Bk. = Bákó
Bo. = Bogdána
Cs. = Csöbörcsök
Do. = Domaíalva
Ds. = Dzsidafalva
F. = Forrófalva
G. = Galac
Go. = Gorzafalva
Gy. = Gyula
H. = Huszt
He. = Herló
Hi. = Hidegkút
Hil. = Hilip
J. = Jászvásár
K. = Kutnár
Ka. = Karácsonykő
L. = Lukácsfalva
Lö. = Lökösfalva
M. = Mánfalva
N. = Neme
P. = Paskán
Pm. = Prut melletti falu
R. = Román
Sz. = Szalonc
Sza. = Szabófalva
Sze. = Szeredvásár
Szer. = Szeráta
Szf. = Szteckófalva
Szt. = Sztánfalva
Sztr. = Sztrunga
Szu. = Szucsava
T. = Tatros
Ta. = Takucs
Te. = Terebes
Tf. = Tamásfalva
Ú. = Újfalu
V. = Vászló
Vö. = Völcsök

(A helységnevek fenti alakban, mai helyesírás szerint, Bandinus jelentéséből valók. Rövidítésüket a tárgyalt nevek után alkalmazzuk, pl. így: »*K a d a r* Do.«. Az ilyen esetekben arra utalnak, hogy a név abban a helységben fordul elő, amelyet az utána álló rövidítés jelent, a példánkban tehát *Domafalvá*ban. A Bandinus jelentésére való sűrű hivatkozásainkkor használjuk még fel a helynévrövidítéseket, pl. »Bk. 6—7. §«. E példánk, melyhez számtalan hasonló forrás-megjelölés fordul elő tanulmányunkban, azt jelenti, hogy a tény, amelyre hivatkozunk, Bandinus jelentésének *Bákó*ról szóló fejezete alatt, a *6—7. §*-ban van leírva.)

2. Egyéb rövidítések.

csn. = családnév
elv. = elvonással
gör. = görög
hn. = helynév
kan. = kanonizálták (szentté avatták)
kn. = keresztnév
lat. = latin
magy. = magyar
mgh. = magánhangzó
mh. = meghalt
msh. = mássalhangzó
ném. = német
örm. = örmény
röv. = rövidüléssel
rum. = rumén
szl. = szláv
szn. = személynév
tk. = továbbképzéssel
tör. = török
uo. = ugyanott
vn. = vezetéknév
Ø = példa, melyre Moldván kívül nem találtam adatot

(A fenti rövidítéseken kívüli általánosan ismert rövidítéseket nem soroljuk fel.)

3. Forrás-rövidítések.

Auner	= Auner Károly, A romániai magyar telepek történeti vázlata. Temesvár, 1908.
Bandinus	= Bandinus jelentésében előforduló adat, közelebbi megjelölés nélkül.
BandEt.	= Bandinus magyarázata szerint.
Bartal	= Bartal Antal, A magyarországi latinság szótára. Bp., 1901.
Costăchescu, Doc. în.	= Costăchescu M., Documente moldveneşti înainte de Ştefan cel Mare. Iaşi, 1931—32.
Csűry	= Csűry Bálint, Szamosháti szótár. Bp., 1935—1936.
DLRom.	= Dicţionarul Limbii Române. A Román Akadémia kiadása. Bucureşti, 1913—
DiplItal.	= Diplomatarium Italicum. A Şcoală Română din Roma oklevélkiadványa. I—IV.
Domokos	= Domokos Péter Pál, A moldvai magyarság. Kolozsvár, 1941[3].
Gegő	= Gegő Elek, A' moldvai magyar telepekről. Buda, 1838.
Giurescu	= Giurescu C. C., Istoria Românilor. Bucureşti, 1935—37.
Három Jezs.	= 1743-ban Moldva történetének megírására Moldvába hívott három magyar jezsuita: Patai András, Péterfi Károly, Szegedi György adatai útjukról, leközölve Schönwiesner-ben.
Heintze	= Heintze-Cascorbi, Die deutschen Familiennamen geschichtlich, geographisch, sprachlich. Berlin, 1933[2].
Jb.	= Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache zu Leipzig. Herausgegeben von Prof. Dr. Gustav Weigand. I—XXIX.
Jerney	= Jerney János' keleti utazása a magyarok' ősheleyeinek kinyomozása végett 1844. és 1845. I—II. Pest, 1851. Minden esetben e mű I. kötete értendő.
Iordan	= Iordan I., Rumänische Toponomastik. Bonn und Leipzig, 1924.
Iorga, Comerţ.	= Iorga N., Istoria comerţului românesc. Vălenii de Munte, 1915.
Iorga, Industr.	= Iorga N., Istoria industriilor la români. Bucureşti, 1927.
KatLex.	= Katolikus Lexikon. I—IV. Bp., 1931—33.
Kisch, Namemb.	= Kisch G., Nordsiebenbürgisches Namenbuch: Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde, Neue Folge XXXIV (1907): 4—153.

KISCH, Sieb. = KISCH G., Siebenbürgen im Lichte der Sprache: Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde, Neue Folge XLV (1929): 33—329.

KM. = Kolozsvári másolat Bandinus jelentésének kolozsvári példányáról, közelebbit róla l. a 2—3. lapon.

KNAUZ = KNAUZ NÁNDOR, Kortan, Bp., 1876. —

LÜKŐ = LÜKŐ GÁBOR, A moldvai csángók. Bp., 1936. Néprajzi Füzetek 3.

LÜKŐ, Hav. = LÜKŐ GÁBOR, Havaselve és Moldva népei a X—XII. században: Ethn. 1935: 90—105.

MIKECS = MIKECS LÁSZLÓ, Csángók. Bp., é. n. (1941.)

MIKLOSICH = MIKLOSICH FR., Die Bildung der slavischen Personen- und Ortsnamen. Drei Abhandlungen. Neudruck. Heidelberg, 1927.

NASTASE = NASTASE GH. I., Ungurii din Moldova la 1646 după „Codex Bandinus": Arhivele Basarabiei 1934:397—414, 1935:74—88.

PAŞCA = PAŞCA ST., Nume de persoane şi nume de animale în Ţara Oltului. Academia Română, Studii şi Cercetări XXVI. Bucureşti, 1936. —

PAŞCU = PAŞCU G., Sufixele româneşti. Bucureşti, 1916.

Ps. = PAIS DEZSŐ, Régi személyneveink jelentéstana: MNy. XVII, 158—63, XVIII, 26—34, 93—100.

RÁSONYI = RÁSONYI NAGY LÁSZLÓ, Valacho-Turcica. Aus den Forschungsarbeiten der Mitglieder des Collegium Hungaricum in Berlin. Berlin, 1927:68—82.

REICHERSDORFFER = REICHERSDORFFER G., Chorographia Moldaviae. Bécs, 1541.

SCHÖNWIESNER = ANONYMUS, azaz SCHÖNWIESNER ISTVÁN, Reise nach der Moldau: Ungrisches Magazin III (1783): 90—100. Benne van ZÖLD PÉTER útijelentése, a HÁROM JEZS. moldvai útjának adatai és egy 1693-ból való irat moldvai adatai. Tanulmányunkban az 1693. évi adatokat jelenti.

SZABÓ = SZABÓ T. ATTILA, A moldvai Gajcsána helynevei: MNy. XXXVI, 201—6.

SZEGEDI = SZEGEDI JÁNOS (névtelenül), Decreta et vitae Regum Ungariae... I—II. Claudiopoli 1743—44. II. kötet 80—86.

SZONGOTT = SZONGOTT KRISTÓF, A hazai örmények vezeték- és keresztnevei. Szamosújvárott, 1884.

TIMUŞ = TIMUŞ GH., Dicţionar aghiografic. Bucureşti, 1898.

TIMON = TIMON SÁMUEL, Additamentum ad Imagines antiquae et novae Hungariae. Cassoviae, 1735.

TIKTIN = TIKTIN H., Dicţionar român-german. Bucureşti, 1903—25.

UR. = Bandinus jelentése első változatának rumén kiadása: URECHIĂ V., Codex Bandinus. Bucureşti, 1894—95. Analele Ac. Rom. Seria II, Tom. XVI. Mem. Secţ. Ist.

VÁMSZER = VÁMSZER GÉZA, Szakadát. Kolozsvár, 1940.

VARGA, BK. = VARGA KATALIN, Becéző keresztneveink. Szeged, 1931.

WEIGAND, Flussn. = WEIGAND G., Ursprung der südkarpatischen Flussnamen in Rumänien: Jb. XXVI—XXIX, 70—103.

WEIGAND, Jud. = WEIGAND G., Die Namen der rumänischen Judeţe im Altreich: Balkan-Archiv IV (1928):168—77.

WEIGAND, Rufn. = WEIGAND G., Die bulgarischen Rufnamen, ihre Herkunft, Kürzungen und Neubildungen: Jb. XXVI—XXIX, 104—192.

VERESS = VERESS ENDRE, Scrisorile misionarului Bandini din Moldova (1644—1650). Bucureşti, 1926. Academia Rom. Secţ. Ist. Seria III. Tom. VI. Mem. 13.

WICHM. = YRJÖ WICHMANNS Wörterbuch des ungarischen Moldauer Nordcsángó- und des Hétfaluer Csángódialektes. Herausgegeben von BÁLINT CSŰRY und ARTTURI KANNISTO. Helsinki, 1936.

ZÖLD = ZÖLD PÉTER csíkdelnei pap útijelentése 1766—67. évi moldvai útjáról, készült 1780 körül, leközölve SCHÖNWIESNERben.

(A szakemberek által jólismert és általánosan használt forrásrövidítéseket szükségtelennek tartjuk felsorolni.)

NÉVMUTATÓ

Fel vannak véve a magyarázott *vezetéknevek*, a vulgáris keresztnevek közül azok, amelyek vezetéknévként nem fordulnak elő, a helynevek (ma is meglévő moldvai helyek magyar nevei mellett zárójelben azok rumén neveit is közöljük), és azoknak a SZEMÉLYEKNEK A NEVEI, akikről a tanulmányban adatszerű említés történik. A latinul megadott keresztnevek jegyzékét l. az 54—62. lapokon. A nevek után álló helynévrövidítés a név előfordulásának helyét jelöli, ebből könnyen megtalálható egy-egy név a 20—37. lapokon újranyomtatott Bandinus-féle összeírásban, melyet külön nem dolgoztunk fel a mutatóba. A neveket nem korabeli írott formájuk, hanem olvasatuk s mai magyar helyesírás szerint sorakoztatjuk egymás mellé. Csak a latin, görög és német neveket írjuk latin és német helyesírás szerint, mivel e neveket Bandinus összeírása is — eltérőleg a többi, magyaros orthographiájú nevektől — általában latinosan, illetőleg németesen adja meg. A nyilvánvalólag téves neveket nem vettük fel, azokat ellenben, amelyek alakjai az UR. és KM. változatban kétféleképp fordulnak elő, s nem tudjuk eldönteni, hogy közülük melyik a helyes, mindkét alakjukban feltüntetjük, mintahogy tanulmányunkban is mindkét alakjukat tárgyaltuk. Kétalakú neveknél a zárójelben közölt név a KM. alakja, ha az UR.-é, ezt külön feltüntetjük.

Acélfalva (Oţeleni) hn. 18, 112.
Ács (UR.: *Asszú*) Ds. 41, 73.
Adamides J. 54, 123.
ADORJÁN ba.-i kereskedő 81.
Aedilis Ds., H. 75.
Agaras 2 Ds., 2 Sza. 71, 84.
AGATA he.-i szőlőtulajdonos, KÁRLÁK v. KÁRVÁK felesége 79.
Ágó 2 Ds., Do., Sza 54, 90, 91.
Aknavásár (Târgu-Ocna) hn. 74.
Albalfalò hn. 18, 112.
Alexander K. 54, 134.
Alfalu hn. 109.
Alzner 3 K. 120, 134.
Amadzsej hn. 112.
Ambrus 5 Do. 54.
Ambur H. 54, 90, 123.
Andor Do., 2 Lö., 2 Tf. 55, 90.
Andorkó Ba., Do. 55, 92.
András He. 54.
ANDRÁS sza.-i diák 10, 16, 18, 31, 75.
ANDRÁS szu.-i polgár 34.
Andrik Do. 54, 92.
Andró 2 Sz. 54, 91.
Andros J. 41, 54, 93.
Andrus G. 54, 93, 123.
Antal 2 Bk., 2 F., 2 K., Sz., Sza. 55, 64.
Antós Sza. 64.
Anytyika Sza. 64.
APPOLLONI SIMON ba.-i pap 6, 33, 75.
ARGETOIANU I. C. 3.
Armankuc (Armonkuc) K. 85, 93, 123, 132.
Áros (Árosz) Do. 74, 81, 83, 84, 88.
Árva Do., F. 70.
Asszú (Ács) Ds. 41, 67.

Baba hn. 18, 112.
Baja (Baia, Moldvabánya) hn. 109, 123.
Bakai v. *Bákai* 2 T. 87, 115.
Bakó v. *Bákó* Sza. 66, 72, 121.
Bákó (Bacău) hn. 81, 87, 108, 128.
Bákóska Sza. 66.
Balán F. 67, 85, 130.
Balázak hn. 18.
Balázs Bf., Bk., F. 55.
Balázska Szt., U. 55, 91, 92.
Balha Szf. 70, 83.
Balhai Do. 86, 116.

Balhó v. Balhoj folyó 86.
Balika 2 F. 62, 92.
Bálint F., He. 61.
Bályó v. *Bájó* F. 62, 89, 91.
Balkó B., F., 2 H., M. 62, 92.
Balog 2 Tf. 69.
Bandinus Márk érsek 1, 2, 9—11, 26, 128.
Bánkó F. 76, 93.
Bantos Te. 68, 83.
Baranyai (Baranay) J. 89, 120.
Barbalát Ba. 68, 69, 131.
Barbát J. 69, 85, 131.
Barboc Bk., 2 F. 68, 69, 85, 131.
Barbosz 3 F. 68, 85, 131.
Bárdos J. 73, 77, 84.
Barkuc K. 52, 55, 93.
Barlád (Bârlad) hn. 81, 110, 115.
Barládi G. 118.
Baróti Sz. 120.
Barra Szt., U. 55, 90.
Barrabás L. 55.
Bartholomaeus misszionárius 36.
Bartik 2 Szf. 52, 55, 92.
Bartos 4 Bk., 2 Hi., K., T., 3 Te. 52, 55, 93.
Basilides V. 55, 123.
Becse (UR.: *Recse*) J. 124.
Beke Pál jezsuita 4, 5—6, 9, 10, 11, 12, 14, 17, 28, 36, 38, 50, 75, 77, 82, 83.
Bekő 2 U. 55, 93.
Bekuc Ba. 55, 93.
Belikine (Belicâne) vajda 131.
Belini U. 89, 120.
Bencsi (UR.: *Beneti*) H. 55, 92.
Bene Bk., Sz., Szt., Te. 55, 90, 91.
Benedik B. 55, 126.
Benke 6 F. 55, 92.
Berci Bf. 52, 55, 92.
Bercse Go. 52, 55, 92.
Bercsi 2 L. 52, 55, 92.
Berendfalva (Berendeşti) hn. 17, 18, 112.
Berengyes patak 18.
Bericska H. 55, 119, 126.
Berta Te., 3 Vö. 52, 55, 90.
Besák és *Bisák* Do., K., Sza. 69, 124.
Besán kn. 44, 55, 126.
Beteges Sza. 69.
Bicsier B. 131.
Bilibók 2 Do. 69, 131.
Bimbó Go. 70.
Birófalva (Ghirăeşti) hn. 18, 112.
Birta J., Vö. 52, 55, 90.
Birtelmensis K. 120, 135.
Bisák l. *Besák* alatt.
Bistriciensis K. 120, 135.
Blahó Vince történész 2.
Blanda H. 69, 85, 131.
Blejku kn. 44, 62, 132.
Boacăş Anton ta.-i bíró 76.
Bobacse H. 55, 119, 126.
Boburuk Bk. 70, 126.
Bocska H. 55, 126.
Bodó Sz., Tf. 55, 85, 91.
Bogdán Bf. 55, 89.
Bogdána hn. 108.
Bogdánfalva (Valea-Seacă) hn. 106.
Bogoslavich András míssziói prefektus 27, 28.
Boldor Ba., Bk. 76, 85, 124.
Boldur Gherghil bk.-i bíró 76.
Bolha (Balha) Szf. 70, 83.
Bondi 2 J. 136.
Bonka K. 68.
Bor Bf. 72.
Borbarics J. 55, 126.
Borbél H. 74, 88, 121.
Borcsi L. 55, 92.
Borka Do., 2 Te., (egyik KM.: *Barka*), 2 Sza. 55, 83, 92.
Boros 2 Sza. 69.
Borzfalva (Borzeşti) hn. 18, 112.
Bosnensis Elias n.-i pap 16, 33, 75.
Bosziok Bk. 70, 85, 130.
Boszitány és *Boszotán* 2 Do. 69, 89, 130.
Bot (UR.: *Rab*) J. 70.
Botnár J. 41, 73, 85, 130.
Botos 2 Sz. 71.
Botka Bk. 55, 70, 88, 92.
Brenza 2 Ba., 2 K. 72, 78, 85, 131.
Buda Bk. 55, 91.
Budics B. 55, 126.
Budó (Buda) Bk. 55, 85, 91.
Butak v. *Budak* Bk. 78, 124.
Butnar F. 73, 85, 130.

Carloc Laslău he.-i szőlőtulajdonos 79.
Cigány J. K. 68, 89, 123.
Cikó (Csikó) F. 70.
Coman patak 87.
Comăneşti hn. 87.
Compó T. 70.
Concubinarius Péter ba.-i pap 33.
Culár (UR.: *Szulár*) F. 88.
Csák H. 68.

? *Csákán* 2 H. 72, 89.
Csákó Szt. 68, 92.
Csalán B. 70, 84.
Csalóka 2 H. 69, 92.
Csánkó Sz. 88, 104, 105.
Csere H. 70, 94.
Cserei H., J. 70, 94.
Cserkesz 2 H., J. 122—3.
Csernik Szt. 68, 126.
Csik 2 Sza. 70.
Csiki Sza., U. 120.
Csikó F. 70, 92.
Csillag Szf., 8 Vö. 23, 70, 135.
Csipe F., Sza. 68, 85.
Csizmadia J., L. (utóbbi KM.-ban: *Csezmadia*) 73, 84, 121.
Csobán Do., 2 Sza. 71, 78, 125, 130.
Csombries hegy 79, 110.
Csompoly 4 Bk. 67, 88.
Csorba Bo., 2 Go. 69, 130.
Csóri (Cseri) H. 68.
Csosza (Csoszó) 69, 91, 92.
Csöbörcsök hn. 36, 88, 112, 118, 119.
Csöbörcsöki 3 H. 13, 88, 118.
Csukul H. 72, 131.
Csula J. 68.
Csürke Szf. 70, 85.

Daka B. 56, 92.
Damakos B., H. 57.
Damankos H. 57.
Damók 2 L. 57, 93.
Danka F. 56, 92.
Dankó 2 Sza. 56, 66, 92.
Dankos Bk. 56, 93.
Darabant 2 H., J. 77, 84, 89, 121.
Darnai 2 Do. 83, 87, 116.
Darvas 2 K. 71.
Davara F. 124.
Dávid H., L. 56.
Dávid t.-i pap 24.
Deák N., Sza. (ez KM.-ban: *Diák*) 84.
Deák János n.-i diák 16.
Delovics Kristóf ba.-i pap 33.
Demeter Ds., Go., 2 N., 2 Tf. 56.
Demeterecske H. 56, 91, 92, 119.
Demeterfi 3 Szt. 56, 90.
Demjén Sz. 56.
Demő H., 4 Sza. 56, 92.
Demse ill. *Demsze* Ds., 2 F., Tf. 56, 88, 93.
Deodatus szófiai érsek 1, 10, 28.
Dési Márton jezsuita 4, 5, 36, 50, 75.
Despot vajda 77, 80.
Deszka 3 Szf. 74.
Diák B., Ba., F., G., 2 H., N., Szt., Szu., U. 75.
Dienes Lö., Szf. 56.
Dinka Sza. 66.
Disznók ösvénye (Cărarea porcilor) hn. 109.
Dnyeszterfejérvár (Cetatea Albă, Akkerman) 18, 112, 119.
Dobos (Dabos) 2 Do., 3 F., J. 77, 83.
Doleator K. 73, 135.
Doma 2 F. (egyik KM.-ban: *Dama*) 56, 84, 91.
Domafalva (Răchiteni) hn. 49, 108, 116.
Dominicus olasz domokos 34.
Domokos Pál Péter 3.
Dorkos Ba., 2 K. 57, 93.
Dormánfalva (Dărmănești) hn. 18, 112.
Dorna patak 87, 116.
Dög Bk. 69.
Drabant F. 77, 84, 89, 121.
Dumitrás B. 56, 130.
Dumókk Sza. 66.
Düme Sza. 66.
Dzsidafalva (Agiudeni) hn. 49, 108.

Egerbegyi H. 120.
Egyedhalmi Antal kereskedő 81.
Egyedhalom (Adjud) hn. 18, 49, 107, 112.
Elmon Péter k.-i tanító 77.
Erdélyi J. 120.
Esarcu C. 3.
Eustratie logofăt 10.

Fábián Bk., Ds., F., 3 Hi. 57.
Fancsali J. 41, 120.
Farkas Ba., 3 Bf., 3 F., J., N., 2 Szf. 70.
Farkas János t.-i polgár 81.
Farró (Tartó) 2 Bk. 69, 83.
Fasechis he.-i szőlőtulajdonos 79.
Fazakas 2 B., 3 Bf., Do., 2 H., 3 T. 74.
Fazakos V. 74.
Fedró Gábor lengyel pap 28, 33.
Feltináskó kn. Ba. 62, 128, 135.
Ferenc barát bk.-i ferences 28.
Ferenci 5 H. 57, 90.
Ferig 2 K. 57, 92.
Fikó Bk. 60, 126.

Filep 7 Vö. 23, 60, 135.
Fleischer 3 R. 72, 134.
Flickó Ba. 134.
Fodor Sza. 68.
Foncsa (UR.: *Toncsa*) Ba. 61, 84, 91.
Forrófalva (Fărăoani) hn. 18, 79, 108.
Főcén Bk. 57.
Föci Te. 57, 92.
Frankó 2 Te. 57, 126.
Frona (Frana) Ds. 57, 126.
Fülep T. 60.
Fülöp (Fülüp) Vö. 60.

Gábor he.-i pap 34.
Gagos v. *Gágós* F. 68—9, 88, 93.
Gajcsána 50, 106.
Gál 6 Do., K. 52, 57, 70.
Galac (Galaţi) hn. 110, 115.
Galaci J. 118.
Galambas 2 K. 71, 84.
Gangó v. *Gángó* M. 68—9, 88, 93.
Gardi misszionárius 36.
Gáspár 2 H. 57.
Gavarinus Petrus Paulus misszionárius 36.
Geci J. 58, 92.
Gecő 2 Ba. 58, 92.
Gedre F. 136.
Gegő Elek 2, 3.
Gelje Szt. 136.
Gence 2 Bk. 58, 92.
Gerce K. 58, 92.
Gergely Tf. 58.
Gergő Bk., M., Te. 58, 92 .
Gerig kn. K. 92.
Gerke Bk. 58, 92.
Gewerth Dániel k.-i pap 36.
Gillyén T. 24, 58, 88, 135.
Godzafalva (Godzeşti) hn. 110.
Goiski Ádám bk.-i pap 28.
Gojka Sza. 58, 126.
Görbe Bf. 69.
Gross György k.-i pap 6—7, 9, 11, 16—7, 28, 33, 34, 36, 38, 75, 80, 135.
Groszul 2 Ba., J. 67, 128, 134.
Gutnar, K. mondai alapítója 80.
Güze Ds. 70, 86.

Gyalog Bk. 77.
Gyimi Sza. 66.
György Ds. 57, 90.
Györgye Szf., 2 Tf. 57, 85, 90.
Györgyice B. 58, 90, 92.
Györgyik Ds. 57, 90, 92.
Gyula hn. 33, 108.
Gyurka F. 57, 90, 92.
Gyurkó B., H., R. 57, 90, 92.
Gyügyei Boldizsár bk.-i pap 6, 10, 11, 15, 28, 75.
Gyürgye Do., Szf. 58, 85, 90.

Hajdó 2 Bk., 2 F. 77, 84, 121.
Haláros J. 74, 81, 84.
Halas (Hălăucești) hn. 18, 112.
Halász Bk. 71.
Hang völgy 33, 108.
Haraga H. 123.
Hegyi Sza. 116.
Herkul Sz. 89, 124.
Herlai J. 87, 118.
Herló (Hârlău) hn. 79—80, 87, 110, 111.
Herloriensis 2 K. 118.
Hidegkút (Fântânel) hn. 108.
Hieronymus pap 28.
Hieronymus (Szent Jeromos) hn. 119.
Hilip hn. 110.
Hólyai v. *Olyai* 2 Hi. 116.
Hosszú Bo., Ds. 67.
Hudkó Ba. 77, 126.
Hurubás hegy 79, 108, 110.
Huszt (Husz, Huşi) hn. 79, 81, 110—111, 115, 118, 119, 128.
Huszti 2 H., 2 J., Szf. 118.

Igyártó r.-i család 40.
Illyés Bk., H., Szf. 57.
Imbrio he.-i szőlőtulajdonos 79.
Imbre Sza. 66.
Imbriske Sza. 66.
Imbre F., 4 H., Lö., M., 2 Sza. 57.
Ince 2 Vö. 58.
Istók B., Szt. 61, 93.
István Bk., Do., He. 61.
Istvánkó Bk. 61, 91, 92.

Jakab T. 52, 58.
Jánó 2 Ds., P., 4 Sz. 58, 91.
János ka.-i öreg polgár 30.
Jászvásár (Iaşi) hn. 109, 115, 128.
Jászvásári H. 118.
Jenika (Jenka) kn., K. 87, 88.
Jonáskó F. 58, 85, 131.
Józsa 2 Bk., Te. 58, 93.
József 2 Ba. 58.
Jugán (Kozmafalva—Cozmeşti) hn. 112.

Jurcău, azaz Gyurkó he.-i mészáros, Kis László fia 80.

Kádár 2 B. 2 Bk., 2 Bo., 3 Do., 2 H., 2 J. 73.
Kakas Do., Szf. 70, 84.
Kakó v. *Kákó* K. 68—9, 93.
? *Kalapács* Te. 72
Kalára Bk., U. 56, 89.
Kalcsa 2 Bk. 68—9, 92.
Kaluger H. 75, 85, 131.
Kancsal 4 Bk. 68—9.
Kankó v. *Kánkó* Bf. 68—9, 93.
Kántor Bf., Ds., Do., F., 2 Sz., Sza. 25, 75.
Kapás J. 72.
Kapitán Szf. 77.
Karácsonykő (Piatra lui Crăciun) hn. 109.
K(a)rakó (Cracău) hn. 87, 118.
Karakai Do. 87, 116.
Kardos H. 77.
Karika Szu. 69, 93, 94.
Kati 2 Bk., 5 Ds. Do., 3 Sza. 48, 56.
Katona (Katana) Sza. 77, 83.
Katrusa kn. 55, 126.
Kazán és *Kozán* 2 Szt. (itt egyik KM.-ban: *Gazan*), U. 23, 73, 84, 88.
Keckó J. 41, 58, 126.
Kecskeméti Ambrus ba.-i pap 33.
Kelemen 4 Sza. 56.
Kenéz Szt. 76.
Kemény József gr. 3.
Kerekes H., Sz., 2 Szt. 72.
Keres H. 136.
Keresztél (KM.-ban más: *Demeter*) Sza. 41, 56, 89.
Kevély szőlőhegy 79, 108, 110.
Kis B., Go., H., J., N., Szt., U. 67.
Kiska 2 Do., 2 Ds. 15, 48, 56, 90.
Kiskati Ds. 48, 56, 90, 92.
Klára P., 2 Sz., 2 Szt., 56, 89.
Klofás B. 56.
Klerics Ba. 56, 126.
Kobak H. 69, 81.
Kobak Ambrus h.-i kereskedő 81.
Kocaga és *Kocanga* F., 2 P. 70, 126.
Kocsis Bk. 72, 78, 85.
Koldus G. 74.
Konta 2 Bk. 128.
Kontó N. 128.
Korcsomáros J. 74, 89, 121.
Koroner K. 120, 134.
Kósa F., U. 58, 87, 93.
Kotnarski (Kutnarsky) J. 41, 85, 118, 126.
Kovács M., T., U. 72, 121.
Kovács Miklós h.-i kereskedő 81.
Kozár Bf. 71, 78, 126.
Kozin 5 Bk. 71, 78, 126.
Kozina Do. 71, 78, 126.
Kozsakár (Kozskár) 2 Ba., Bf., K. 73, 83, 88, 131.
Körmös J. 68.
Kőse 2 H. 58, 87, 93.
Kránik Szt., 3 U. 76, 78, 85, 125, 131.
Keresztél Ba.(?), 2 Sztr. 56, 89.
Kucsis Bk. 72, 78, 85.
Kurulár Ba. 72, 131.
Kutnár (Cotnari) hn. 79—80, 85, 111, 115, 133, 134.
Kutnári Bk., J. 85, 116, 118.

Labo Tf. 128.
Lakatos H. 74, 84, 121.
Láni J. 72, 77, 89.
Lanio Ba., 6 K., 3 Szu. 16, 72, 135.
Lankar K. 128.
Lappas 2 H. 124.
László F., H. 59.
László szőlőhegy 79, 108, 110.
Lázár Bf. 59.
Literáti U. 77.
Longoc F. 67, 85, 132.
Lökösfalva (Lecușeni) hn. 18, 49, 108.
Lőre Bf., Lö. 49, 59, 91.
Lőrinc 3 Sz., Szt. 59.
Lőrinc he.-i szőlőtulajdonos 79.
Luciani hn. 18, 112.
Luka Szt. 59, 91.
Lukács H., K., Szf. 59.
Lukácsfalva (Lucacești) hn. 109.
Lukácshegy szőlőhegy 79.
Lupa 2 Hi. 70, 132.
Lupaj Te. 70, 85, 132.
Lyllus János vikárius 1, 5, 36, 75.

Magda K. 59.
Magdó Bk. 59, 91.
Magócsi István ferences 2.
Magyar (UR.: *Ungarus*) N. 104.
Magyar-Korni 118.
Makrul N. 67, 132.
Mánfalva hn. 79, 111.
Manul 2 H. 59, 132.
Marci K. 59, 92.
Margit vajdáné 119.
Mariscotti lengyel nuncius 3.

Martinel He. 59, 132.
Mártis Bk. 59, 93.
Mártonocska H. 59, 91, 92, 119.
Máté Bo., 3 F., V. 59.
Matos 2 Ba. 59, 93.
Mátyás Do., L. 59.
Medvés 2 Te. (egyik KM.-ban: *Berka*) 41, 71.
Mészáros 2 B., H., 5 J. 41, 44, 72, 121.
Mesterke F. 74, 92.
Miclăuş t.-i bíró 76.
Mihalecskó H. 59, 119, 126.
Mihalides 2 G. 59, 123.
Mihály H. 59.
Mihály ba.-i pap 33.
Mihálykó 3 Ba. 59, 91, 92.
Mihályocska H. 59, 91, 92, 119.
Mikla Te. 60, 91.
Miklós székely pap 28, 119.
Miklós Ba., Sza. 60.
Miklósfalva (Miclăuşeni) hn. 18, 112.
Minor K. 69, 135.
Miskolci J. 41, 82, 120.
Módi Te. 59, 84, 92.
Modó Go. 59, 84, 91.
Mojs Te. 59, 90.
Moldvai nevek Szatmárban 116.
Molnár L. 73.
Mons Episcopi, Oppidi hegyek 79, 112.
Monte Serrato hn. 18, 112.
Monunculus K. 70, 135.
Mózsfi J. 59, 90.

Nagy B., F., 2 M. 67.
Nagypatak hn. 18.
Nemc (Neamţu) hn. 111, 119, 133.
Nemcensis K. 118, 135.
Nemci R. 116.
Nemika (Nenica) R. 134.
Nevetlen Bf. (ez a KM.-ban: *Farkas*), F. 15, 40, 116.
Nikora kn., K. 60, 130.
Notho Gáspár prefektus 5—6, 36, 75.

Oláh János és Gáspár he.-i szőlőtulajdonosok 80.
Onfalva (Onești) hn. 18, 102, 112.
Orbán 5 Bk., 2 K., 3 Sz. 61.
Orsik 2 Bf., Bk., F. 61, 92.
Osdolai Pál székely pap 119.
Otth Jakab ba.-i pap 33.

Pakorár, Pekurár, Pokorár (Pokarár) 2 F., 3 Go., Te. 71, 78, 85, 131.
Paksi Ds. 120.
Pál 2 Bk., 2 Ds., L., U. 60, 90.
Palkó Bk. 60, 90, 92.
Palocki H. 119, 128.
Pap T. 24, 75.
Papp Sándor t.-i pap 2.
Parchevich Péter Bandinus titkárja 5.
Paskán hn. 112.
Paszkár Bk. 71, 78, 85, 132.
Patai András jezsuita 5.
Pataki 3 F., 3 Te. 13, 18, 116.
? *Patkós* Te. 72.
Paulocska H. 119, 128.
? *Pera* (UR.: *Petrás*) H. 55, 88, 126.
Péter Do., Szf. 60, 92.
Péterecske H. 60, 91, 92, 112.
Péterfi Károly jezsuita 5.
Péterke Bk. 60, 91, 92.
Petrás (Pera) H. 60, 131.
Petre Bk. 60, 91.
Petrensis N. 116.
Petru Schiopul vajda 80.
Piás B. 128.
Piroska Szf. 60, 92.
Pisek Do. 60, 126.
Pitek Bk. 128.
Ploska szőlőhegy 79, 111.
Ploszkucén 100.
Podoléni 2 H. 120, 124, 133.
Pokolidő 2 Bk. 69.
Polyán János t.-i pap 6, 14, 24, 75.
Pór J. 72.
Prepelic K. 70, 132.
Prut melletti falu 18, 112, 119.
Puskás 77, 121.
Pusztina 50.

Quirini püspök 17, 28.

Rab (Bot) J. 85.
Rabcon Mihály h.-i pap 6, 13, 14, 20, 28, 75, 119.
Raguzai Zlatonius János kereskedő 5, 112.
Rác 4 Bk. 125.
Remei J. 120, 136.
Rob 2 H. 84, 119.
Robocska H. 84, 92, 119.
Róka B., 2 Bk., 3 H., K. 70.
Román (Románvásár-Roman) hn. 79, 109, 115, 133.

Roman vajda 110.
Romanensis (Romaner) K. 118, 134.
Roska (Róka) B. 67, 132.
Rozván és *Rozbány* 2 H. 89, 126.

Sámsa Lö. 60, 93.
Sánta 3 B., 2 H., 2 Sza. 69.
Sára H. 60.
Saxo Mihály (Cibiniensis) ba.-i pap 33.
Sebestyén F., Szt. 60.
Sebistian he.-i szőlőtulajdonos 79.
Sebő 2 F. 60, 92.
Selz F. 74, 134.
Senex F., 3 N. 69, 135.
Servatius ba.-i pap 33.
Siculus K. 104.
Silester v. *Szileszter* L. 61.
Sima 2 H., 3 T. 60, 91.
Simán (Simon) Do. 60.
Simándi Do. 120.
Simion Dascălul 10.
Simon Bo., Do., 3 F., 3 Sz., 2 U. 60.
Simonka B. 60, 91, 92.
Sipos 2 F., Vö. 77, 84.
Sira Sz. 14, 60.
Soltuz H. 76, 131.
Somándi Hi. 120, 136.
Sommer János humanista 77.
Sorgai J. 120, 136.
Spera Ferenc j.-i pap 5, 36, 75.
Stasco he.-i szőlőtulajdonos 79.
Ştefan cel Mare vajda 79—80.
Stoian Gheorghe t.-i bíró 76.
Suciu (Szücs) Mihály t.-i bíró 73, 76, 81.
Sutor K. 73, 135.

Szabó 2 H. 73.
Szabófalva (Săbăoani) hn. 64, 66, 99, 109, 129.
Szakács J. 74.
Szalánc (Slănic) hn. 125.
Szalonc (Solonet) hn. 111, 125.
Szalonci Go. 115.
Szamár hegy 79, 109, 110.
Szaniszló 4 Bk. 61.
Szaráta hegy 79, 80, 112.
Szári H. 120.
Szarka H. 70, 85.
Szász H. 134.
Szászkó 3 Bk., Go., M. 134.
Szászocska H. 92, 119, 134.
Szegedi György jezsuita 5.
Székely 2 B., 2 Bk., Do., F., Hi. (ez KM.-ban: *Fábián*), 2 J., Sza., T., Vö. 41, 104, 120.
Székely János ba.-i kereskedő 81.
Szent 3 Szf. 69.
Szent Basilius 46, — Demeter 46, — Domonkos 43, — Egyed 49, — Ferenc 43, — Ferenc (Xavéri) 50, 51, — Ignác (Loyolai) 50, — Imre 50, — István 53, — Katalin 51, — László 50, 53, — Mihály 51, — Miklós 50, — Orsolya 42, — Pamphilius 42, — Száva 43.
Szeráta (Sărată) hn. 80.
Szeredvásár (Siret) hn. 34, 110.
Szijgyártó G. 72.
Szitár Bf. 74, 132.
Szopkó K. 60, 126.
Szorincs H. 128.
Szorka H., 2 K. 84.
Szöbörcsöki H. 88, 118.
Szőcs 4 Bk., 2 Do., 2 H., T., U., Vö. 73, 85.
Szőke H. 67.
Szőlőhegy 50.
Szpen Ba. 134.
Sztánfalva hn. 111.
Szteckófalva (Tețcani) hn. 48—9, 50, 109.
Szterlec J. 77, 89, 126.
Sztrunga hn. 78, 112.
Szucsava (Suceava) hn. 111, 115, 133.
Szucsvai (Szucsay) J. 88, 118.
Szulár (Culár) F. 73, 88.
Szűcs J. 73, 85.
Szüle 2 K. 70, 86.

Takucs (Tecuci) hn. 111.
Tálas 2 K. 74.
Talpalár J., K. 73, 81, 132.
Tamás 2 Ba., Sza. 61, 83.
Tamasch k.-i bíró 76.
Tamásfalva (Tămășeni) hn. 49, 109.
Tamoș t.-i bíró 76.
Tamó Sz. (ez KM.-ban: *Tama*), Szf. 61, 91.
Tamók 2 G. 61, 93.
Tankó Bf., 2 Bk., 3 Sz. 61, 93.
Tanokó Balázs kápolnaépítő 36, 135.
Tar Péter aranymosó 74.
Tarkó N., 2 Szf. 67, 68.
Tartó (UR.: *Farró*) 2 Bk. 71.
Tatros (Trotuș) hn. 81, 87, 109, 115.
Tatrosi 2 G., J. 118.

Tázló (Tazlău) folyó 87.
Tázlai 2 Bf. (KM.-ban: *Tázli*), 2 T. 87, 116.
Terebes (Trebeş) hn. 79, 111.
Tiba Szf. 61, 91.
Tika Do., 70, 89, 91.
Tokmikunnonak (Tokmi) J. 123.
Tolnai H. 120.
Toma Go., Lö. (KM.-ban: *Tomó*) 61, 91, 92.
Tomos (Tomás) Ba. 61, 83, 93.
Toncsa (Foncsa) Ba. 61, 84, 92.
Topor G. 72, 132.
Torda 2 Bk. 124.
Tót J. 125.
Tot Iştfan he.-i szőlőtulajdonos 79.
Török Bk. 124.
Traianus ba.-i pap 33.
Transilvanus 2 Ba., K., N. 120, 135.
Trombitás J. 77, 121.
Trucul (Turcul) Ba. 69, 89, 135.
Turbul Bk. 69, 88, 132.
Turló (Turlui) patak 87.

Újfalu (Slobozia-mielului) hn. 109, 115.
Ungarus (Magyar) N. 104, 120.
Ureche Gergely 10.
Urechiă V. A. 3.

Vajdáné kútja (Fântâne Doamnei) hn. 110.
Vakár György go.-i pásztor 130.
Valentides G. 62, 123.
Valerianus pap 28.
Varga 3 Bk., F., J., Sza., Szt., 2 Te., Tf. 73, 121.
Várgó Jörg b.-i kereskedő 81.
Vasile Lupu vajda 1, 6, 82.
Vászlai B., G., 2 H. 87, 118.
Vászló (Vaslui) hn. 79, 87, 112.
Váta K., U. 124.
Vedéki H. 46, 118.
Veres 3 Bk., 2 G., Sz. 67.
Veress Endre 3.
Vernika Hi. 62, 84, 88.
Vicsin Tf. 72, 85, 132.
Vidéki H. 118.
Vincellér 2 J. 72, 78, 121.
Vinka 2 H. 128.
Visánta 50.
Völcsök hn. 111.

Wagner K. 72, 135.
Wolfgang és *Wolfgangus* 2 Ba., 3 K. 70, 135.

Zamojski János püspök 1, 28.
Zlotár J. 74, 85, 132.
Zolich István g.-i lengyel pap 22, 75.
Zombrik hegy 79, 111.
Zöld Péter 5.

Zsellér J. 72, 78, 121.
Zsigmond ba.-i lengyel pap 33.
Zsófia H. 61.
Zsófia n.-i szász asszony 33.
Zsóka Te. 61, 93.
Zsórát 2 Bk. 69, 126.

Erdélyi Tudományos Füzetek

Megindította **György Lajos**

Szerkeszti Szabó T. Attila — **Az EME kiadása**

12. **György Lajos:** Két dialógus régi magyar irodalmunkban (1 hasonmással) — 2.—
14. **Ferenczi Miklós:** Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája. 1926. év — 1.50
17. **György Lajos:** Egy állítólagos Pancsatantra-származék irodalmunkban — 1.50
20. **Szabó T. Attila:** Az Erdélyi Múzeum-Egylet XVI—XIX. századi kéziratos énekeskönyvei — — — — — — — — 1.50
22. **György Lajos:** A francia hellénizmus hullámai az erdélyi magyar szellemi életben — — — — — — — — — — 1.50
23. **Kántor Lajos:** Az Erdélyi Múzeum-Egyesület problémái — — — — — — 1.50
26. **Papp Ferenc:** Gyulai Pál id. Bethlen János gr. körében — — — — — — 1.50
28. **Biró Vencel:** Püspökjelölés az erdélyi róm. kath. egyházmegyében — — — 1.50
31. **Ferenczi Miklós:** Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája. 1929. év — 1.50
33. **Rajka László:** Jókai „Törökvilág Magyarországon" c. regénye — — — — 1.50
36. **Szabó T. Attila:** Az Erdélyi Múzeum Vadadi Hegedűs-kódexe — — — — — 1.50
37. **Kántor Lajos:** Hídvégi gróf Mikó Imre szózata 1856-ban az Erdélyi Múzeum és az Erdélyi Múzeum-Egyesület megalakítása érdekében — — — — — — 1.50
42. **Kristóf György:** Báró Eötvös József utazásai Erdélyben — — — — — — 2.50
54. **György Lajos:** Magyar anekdotáink Naszreddin-kapcsolatai — — — — — 1.50
55. **Veress Endre:** Gróf Kemény József [1795—1855] (12 keppel) — — — — 4.—
57. **Tavaszy Sándor:** A lét és valóság — 2.—
58. **Szabó T. Attila:** Adatok Nagyenyed XVI—XX. századi helyneveinek ismeretéhez (1 térképvázlattal) — — — — 2.—
60. **Veress Endre:** A történetiró Báthory István király (3 keppel) — — — — 2.50
63. **Biró József:** A kolozsvári Bánffy-palota és tervező mestere, Johann Eberhard Blaumann (7 keppel) — — 2.—
65. **Jancsó Elemér:** Az irodalomtörténetírás legújabb irányai — — — — — 1.50
76. **Juhász Kálmán:** Műveltségi állapotok a Temesközben a török világban — — 1.20
79. **Valentiny Antal:** Az erdélyi magyar irodalom bibliográfája. 1934. év — — 2.—
81. **György Lajos:** Anyanyelvünk védelme 1.20
82. **Grandpierre Edit:** A kolozsvári Szent Mihály-templom története (34 képpel) — 2.50
88. **Rass Károly:** A mi regényirodalmunk 2.—
89. **Valentiny Antal:** Románia magyar irodalmának bibliográfiája. 1935. év — — 1.20
90. **Monoki István:** Romániában az 1935. évben megjelent román-magyar és magyar időszaki sajtótermékek címjegyzéke — — — — — — — — — — 2.—
92. **Jancsó Elemér:** Nyelv és társadalom 1.50
95. **Valentiny Antal:** Románia magyar irodalmának bibliográfiája 1936. év — — 2.—
96. **Kántor Lajos:** Czegei gróf Wass Ottilia, az Erdélyi Múzeum-Egyesület nagy jótevője (4 képpel) — — — — 2.—
98. **Lakatos István:** A román zene fejlődéstörténete (5 képpel) — — — — 2.—
100. **György Lajos:** Dr. Bitay Árpád életrajzi adatai és tudományos munkássága (1 képpel) — — — — — 1.20
101. **Szabó T. Attila:** Dés helynevei (2 térképvázlattal) — — — — — — — 2.—
102. **Valentiny Antal:** Románia magyar irodalmának bibliográfiája. 1937. év 2.—
104. **Szabó T. Attila:** Bábony története és települése (68 képpel) — — — — — 4.—
105. **György Lajos:** Az „Erdélyi Múzeum" története (1874—1937) — — — — — 2.—
106. **Fábián Béla:** Nagykend helynevei — 1.—
107. **Herepei János** és **Szabó T. Attila:** Levéltári adatok faépítészetünk történetéhez I. Fatemplomok és haranglábak 2.—
108. **Szabó T. Attila:** Levéltári adatok faépítészetünk történetéhez. II. Székelykapuk és fazárak — — — — — — 1.20
112. **Valentiny Antal:** Románia magyar irodalmának bibliográfiája. 1938. év — 2.—
114. **Szabó T. Attila:** A kalotaszegi nagybirtokok jobbágyságának szolgáltatása és adózása (1640—1690) — — — 2.—
115. **Nagy Géza:** Geleji Katona István személyisége levelei alapján — — — 1.20
116. **Kántor Lajos:** Párhuzam az Erdélyi Múzeum-Egyesület és az Astra megalakulásában és korai működésében — 1.50
118. **Imre Lajos:** A közművelődés mint társadalmi feladat — — — — — — 1.—
119. **Balogh Artúr:** A Nemzetek Szövetsége húsz évi működésének mérlege 1.20
120. **György Lajos:** A magyar nábob — — 1.50
121. **K. Sebestyén József:** A Cenk-hegyi Brassovia vár temploma (11 képpel) — — 1.50
122. **Valentiny Antal:** Románia magyar irodalmának bibliográfiája. 1939. év — 2.—
123. **Szabó T. Attila:** Újabb adatok és pótlások kéziratos énekeskönyveink és verses kézirataink könyvészetéhez — 1.50
124. **Ady László:** Magyarkapus helynevei (1 térképvázlattal) — — — — — — 2.—
125. **Nyárády E. Gyula:** Kolozsvár környékének mocsárvilága (12 képpel és térképpel) — — — — — — — — 2.50
126. **K. Sebestyén József:** Régi székely népi eredetű műemlékeink (20 képpel) 1.80
127. **Biró Vencel:** Gr. Batthyány Ignác (1741—1798) (1 képpel) — — — — 1.—
129. **Ferenczi István:** Régészeti megfigyelések a limes dacicus északnyugati szakaszán (12 képpel) — — — — — 4.—
130. **Herepei János:** A dési református iskola XVII. és XVIII. századbeli igazgatói és tanítói — — — — — — — — 2.50
132. **Tóth Zoltán:** Iorga Miklós és a székelyek román származásának tana — 2.—
133 **Jakó Zsigmond:** Az Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltárának multja és feladatai 2.—
136. **Balogh Ödön:** Néprajzi jegyzetek a csügési magyarokról — — — — — 2.50
138. **Imreh Barna:** Mezőbánd helynevei — — 3.—
139. **Mikó Imre:** A törvényhozói összeférhetetlenség — — — — — — — — 2.—
141. **Entz Géza:** A dési református templom (20 képpel) — — — — — — — 2.50
142. **Tolnai Gábor:** Gróf Lázár János, a Voltaire-fordító — — — — — — — 1.—
144. **Nagy Géza:** Társadalmi ellentétek a régi erdélyi református egyházban — — — 1.50
146. **Kelemen Lajos:** Radnótfája története 1.—
147. **Szabó T. Attila:** Dés települése és lakossága — — — — — — — — — 2.—
149. **Németh Gyula:** Kőrösi Csoma Sándor lelki alkata és fejlődése (1 képpel) — 2.50
150. **Entz Géza:** Szolnok-Doboka középkori műemlékei (9 képpel) — — — — 3.—
154. **Vita Zsigmond:** Románia magyar irodalmának bibliográfiája 1940-ben és 1941-ben — — — — — — — — — 1.50
156. **Gazda Ferenc:** Gr. Kemény József és Mike Sándor levelezése — — — — 2.50

157. **Makkai László:** Az erdélyi románok a középkori magyar oklevelekben — — dése a magyar országgyűlés előtt — 2.50
158. **Vita Zsigmond:** A Bethlen kollégiumi színjátszás a XVII. és XVIII században — — — — — — — — — — — 1.50
159. **Palotay Gertrud—Szabó T. Attila:** Mezőségi magyar hímzések (137 képpel) — 12.—
161. **Borbély Andor:** Erdélyi városok képes-
163. **Cs. Bogáts Dénes:** Háromszéki oklevélszójegyzék — — — — — — — — 12.—
könyve (22 képpel) — — — — — — 8.—
165. **Ferenczi István:** Csíkkarcfalvi régiségek 1.50
166. **Herepei János:** Scholabeli állapotok Apáczai Kolozsvárra jövetele előtt (4 képpel) — — — — — — — — — 2.50
167. **László Gyula:** Erdély településtörténetének vázlata Szent István koráig (4 színes térképvázlattal) — — — — — 3.—
168. **Nagy Jenő:** Lakodalom a kalotaszegi Magyarvalkón — — — — — — — 2.—
169. **Mozsolics Amália:** A magyarországi bronzkor kronológiájáról — — — — — 4.—
170. **Vita Zsigmond:** A nagyenyedi Bethlen-kollégium ifjúságának irodalmi törekvései a reform-korszak kezdetén — — 2.50
171. **Mikecs László:** A moldvai katolikusok 1616—17. évi összeírása (6 térképvázlattal) — — — — — — — — — — 12.—

1646-47.

172. **Jakab Antal:** Az erdélyi római katolikus püspöki szék betöltésének vitája a XVII. században — — — — — — — 2.50
173. **Kristóf György:** Reményik Sándor — 2.—
174. **Makkai Ernő:** Sipos Pál és Kazinczy Ferenc — — — — — — — — — 3.—
175. **Méri István:** Középkori temetőink feltárásmódjáról (8 képpel) — — — — — 4.—
176. **Nagy Jenő:** Család-, gúny- és ragadványnevek a kalotaszegi Magyarvalkón 2.—
177. **Zsakó Gyula:** Egy XVIII. századi torockói napló (2 képpel) — — — — 2.50
178. **Vita Zsigmond:** Románia magyar irodalmának bibliográfiája 1942-ben — 2.—
179. **Palotay Gertrud:** A szolnokdobokai Szék magyar hímzései (68 képpel) — 12.—
180. **Márton Gyula:** Ördöngösfüzes helynevei (1 térképvázlattal) — — — — — 3.50
181. **Szabó T. Attila—Gálffy Mózes—Márton Gyula:** Huszonöt lap „Kolozsvár és vidéke népnyelvi térképé"-ből (26 térképlappal) — — — — — — — — 9.—
182. **M. Nagy Ottó:** Gyarmathi Sámuel élete és munkássága (2 képpel) — — — 10.—
183. **Bónis György:** Hagyomány és haladás az erdélyi jog fejlődésében — — — 2.—
184. **Venczel József:** A volt határőrezredek vagyonának sorsa — — — — — — 2.—

A felsorolásból kihagyott számok elfogytak.

AZ ERDÉLYI MÚZEUM-EGYESÜLET JOG-, KÖZGAZDASÁG- ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI SZAKOSZTÁLYÁNAK ÉRTEKEZÉSEI

Szerkeszti: **Dr. Martonyi János** egyetemi ny. rk. tanár

1. **Csekei István:** Tehet-e a közigazgatási intézkedéssel kivételt a miniszter saját rendelete alól? 1.—
2. **Buza László:** A közjog és a magánjog fogalmi elhatárolásának kérdése. — **Viléz Moór Gyula:** Az állam joga és a magánosok joga 2.50
3. **Schneller Károly:** Szórványok és szigetek sorsa Kolozs vármegyében 4.50
4. **Csizmadia Andor:** Szociálpolitika a reformkori Kolozsváron 2.50
5. **Kiss Mór:** A római jogi gyakorlatok jelentősége a jogi oktatásban. — **Személyi Kálmán:** Vétkességi fokozatok értékelése a római jogban .. .. 2.—
6. **Magyary Zoltán:** A hivatásos közszolgálat megoldatlan kérdései 1.50

AZ ERDÉLYI NEMZETI MÚZEUM LEVÉLTÁRÁNAK KIADVÁNYAI

Szerkeszti: **Kelemen Lajos** és **Jakó Zsigmond**

Jakó Zsigmond: Az Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltárának múltja és feladatai .. .. 2.—
Jakó Zsigmond: Jelentés az Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltárának 1942. évi működéséről .. .. 1.—
Jakó Zsigmond: Jelentés az Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltárának 1943. évi működéséről .. .. 2.—
Jakó Zsigmond—Valentiny Antal: A torockószentgyörgyi Thorotzkay-család levéltára (Két oklevélhasonmással és egy térképpel) .. .. 4.—

Megrendelhetők az Erdélyi Múzeum kiadóhivatalában Kolozsvár, Király-utca 14.